

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLERBİLİM DALI

**DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA RİSKLER VE
FIRSATLAR: AFRİKA BOYNUZU ÖRNEĞİ**

(Doktora)

Tunç DEMİRTAŞ

BURSA 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA RİSKLER VE
FIRSATLAR: AFRİKA BOYNUZU ÖRNEĞİ**

(Doktora)

Tunç DEMİRTAŞ

Danışman:

Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

BURSA 2022

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Tunç DEMİRTAŞ
Üniversite	:Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: xiii+294
Mezuniyet Tarihi	: 09/05/2022
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA RİSKLER VE FIRSATLAR: AFRİKA BOYNUZU ÖRNEĞİ

Afrika Boynuzu'nda yaşanan sorunların temelinde sömürgecilik yer almaktadır. Afrika Boynuzu'nun sahip olduğu sömürgecilik geçmişi bölgede zayıf devlet-toplum ilişkisinin ve kırılğan devlet yapılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum post-kolonyal dönemde bölge ülkelerinin kurumsal devlet yapılarının zayıflamasına ve hatta çökmesine neden olmuştur. Bölgede bulunan her ülkenin farklı yönetim mekanizmalarına ve farklı dinamiklere sahip olması her ülkede devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik uygulamalarda farklılıklara neden olmaktadır. Devletin yeniden yapılandırılması konusunda özellikle adalet ve yönetim, güvenlik ve ekonomi sektörlerinde yapılması gereken uygulamalar bulunmaktadır. Bununla birlikte devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik çabalar karşısında ciddi meydan okumalar, riskler ve fırsatlar da yer almaktadır. Bu kapsamda post-kolonyal dönemde çatışma sonrası durumlarda bölgesel güçlerin geri çekilmesiyle ortaya çıkan güç boşluklarından kaynaklı iktidar mücadeleleri, terörizm, bölge dışı aktörlerin askeri varlıkları ve bölgenin militarize olması, bölgesel meydan okumalar, ikili ve bölgesel krizler ve en önemlisi bölge ülkelerinin sömürgecilik geçmişinden kaynaklı yapısal sorunlar devletin yeniden yapılandırılması önündeki en büyük riskler arasında yer almaktadır. Ancak Afrika Boynuzu'nun bulunduğu jeostratejik konum dikkate alındığında bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanması ve kurumsal devlet yapılarının oluşturulması durumunda bölge ülkeleri ve bölge için önemli fırsatların ortaya çıkması mümkün olacaktır. Dolayısıyla 21. yüzyılda önemini giderek artıran Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılmasının önündeki riskler ve fırsatların anlaşılması için yararlı bir çerçeve sunmayı amaçlayan bu çalışma, devlet-toplum ilişkilerini dikkate alarak karşılaştırmalı bir analiz ortaya koymaktadır.

**Anahtar Sözcükler: Afrika Boynuzu, Devletin Yeniden Yapılandırılması,
Sömürgecilik, Post-Kolonyalizm, Kurumsal Devlet Yapısı**

ABSTRACT

Name and Surname	: Tunç DEMİRTAŞ
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Social Science Institution
Field	: International Relations
Branch	: International Relations
Degree Awarded	: Doctorate
Page Number	: xiii+294
Degree Date	: 09/05/2022
Supervisor/s	: Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ

RISKS AND OPPORTUNITIES IN STATE REBUILDING:

THE CASE OF HORN OF AFRICA

Colonialism is at the core of the problems experienced in the Horn of Africa. The colonialism history of the Horn of Africa has led to the emergence of weak state-society relations and fragile state structures in the region. This situation has led to the weakening and even collapse of the institutional state structures of the countries of the region in the post-colonial period. The fact that each country in the region has different administrative mechanisms and different dynamics causes differences in the practices of state rebuilding in each country. There are steps to be taken in the state rebuilding, especially in the justice and governance, security and economy sectors. However, there are also serious challenges, risks and opportunities in the face of efforts to state rebuilding. In this context, power struggles caused by power gaps arising from the withdrawal of regional powers in post-colonial and post-conflict situations, terrorism, the military presence of non-regional actors and the militarization of the region, regional challenges, bilateral and regional crises and, most importantly, structural problems caused by the decolonization history of the countries of the region are among the highest-level risks to the restructuring of the state. However, taking into account the geostrategic location of the Horn of Africa, it will be possible to ensure security and stability in the region and to create important opportunities for the countries of the region and the region if institutional state structures are established. This thesis aims to present a useful perspective to comparative analysis taking into account the state-society relations in the Horn of Africa. It focuses on understanding the risks and opportunities for state rebuilding, especially in the Horn of Africa, which has become increasingly important in the twenty-first century.

Key Words:

Horn of Africa, State Rebuilding, Colonialism, Post-Colonialism, Institutional State Structure

ÖNSÖZ

Son yıllarda uluslararası sistemde etkisi giderek ön plana çıkan Afrika'ya yönelik ilgi artmaktadır. Türkiye'de de farklı yönleriyle Afrika'ya yönelik ilgide artış olmuş ve kıtadaki gelişmeler politikacılar, sivil toplum kuruluşları, kamuoyu, medya ve akademisyenler açısından ilgi çekici bulunmuştur. Uzunca bir dönem istisnalar haricinde Kuzey Afrika dışındaki alt bölgelere angaje olmayan Türkiye'nin 2011'de Somali'ye elini uzatması dönüm noktalarından birisi olmuştur. Bölgede kolonyal bir geçmişi olmayan Türkiye, kolonyal bağlarından sıyrılmaya çalışan birçok Afrika ülkesi için alternatif bir yaklaşım sunmaktadır.

Kıtanın önemli alt-bölgelerinden biri olan Afrika Boynuzu, Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Somali'nin yer aldığı coğrafyadır. Literatürdeki çalışmalarda Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılmasında bölge ülkelerinin adalet, yönetim, güvenlik ve ekonomi gibi farklı sektörlerine devlet-toplum ilişkisi dikkate alınarak değinilmediği gözlemlenmiştir. Bu çalışma konusu büyük ölçüde bunun için seçilmiştir. Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılması, bölgenin başta sömürgeciliğin mirası nedeniyle yaşadığı iç içe geçmiş sorunların farklı boyutlarıyla anlaşılması amaçlanmıştır.

2013'te yüksek lisans tezimde beni Afrika çalışmalarına yönlendiren danışman hocam, doktora sürecimde bu yönlendirmesiyle bana büyük bir ufuk açtı. Bu nedenle on yılı aşkın bir zamandır beraber çalıştığım, her zaman varlığını, gölgesini, desteğini, yol göstericiliğini, samimiyetini ve iyi niyetini hissettiren sadece tez danışmanım olmaktan öte kıymetli hocam, Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ'ye teşekkür ederim. Ayrıca akademik tecrübe ve birikimlerini her zaman benimle paylaşan ve bana güvenen, Prof. Dr. Tayyar ARI başta olmak üzere Uluslararası İlişkiler Bölümü hocalarıma ve Prof. Dr. Gökhan ÖZKAN'a verdikleri destek için teşekkür ederim.

Doktora süreci çok uzun, meşakkatli ve maliyetli bir süreçtir. Bütün eğitim-öğretim hayatımda benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, sürekli yanımda olan ve varlıklarıyla güçlü hissettiren Annem, Babam ve kardeşlerime teşekkür ederim. Doktora tez yazım sürecinde desteğini esirgemeyen, anlayış gösteren ve her türlü çalışma imkânı sağlayan eşim ise teşekkürden fazlasını hak etmektedir.

Son olarak burada adını sayamadığım onlarca kurum ve kuruluşun yanı sıra değerli büyüklerime, Afrika'nın farklı coğrafyalarından iletişim halinde olduğum, günlerce fikir teatisinde bulunduğum, desteklerini gördüğüm ve Afrika'daki benzerlik ve farklılıkları anlamamda yardımcı olan meslektaşlarıma ve arkadaşlarıma da şükranlarımı sunarım.

Tunç DEMİRTAŞ
Mayıs 2022
BURSA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar	ix
HARİTALAR	x
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TASARIMI

1. ARAŞTIRMANIN TANIMLANMASI	5
2. ARAŞTIRMA SORULARI	7
3. HİPOTEZLER.....	7
4. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	8
5. METODOLOJİ, VAKA SEÇİMİ VE SINIRLANDIRMA	9
6. LİTERATÜRDE DEVLET VE ULUS İNŞASI VE YENİDEN YAPILANDIRILMASI.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE:

DEVLET-TOPLUM MODELİ VE DEVLETİN YENİDEN

YAPILANDIRILMASI

1. DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ MODELİ.....	18
2. DEVLET VE BİRBİRLERİYLE BAĞLANTILI TOPLUMLAR	22
3. DEVLET OTORİTESİNİN SINIRLARI	24
3.1.Devletin Unsurları Olarak İmaj ve Uygulamalar.....	25
3.2.Devletin Sosyal Sınırları.....	25
4. DEVLETİN KAVRAMSAL TARTIŞMASI	26
5. POST-KOLONYAL DÖNEM VE DEVLET	31

6. DEVLETİN SINIFLANDIRILMASI	37
6.1.Güçlü (Modern / Büyük) Devlet.....	40
6.2.Patrimonyal Devlet	42
6.3.Zayıf / Küçük Devlet	44
6.4.Çökmüş Devletler	46
6.5.Başarısız Devlet.....	48
7. DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOLONYAL DÖNEMDE SÖMÜRGEÇİ GÜÇLERİN TARZ-I SİYASETLERİ

1. AFRİKA'DA SÖMÜRGEÇİLİK: 15. YÜZYIL'DAN 20. YÜZYIL'A.....	59
2. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNDE AFRİKA.....	65
3. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNDE TEMEL AKTÖRLER VE OLUŞTURDUĞU SORUNLAR	68
4. AFRİKA BOYNUZU'NDA SÖMÜRGE DÖNEMİ	69
4.1.İngiliz Somalisi.....	73
4.2.İtalyan Somalisi	74
4.3.Fransız Somalisi.....	77
4.4.İtalyan Eritre	80
5. SÖMÜRGEÇİLİĞİN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİSİNE YANSIMASI.....	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POST-KOLONYAL DÖNEMDE AFRİKA BOYNUZU'NDA TOPLUM VE DEVLETİN İNŞASI

1. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNİN AFRİKA BOYNUZU'NA MİRASI	88
2.CİBUTİ.....	91
2.1. Cibuti'de Toplumsal Yapı ve Klan Sistemi	94
2.2. Bağımsızlık Sonrası Cibuti	94
2.3. Cibuti'nin Ekonomik ve Stratejik Seçeneklerinin Değişimi	96
2.3.1. Etiyopya'nın Ekonomik Dönüşümü ve Büyümesinin Cibuti Ticareti Üzerindeki Etkisi.....	97
2.3.2. 11 Eylül Sonrası ABD Stratejisi ve Yabancı Askeri Üsler	101
2.4. Dış Faktörlerin Cibuti'de Yeniden Yapılandırılmaya Etkisi	105

3.	ERİTRE	107
3.1.	Eritre'nin Stratejik Konumu ve Bölgesel Potansiyeli	109
3.2.	Eritre'de Toplumsal Yapı ve Klan Sistemi	110
3.3.	Eritre'nin Bağımsızlık Mücadelesi ve Etiyopya İç Savaşı	111
3.4.	Eritre'nin Bağımsızlığı	115
3.5.	1998-2000 Eritre-Etiyopya Savaşı	116
3.6.	Dış Faktörlerin Eritre'de Yeniden Yapılandırılmaya Etkisi	119
4.	ETİYOPYA	121
4.1.	Etiyopya'da Toplumsal Yapı ve Klan Sistemi	122
4.2.	İmparatorluk Dönemi Etiyopya (1855-1930)	125
4.3.	İmparator Haile Selassie Dönemi (1930 - 1974)	127
4.3.1.	İtalyan İşgali (1935-1941)	129
4.4.	Silahlı Kuvvetler Koordinasyon Komitesi (DERG) Cuntası	131
4.5.	Dış Faktörlerin Etiyopya'da Yeniden Yapılandırılmaya Etkisi	133
5.	SOMALİ	139
5.1.	Somali'de Toplumsal Yapı ve Klan Sistemi	140
5.2.	Somali Federal Cumhuriyeti ve Darbeye Giden Süreç	147
5.2.1.	Siad Barre Döneminde Somali (1969-1991)	149
5.2.1.1.	Ogaden Savaşı	149
5.2.1.2.	Somali Ulusal Hareketi ile Çatışma	150
5.2.1.3.	Klan Temelli Özgürlük Hareketleri ile Çatışma	152
5.2.2.	Somali'de Devletin Çöküşü	153
5.3.	Somali-Somaliland Meselesi	155
5.4.	Şeriat Mahkemeleri ve İslam Mahkemeleri Birliği	159
5.5.	Dış Faktörlerin Somali'de Yeniden Yapılandırılmaya Etkisi	161

BEŞİNCİ BÖLÜM

AFRİKA BOYNUZU'NDA DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1.	DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA HANDİKAPLAR	173
2.	BAŞARILI ŞEKİLDE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASININ KOŞULLARI	178
2.1.	Kurumsallaşmada İsteksizlik	178
2.2.	Uluslararası Toplumun Taahhütleri	179

2.3. Güç Konfigürasyonu.....	181
2.4. Kısa Vadeli Beklentilerin Düşük Tutulması	181
3. YENİDEN YAPILANDIRMADA SEKTÖRLER	182
3.1.Adalet ve Yönetişim	183
3.2.Güvenlik.....	184
3.3.Ekonomik Sistem.....	186
4. CİBUTİ'DE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	188
4.1.Adalet ve Yönetişim	189
4.2.Güvenlik.....	192
4.3.Ekonomi.....	194
5. ERİTRE'DE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI.....	197
5.1.Adalet ve Yönetişim	201
5.2.Güvenlik.....	204
5.3.Ekonomi	205
6. ETİYOPYA'DA DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI.....	207
6.1.Yönetişim ve Adalet	208
6.1.1.Tigray Sorununun Etkisi	217
6.2.Güvenlik	219
6.2.1.Etiyopya Devlet Güvenlik Kurumları	219
6.2.1.1.Eyalet Polis Kuvvetleri	221
6.2.2.Etiyopya'da Güvenlik Mimarisinin Yeniden Yapılandırılması	222
6.2.2.1.Federal Polis Gücünün Yeniden Yapılandırılması	224
6.3.Ekonomi.....	226
7. SOMALİ'DE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	228
7.1.Yönetişim ve Adalet	230
7.1.1.Adalet Sisteminin Yeniden Yapılandırılması	233
7.1.1.1.İslam Mahkemeleri Birliği'nin Adalet Sistemine Etkisi.....	237
7.1.1.2.Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun Dağıtılması	238
7.1.1.3.Adalet Reformu Konferansı	239
7.1.1.4.Adalet Reformları	240
7.2.Güvenlik.....	242
7.2.1.Somali Ulusal Ordusu	242

7.2.2. Milli İstihbarat ve Güvenlik Teşkilatı (NISA)	244
7.2.3. Somali Polis Gücü	246
7.3. Ekonomi	248
7.4. Somaliland Meselesi	251
8. RİSKLER VE FIRSATLAR	256
8.1. Askeri Üsler ve Bölgenin Militarizasyonu	258
8.2. Yapısal Sorunlar ve Güç Boşlukları	261
8.3. Krizlerin Yayılma Etkisi	263
SONUÇ	266
KAYNAKÇA	271
ÖZGEÇMİŞ	301

TABLULAR

Tablo-1: Devlet ve Toplumun Sosyal Kontrolü	23
Tablo-2: Devlet Türleri	38
Tablo-3: Devlet Sınıflandırması ve Özellikleri	40
Tablo-4: Ülkelere Göre Siyasi, Askeri ve Ekonomik Güç Göstergeleri.....	41
Tablo-5: Kırılgan Devlet Dizini Sıralaması (2021).....	50
Tablo-6: Dünya Bankasına göre Kırılgan Devletler (2021)	51
Tablo-7: Afrika Kıtası Bölgesel Sistemleri.....	69
Tablo-8: Afrika Boynuzu'nda Sömürgecilik Faaliyetleri ve Süreleri.....	73
Tablo-9: Eritre'de Yaşayan İtalyan Eritreli Nüfusu.....	82
Tablo-10: Afrika Boynuzu'ndaki Etnik Gruplar	84
Tablo-11: Afrika Boynuzu'nda Demografik ve Ekonomik Göstergeler.....	89
Tablo-12: Somalili Mülteci Nüfusu.....	89
Tablo-13: Afrika Boynuzu Başlıca İhracat ve İthalat Ürünleri.....	90
Tablo-14: Cibuti Genel Görünüm.....	91
Tablo-15: Cibuti'de Başkanlık Seçimleri.....	95
Tablo-16: Cibuti'nin En Büyük Ticari Ortakları.....	104
Tablo-17: Dünya Geneli Ekonomik Büyüme Verileri.....	111
Tablo-18: Afrika'da Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Ülkeler Sıralaması.....	145
Tablo-19: Türkiye-Afrika-Afrika Boynuzu Ülkeleri Ekonomik Göstergeler.....	166
Tablo-20: 2021 Demokrasi İndeksi	172
Tablo-21: Cibuti Devlet Başkanları Listesi	189
Tablo-22: 2020 Yılı Afrika Boynuzu Ülkelerinin Ekonomik Göstergeleri	197
Tablo-23: 2021 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi	199
Tablo-24: Ekonomik Özgürlük İndeksi	206
Tablo-25: Etiyopya'da Genel Siyasi Seçimler ve Mecliste Kazanılan Koltuk Sayıları.....	214
Tablo-26: El-Şebab Vergilendirme Sistemi	249
Tablo-27: Afrika Boynuzu'nda Potansiyel Riskler	257
Tablo-28: Afrika Boynuzu'nda Askeri Üssü Bulunan Aktörlerin Çıkarları	259

HARİTALAR

Harita-1: Afrika'nın 1914'teki Görünümü.....	62
Harita-2: Afrika'da Sömürge Öncesi Dönemdeki Medeniyetler ve İmparatorluklar.....	66
Harita-3: 1935 Yılında Afrika Boynuzu Haritası.....	71
Harita-4: Afrika Boynuzu'ndaki Sultanlıklar.....	76
Harita-5: Afrika Etnik Haritası.....	85
Harita-6: Cibuti.....	92
Harita-7: Afrika Boynuzu'ndaki Yabancı Askeri Üsler.....	93
Harita-8: Cibuti'deki ABD, Japonya ve Fransa Askeri Üsleri.....	102
Harita-9: Cibuti'deki Askeri Üsler.....	103
Harita-10: Etiyopya İdari Bölgeleri.....	123
Harita-11: Etiyopya'daki Oromo Bölgesi.....	124
Harita-12: İşgal Dönemi Etiyopya İdari Bölgeleri.....	131
Harita-13: Afrika'da Dil Grupları.....	141
Harita-14: Somali'de Klan Dağılımı.....	144
Harita-15: Somali İdari Bölgeleri.....	157
Harita-16: Etiyopya Yönetim Bölgeleri.....	212
Harita-17: Somali Eyaletleri	228
Harita-18: Somali'deki Etkili Klanlar / Kabileler.....	229
Harita-19: Somali Kontrol Bölgeleri (Aralık 2021)	250
Harita-20: Somaliland Klan/Kabile Haritası.....	253
Harita-21: Somaliland Siyasi Haritası.....	254

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER

Şekil-1: İtalya Doğu Afrika Sömürge Yönetimi Şeması.....	130
Şekil-2: Somali Klan Yapısı.....	142
Şekil-3: Somali Adalet Sisteminin Yapısı.....	235
Grafik-1: Afrika Boynuzu Etnik Dağılım.....	88
Grafik-2: Etiyopya ve Diğer Afrika Ülkelerinin Bütçe Harcama Dağılımları.....	128
Grafik-3: 1997-2001 Yılları Arası Eritre ve Etiyopya'nın Askeri Harcamaları.....	118
Grafik-4: BAE'nin Konteyner Limanı Trafiki.....	168
Grafik-5: Cibuti, Somali ve Eritre'nin Konteyner Limanı Trafiki.....	169
Grafik-6: Cibuti Parlamento'da Cinsiyete Göre Sandalye Dağılımı.....	192
Grafik-7: Cibuti'de Ekonomik Büyüme.....	195
Grafik-8: Yıllara Göre Cibuti'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası.....	196
Grafik-9: Yürütme Konseyinin 10 Üyesinden Oluşan Klanlar.....	248

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADDCB	Afar Devrimci Demokratik Birleşik Cephesi
AfB	Afrika Birliği
AMISOM	Afrika Birliği Somali Misyonu
BAC	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BDK	Birleşik Demokrasi Konseyi
BDRC	Birlik ve Demokrasinin Restorasyonu Cephesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMEEM	Birleşmiş Milletler Etiyopya ve Eritre Misyonu
BMGeK	BM Genel Kurulu
BRI	Kuşak-Yol Girişimi
CJTF-HOA	Afrika Boynuzu Birleşik Müşterek Görev Gücü
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DB	Dünya Bankası
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
Derg	Silahlı Kuvvetler Koordinasyon Komitesi
DP World	Dubai Ports World
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
EESK	Eritre-Etiyopya Sınır Komisyonu
EHDDC	Etiyopya Halk Devrimci Demokratik Cephesi
EHKC	Eritre Halk Kurtuluş Cephesi
EKC	Eritre Kurtuluş Cephesi
EKH	Eritre Kurtuluş Hareketi
EPRDF	Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi
FOCAC	Çin-Afrika İşbirliği Forumu
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
İHA	İnsansız Hava Aracı
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
MC	Milletler Cemiyeti
NISA	Somali Milli İstihbarat ve Güvenlik Teşkilatı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OKC	Oromo Kurtuluş Cephesi
ONLF	Ogaden Ulusal Özgürlük Hareketi
Ort.	Ortalama
RPP	İlerleme için Halk Meclisi Partisi
SAGA	Sahra Altı Afrika
SDA	Somali Demokratik Birliği
SDM	Somali Demokratik Hareketi
SIPRI	Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü
SNM	Somali Ulusal Hareketi
SPF	Somali Yurtsever Cephesi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSDF	Somali Kurtuluş Demokratik Cephesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu

TFAI	Afarlar ve Issalar Fransız Bölgesi
THKC	Tigray Halk Kurtuluş Cephesi
USAFRICOM	ABD Afrika Komutanlığı
USC	Birleşik Somali Kongresi
Vb.	ve benzeri
WFP	Dünya Gıda Programı

GİRİŞ

21. yüzyılın başında “umutsuz kıta”, “kara kıta” gibi olumsuz ifadelerle gündemde olan Afrika’nın aynı yüzyılın henüz ilk çeyreğinde bu ifadelerden sıyrılarak küresel sistemdeki önemini giderek arttırmıştır. Sömürgecilik geçmişinin etkisinden kaynaklı olarak kıtaya yönelik olumsuz imaj, özellikle son yirmi yılda hızlı bir şekilde değişime uğramıştır. Dünya genelinde en hızlı büyüme gösteren on ülkenin yedisinin yer aldığı Afrika, insan kaynağı, genç nüfusu, pazar fırsatları, yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle küresel sistemde yükselen ve parlayan bir yıldız olarak ifade edilmektedir.

Kıtada sömürgecilik geçmişine sahip ülkelerin geride bıraktıkları yapılar nedeniyle günümüzde devlet yapılarının kırılma olmasa söz konusudur. Ancak son yıllarda Afrika’da sömürgecilik geçmişi olan ülkelere alternatif olarak kıta ülkeleri, sömürgeci geçmişi olmayan çeşitli ülkeler ile iş birliklerini arttırmaya başlamıştır. Bununla birlikte homojen bir bütün olmayan Afrika’da 54 ülke yer almaktadır. Her ülkenin farklı dinamikleri, kültürü, tarihi, dili, dini, etnik unsurları, siyasal sistemi, coğrafyası ve kaynakları bulunmaktadır. Nitekim Afrika’nın bir bütün olarak ele alınmasından ziyade farklı bölgeler çatısı altında, ülke temelli olarak ele alınması ve politika uygulanması gerekmektedir. Dolayısıyla kıtada Kuzey Afrika, Batı Afrika, Güney Afrika, Doğu Afrika, Orta Afrika, Sahel Kuşağı ve Hint Okyanusu’nda yer alan adalar olarak farklı alt bölgesel sistemler bulunmaktadır. Bu bağlamda Doğu Afrika’da yer alan Afrika Boynuzu, kıtanın en dinamik ve dikkat çeken bölgelerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Basra Körfezi’nden Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ne petrol taşımacılığının ana nakliye güzergâhı üzerinde bulunan Afrika Boynuzu, dünyanın stratejik açıdan en önemli bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. 21. yüzyılda küresel jeopolitikte yaşanan kırılmalar ile önemi daha fazla ortaya çıkan Afrika Boynuzu’nda bölgesel güvenlik, istikrar ve barış için devlet-toplum ilişkileri giderek önemini arttırmaktadır. Afrika Boynuzu’nda bulunan ülkelerin geçmişte yaşadıkları sömürgecilik geçmişi, sömürgeciliğin bıraktığı miras, temelde Etiyopya’nın çoklu etnik yapısından kaynaklı sorunlar ve bölge üzerinde küresel güç mücadeleleri günümüzde bölgede yaşanan birçok sorunun temelinde yer almaktadır.

Devlet-toplum ilişkilerin uyumsuz olduğu ülkelerde tam anlamıyla istikrarlı yapıların ortaya çıkması mümkün değildir. Ayrıca toplumun devlete ve kurumlarına yönelik

güveninin eksik olduğu ülkelerde başarılı devlet yapılarının ortaya çıkması da söz konusu olmamaktadır. Nitekim devletin güvenlik, adalet, iyi yönetim ve ekonomi sektörlerinde başarılı olabilmesi için gerekli durumlarda yeniden yapılandırmaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde başarısız, kırılabilir, savunmasız ve zayıf devlet yapılarının ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır.

Çalışmada devlet-toplum modeli üzerinden karşılaştırmalı bir analizle Afrika Boynuzu'nda istikrarlı devlet yapılarının oluşması için devletin yeniden yapılandırılması konusunda riskler ve fırsatlar analiz edilmiştir. Bölge ülkelerinde hükümetlerin iyi yönetim becerilerine sahip olması, toplumun her kesimi ve bireyine adaleti eşit şekilde uygulaması, ekonomik geliri adaletli şekilde topluma dağıtması ve en önemlisi güvenlik kurumlarının kurumsal bir yapıda tek çatı altında toplanması ile Afrika Boynuzu'nda istikrarın temelde sağlanması mümkün olacaktır. Dolayısıyla Afrika Boynuzu'nun bulunduğu jeostratejik konum dikkate alındığında bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanması kurumsal devlet yapılarının oluşturulması durumunda bölge ülkeleri ve bölge için önemli fırsatların ortaya çıkması mümkün olacaktır. Bu minvalde bölge ülkelerinin kapsamlı ve radikal kurumsal yeniden yapılandırılmalarına ihtiyacı kaçınılmazdır.

Afrika Boynuzu'nda yer alan Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Somali'de devlet-toplum ilişkileri birbirinden farklılık göstermektedir. Örneğin Somali'de ulus-kimlik bilincine sahip olan toplum, belirli konularda devletten ziyade daha çok kabilelerine bağlılık gösterirken; seksenden fazla etnik unsuru barındıran Etiyopya'da henüz ulus-kimliğini tam anlamıyla oluşturamamış toplum, devlet kurumsallığı açısından daha iyi bir durumdadır.

Bu konudan hareketle tez planına değinmek gerekirse beş bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde problemin tanımlanması, araştırma soruları, hipotezler, çalışmanın amacı, metodoloji, vaka seçimi ve sınırlandırma, bağımlı ve bağımsız değişkenler ve literatür taramasına değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde devlet-toplum modeli incelenerek "devlet" kavramı ve devlet-toplum ilişkilerinin yeniden çizildiği ve yeniden yapılandırıldığı biçimlendirici bölgeleri belirleme aracı olan sınırları ele alınmıştır. Ayrıca post-kolonyal dönem ve devlet bölge ülkelerini konumlandırabilmek açısından beş sınıfa ayrılarak irdelenmiştir. Bu bağlamda sırasıyla güçlü, patrimonial, zayıf/küçük, çökmüş ve başarısız devlet sınıflandırmaları dikkate alınarak bir çerçeve oluşturulmuştur.

Ardından devletin yeniden yapılandırılması ve yeniden yapılandırılmaya ilişkin kavramlar irdelenmektedir.

Çalışmanın analiz kısmı için gerekli altyapıyı sağlama amacıyla oluşturulan üçüncü bölümde kolonyal dönemde Afrika Boynuzu'nda sömürgeci güçlerin tarz-ı siyasetleri ele alınmıştır. Afrika'da sömürgeciliğin başlamasıyla birlikte sömürgecilik döneminin temel aktörleri, kabile yapıları dikkate alınmadan oluşturulan sömürge bölgeleri ve ortaya çıkan sorunlar ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde son olarak sömürgeciliğin devlet-toplum ilişkisine yansımaları da incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde sömürgeciliğin sona erdiği ve post-kolonyal olarak adlandırılan dönemde Afrika Boynuzu'nda toplum ve devlet inşası incelenmiştir. Bu bölümde sömürgecilik döneminin Afrika Boynuzu'na bıraktığı miras sırasıyla Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Somali özelinde her ülkenin toplumsal yapısı ve klan sistemi ile birlikte tarihsel süreçte yaşadıkları olaylar dikkate alınarak irdelenmiştir. Ayrıca post-kolonyal dönemde küresel rekabetten kaynaklı dış faktörlerin Afrika Boynuzu ülkelerinde devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik etkileri her ülke için ayrı olarak ele alınmıştır.

Çalışmada Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılmasına ilişkin analizlerin yapıldığı beşinci bölümde devletin yeniden yapılandırılması sürecinde ortaya çıkan handikaplar ve başarılı bir yeniden yapılandırılma sürecinin koşulları ortaya konmaktadır. Bölgede yer alan dört ülkenin her biri için sırasıyla adalet, yönetim, güvenlik ve ekonomi sektörleri bağlamında yeniden yapılandırılma süreci irdelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde son olarak devletin yeniden yapılandırılması hususundaki riskler ve fırsatlar bölgede mevcut askeri üsler ve bölgenin militarizasyonu, güç boşluğu, meydan okumalar, yapısal sorunlar, ikili ve bölgesel krizlerin bölge üzerinde mücadeleye sahne olması gibi konular çerçevesinde analiz edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN TASARIMI

1. ARAŞTIRMANIN TANIMLANMASI

Afrika Boynuzu ülkelerindeki yapısal sorunlar, kendileri başta olmak üzere, çevre ülkeleri, bölgeyi, kıtayı ve küresel sistemi etkilemektedir. Somali, Cibuti ve Eritre'nin sömürgeciliğe maruz kalması, Etiyopya'nın işgale uğraması ve sömürgeci güçlerin bölgeden ayrılırken geride bıraktıkları yapılar gibi konular bölgede kırılğan devlet yapılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Geçmişte sömürgeci devletlerin oluşturdukları yapılar günümüzde Afrika kıtası genelinde olduğu gibi Afrika Boynuzu'nda da istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Bununla birlikte Afrika Boynuzu üzerinde yaşanan küresel ve bölgesel güç mücadelesi geçmişteki olumsuzluklarla birleşince bölge ülkelerinin ve dolayısıyla bölgenin daha fazla istikrarsızlaşmasına neden olmaktadır. Afrika Boynuzu ülkelerinin içsel sorunlarının yanı sıra birbirleri ile olan çeşitli sorunları, yakın coğrafyada yaşanan iç savaşlar ve çatışmalarla bir araya gelince Afrika Boynuzu'nda kırılğan olan devlet yapıları daha fazla zayıflamaktadır.

Afrika Boynuzu'ndaki ülkelerin etnik yapılarına dikkat edilmeden sömürgeci güçlerin oluşturduğu yapılar günümüzde bölge ülkelerinin iç siyasi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Öte yandan etnik farklılıkların yanı sıra Somali örneğinde olduğu gibi farklı sömürgeci yönetimler altında yaşayan bölgelerin tek bir ülke çatısı altında birleştirilerek uluslararası sisteme dâhil edilmesi Somali'de Somaliland'ın bağımsızlık talebinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ayrıca çok sayıda etnik gruba ev sahipliği yapan Etiyopya'da, kuzeyde bulunan Tigraylıların devlet otoritesine meydan okuması ve ayrılıkçı eylemleri son dönemde daha fazla ön plana çıkmıştır. Cibuti ve Eritre'de ise yönetimlerin sahip olduğu bazı özellikler nedeniyle devlet-toplum ilişkileri zayıflamaktadır. Bununla birlikte bölgede terörizm faktörü, ulus kimliği inşasında yaşanan sorunlar ve klancılığın/kabileciliğin devlete bağlılıktan daha fazla ön planda olması devletlerin kapasitesini ve kurumsal yapısını zayıflatıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan çalışmada devlet inşası (state-building) kavramından ziyade devletin yeniden inşası (state rebuilding) kavramı kullanılmaktadır. Fukuyama'ya göre devlet inşası, yeni devlet kurumları oluşturmak ve mevcut olanları güçlendirmek anlamına gelmektedir. Fukuyama, savaştan zarar görmüş ülkeleri veya bütünlük sağlayamamış toplumları çatışma öncesi durumlarına geri döndürmek anlamına gelen yeniden yapılandırma ve yeni

kurumların oluşturulması ile devlet inşasının farklı bir türünü ortaya koymaktadır.¹ Benzer olarak Roland Paris ve Timothy Sisk, devletin yeniden inşasını “istikrarlı barış ve insani gelişmenin sağlanması için gerekli koşulları yaratmak için etkili ve meşru hükümet kurumları inşa etmek” olarak tanımlamaktadır.² Ancak James Dobbins, devlet-inşa sürecini “istikrarlı bir barış ve sürdürülebilir bir demokratik sistem inşa etmek için bir çatışma veya savaş döneminden sonra silahlı kuvvet kullanımı” olarak tanımlamaktadır.³ Haldén ise devlet inşası/yeniden yapılandırılma sürecinin önemli bir boyutu olarak dış faktörleri de sürece dâhil etmekte ve sistemsel bağlamı dikkate alma ihtiyacına odaklanmaktadır. Haldén, devlet inşası / yeniden yapılandırma süreci için dış faktörleri temsil eden üç önemli unsur ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi devlet inşa sürecinin bölgesel olarak kabul edilmesini gerektiren etkin devletlerin kurulması; ikincisi, bölge genelinde etkin devlet yapılarının kurulmasını gerektiren ülkelerde ve ülkelerde sürdürülebilir bölgesel güvenliğin sağlanması ve üçüncü olarak, etkin devlet sistemleri gerektiren etkili bir eyaletler arası güvenlik sisteminin oluşturulmasıdır.⁴

Bu kapsamda Devletin yeniden yapılandırılması anayasal ve kurumsal, askeri ve güvenlik ve ekonomik boyutlarda incelenebilmektedir. Nitekim Afrika Boynuzu ülkelerinde ulusal uzlaşmanın üzerinde sağlanmış olduğu, hukukun üstünlüğünün uygulandığı ve yolsuzluğun bulunmadığı demokratik bir siyasi sistem, anayasa, parti yasalarının çıkarılması ve seçimlerin adil şekilde gerçekleştirilmesi için anaysal, yasal ve kurumsal yapıların yeniden yapılandırılmasının nasıl sağlanacağı önemli tartışma konular arasında yer almaktadır. Askeri ve güvenlik boyutta ise toplum içindeki dini, etnik ve bölgesel bölünmeleri aşan ve içlerindeki yolsuzluğu ortadan kaldıran ulusal bir ordu ve polis gücü oluşturmak, toplumdaki şiddetin altında yatan yapısal nedenleri ortadan kaldırmak ve son olarak milislerin ortadan kaldırılması ve bu milis unsurlarını ve liderlerini de içeren sisteme entegrasyon için ekonomik ve sosyal programların uygulanmasının nasıl teşvik edileceği diğer bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Gerekli temelleri sağlayan bir

¹ Francis Fukuyama, *Devlet İnşası. 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, Çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s.14.

² Roland Paris ve Timothy Sisk, *Dilemmas of Statebuilding: Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations*, London and New York: Routledge, 2007, s.8.

³ James Dobbins et.al, *America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq*, RAND Corporation, 2003, s.192.

⁴ Peter Halden, “Systems-Building before State-Building: on the Systemic Preconditions of State-Building”, *Conflict, Security & Development*, 2010, Vol. 10, No. 4, ss. 525-526.

kalkınma biçimi yoluyla ekonomik büyümenin temellerini atmak için ise ekonomik kurumların ve altyapının yeniden yapılandırılması için bir projenin bulunması ve dış ekonomik yardıma bağımlılık düzeyini azaltmak için ne tür çabaların sarf edilmesi gerektiği öne çıkmaktadır.

Kısacası devletin yeniden yapılandırılması oldukça geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Bu bağlamda yeniden yapılandırmada bölge halklarının/kabilelerinin siyasal sistemde temsili meselesi, ekonomik yozlaşmanın önüne geçilmesi, yargı sisteminin bağımsızlığı ve ordu, istihbarat ve asayiş birimlerinden oluşan güvenlik güçlerinin bölgelerden ve kabilelerden ziyade devlete bağlı olması gibi konular ön plana çıkmaktadır. Neredeyse tüm bu hususlar, Afrika Boynuzu'nun istikrarını ciddi bir şekilde etkilemektedir. Çalışma, yukarıda belirtilen hususlarda bölgedeki karmaşık yapıyı anlamak, çözümlmek ve bazı çıkarımlarda bulunmaya yönelik analitik bir çerçeve ortaya koymaktadır.

2. ARAŞTIRMA SORULARI

1. Sömürgecilik döneminde sömürgeci güçlerin geride bıraktıkları yapılar post-kolonyal dönemde Afrika Boynuzu ülkelerine nasıl etki etmiştir?
2. Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılmasında bölge ülkelerinin karşılaştıkları ve karşılaşılabilecekleri sorunlar nelerdir?
3. Afrika Boynuzu'nda yer alan ülkelerin yapılarının ve dinamiklerinin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?
4. Afrika Boynuzu'nda küresel ve bölgesel güç rekabeti devletin yeniden yapılandırılmasına etki etmekte midir?
5. Post-kolonyal dönemde Afrika Boynuzu ülkelerinde yönetim, adalet, ekonomi ve güvenlik sektörleri ne durumdadır?
6. Afrika Boynuzu'nda devlet-toplum ilişkilerinin gelişiminde sömürgecilik nasıl etki etmektedir?

3. HİPOTEZLER

Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılmasında geçmişte yaşanan sömürgeciliğin bölgeye yönelik istikrarsızlaştırıcı etkileri günümüzde devam etmektedir. Sömürgecilik mirasının bulunduğu ülkelerde devletin yeniden yapılandırılması oldukça zorlayıcı bir süreç içinde yaşanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ortaya koyduğu problemin çözümü için dört hipotez ortaya konmuştur.

Hipotez-1: Sömürgecilik mirasının etkisi altında olan devletler tam bağımsız hareket edemedikleri için devletin yeniden yapılandırılması süreci oldukça zorlu ilerlemektedir. Çalışmada test edilecek ilk hipotez çerçevesinde sömürgecilik geçmişi olan devletlerin yeniden yapılandırılması sürecinde öncelikli olarak sömürgeci bağlarından tam anlamıyla kurtulması gerektiğini savunacaktır. Bununla birlikte ülke içinde toplumsal dinamiklerin devreye girmesiyle devletin yeniden yapılandırılması konusunda güç paylaşımı ve iktidar konusunda mücadelelerin ortaya çıkması ile başarısız girişimler söz konusu olmaktadır.

Hipotez-2: Sömürgecilik döneminde farklı sömürgeci güçlerin ve yönetimlerin kontrolünde olan toprakların post-kolonyal dönemde tek bir devlet çatısı altında birleştirilmesi devletin yeniden yapılandırılması karşısında başarısızlığa yol açma potansiyeline sahiptir. Bu hipotez çalışmanın ikinci bölümünde belirgin biçimde ortaya koyulmakta ve üçüncü bölümde güncel sorunlarla birlikte vurgulanmaktadır.

Hipotez-3: Sömürgeci güçlerin oluşturduğu yapıların ve yönetim şekillerinin günümüzde devletin yönetim mekanizmasına yansımaları kaçınılmazdır. Bu hipotez, sömürgeci geçmişi olan devletlerin geneli açısından geçerlidir. Dolayısıyla çalışmanın cevap aradığı temel sorular bağlamında Afrika Boynuzu'nda bu hipotez test edilecektir.

Hipotez-4: Sömürgecilik mirasına ek olarak günümüzde Afrika Boynuzu'nda küresel rekabet devletin yeniden yapılandırılması konusunda önemli bir risk unsurudur. Çalışma bir yandan bölge üzerindeki rekabet ve mücadelenin kırılğan devlet yapıları üzerinde olumsuz etkiler oluşturabileceğini; öte yandan bölge ülkelerinin yeniden yapılandırılması konusunda avantaj sağlayabileceğini savunmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışma, Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılması sürecine etki eden süreçlerin olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koyarak günümüzde bölgede devletin yeniden yapılandırılma konusunda riskleri ve fırsatları analiz etmeyi amaçlamaktadır. Her ne kadar benzerlikleri olsa da farklı siyasal sistemlere, farklı kapasitelere, kurumsal yapılara ve entik unsurlara sahip olan bölge ülkelerinin devletin yeniden yapılandırılmasında tarihsel süreçte nasıl yapılar oluşturduğunu ve güncel sorunların bu yapıların önünde nasıl engel teşkil ettiğini açıklamaktadır.

5. METODOLOJİ, VAKA SEÇİMİ VE SINIRLANDIRMA

Bu çalışmada, araştırma konusu veya sorusuyla ilgili verilerin sistematik olarak değerlendirildiği ve kullanıldığı belgesel araştırma üzerinden kolonyal ve post-kolonyal dönemler arasında devlet yapıları ve devlet-toplum modeli üzerinden karşılaştırmalı bir analiz ve vaka analizi yöntemi kullanılacak ve süreç takibine başvurulacaktır. Nitekim çalışmada kullanılan karşılaştırmalı vaka analizi toplumsal yapıları ve siyasal sistemleri birbirleriyle karşılaştırarak daha iyi anlamaya, gözlemlenen gerçekleri sınıflandırmaya ve politik düzenlilikleri anlamaya imkân vermektedir.⁵

En alakalı ve güncel verileri ortaya çıkarmak için kolonyal ve post-kolonyal süreçte devletin yeniden yapılandırılması üzerine ilgili akademik çalışmalara atıflarda bulunulacaktır. Bu çerçevede çalışmada kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, araştırma sorularının yanıtlanması konusunda birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmada ele alınan ülkelerin resmi yetkilileri, kanaat önderleri, sivil toplum kuruluşu (STK) temsilcileri ve vatandaşlarıyla yüzyüze ve çevrimiçi mülakatlar ve görüşmeler yapılmış, ayrıca söz konusu devletlerin ve uluslararası örgütlerin resmi verilerinden yararlanılmıştır.

Araştırmada kullanılacak vaka analizi yöntemi, çalışmada modeli test etme fırsatı sağlamaktadır. Süreç takibi yöntemiyle seçilen vaka olarak Afrika Boynuzu'nda yaşanan süreci neden ve sonuçlar arasındaki bağlantıların kurulmasını incelemek mümkün olacaktır. Süreç takibi, “mekanizmaların gözlemsel vaka-içi etkilerini belirlemek veya teyit etmek amacıyla uygulanan çalışma prosedürüdür.”⁶ Aynı zamanda süreç yöntemi az sayıda vakada nedensellik ve zamansallık mekanizmalarını incelediğinden “Farklı Sonuç Doğuran En Benzer Vaka” ile etkili biçimde kullanılabilir. Çalışmada John Stuart Mill'in “Farklılık Yöntemi” metodu olarak da bilinen ve bağımlı değişkenin farklı sonuçlar ortaya koyabileceği en benzer vakaları seçtiği araştırma tasarımı olan “En Benzer Sistem Dizaynı” ya da “Farklı Sonuç Doğuran En Benzer Vaka” olarak bilinen tasarım kullanılmıştır.⁷ Nitekim farklı sonuç doğuran en benzer vaka seçimi ile ilgili literatürde

⁵ Ömer Göksel İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller- Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, 2. Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık, 2013, s.11.

⁶ Alexander L.George ve Andrew Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 2005, s.138.

⁷ Gisele De Meur ve Dirk Berg-Schlosser, “Comparing Political Systems: Establishing Similarities and Dissimilarities”, *European Journal of Political Research*, Vol. 26, No.2, 1994, s.199.

homojenlik, durumlar birbirine paralel ve analizde değiştirilebilecek özellikler olmalıdır.⁸ Bu bağlamda çalışmada Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Somali seçilmiştir.

Çalışmada sömürgeciliğin mirası bağımsız değişken olarak ele alınmaktadır. Vakaların tümü neredeyse sömürgecilik geçmişine sahip olmakla birlikte farklı sömürgeci güçler tarafından sömürgeleştirilmiştir. Ancak Etiyopya bu kapsamda diğer bölge ülkelerinden farklılık göstermektedir. 1935'te İtalya tarafından işgal edilen Etiyopya sömürge toprağı olmasa da İtalyan yönetimi altında tutulmuştur. Dolayısıyla sömürgeciliğin mirası Afrika Boynuzu ülkelerinin post-kolonyal dönemde devletin yeniden yapılandırılmasına etki etmektedir.

Çalışmada devletin yeniden yapılandırılması bağımlı değişken olarak incelenecektir. Afrika Boynuzu'nda yer alan ülkelerin farklı sömürgeci güçler tarafından sömürgeleştirilmesi söz konusu olmuştur. Aynı zamanda sömürgeci güçlerin uygulamaları ve topraklardaki yönetim anlayışları, hukuk düzenlemeleri farklılıklar göstermiştir. Nitekim her vakanın benzer sömürgecilik geçmişleri olmasına rağmen sahip oldukları yapısal farklılıklar, sömürgeci güçlerin farklı yönetim anlayışları ve oluşturdukları farklı yapılar nedeniyle devletin yeniden yapılandırılması süreci farklılıklar içermektedir. Bu durum devletin yeniden yapılandırılması sürecinin başarılı ya da başarısız olma durumlarıyla birlikte ortaya çıkabilecek riskleri ve fırsatları da etkilemektedir.

6. LİTERATÜRDE DEVLET VE ULUS İNŞASI VE YENİDEN YAPILANDIRILMA

Devletin yeniden yapılandırılmasından önce “devlet inşası” kavramının ortaya çıkışına bakıldığında, Francis Fukuyama'nın “State Building: Governance and World Order in the Twenty-First Century” kitabı ile 2003'te üniversitede vermiş olduğı derslere dayanarak hazırlaması ve bu kavramı kullanması söz konusu olmuştur. Genel olarak uluslararası sistemde karşılaşılan birçok sorunun temelinde zayıf ve başarısız devletlerin olduğunu ifade eden Fukuyama, bu sorunlara çözüm olarak ulus devlet teorisini biçimlendirerek

⁸ Ibid.

devlet inşasını çözüm olarak önermiştir. Ancak Fukuyama bu çalışmasında devlet inşasından bahsetmiş olup bu konunun toplumsal ayağına hiç değinmemiştir.

Fukuyama'ya göre devlet inşası kadar ulus inşasının da önemli olduğuna değindiği çalışmasında ulus inşasının üç farklı aşamasına değinmiştir. Bu bağlamda ilk olarak çatışma sonrası süreçte yeniden yapılandırılan ülkelerin en baştan ve temelden yeniden yapılandırılması gerekmektedir. İkinci olarak, dış müdahalelerden sonra ayakta kalabilecek ve kendisini idare edebilecek devlet kurumlarının ve yapılarının oluşturulması gerekmektedir. Son olarak ise, zayıf devletlerin güçlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.⁹

Devlet inşası kavramı, 21. yüzyılın başlarında uluslararası barış inşasının merkezinde yer almaya başlamıştır. Bu kapsamda devlet inşası kavramı, istikrarlı bir barış sürecinin işlenmesi konusunda siyasi ve ekonomik kurumların varlığına dayandırılan liberal barış fikrinin rehberliğinde uluslararası barış inşasının merkezi konumuna gelmiştir. Liberal kurumların eksikliğinin veya zayıflığının, silahlı çatışmaları tetikleyen az gelişmişliğin ve güvensizliğin ana nedeni olduğu mantığını takip eden Fukuyama öncülüğünde ana akım düşünce, devlet inşasını “yeni hükümet kurumlarının oluşturulması” olarak tanımlamıştır.¹⁰

Fukuyama, çalışmasında savaştan zarar görmüş ülkeleri veya harap olmuş toplumları çatışma öncesi statülerine geri döndürmek anlamına gelen yeniden yapılandırma ve yeni kurumların oluşturulması ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin desteklenmesi olarak gördüğü kalkınma olarak devlet inşasının iki farklı faaliyet türünü içerdiğini ileri sürmektedir. Ulus inşası ile başladığı çalışmasında Fukuyama, ulus inşasının ilk aşamasını “çatışma sonrası yeniden yapılandırma” olarak ifade etmektedir. Bu kapsamda tez çalışmasında Afrika Boynuzu'nda yer alan Somali'yi örnek gösteren Fukuyama 1991'de iç savaşın yaşanması ve sonrasında Somali'de devletin çökmesi nedeniyle temelden başlayarak devletin yeniden yapılandırılması gerektiğini ifade etmektedir.¹¹

Fukuyama'nın görüşüne benzer olarak Roland Paris ve Timoth Sisk, “Managing Contradictions: The Inherent Dilemmas of Postwar Statebuilding” adlı çalışmasında

⁹ Fukuyama, op.cit., s.128.

¹⁰ Ibid., s.14., Paris and Sisk, Ibid.

¹¹ Fukuyama, Ibid.

devletin yeniden yapılandırılmasını, istikrarlı barış ve insani gelişmenin sağlanması için gerekli koşulları yaratmak için etkili ve meşru hükümet kurumları oluşturmak olarak tanımlamaktadır.¹² Paris ve Sisk'in ele aldığı çalışmada çatışma sonrası süreçte devlet inşası, yerel ve uluslararası olmak üzere ele alınmıştır. Ayrıca güvenlik, ekonomi politik, kurumsal dizayn açısından zorlukları ve fırsatları ele alan çalışma Kosova, Irak, Kamboçya ve Afganistan örneklerini incelemiştir.

Charles Call, "Building States to Build Peace? A Critical Analysis" adlı çalışmasında ifade ettiği üzere güçlü devlet kurumları barışı teşvik etmek için son derece gerekli olmaktadır. Aynı zamanda Call, devlet inşasının barışın önünde bir engel oluşturma potansiyeline sahip olduğunu da ifade etmektedir. Aynı zamanda Call, barış inşası için devlet meşruiyeti, devlet kapasitesi ve çatışma sonrası toplumdaki güvenlik ilişkilerine yönelik üç kritik işleve vurgu yapmaktadır. Ancak Call, devletlerin toplumun yararına olacak şekilde hareket etmekten ziyade belirli gruplar etrafında hareket ettiğinde barış ve kalkınma konularında sorunların yaşanmasının muhtemel olacağını ifade etmektedir.¹³

Devletin inşası veya yeniden yapılandırma sürecini yukarıdaki temellere göre belirleyen görüşlerin aksine James Dobbins, devlet inşasını, "istikrarlı bir barış ve sürdürülebilir bir demokratik sistem inşa etmek için bir çatışma veya savaş döneminden sonra silahlı kuvvet kullanımı" olarak tanımlayarak sürece farklı bir boyut katmaktadır.¹⁴ David Lake ise, "The Practice and Theory of US Statebuilding" adlı çalışmasında ABD'nin bu süreçteki tecrübelerini ve devlet inşa sürecine katkıları konusunda dış faktörlerin rolünü ele almaktadır. Bu çalışmada 1890'lı yıllardan itibaren üç devlet inşası modelini inceleyen Lake, modellerin her birini farklı bir politik teoriye göre oluşturmuştur. Bu kapsamda Soğuk Savaş'ın sonuna kadar geliştirilen ve kullanılan ilk model reelpolitik olarak öne çıkmaktadır. Lake, reelpolitik model ile istikrarlı yapıda olan devletlerin inşasını vurgulamakta ve ABD'nin jeopolitik ve ekonomik çıkarları yerel halkın çıkarlarından daha öncelikli olarak değerlendirmektedir.¹⁵ İkinci modelinde ise 1990 sonrası dönemde "Yeni Dünya Düzeni" söyleminde liberalizme dayalı model ortaya çıkmıştır. İkinci

¹² Paris and Sisk, Ibid.

¹³ Charles Call, "Building States to Build Peace? A Critical Analysis", *Journal of Peacebuilding and Development*, Vol.4, No.2, 2008, s.60.

¹⁴ James Dobbins, "America's Role in Nation-building: From Germany to Iraq", *Global Politics and Strategy*, Vol. 45, No. 4, 2008, s. 87.

¹⁵ David Lake, "The Practice and Theory of US Statebuilding", *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 4, No. 3, 2010, s.257-258.

modeli demokratik kurumlar oluşturarak ve ekonomik reformlara öncülük ederek gelişmekte olan ülkeler için geniş bir kamu desteği sağlamaya çalışmıştır. Lake'in üçüncü modeli ise toplumlara güvenlik ve temel kamu hizmetleri sağlanarak yeni devletler için meşruiyet inşasını amaçlamış olup bu model Afganistan ve Irak'ta test edilmiştir.¹⁶

Devlet inşasına ilişkin bu kurumsal anlayışta, dış aktörlerin sorumluluğu temsili demokrasiyi ve özel piyasaya dayalı bir ekonomiyi kapsayan geniş bir yelpazede kurumsal mimariyi oluşturmaya yardımcı olmaktır. Bu bağlamda anayasanın oluşturulması, seçimlerin sağlıklı biçimde gerçekleştirilmesi, yargı ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir adalet sisteminin oluşturulması ve tarafsız ve bağımsız medya kurumlarının oluşturulması temsili demokrasiye yönelik; özel mülkiyet, finansal kurumlar ve piyasada rekabet kurallarının oluşturulması ekonomiye yönelik olarak öne çıkan faaliyetler olmaktadır. Nitekim kurumsal yapılanmayı bürokratik kapasiteyi iyileştirmenin teknik bir süreci olarak kavramak için bilimsel çalışmalar yapılmaktadır.¹⁷

2000'li yıllarda devlet inşası konusu bağlamında egemen olan kurumsalcı yaklaşım, devlet inşası sürecini apolitik bir gelişim süreci olarak ifade etmektedir. Ayrıca devlet inşası, ulus devlet inşası paradigmasının arka planına ve ulus devlet paradigmasının siyasi bir topluluk oluşturma konusundaki ilgisine karşı gelişim göstermiştir. Nitekim Fritz ve Menocal'e göre ulus inşası, "genellikle etnik, mezhepsel veya toplumsal farklılıkların üstesinden gelmek ve alternatif kimlik ve sadakat kaynaklarına karşı koymak için ortak bir kimlik ve ortak kader duygusu inşa etme sürecidir".¹⁸ Dolayısıyla toplumsal yapının çeşitli yönlerini ele alan bu gündem, yeniden yapılandırma üzerine çok sayıda araştırma konusuna ön ayak olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin başlarında kavram olarak yeniden yapılandırma, "varlıkların ve altyapı koşullarının, düşmanlıkların patlak vermesinden önce buldukları aynı veya benzer duruma geri getirilmesi" olarak ifade edilmektedir.¹⁹

¹⁶ Inass Abdulsada Ali, Sana Kadhim Qati ve Batoool Hussain Alwan, "Leadership and Post-Conflict State Rebuilding: Iraq after 2003 Case Study", *Campos en Ciencias Sociales*, Vol. 8, No. 2, 2020, s.357.

¹⁷ Nicole Ball, "The Challenge of Rebuilding War-Torn Societies", *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*, Ed. Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson and Pamela Aall, Washington: United States Institute of Peace Press, 2001, s.720.

¹⁸ Verena Fritz ve Alina Menocal, "Understanding State-building from a Political Economy Perspective: An Analysis and Conceptual Paper on Processes, Embedded Tensions and Lessons for International Engagement", *Overseas Development Institute*, 2007, s.15.

¹⁹ Amitai Etzioni, "Reconstrucion: An Agenda", *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 1, No. 1, 2007, s.27.

Daha geniş anlamda yeniden yapılandırma kavramı kalkınma kavramı ile birlikte ele alınabilmektedir. Nitekim Brinkerhoff, istikrarlı bir barış ortamının sağlanması için gerekli olan yeniden yapılandırmanın hedeflerini, meşruiyeti yeniden tesis etmek, güvenliği yeniden tesis etmek ve etkinliği yeniden yapılandırmak olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bu hedefler, fiziksel altyapının rehabilitasyonu, yeni siyasi kurumların tasarımı, güvenlik sektörü reformu, makroekonomik istikrar, sosyal sektör reformu, uzlaşma ve psikososyal dâhil olmak üzere farklı önceliklere sahip, bağlama bağlı bir dizi süreçle takip edilmektedir.²⁰

Daniel Allen'a göre ise, hem devlet inşası hem de savaş sonrası yeniden yapılanma üzerine söylemler, ulus inşa sürecinden ayrı olarak devlet kurumlarının yeniden yapılandırılmasının sınırlamalarını kabul etmede aynı yönde hareket etmiştir. Devlet inşası, ulus inşa ve yeniden yapılandırma kavramları yönetim, devlet olma ve siyasi topluluk konularının çatışmayı yeniden ortaya çıkardığı bağlamda ve güvenlik ile bölgesel ve küresel düzen için bir tehdit oluşturma potansiyelinin görüldüğü yerlerde devlet ve toplumun yeniden yapılandırılması için kullanılmaktadır.²¹

Birleşmiş Milletler ise ulus inşasını, “bir savaş döneminden veya diğer tür karışıklıklardan çıkan ülkelerde sivil düzeni ve hükümet işlevlerini kurma süreci” olarak tanımlamaktadır. BM'ye göre ulus inşa sürecinde gerekli olan sosyal uyumu ve hoşgörüyü, özellikle de otoritelere güvensizliğin yüksek olduğu, daha önce kapalı, totaliter sistemlerin vatandaşları arasında geliştirmek oldukça zor olmaktadır. Bununla birlikte BM, ulus inşa sürecinde başarılı olabilmek için en az on yıla ihtiyaç olduğunu da belirtmektedir. Öte yandan özellikle çökmüş devletlerde yeniden yapılandırılma sürecinde istikrarın önemini vurgulayan BM, bireylerin kendilerini kişisel olarak güvende hissettiklerinde, bir ulusu yeniden ayağa kaldırmak için gerekli olan günlük yaşam alışkanlıklarına devam edeceklerini ifade etmektedir. Güvenliğe ek olarak ekonomik yapıların yerinde olması ve sağlıklı işlemesi ile yerel halkın yabancı barış güçlerine

²⁰ Derich W. Brinkerhoff, “Rebuilding Governance in Failed States and Post-conflict Societies: Concepts and Cross-cutting Themes”, *Public Administration and Development*, No.25, 2005, s.3.

²¹ Daniel Allen, “New Directions in the Study of Nation-building: Views through the Lens of Path Dependence”, *International Studies Review*, Vol.12, No.3, 2010, s.414.

saldırmak veya ülke içinde düşman olarak gördükleri kesime saldırmak veya kin beslemek yerine kendi hayatlarına odaklanacaktır.²²

Bu bağlamda literatürdeki temel çalışmalar doğrultusunda genel olarak Afrika Boynuzu'nda yer alan ülkelerin tümü devletin yeniden inşası kapsamında değerlendirilmemiş olup genel olarak Somali'de devlet-inşası üzerinden çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma devletin yeniden yapılandırılması kapsamında Afrika Boynuzu ülkelerini adalet, yönetim, güvenlik ve ekonomi konularında ele alarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Zira Afrika Boynuzu'nda Cibuti ve Eritre'de uzun yıllardır aynı yöneticilerin iktidarda olmaları dolayısıyla devlet-toplum ilişkisinde sorunların ve karşılıklı güvensizliğin olması söz konusu olmaktadır. Literatürdeki çalışmalarda devlet ve ulus inşası konularında ne kadar fazla kaynak olsa da Afrika Boynuzu'na yönelik yeterli kaynak bulunmamaktadır.

Öte yandan literatürdeki çalışmaların genelinde devlet-toplum ilişkisi göz ardı edildiğinden devletin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi konusunda tabandan tavana yapılandırma mı yoksa tavandan tabana yapılandırma mı yapılacağı süreç içinde önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında Afrika Boynuzu'nda devlet-toplum ilişkilerini anlamak ve desteklemek için literatüre katkı sağlamak amacıyla tabandan tavana bir yaklaşım benimsemenin kurum oluşturmaya yönelik daha kapsayıcı, etkili ve sürdürülebilir bir yaklaşım olduğu ifade edilmektedir. Ancak özellikle Cibuti ve Eritre'deki yönetimler ile Somali ve Etiyopya'daki yapılar nedeniyle devletin yeniden yapılandırma süreçleri farklılıklar barındırmaktadır.

Nitekim ulus inşası, devlet inşası ve yeniden yapılandırılma birlikte düşünüldüğünde örnek olarak Etiyopya ve Somali dikkate alınacak olursa, Etiyopya'da devlet kurumlarının daha sağlam olduğu ancak bir üst kimlik sorununu olması durumu ile karşılaşılmaktadır. Somali'de ise her ne kadar ülke içinde kabilelerin zaman zaman devletin önüne geçmesi söz konusu olsa da Somalililerin bir ulus kimliğine sahip olması ancak devletin zayıf ve oldukça kırılgan olması durumu söz konusudur. Bu kapsamda Somali ve Etiyopya'da devletin yeniden yapılandırılmasında aynı süreçlerin uygulanması

²² Esther Pan, "United Nations: Nation-Building", Council on Foreign Relations, 07.02.2005, <https://www.cfr.org/backgrounder/united-nations-nation-building> , E.t. 10.04.2022.

farklı sonuçlar doğurabilecek ve aynı başarıya ulaşamayacaktır. Aynı durum farklı dinamiklere sahip olan Eritre ve Cibuti için de geçerli olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: DEVLET-TOPLUM MODELİ VE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1. DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ MODELİ

Joel S. Migdal'ın önerdiği "Toplumdaki Devlet" (State in Society) olarak anlamlandırdığı model, toplumu ikili bir yapıdan ziyade sosyal organizasyonların bir karışımı olarak açıklamaktadır. Devlet fikrini içeren çeşitli oluşumlar tek başına ya da birlikte hayatta kalma stratejileri sunmaktadır. Stratejiler arasında bireysel seçim, maddi teşvik ve baskı gruplarının sosyal hayatın nasıl sıralanması gerektiğine dair sembollerin ve değerlerin kullanılmasına dayanmaktadır. Bu semboller ve değerler, toplumdaki sosyal kontrol biçimlerini güçlendirmekte ve yeni toplumsal yaşam biçimlerini önermektedir. Bu mücadele her toplumda devam etmektedir. Toplumlar, durağan oluşumlar değildir. Ancak sürekli olarak toplumsal kontrol üzerindeki mücadelelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Migdal, devleti toplumdan bağımsız olarak görmemekte ve her ikisini iç içe geçmiş bir yapı olarak düşünüp bu durumu "toplumdaki devlet" olarak adlandırmaktadır.²³ Migdal'a göre devlet aileler, siyasi partiler, uluslararası şirketler, dini ve etnik gruplar, STK'lar vasıtasıyla topluma çeşitli kollardan bağlanmıştır.²⁴

Bazı durumlarda devlet fikri, toplumdaki birçok kuralı oluşturabilir ve uygulayabilir.²⁵ Ya da otoritenin bir kısmını dini kurumlar ya da piyasa gibi diğer mekanizmalara devretmeyi seçebilir. Bununla birlikte sosyal kuruluşların strateji sunma ve oyunun farklı kurallarını önerme konusunda ilişki kurdukları başka toplumlar da bulunmaktadır. Bu kapsamda sosyal kuruluşlar, farklı toplumlar ile ilişki kurmaları dolayısıyla karmaşık yapıda olarak nitelendirilmektedir. Nitekim bu karmaşıklık nüfusun kontrolü için aktif mücadele edilen bir çatışma ortamı ile birlikte değerlendirilmektedir. Bu bağlamda devlet, kendi parçalarının birbiriyle mücadele ettiği çatışma ortamının bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla savaşlar veya çatışmalar toplum içinde bölgelere göre etnik gruplarla, dini gruplarla ya da aileler/klanlar ile yaşanabilmektedir.²⁶

1980'lerde bu tarz mücadelelerin belirgin olduğu birçok Üçüncü Dünya toplumunda, devletler kural koyma gücünü koruyan ve destekleyen birçok sosyal örgütle karşı karşıya kalmıştır.²⁷ Aileler, klanlar, çok uluslu şirketler, kabileler ve siyasi partiler çatışma

²³ Joel S. Migdal, *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*, Washington: Cambridge University Press, 2001, s.48.

²⁴ Joel S. Migdal, *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton: Princeton University Press, 1988, s.36.

²⁵ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 10.Baskı, Bursa: Aktüel Yayınevi, 2021.

²⁶ Migdal, *State in Society...*, op.cit., s. 50.

²⁷ Arı, op.cit., ss.477-490.

ortamına aktif olarak katılan gruplar olarak yer almaktadır. Nitekim çok cepheli çatışma ya da savaşlar, devletin gücünü kolayca zayıflatıp devleti devirebilecek niteliktedir.²⁸

15. ve 16. yüzyıllardan itibaren modern devletler diğer tüm mevcut siyasi biçimlere karşı büyük meydan okumalar ortaya koymuşlardır.²⁹ Modern devletlerin savaş ve diğer amaçlar için kaynakları harekete geçirme ve organize etme konusundaki avantajı diğer siyasi varlıkların hayatta kalmasının sorgulanmasına yol açmıştır. Sadece devletin kurumsal kapasitesini geliştiren toplumlar, diğer devletler tarafından işgal edilmeye ve yok edilmeye direnme şansına sahiptir. Devletin kural koyucu etki alanını genişletme konusundaki temel motivasyonu, sınırlarının dışındakilerin oluşturduğu tehditleri atlatmak için yeterli nüfuza sahip olmaktır.³⁰ Bir devletin hayatta kalma yeteneği, liderlerinin örgütsel yetenekleri, nüfusunun büyüklüğü, mevcut ve potansiyel maddi kaynakları ve daha büyük uluslararası yapılandırmalar dâhil olmak gibi faktörlere dayanmaktadır.

Avrupa'da ilk modern devletlerin ortaya çıkmasında devletlerin büyümesi üç temel doktrin çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bunlar, devleti ayakta tutan ve güvenliğini sağlayan bir **ordu**, **vergi toplama mekanizması** ve adil yargılama süreci için **mahkemelerin varlığının ve yetkilerinin genişletilmesi** şeklindedir.³¹ Adalet ve yargı sisteminde geleneksel ya da feodal yasanın yerine devlet hukukunun getirilmesi, toplum içindeki bireylerin devletin yerel yöneticilerinin direktiflerinden ziyade kendi hür iradeleri ile davranmaya teşvik etmede temel unsur olarak öne çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle mahkemeler, asayişî sağlayan kolluk kuvvetleri ve kurumda görev yapan bürokratlar ile birlikte, sosyal kontrolü devlete kaydırmak için gerekli bir mekanizma görevi görmektedir. Devlet liderlerinin başarılı olabilmesi için mahkemelerin, güvenlik kurumlarının ve diğer kurumların tek bir düzen içinde faaliyet göstermesi zaruridir. Bu kurumlarda bulunan memurların konumlarını kullanarak devlet otoritesini zayıflatıcı faaliyetlerde bulunmasının önlenmesi ve üst düzey yöneticilerin emirlerinin takip edildiği bir kurum inşa edilmesi de oldukça önemlidir. Bunlarla birlikte halkın güçlü bir orduya

²⁸ Migdal, *State in Society...*, op.cit. s.50.

²⁹ Stephen Orvis and Carol Ann Drogus, *Introducing Comparative Politics, Chapter 2: The Modern State*, CA: CQ Press, 2014, s.37.

³⁰ Migdal, *State in Society...*, loc.cit.

³¹ Christopher Peirson, *The Modern State* (Second Edition), London: Routledge, 2004, s.26.

hizmet etmesi ve orduyu finansal yönden desteklemesi için seferber edilmesi, vergi ve yargı mekanizmalarının düzgün işlemesi ile mümkün olmaktadır.³²

Sosyal kontrolün arttırılabilmesi için güvenlik ve devlet kurumlarının nitelikli bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Yüksek seviyeli sosyal kontrol ile devletler nüfuzlarını etkin bir şekilde seferber ederek önemli bir güç kazanabilirler. Devlet, toplumu için tercih ettiği kuralları belirlerken diğer sosyal gruplardan özerklik kazanabilmektedir. Bu kuralları oluşturmak için karmaşık, koordineli bürolar kurabilir ve diğer grupların devlet kurallarının uygulanmasını engellemediğinden emin olmak için toplumdaki zorlayıcı araçları tekelinde tutabilir. Artan sosyal kontrol düzeyleri uyum, katılım ve meşruiyet olmak üzere üç düzeyde ortaya konmaktadır.³³

Uyum

En temel düzeyde devletin gücü, toplumu üzerindeki etkisi ve yaptırım gücü ile ölçülmektedir. Bu kapsamda en temel yaptırımlar genellikle kolluk kuvvetleri ile sağlanır. Dolayısıyla yerel güvenlik güçlerini kimin kontrol ettiği, bir toplumda sosyal kontrolün dağılımı hakkında fikir vermektedir. Öte yandan diğer kaynakların ve hizmetlerin dağılımını kontrol etme konusu da devlet-toplum ilişkisinde uyum derecesini belirlemektedir. Devlet-toplum arasında karşılıklı etkileşim ve ilişki bulunmaktadır.³⁴ Toplum tümüyle devletin etrafını sarmış vaziyette olduğundan devlet toplumdan ayrı, özerk ya da soyut bir yapı olarak düşünülemez. Dolayısıyla devlet ve toplumun uyum içinde hareket etmesi gerekmektedir.³⁵ Toplum ile uyumlu olmayan devlet yapısı toplumsal aktörlerin harekete geçmesi ile kurumsal işlerliği yavaşlatabilme gücüne sahiptir.³⁶

Katılım

Devlet-toplum ilişkilerinde uyumun yanı sıra katılım da önemli bir yere sahiptir. Nitekim devlet liderleri genellikle uyumdan daha fazlasını aramaktadır. Aynı zamanda, devlet,

³² Owen M. Fiss, "The Limits of Judicial Independence", *The University of Miami Inter-American Law Review*, Vol. 25, No. 1, Fall, 1993, s.57.

³³ Migdal, *State in Society...*, loc.cit.

³⁴ Migdal, *Strong Societies...*, op.cit., s.48.

³⁵ Ai Guo Han, "Building a Harmonious Society and Achieving Individual Harmony", *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 13, no. 2, 2008, s.149.

³⁶ Migdal, *State in Society...*, op.cit.s.51.

kurumsal bileşenlerinde özel görevler için nüfusu organize ederek gücünü konsolide etmektedir. Örneğin, liderler köylülerin devlet kooperatifine veya yetkisiz ilaç üretip satanlar yerine kendisinin lisans verdiği ve yetkili kıldığı kliniklerin ürün satmalarını sağlayabilir.³⁷ Kısacası devlet sağlıktan, sosyal hizmetlere; eğitimden, güvenliğe birçok konuda kendisinin izin ve yetki verdiği kuruluşlar aracılığı ile topluma hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Aksi durumda devletin merkezi otoritesinin zayıflaması ve devlet içinde devlet gibi kurumların varlık göstermesi söz konusu olacaktır. Bu durumda toplumun tümünün yönetim sürecine katılımı söz konusu olmayarak devletin zayıflaması ve zaman içinde parçalanması söz konusu olabilmektedir.

Meşruiyet

Devletin gücünü belirleyen en önemli faktör olan meşruiyet, uyum ve katılımdan daha kapsayıcıdır. Meşruiyet, toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmeyi ve kuralların toplum tarafından benimsenmesini gerektirmektedir.³⁸ Uyum ve katılım, bireyler tarafından bir dizi ödüle ve yaptırıma karşı pratik bir cevap olabilirken; meşruiyet, ödüllerin ve yaptırımların içerdiği sembolik bileşenin kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Kısacası meşruiyet, belirli bir sosyal düzenin genel tarafından kabulüdür.³⁹ Toplum ile birlikte hareket etmeyen ve toplumla arasında etkileşim olmayan devlet, sorumluluklarını yerine getirmede başarısızlığa uğrayacak ve toplumu karşısına alacaktır.⁴⁰ Bu kapsamda toplumu karşısına alan bir devlet meşruiyet sorunu ile yüzleşmek durumunda kalacaktır. Dolayısıyla bir devlet, ne tür yönetime sahip olursa olsun toplum desteğine ihtiyaç duymaktadır.⁴¹

Çatışma ortamında devletin gücü, devletin kurumsal yapılanmasının sosyal kontrolüne bağlıdır. Sosyal kontrol ne kadar güçlü olursa, devlet liderleri hedeflerine ulaşmak için daha fazla uyum, katılım ve meşruiyet kartlarını kullanılabılır. Ancak bazen ülke içerisinde devlet örgütlenmesi dışında farklı örgütlenmelerin liderleri devletin üstünlük iddiasını reddedebilmekte ve sosyal kontrol isteyebilmektelerdir. Nitekim bu örgütlenmeler toplumsal yaşamın ve kuralların nasıl olması gerektiğine yönelik farklı bir

³⁷ Ibid, s.52.

³⁸ Ian Hurd, "Legitimacy", *Princeton University*, <https://pesd.princeton.edu/node/516>, E.t. 22.12.2020.

³⁹ Migdal, *State in Society...*, loc.cit.

⁴⁰ Stein Sundstøl Eriksen, "State failure' in theory and practice: the idea of the state and the contradictions of state formation", *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 1, 2011, s.233.

⁴¹ Joel S. Migdal, *Strong Societies...*, op.cit.,s.36.

öneri sunarak yerel aktörleri koruyup güçlendirmek için uyum, katılım ve meşruiyet kartını kullanabilirler. Aynı zamanda diğer örgütlenmelerin liderleri devlet memurları olabilmekte ya da mevcut memurlarla iş birliği yapabilmektelerdir. Devletlerin tamamen tutarlı kuruluşlar olarak hareket edeceğine dair bir garanti bulunmamaktadır. Gerçek devlet uygulamaları, çelişkili sosyal kontrol biçimlerini destekleyebilir.⁴²

2. DEVLET VE BİRBİRLERİYLE BAĞLANTILI TOPLUMLAR

Üçüncü Dünya'nın bazı bölgelerinde, devlet liderlerinin ülkelerinin geniş alanlarında otoritelerini tesis edememesi söz konusu olabilmektedir. Migdal'ın "Toplumdaki Devlet" adlı kitabında ortaya koyduğu tez, devletlerin kapasitesinin özellikle sosyal politikaları uygulama ve halkı seferber etme yeteneğinin toplumun yapısıyla ilgili olduğudur. Devlet üstünlüğünün engelleriyle karşı karşıya kalan devlet liderlerinin etkisizliği ev sahiplerinin, patronların, zengin köylülerin, klan liderlerinin, ağaların, efendilerin, kabile reislerinin çeşitli sosyal örgütleri aracılığıyla ortaya koydukları direnişle karşı karşıya kaldıkları toplumların doğasından kaynaklanmaktadır.

Devletlerin yalnızca bir kısmı olan sosyal yapıları anlamadan, Üçüncü Dünya'da devlet yeteneklerinin anlaşılması mümkün değildir. Devlet liderlerinin otoritelerini yayma arayışındaki büyük engellerle karşı karşıya kaldığı ülkelerde, birçok yapının sosyal yaşamın nasıl düzenlenmesi gerektiği konusunda birbirleriyle çelişmekte olduğu bir sosyal ortam söz konusudur.

Soğuk Savaş dönemi dikkate alındığında birçok Üçüncü Dünya ülkesinin toplumdaki sosyal kontrolden ziyade merkezleşmede ve dağılımda hem Batı hem de Doğu bloğundaki durumundan farklı olduğu görülmektedir. Hem bu tür toplumlar hem de merkezleşmiş ve daha dağınık olan toplumlar "güçlü" olarak kabul edilmektedir. Zira bu tür toplumlarda genel kontrol seviyesi yüksektir. Toplumda piramitsel yapı, piramidin zirvesinde sosyal kontrolü yoğunlaştırırken; diğer sosyal kontrolde ise oldukça özerk sosyal kurumlar aracılığıyla yayılır.⁴³ Her iki tür, genel sosyal kontrol seviyesinin düşük olduğu "zayıf" toplumlardan farklıdır. Ancak ikincisi, felaket olaylarının ardından ortaya çıkmıştır. Doğal afet, savaş ve diğer olağanüstü durumlar, toplumlardaki genel sosyal

⁴² Ibid.

⁴³ Michael Mann, *The Sources of Social Power: The Sources of Social Power: Vol. 1, A History of Power from the Beginning to AD 1760*, 1st Edition, London: Cambridge University Press, 1986, s.10.

kontrol düzeyini, sosyal örgütlerin liderlerinin elinden ödülleri ve yaptırımlar olarak veya yeni açılımlarla yüz yüze gelmeyecekleri için sundukları hayatta kalma stratejilerini oluşturarak büyük ölçüde azaltabilir. Tablo-1 toplum türlerini, uygulanan sosyal kontrolün dağılımını ve dağılımına göre farklılaştıran bir matris sunmaktadır.

Tablo-1: Devlet ve Toplumun Sosyal Kontrolü

		DEVLET	
		Güçlü	Zayıf
TOPLUM	Güçlü	-	Dağınık (Sierra Leone)
	Zayıf	Piramitsel (Fransa, İsrail)	Anarşik (Çin, 1939-1945; Meksika, 1910-1920)

Kaynak: Migdal, Strong Societies and Weak States..., s.35.

Güçlü Üçüncü Dünya toplulukları, yeterli teknik kaynaklara, yönetsel yeteneklere ve kişisel bağlılığa sahip devletler tarafından şekillendirilecek bir unsur olmaktan ötedir. Her ne kadar küçük akraba gruplarından büyük kabilelere ve etnik gruplara kadar uzanan örgütler kümesi, çağ dışı olarak görülmesine rağmen, devlet politikalarının etkisi altında ve hatta kentleşmenin ve sanayileşmenin artmasından sonra bile basitçe parçalanmamıştır.⁴⁴ Bu grupların ve güçlü grup liderlerinin azmi ve tavırları zaman zaman devletin karar alma mekanizmasındaki yetkilileri kızdırabilmektedir.

Bir bütün olarak Üçüncü Dünya toplumları için, bazı önemli ortak değerler ve anılar, sosyal kontrolü destekleyen sembolik yapılandırmanın temellerini oluşturmaktadır. Bunların çoğu kolonyal uygulama sırasında gelişmiştir. Paylaşılan bu deneyimler, toplumda yayılan radikal biçimde farklı inanç gruplarının yanında kaybolmuştur. Bu toplumların sınırları çok belirsiz ve değişken olabilir.⁴⁵ Klanlar, kabileler, dilsel gruplar, etnik gruplar gibi çeşitli alt birimlerdeki paylaşılan hatıraların ve çeşitli alt birimlerdeki inançların gücü, Üçüncü Dünya'daki birçok toplum için merkezîleşmeden oldukça farklı bir unsur ortaya koymaktadır. Birçok Üçüncü Dünya topluluğu bir örümcek ağı kadar dayanıklıdır. Bu topluluklardan biri ağın bir köşesini uzatabilir. Örümcek ağının geri kalanı, tıpkı merkez şeritlerini koparıldıktan sonra ağın varlığını sürdürmesi mümkündür. Parçalar arasında bağlantılar olmasına ve bazı kısımlar diğerlerinden belirgin olarak daha

⁴⁴ Suzanne Berger, Michael J. Piore, *Dualism and Discontinuity in Industrial Societies*, Cambridge: Cambridge University Press, 1980.

⁴⁵ Anthony Giddens, *The Nation-State and Violence (Contemporary Critique of Historical Materialism, Vol. 2)*, CA: University of California Press, 1985, Chapter 1.

önemli olmasına rağmen, çoğu zaman tek bir parça, bütünün varlığına tamamen bırakılmamaktadır.

Devlet liderlerinin birçok Üçüncü Dünya ülkesinde sosyal kontrolü sağlamada yaşadığı zorluklar, bu tür toplumlardaki devletlerle ilgilidir. Batı toplumu da dâhil olmak üzere her toplum, çok sayıda inanç ve anı dizisine sahiptir. Bununla birlikte, bir bütün olarak ele alınan birçok Üçüncü Dünya toplumundaki çeşitlilik, diğer toplumlarla karşılaştırıldığında çarpıcı olmaktadır. Birbirleriyle bağlantılı toplumlar, oldukça özerk sosyal organizasyonların bir karışımına ev sahipliği yapmaktadır.⁴⁶

3. DEVLET OTORİTESİNİN SINIRLARI

Migdal'ın 2001'de yazdığı "State in Society" (Toplumdaki Devlet) adlı eserinde devletlerin ve toplumların birbirini nasıl oluşturduğu açıklanmaktadır. Migdal'ın "toplumdaki devlet" yaklaşımı, devleti ve toplumu birbirine karşı çıkararak görüşlerin aksine devlet-toplum arasındaki ilişkilerin karşılıklı olarak dönüştürücü doğası ilkesine dayanmaktadır. Migdal, bu yaklaşımında karşılıklı etkileşim sürecinde **devletin gerçek uygulamaları** ve **devlet imajı** olmak üzere iki temel kavrama işaret etmektedir.

Devlet imajı, büyük ölçüde kültürel bir oluşum etrafında dönen algısal bir süreçle ilgiliyken; **devletin gerçek uygulamaları**, devlet-toplum arasında var olan sosyal sınırlar sorununu gündeme getirerek devlet aygıtlarının topluma dâhil olmasını ifade etmektedir. Bu noktada devlet-toplum arasındaki sosyal bağlılığın dinamiklerinin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Devlet-toplum arasındaki ilişkiyi anlama konusunda Migdal, devletin geleneksel teorilerinin, genellikle itaat problemiyle ilgilendiğini öne sürmektedir.⁴⁷ Modern devlet, yapısal aygıtlarına (parlamentolar, bürokrasiler ve adli sistemler vb.) odaklanma eğilimindedir. Bununla birlikte, mevcut durumda modern devletin toplumda varsayılan egemenliği ve dışsal konumu, paradoksal olarak devletin diğer sosyal gruplarla olan ilişkisi nedeniyle zayıflatılmış bir durumdur. Modern devlet anlayışı, geleneksel teorilerin aksine pratikte ortaya çıkmasından dolayı devletin dinamiklerini kendi içinde ve toplum içinde yakalamaya çalışmaktadır.⁴⁸

⁴⁶ Migdal, *Strong Societies...*, op.cit., s. 37.

⁴⁷ Migdal, *State in Society...*, op.cit., s. 231.

⁴⁸ Ibid, s.232.

3.1. Devletin Unsurları Olarak İmaj ve Uygulamalar

Migdal'ın “toplumun egemen ve özerk, birleşik ve merkezî yapıda olan tek merkezi” olarak algılanması devletin imajıyla ilgili olarak ortaya çıkan durumu ifade etmektedir.⁴⁹ Devletin “baskın ve tek bir merkez” olarak algılanması, devleti toplumdaki ayırmakla kalmamakta ve bununla birlikte toplumun üstünde bir yere konumlandırmaktadır. Bireyleri ve toplumun genel çıkarlarını temsil eden devletin sadece belli çıkarları temsil eden toplum içinde yer alan aktörlerle arasına mesafe koyabilmektedir.

Migdal, devletin kendisini “tek merkez” olarak pekiştiren ve devletin “merkezî eğilimlere” sahip olduğunu ifade etmektedir. Buna uygun şekilde tek merkez olarak hareket eden devletin normlarının, değerlerinin ve varsayımlarının nasıl gerçekleştiğini açıklamaktadır.⁵⁰ Devlet imajı dikkate alındığında, devleti birleştiren fikirler, inançlar ve değerler “devletin tuğlalarını birbirine bağlayan harç” olarak ortaya çıkmaktadır.⁵¹

Bürokrasi ve yönetimin günlük uygulamalarında, devlet imajı desteklenebilmekte, etkisiz hale getirilebilmekte veya zayıflatılabilmektedir.⁵² Politikaların gerçekleştirilmesine yönelik uygulamaların yanı sıra, devlet ile diğer toplumsal aktörler arasındaki sosyal ayrımı güçlendirmeye ve doğrulamaya hizmet eden törenler ile birlikte gösteriler ve açılış törenleri gibi farklı devlet uygulamaları da bulunmaktadır.⁵³ Toplum içinde devletin karşılıklı olarak dönüştürücü yapısı, devlet-toplum diyalektiğini anlamak için çok önemli bir unsur haline gelmektedir. Bu sosyal sınırların devlet-toplum ilişkilerinin dinamiğinde nasıl ortaya çıktığı sorusu, koalisyonların, ittifakların, barınma yerlerinin ve muhalif bölgelerin ve bu karşılıklı anlaşmaların içinde yer alan direniş bölgelerinin oluşmasının politik zorunlulukları ile ele alınmaktadır. Devlet-toplum birbirinden ayırt edilemez değildir. Aksine ayrı varlıklar olarak, karşılıklı angajmanları ve eklemleme mantıkları ile birbirleriyle temas halindedirler.

3.2. Devletin Sosyal Sınırları

Migdal'a göre sosyal sınır, devlet-toplum arasındaki ilişkilerin yeniden çizildiği ve yeniden yapılandırıldığı biçimlendirici bölgeleri belirleme aracıdır. Devletin

⁴⁹ Ibid, s.16-17.

⁵⁰ Ibid, s.237.

⁵¹ Ibid, s.239.

⁵² Ibid, s.18

⁵³ Ibid.

koalisyonlar, ittifaklar, barınma ve diğer sosyal güçlerle direnişe girme pratiklerinde ortaya çıkan bu sınırlar, devlet uygulamalarının devlet imajını güçlendirmek veya çelişmek ve etkisizleştirmek için hizmet edebileceği ölçüde koşulludur.

Devlet imajı tekil bir ahlâk anlamına gelse de doğru davranışın ne olduğuna dair bazı sorunlar da yaşanabilmektedir. Migdal'ın yaklaşımı, kamu ve özel sektörün bir fonksiyonu olarak, devlet-toplum arasındaki sosyal sınırların çizilmesi üzerine çekişmelere yol açan “sapkın” davranışları dikkate alan kültürel bir yönelimi ortaya koymaktadır.⁵⁴

4. DEVLETİN KAVRAMSAL TARTIŞMASI

Toplu olarak yaşama ihtiyacının ortaya çıkmasından sonra insanlar güvenliğe daha çok ihtiyaç duymaya başlamışlardır. İnsanın ihtiyaçları ve doğa şartları örgütlenmeye yol açmaktadır. İnsanların bir araya gelerek iş bölümleri yapması toplum halinde yaşamının zorunlu hale gelmesine ön ayak olmuştur. İnsanların belli bir düzen doğrultusunda egemenliklerini bir anayasa ile üst otoriteye devretmesi ve yönetilme isteğinin yanı sıra güvenlik ihtiyacının karşılanması devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Max Weber "devlet" kavramını, şiddet kullanma tekeliyle düzenlemeleri uygulayan bir kurum olarak tanımlamaktadır.⁵⁵

Sınırları belli bir ülke toprağı üzerinde bulunan, belli bir hükümet ile yönetilen ve hukuki açıdan egemen olan siyasal örgütlenme olarak devleti tanımlamak mümkündür. Devlet kavramı daha çok hukuki bir kavramdır. Devletler hayatta kalma (survival) durumunu devam ettirmek ve güvenliğini sağlamak için silahlanma yoluna başvurmuştur. Ayrıca devletin meşru bir şekilde varlığının sürdürülmesi halkın özgür iradesi ile kabul etmiş olduğu anayasayla mümkün olmaktadır. Bu bağlamda halkın özgür iradesi ile anayasayı kabul etmemesi mevcut yapıyı terör örgütü haline getirebilir. Her silahlı yapının özü itibari ile birer terör örgütü, çete ya da mafyatik organizasyon olduğu göz önünde bulundurulduğunda devleti bu organizasyonlardan ayırmada en etkili unsurun “**cebiri kullanma yetkisi**” olduğu ortaya çıkmaktadır. Devlet, halkının güvenlik ihtiyacını karşılamak için silahlanırken; çete, mafya ya da terör örgütlerinin üyeleri mevcut düzeni bozmaya ve hatta yıkmaya yönelik silahlanmaktadır. Bu minvalde devlet dışındaki

⁵⁴ Migdal, *State in Society...*, op.cit., s. 19.

⁵⁵ Max Weber; *Essays in sociology*, New York: Oxford University Press, 1946, ss. 77-128.

organizasyonlar meşru olmayan unsurlar olarak varlıklarını sürdürmektedir. Devletin mafya, çete ve terör örgütünden ayrılması bir noktada hukuk ile mümkündür. Şiddet kullanılması konusunda tekele sahip olan devlet, gerektiğinde şiddeti hukuka uygun biçimde uygulamaktadır. Diğer bir ifadeyle güç kullanımının hukuka uygun olmaması durumunda devletin terör örgütünden farkı kalmayacaktır. Bu anlamda devlet, modern toplumun siyasal açıdan en iyi örgütlenmiş ve en önemli kurumlarından biridir.

Erken dönem düşünürlerin devlete ilişkin tanımlamalarına bakıldığında; Jean Jacques Rousseau, devleti bir toplumsal sözleşmeden alırken⁵⁶; Carey, kökenini bir soyguncu grubuna dayandırmaktadır. Platon ve Karl Marx'ın takipçileri, devleti her şeye gücü yeten yetkilerle donatarak, tüm siyasal ve ekonomik konularda vatandaşın mutlak efendisi haline getirmektedir. Ancak Rousseau, uygar toplumu kuranların zenginler olduğunu ve zenginlerin güvenlik, adalet, yasalar ve ortak çıkarlar gibi söylemler ile mülk sahibi olmayanları kandırıp bir sözleşme ile devleti kurduklarını ifade etmektedir. Rousseau, “en güçlü, gücünü hak; boyun eğmeyi de ödev biçimine sokmadıkça hep efendi kalacak kadar güçlü değildir” demektedir. Bu bağlamda zenginlerin konumlarını sağlamlaştırması ve eşitsizlik üzerine kurulmuş bir ilişkinin kurumsallaşması söz konusu olmaktadır. Zengin olmayan halkın siyasal iktidar karşısında köle konumuna gelmesi ve bu durumu benimsemeleri “moral ya da siyasal eşitsizliği” yansıtmaktadır. Rousseau’ya göre devlet, yönetilenler üzerinde hüküm süren otorite şekline bürünmüş bir baskı aygıtı niteliğindedir.⁵⁷

Montesquieu, siyasal özgürlüğün güvencesi olarak güçler ayrımına vurgu yapmaktadır. Anayasasında özgürlüğün yer aldığı bir devlette yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç ayrı güç bulunmaktadır. Bu bağlamda siyasal özgürlüklerin korunması için bu güçlerin her birinin ayrı birimlere verilmesi gerekmektedir. Bu güçlerin tek bir elde toplanması ya da aynı gruba dâhil kişilerin elinde bulunması devlette birçok yapının yıkılmasına neden olabilecektir. Özellikle yasama ve yürütmenin tek elde toplanması söz konusu olursa

⁵⁶ Arı, op.cit., ss.224-225.

⁵⁷ Mehmet Ali Ağaoğulları, “Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset,” *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. by Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, pp. 578–79.

despotik yasalar çıkarılabilir ve bu durum toplumda bir korkuya neden olacaktır. Öte yandan her güç birbirini denetleyecek ve dengeleyecek durumda olmalıdır.⁵⁸

Montesquieu'ya göre doğa ve ilke arasındaki uyum devletin geleceğini etkileyebilecek kapasitededir. Bu iki ilke arasında uyum olmazsa ya da var olan uyum bozulursa devletin varlığının sona ermesi söz konusu olabilmektedir. Montesquieu'ya göre devletin yapısında meydana gelen değişiklikler iki sebepten olmaktadır. Bu sebeplerden birincisi, anayasa düzelmiştir; ikincisi, anayasa bozulmuştur. Bu bağlamda devlet ilkelerini koruyarak anayasasını değiştirirse devlet kendisini koruyor demektir. Ancak devlet ilkelerini yitirir ve yapısını değiştirirse devlet bozulup, yıkılıyor demektir. Bu ilkeler arasındaki uyum sürmeye devam ettikçe devletin varlığını sürdürme şansı devam edecektir.⁵⁹

Platon, devlet ile toplum ve yurttaşın arasında bir mesafenin olmadığından bahsetmektedir. Özellikle iyi olmak üzerinden durumu ele alan Platon'un görüşüne göre, iyi birey iyi bir yurttaş, iyi yurttaş da iyi bir toplum ile bağlantılıdır. Tüm bu durumlar ise iyi bir devletin gerekliliğini yansıtmaktadır.⁶⁰ Platon'a göre devlet yapay bir kurum ya da sözleşme ile kurulmuş bir yapıda değildir. Platon toplumun doğal olması dolayısıyla devleti de doğal olarak değerlendirmektedir. Platon devletin doğal durumunu insanın kendi başına yetersiz olmasına dayandırmaktadır.⁶¹ Zira insan kendi kendine yetemediği için toplum halinde yaşamaya yönelmektedir.⁶² Bu durum toplumun bir arada yaşamasını mümkün hale getiren devletin oluşmasına yol açmaktadır. Ayrıca Platon, devleti organizmacı toplum görüşü açısından ele almaktadır. Yani devleti sağlam bir bedene benzeten Platon, toplumu oluşturan farklılıklar ya da bireyler arasındaki güç ilişkilerine indirgenemeyeceğini dile getirmiş ve devleti farklı organlardan oluşan bir organizma olarak düşünmektedir. Bu bağlamda devletin sağlıklı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için tüm organlarının bir bütünlük içinde hareket etmesi gerektiğini dile

⁵⁸ Filiz Zabcı, "Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset," *Sokrates'den Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. by Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss. 559–60.

⁵⁹ Cemil Oktay, *Siyaset Bilimi İncelemeleri : Meşruiyet, Sınıflandırma, Kültür, Modernleşme*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, s. 89.

⁶⁰ C.C.W. Taylor, "Plato's Totalitarianism," *Plato 2 Ethics, Politics, Religion and The Soul*, ed. by Gail Fine, Oxford University Press, 1999, s. 283.

⁶¹ Platon, *Politeia*, t.y., 369b.

⁶² Nihal Petek Kayacı, "Platon," *Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon'dan Zizek'e*, ed. by Kurtul Tunçel, Ahu & Gülenç, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014, s. 28.

getirmektedir. Herhangi bir organda meydana gelecek olan sağlıksız durum ya da aksaklık tüm sistemi etkileyecektir.⁶³

Öte yandan Platon'un devlet içindeki yapıda aileye ve özel mülkiyet kurumlarına şiddetle karşı çıkmaktadır. Platon'a göre devlet içindeki aile ve özel mülkiyet kurumları siyasal açıdan geliştirdiği bağlılık ilişkileri devlete bağlılığın önüne geçme riskini taşımakta olup tehdit edici niteliktedir. Özellikle geleneksel aile yapısının kötülükleri doğurduğunu ve aile rejimlerinin katı kurallara göre düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Özel mülkiyet konusunda ise Platon bu durumun olabildiğince denetim altında olması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca mülk sahiplerinin söz konusu mülkleri ortak fayda doğrultusunda kullanmalı demektedir. Son olarak özel mülkiyet konusunda özellikle toprakların satılamayacak olduğunu vurgulamakta ve parçalanmaması gerektiğini ifade ederek bu durumu katı biçimde sınırlamaktadır.⁶⁴

Devleti yapay bir oluşum olarak gören Thomas Hobbes, insanların doğaları gereği sürekli rekabet halinde olduklarını⁶⁵, zekâlarını kullanarak birbirleriyle iletişime geçtiklerini ve kişisel çıkarlar hedeflediklerinden dolayı sadece sözleşme ile doğal durumdan uzak, "yapay" bir uzlaşma ile toplumsallaşıp devlet kurabileceğini ifade etmektedir.⁶⁶ Devleti bir arada tutabilmek için toplumun tümünü korku içinde tutup, eylemlerini ortak faydaya yönlendirebilecek bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece her bireyin haklarını üst otoriteye devretmesi ve onu yetkili kılması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda Hobbes, tek bir kişide birleşen çokluğu devlet olarak adlandırmaktadır.⁶⁷

John Locke'a göre siyasal toplumu oluşturan ve bir devletin oluşturulmasını mümkün kılan şey, bireylerin belli bir çoğunluğu kendileri hakkında karar vermeye yetkili kılmaları ile mümkün olmaktadır.⁶⁸ Locke, uygar toplumun meşruluk temellerinde "rıza"

⁶³ Ayhan Yalçınkaya, "Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset," *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. by Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss. 98-99.

⁶⁴ Ibid, s. 118.

⁶⁵ Arı, op.cit., ss.127-131.

⁶⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, İstanbul: YKY Yayınları, 2007, s.295-298., Önder Kulak, Thomas Hobbes, ed.Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç, *Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon'dan Zizek'e*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014, s.222-223.

⁶⁷ Filiz Zabcı, "Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset", *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2011, s.441.

⁶⁸ Arı, op.cit., s. 31.

kavramına vurgu yapmaktadır.⁶⁹ Bu bağlamda bir toplum oluşturmak üzere açık rızalar ile bir araya gelen bireyler daha sonra çoğunluğun iradesine uyacakları konusunda üstü örtülü bir rıza göstermektedir. Böylece devletin oluşması söz konusu olmaktadır. Devletin oluşmasının dışında önemli diğer bir konu ise yönetim biçimleridir. Yönetimin ne tür olacağına kararı da toplumun çoğunluğu tarafından rıza ile verilecektir. Bu noktada Locke'un egemenliği “çoğunluğun egemenliği” olarak ön plana çıkmaktadır.⁷⁰

Niccolo Machiavelli'ye göre devlet tek bir kişi tarafından kurulup devamında halk tarafından sürdürülmektedir. Bu noktada Machiavelli devletin tek kişi (prens) tarafından kurulmasının mümkün olduğunu ancak yönetimin tek kişinin ellerine bırakılmasının devletin zayıf olmasına yol açacağını belirtmektedir.⁷¹ Bu bağlamda tek kişinin yöneteceği bir devletin yasalarının süresinin kısa olacağını ve bu durumu tersine çevirmek için ise yönetimde çoğulculuğun ve halkın katılımı ile devletin daha fazla güçlü hale getirilmesi mümkün olacaktır. Yönetimde bulunanlar yeni kurumsal yapılar oluşturma ve yasalar koyma açısından halktan üstün olsalar da halklar, kurulmuş yeni kurumsal yapıları ve yasaları koruma açısından iktidar sahiplerinden daha üstündür.⁷² Bu bağlamda Machiavelli, devletin belli aşamalarında gerekli olan siyasal yapılanmalar olarak prenslik ve cumhuriyete vurgu yapmaktadır.⁷³

Jean Bodin'e göre devlet “Birçok ailenin ve bu aileler ile ortak olan şeylerin egemen güç tarafından doğrulukla yönetilmesidir.” Bodin, devlete özgü olan en temel niteliğin egemenlikle donatılmış olması olarak vurgulamaktadır. Bu anlamda Bodin ‘in literatüre yaptığı en büyük katkı egemenlik kavramıdır. Zira doğruluk, aileler ve ortak değerler devleti, diğer iktidar yapılarından ayıran en temel öğeler olarak ortaya konmuştur.⁷⁴

Bodin aynı zamanda güç ve şiddet olgusunun devletten farklı olarak çetelerin, mafyatik örgütlerin, zorbaların ve eşkıyaların iktidarına da kaynak teşkil ettiğini dile getirmektedir. Devleti bu örgütlerden ayıran en önemli özelliğin ise devlet yönetiminde doğruluğun,

⁶⁹ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, Çev.Fahri Bakırcı, Ankara: Ebabil Yayınları, 2012, s.66.

⁷⁰ Zabcı, op.cit., s.498.

⁷¹ Nicolo Machiavelli, *Prens*, Çev. Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994, ss.76-79.

⁷² Mehmet Ali Ağaoğulları, “Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset”, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2011, s.341.

⁷³ Machiavelli, op.cit., s.39.

⁷⁴ Jean Bodin, *The Six Bookes of a Commonweal*, Çev. Richard Knolles. Ed. Kenneth Douglas McRae. Cambridge: Harvard University Press, 1962, s.1.

adaletin ve hakkın olması olarak belirlemektedir. Bu bağlamda devletin zulümle değil adalet ve doğruluk ile ayakta duracağını söylemek gerekmektedir. Bodin'e göre devletin iyi olması bireyin iyi olması ile mümkün olacaktır.⁷⁵

Bodin devleti oluşturan birimlerde ilk hücreler olarak ailelere yer vermektedir. Özel mülkiyet hakkına sahip olan aile, babanın otoritesi altında örgütlenen doğal birimlerdir. Bu bağlamda devleti aileye benzetmekte olup babanın aile içindeki yerini ve rolünü devlet içinde krala, prence, devlet başkanına vermektedir. Babanın aile içindeki hükmetme hakkı ile devletin başındaki yöneticinin yurttaşları üzerindeki hakkının aynı olduğu belirtilmektedir. Aile içinde babaya boyun eğen, evin kurallarına ve otoriteye saygı duyan ve bunu öğrenen çocuk, gelecekte yurttaş olarak devlete ve yasalara karşı saygılı olmayı bilecek ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmede zorluk yaşamayacaktır.⁷⁶

Öte yandan Bodin, toplumda ortak değerlerin olmaması durumunda devletin de olamayacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda egemenlik dışında kamusal açıdan ortak olan tapınaklar, parklar, yasalar, kamu hazinesi, adalet, cezalar vs. gibi şeyler toplumu bütünleştirici unsurlar olarak yer almaktadır. Ancak bu durumun aksine Platon'dan farklı olarak Bodin özel ya da kişisel şeylerin bulunmasına da ihtiyacın olduğunu belirtmektedir. Kişisel şeyler olmazsa kamusal ortak şeylerin olamayacağını dile getirmektedir. Bu anlamda Bodin tarafından özel ve kamusal alanlar olmak üzere her iki durumun farklı alanları mümkün kılınmıştır. Özel ve kamusal alanın arasında uyumlu bir ilişki bulunmakta olup bu noktada **devlet-toplum** ayrımının ilk tohumları ortaya atılmıştır.⁷⁷

5. POST-KOLONYAL DÖNEM VE DEVLET

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dekolonizasyon süreci ile sınırların değişmesi söz konusu olmuştur. Ancak eski sömürge bölgelerindeki siyaset ve sosyal değişim arasındaki ilişkiler net bir şekilde ayrılmamış durumdadır. Bilimsel çalışmalarda, politika ve devlet merkeze alınmış ve toplum yeni biçimlere ayrılarak, sanayileşmenin ortaya çıkardığı ihtiyaçlara yönelik uyarlanmıştır. Bu durum, güçlü devletin nasıl olması gerektiğini ve

⁷⁵ Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth*, The Final End of the Well-ordered Commonwealth [CHAPTER I], Çev. M. J. Tooley, Oxford: Liberty Library of Constitutional Classics, s.35. http://www.yorku.ca/comninel/courses/3020pdf/six_books.pdf, E.t. 08.07.2021.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ağaoğulları, op.cit., s.407.

güçlü devletin olması gereken şekli ortaya koymaktadır. Farklı bir bakış açısı da devleti hızlı toplumsal değişimlerin içinde neredeyse şansız olarak tanımlamaktadır.

İlk olarak “devlet” kavramı, bu iki imgenin her ikisinde de belirgin bir biçimde görülmemektedir. Nitekim, son yıllarda devletin savaş sonrası dönemlerin çoğunda toplumsal ve politik değişim teorilerinde ihmal edilen bir değişken olduğu neredeyse yaygın bir eleştiri haline gelmiştir.⁷⁸ Üçüncü Dünya çalışmalarında, en azından, 1950'ler ve 1960'lar boyunca devletin ihmal edilmekten daha çok kabul edildiği söylenebilir. Batılı olmayan toplumları konu alan birçok sosyal bilimci toplumsal yaşamın, yeni bağımsız toplumların toplumsal tarihlerinin ve geleceklerinin merkezî bir bileşeni olarak bilinçli bir şekilde manipüle edilmesini dile getirmektedir. Böyle bir manipülasyon muhakkak siyasetin merkezinde yer almaktadır. Devlet kavramı, daha açık terimlerle ele alınmak yerine, sadece siyasetin başka temel süreçlerinin bir sonucu olarak görülmesi nedeniyle kabul edilmiştir. Devletler ve politikalar yeni sosyal alışkanlıkların şekillendirilmesinde, yeni bir ulusal bilincin oluşturulmasında ve yeni sosyal alışkanlıkları şekillendirmede taşıyıcı olarak tasvir edilerek “merkezler” ve “modern sektörler” gibi alt kümelere ayrılmışlardır.

Bu alanda çalışma yapan birçok bilim adamı, mevcut Üçüncü Dünya devletlerini sosyal hayatın etkisiz unsurları olarak reddetme eğiliminde olmuşlardır. Samuel Huntington, “Political Order in Changing Societies” (Değişen Toplumlarda Siyasi Düzen) adlı kitabına dikkat çekerek, devletler arasındaki temel ayrımın, hükümet türünde olmaktan ziyade, hükümetin gerçekten devleti ne kadar idare edebildiği ile ilgili olduğunu belirterek açıklamaya çalışmıştır.⁷⁹ Ayrıca Aristide R. Zolberg'in Afrika devletleri ile ilgili olarak, “Asıl sorun çok fazla otorite değil, otoritenin neredeyse olmamasından kaynaklıdır”⁸⁰ demektedir. Bu bağlamda devletin kurumsal kapasitesi başarılı bir yönetim için olmazsa olmazdır. Özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde siyasi kurumsallaşma, konsolidasyon ve devletin merkezîleştirilmesi için umutları ve hatta neler

⁷⁸ Theda Skocpol, “Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research” *Social Science Research Council Items* 36, June 1982, ss.1–8; Eric Nordlinger, *On the Autonomy of the Democratic State* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981, Stephen D. Krasner, “Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics,” *Comparative Politics* 16, January 1984, s. 223.

⁷⁹ Bkz. Samuel P. Huntington, *Political Order in Changing Societies*, New Haven and London: Yale University Press, 1968.

⁸⁰ Aristide R. Zolberg, *One-Party Government in the Ivory Coast*, revised edition, NJ: Princeton University Press, 1969, p. x.

yapılması gerektiğini sunarken; bahsedilen yapıda olan devletler dağınık bir halde ele alınabilmektedir.⁸¹ Bu kapsamda Üçüncü Dünya ülkelerinde daha çok karmaşık yapıda şirketler ve kurumlar yığını ortaya çıkmaktadır. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda ise istikrarsızlık birincil sorgulama konusu olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan güçlü Üçüncü Dünya devletlerinin imajı kendi başına kalmayı başarmış hatta önemini arttırmıştır. Bu bakış açısı, Batı toplumlarının çalışmalarından etkilenmiştir. Batılı devletlerin özerkliği ve toplumun derinliklerine nüfuz edebilen sosyal grupları örgütlenme yeteneği, temel araştırma konuları olmuştur. Son zamanlarda özellikle Batılı devletler hakkındaki varsayımlar, Batılı olmayanların araştırmasına konu olmuştur. Özellikle Latin Amerika ve Doğu Asya'daki devletler üzerine yapılan çalışmalar, toplumları nasıl yeniden şekillendirdiklerini vurgulamaktadır.⁸²

Endüstrileşmeden ve yeni toplumsal grupların seferber edilmesinden doğan çatışmaları düzenlemede, hatta şekillendirmede Üçüncü Dünya devletlerinin eylemciliği ve gücü bürokratik otoriter devlette vurgulanmıştır. Devlet neredeyse her zaman en büyük işverendir ve gayri safi milli hasılanın (GSMH) toplumdaki diğer örgütlerden daha büyük bir paya sahip olduğunu açıklamaktadır.

Devletler iki kesişen alanda çalışmaktadır. Bunlardan birincisi devletlerin temsilcileri, büyük şirketler, uluslararası örgütler ve diğer ulus-ötesi aktörlerin bir araya geldiği dünya arenasıdır. İkinci alan ise devletin yönetmeye çalıştığı toplumdur. Devlet liderleri, dünya arenasında sınırlarının ötesine geçebilecekleri çeşitli eylemlerde bariz kısıtlamalar ile karşılaşabilmektedir. Bu noktada savaş her zaman gizlenen bir tehdit olarak bulunmaktadır. Devletler aynı zamanda dünya arenasında toplumlarının dünya ekonomisinde işgal ettikleri özel konumun sonucu olarak yapabilecekleri kısıtlayıcı güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Yönetilmek istenen toplumlar, ticaret, yatırım, borçlanma, işgücü göçü ve daha önceden sömürgeci günlerde kökenleri olan yerleşik ilişkilerle daha geniş bir dünya sosyal sisteminin parçası konumundadır. Bu sosyal sistem dünya çapında bir katmanlaşma modeli ve aynı zamanda sınıflara ayırma modelleri

⁸¹ Ibid.

⁸² Peter J. Katzenstein (ed.), *Between Power and Plenty: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States*, Madison: University of Wisconsin Press, 1978.

oluşturmuştur. Devlet liderlerinin iç politikada dünya sosyal sistemi içinde oluşturulan güç ilişkilerini görmezden gelebilecekleri en büyük tehlikedir.⁸³

Bu iktidar ilişkilerinin, Üçüncü Dünya ülkelerindeki devlet-toplum ilişkilerinin karakterini ve yerel sınıflara ayırma modelini tamamen belirlediğini varsaymak büyük bir hata olacaktır. Devletlerin faaliyet gösterdiği ikinci alan, yerel toplumun önemli toplumsal dinamikleri mümkün kılmakta ve önemli devlet manevrasına yer açmaktadır. Devlet liderleri, dünya güçlerinden kaynaklanan kısıtlamalar bağlamında bile, mümkün olan her yerde, özerkliklerini en üst düzeye çıkarmaya çalışırlar. Aynı şekilde, diğer sosyal grupların liderleri, önlerindeki engelleri kaldırmaya ve dünya arenası da dâhil olmak üzere, kendi özerkliklerini genişletmek için topladıkları kadar çok kaynak kullanmaya çalışırlar. Devlet, toplumun bir parçasıdır ve birçok özelliği diğer sosyal örgütlerin özelliğinden çok farklı değildir.⁸⁴

Devlet; toplumdaki, aşiretlerden, büyük sanayi kuruluşlarına kadar pek çok resmi ve gayri resmi sosyal örgütlerle bir arada yaşayan, toplum içinde genişleyen bir örgüttür. Devleti modern çağda diğer örgütlenmeler ve yapılardan ayıran şey, devlet memurlarının diğer örgütler üzerinde baskınlık arayışlarıdır. Yani devletin, insanların davranışlarını yönlendiren bağlayıcı kuralları koymasına izin verilmesi amaçlanmaktadır. Bu noktada “kurallar” ile devlet memurlarının elindeki zorlayıcı araçlarla uygulamak istediklerini belirten yasaları, düzenlemeleri, kararnameleri ve benzerleri kastedilmektedir. Kurallar sözleşmeden doğan taahhütlerden, trafiğin yolun hangi tarafından akması gerektiğine, nafaka ödemeye kadar her şeyi içermektedir. Aynı zamanda tüm mülkiyet hakları dizisini ve insanlar için kabul edilebilir davranışları belirleyen sınırların diğer sayısız tanımlarını içermektedir.⁸⁵

Güçlü devlet ya da zayıf devlet imajlarının uygunluğunu ölçmek için “Kuralları kim koyuyor?” sorusuna başvurulmaktadır. Bu durum, insanların kendi yasalarını ve diğer kurallarını yazmasını, politikalarının insanların davranışları üzerinde istenen etkilerini oluşturmasını sağlayıp sağlayamayacağı gibi devletin yerel yeteneklerinin merkezî unsurlarının incelenmesine yol açmaktadır. Sosyal yapı, özellikle etkili sosyal kontrol

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

uygulayan çok sayıda diğer kuruluşların varlığı, devletin yeteneklerini büyük ölçüde genişletme olasılığı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda diğer sosyal örgütlerin gücü, devlet liderlerinin önceliklerini ve devlet kurumlarının yasaları uygulama ve politikaları uygulama yeteneklerini etkilemektedir. Devlet liderleri, kurallarını uygulayan kendi devlet kurumlarını bilinçli olarak zayıflatabilir. Aynı zamanda devlet, devletle çelişen kurallar uygulayanları kasıtlı olarak güçlendirebilir.

Belki de devletin kamusal işler ve özel yaşamın mahremiyetine dair kurallar koyma ve yetkilendirme konusundaki rolü Batı'da kabul edilmek için alındığından, birçok sosyal bilimci nispeten yeni devletleri olan toplumlardaki mücadeleleri gözden kaçırmaktadır. Bu toplumların çoğunda, devlet görevlileri istedikleri kuralların çoğunu yapma hakkını ve yeteneğini kazanmamışlardır. Aileler ve kabileler, yasalarla belirlenen asgari evlilik yaşından oldukça farklı yaşlarda çocuklarla evlenmeye çalışabilirler. Ev sahipleri ve esnaflar, devlet tarafından yasallaştırılan krediler için değişken faiz oranları talep edebilirler. Özellikle yeni devlet sınıfında bulunanlar açısından bakılırsa birçok toplumdaki başlıca mücadeleler, insanların sosyal davranışlarına yön veren sayısız kuralları yapma hakkına ve yeteneğine sahip olan mücadeleler olarak ortaya çıkmaktadır. Buradaki uygunsuzluk sadece kişisel sapkınlık ya da suçluluk değil, devlet ve devlet dışı kuruluşlar olan toplumdaki örgütlerin bu kuralları yerine getirmesi gereken daha temel bir çatışmanın göstergesidir. Bu mücadeleler, devletin hangi yasaları yürürlüğe koyması gerektiği ya da devletin yasalarının ya da anayasasının nasıl yorumlanması gerektiğini tam olarak bilememektedir. Bunlar, her şeyden önce devlet organları, yasama organları ve mahkemeler içinde kararlaştırılmaktadır. Temel olan bu mücadeleler marjinal sapkınlığın ötesine ve toplumdaki mevcut herhangi bir politik kurumun kapasitesinin ötesine uzanmaktadır.⁸⁶

Toplumdaki bu mücadelelere odaklanmak, devletler ile klanlar, kabileler, dil grupları ve benzerleri gibi diğer sosyal örgütler arasında sosyal ve politik değişim süreçlerine yeni bakış açısı kazandıracaktır. Üçüncü Dünya'daki sosyal ve politik değişimi anlamaya yönelik mevcut yaklaşımların çoğu ya çatışmayı tamamen tersine çevirmiş ya da yalnızca

⁸⁶ Migdal, *State in Society...*, op.cit. s.64.

belirli durumlarda sınıf temelli olan ya da iç dünyadaki önemli dinamikleri atlamış olan bu tür çatışmaları gözden kaçırmışlardır.⁸⁷

Devlet liderlerinin çabalarının devlet için üstünlüğe kavuşması kaçınılmazdır. Devletin hâkimiyet arzusu, devletler ve diğerleri arasındaki barınma ve herhangi bir zamanda mümkün olan en iyi kazanma manevrası üzerinde mücadele birçok Üçüncü Dünya toplumunun gerçek politikasıdır. Devlet liderleri için, yeni politikaların başlatılması ve mevcut kurallara meydan okuma ile ortaya çıkan mücadelede üstünlük kazanmak, kısmen diğer sosyal örgütlerin ve onların takipçilerinin liderlerine karşı korkunç yaptırımlar uygulayabilen devlet kurumlarının yaratılmasına bağlıdır. Devlet personelinin, bu tür kuruluşlardan ve kurallarından, insanları ilk etapta bu kuruluşlara ve liderlerine bağlayan ödülleri sağlayarak nüfusu vazgeçirmesi gerektiği kadar önemlidir. Devlet liderleri için daha da iyisi, diğer toplumsal örgütlenmelerde mevcut olandan daha çekici bir genel hayatta kalma stratejisi oluşturan ödüller, yaptırımlar ve sembollerin bir karışımını insanlara sunarak diğer örgütleri ve onların kurallarının etkinliğini zayıflatacaktır. Devlet liderlerinin politikalarını uygulaması için etkili kurumlar kurmalarını gerektirir. Ancak, büyüyen bir devlet aygıtını devlet baskınlığı ile eşitlemeden önce son derece temkinli olmak gerekmektedir.⁸⁸

Üçüncü Dünya literatürü, devletin alanı dışında ve devlet liderlerinin amaçları ile çelişen mevcut kural oluşturma örgütlerine çok az önem vermiştir. Geçen yüzyılda, bu tür organizasyonların gücünde muazzam bir artış olmuştur. Çok sayıda olayda, sömürgeci ayrımcılık politikaları yerel ve bölgesel liderlerin ellerine zenginlik ve güç başta olmak üzere geniş yeni kaynaklar vererek, onlara ve takipçilere sunabilecekleri hayatta kalma stratejilerini güçlendirmelerini sağlamıştır. Buna karşılık, onların davranış kurallarını belirleme ve zorlama yetenekleri de artmıştır. Doğrudan sömürgeciliğin olmadığı yerlerde bile genişleyen dünya ekonomisi, toplumları oldukça seçici bir şekilde ele geçirmiştir. Bu durum, kabile reislerinin, efendilerin, diktatörlerin, toprak ağalarının, toprak zengini köylülerin, tefecilerin güçlenmesine yol açmıştır.⁸⁹

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid., s.66.

⁸⁹ Ibid.,

Davranış kurallarının etkili bir şekilde uygulanmasıyla devlet, vergi toplama ve üretimin yeniden düzenlenmesini sağlayıp, maddi kaynaklarını daha güçlü bir kurumsal yapı için seferber edebilir. Alan C. Lamborn bu konudaki düşüncesini “Geleneksel olarak iktidar tarafından kast edilen şeylerin çoğu, hükümetin kaynakları harekete geçirme kapasitesini içeriyor ” şeklinde ifade etmektedir.⁹⁰ Devlet gelirleri sadece içsel amaçlar için değil, ödemeler dengesi ve borç geri ödemeleri gibi açıklardan kaynaklanan uluslararası ekonominin karşı karşıya kaldığı ciddi baskıların bazılarını hafifletilebilmek için arttırılabilmektedir. Kısacası, devletlerde kuralları belirleyebilen güçlü kurumlar inşa etmek, devlet liderleri için soyut bir norm değildir. Toplumun içinden ve dışından mümkün olduğu kadar güçlü bir aygıt inşa etmek için açık zorunluluklar bulunmaktadır.⁹¹

Devletler egemenliğin kaynaklarına göre teokratik ve laik; egemenliklerinin kullanımına göre monarşik, aristokratik ve demokratik; yapısına göre federatif, üniter, konfederasyon olmak üzere çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir.

6. DEVLETİN SINIFLANDIRILMASI

Devletler sahip oldukları ekonomik, askeri, teknolojik kapasitelere göre farklılıklar göstermektedir. Günümüzde BM Genel Kurulu üyesi olan devletler dikkate alındığında 193 devlet bulunmakta ve genel olarak kapasitelerine göre büyük/güçlü, orta büyüklükte ve küçük/zayıf olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Aynı zamanda kapasitelerine göre sınıflandırılan devletlerin farklı karakteristik özellikler taşıdığı da bir gerçektir.

Günümüzde özellikle zayıf devletlerin sınıflandırılmasında net bir sayıya ulaşılamamaktadır. Sınıflandırma, bunu uygulayanlara ve uyguladıkları kriterlere göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin Dünya Bankası (DB) verilerine göre günümüzde 50 ülke küçük devlet iken; OECD’ye göre 58 ülke⁹²; Fund for Peace 2018 raporuna göre 32 ülke⁹³ küçük/zayıf/kırılgan konumdadır. Zayıf devletlerin sayısının belirlenmesi konusunda farklı rakamlara ulaşılması çeşitli kriterlere göre belirlemeden kaynaklıdır.

⁹⁰ Alan C. Lamborn, “Power and the Politics of Extraction,” *International Studies Quarterly*, Vol.27,No.2, June 1983, s. 126.

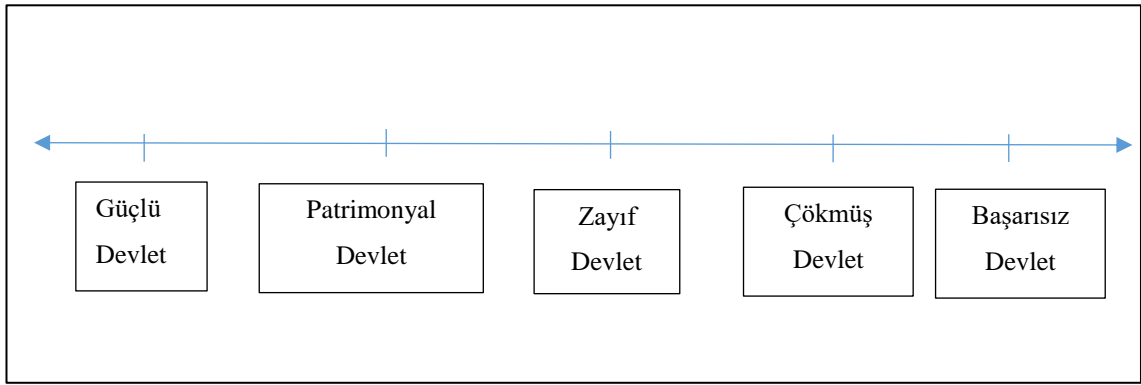
⁹¹ Migdal, *State in Society...*, op.cit. s.67.

⁹² OECD, “States of Fragility Framework”, 2018, <http://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/statesoffragilityframework2018.htm> , E.t. 18.07.2018
https://read.oecd-ilibrary.org/development/states-of-fragility-2018_9789264302075-en#page31

⁹³ Fund for Peace 2018, “Fragile States Index”, <http://fundforpeace.org/fsi/2018/04/19/fragile-states-index-2018-issues-of-fragility-touch-the-worlds-richest-and-most-developed-countries-in-2018/> E.t. 18.07.2018

Ancak bu noktada önemli olan konu küçük devletlerin sayısından ziyade onların zayıflamasına ve çökmesine yol açan nedenlerin neler olduğudur. Devletlerin zayıflamasına ve sonrasında çökmesine yol açan faktörlere değinmeden önce büyük/güçlü devlet, küçük/zayıf devlet kavramlarının tanımlamasını yapmakta fayda olacaktır. Ayrıca büyük/güçlü, orta büyüklükte ve zayıf/küçük sınıflandırmasının yanında çeşitli kaynaklarda patrimonyal, çökmüş ve başarısız devlet sınıflandırmaları da mevcuttur. Bu bağlamda çalışmanın daha bütüncül bir yapıda incelenebilmesi için devletlerin sınıflandırılması Tablo-2’de gösterilen çerçevede incelenecektir.

Tablo-2: Devlet Türleri

Basit anlamda devletin gücü başta güvenlik olmak üzere, ekonomi, kurumsallık, meşruiyet, adalet, sosyal refah, katılım gibi yeteneklerle belirlenmektedir.⁹⁴ Bu bağlamda devletin varlığının sürdürebilmesi için en temel ihtiyacı güvenlidir. Güvenlik kavramı bu noktada hem devletin hem de toplumun güvenliğini kapsamaktadır. Devlet toplumun güvenliğini sağlamak ile yükümlü olan en temel kurumdur. Devlet, toplumun güvenliğini sağlayıp bir yandan kendi sınırlarını ülke dışından gelebilecek tehditlerden korurken; diğer yandan halkını kendi toplumu içinde oluşabilecek tehditlerden korumaktadır. Devlet bu sorumluluğunu yerine getirirken cebir kullanma yetkisine sahip olduğunu bilerek hareket etmektedir. Ancak cebir kullanma yetkisi büyük devletlerde tek başına kendisindeyken küçük devletler açısından böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Küçük devletlerde güvenliğini sağlamak isteyen toplumun çeşitli gruplarının silahlanma yoluna giderek kendi güvenliklerini sağladığı görülür ancak bu durum öte yandan farklı

⁹⁴ Patrick Stewart, “Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?”, *The Washington Quarterly*, Spring 2006. ;Migdal, *Strong Societies ...* loc.cit.; Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, In *State Failures and State Weakness in a Time of Terror*, 3, Washington D.C.: The World Peace Foundation & Brookings Institution Press, 2003.

gruplar için tehdit yaratmaktadır. Bu durum küçük devletler için çeşitli sorunlara yol açmakta ve bu sorunlar zaman içinde devletin çökmesine kadar gidebilmektedir.

Ekonomi açısından bakıldığında ise devletin temel anlamdaki görevleri ülke içindeki serbest ticareti, yatırımcıları, ekonomik büyümeyi sağlayarak istikrarlı bir ekonomik sistemi sürdürmektir. Ayrıca devletin ekonomik açıdan farklı bir görevi de kalkınma planlarının yanı sıra makro ve mikro açıdan politikaları hayata geçirerek ülke içinde ticaret yapılabilmesi ve uygun ortamın hazırlanmasını sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapmaktır.

Meşruiyet devleti yöneten gruplar için oldukça önemli bir unsurdur. Devletin işlerliği konusunda sürekliliğinin sağlanması için kamuoyunun desteğini kazanmış meşru bir yönetimin bulunması gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda demokrasiyi beraberinde getirmektedir. Adil, eşitlikçi bir hukuk sistemine dayandırılarak işletilmesi gereken yönetim süreci toplumun bütün kesimlerinin katılımının sağlanması ile mümkün olabilmektedir.

Sosyal açıdan bakıldığında ise devletler, toplumun temel ihtiyaçlarını giderme konusunda başvuracakları ilk kurumdur. Bu bağlamda vatandaşların ihtiyaç duyduğu eğitim, sağlık, temel hizmetler ve sosyal hizmetler için gereken politikaları üretmek ve bunları uygulamaya geçirmek için gerekli çalışmaları yapmalıdır.

Belirtilen tüm bu unsurlar bir arada olduğunda devletin kurumsallığı da bir taraftan sağlanmış olur. Kurumsallaşan bir yapıda başarısız olma olasılığı oldukça düşüktür. Kurumsal açıdan kapasitenin gelişmesinde temel faktör insan kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Devletler açısından yukarıda belirtilen hizmetler en temelde uygulanması gerekenlerdir. Eğer bir devlet bu hizmetleri uygulama konusunda sorunlar yaşıyorsa siyasi anlamda kararlılığı sorgulanabilecek ve kötü bir kamu yönetimi sistemine sahip olduğu düşünülecektir.⁹⁵ Bu bağlamda devletler sınıflandırılırken özellikle kamu yönetim sisteminin nasıl olduğu devletin türünün belirlenmesinde önemli bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir.

Belirtilen faktörler doğrultusunda politikaları üretme, uygulama ve uygulatabilme açısından gerekli araçlara ve kapasiteye sahipse bu devletler, “büyük devletler” olarak

⁹⁵ Fukuyama, op.cit., s.21.; Migdal, Strong Societies..., op.cit., s.27; Rotberg, op.cit.,s.4.

sınıflandırılır. Ancak politika üretebilme kapasitesinden yoksun, üretse dahi bu politikaları hayata geçirilebilmesi için gerekli araçlara sahip olmayan ya da toplum üzerinde bu politikaların uygulanmasını sağlayamayan devletler “küçük devletler” olarak sınıflandırılmaktadır.

Devleti diğer tüm organizasyonlardan ayıran özelliğin cebir kullanma yetkisi olduğunu hatırlatarak şiddet kullanma tekeli, kamu idare sistemi ve siyasi iradeyi kullanabilme özelliği devletlerin sınıflandırılmasında etkili olmaktadır.

6.1. Güçlü (Modern / Büyük) Devlet

Büyük devlet kategorisinde yer alanların bu sıfatı almaları için farklı kişiler tarafından çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Francis Fukuyama’ya göre güçlü devlet, politikalarını belirleyip uygulama ve yasaları açıklık ve şeffaflıkla uygulatabilme yeteneğine sahip olma becerisi olarak⁹⁶ açıklanabilmektedir.

Tablo-3: Devlet Sınıflandırması ve Özellikleri

Devlet Sınıflandırması	Cebir Kullanımı	İdari Kapasite	Siyasi İrade
Güçlü Devlet	İyi işleyen güvenlik sistemi	Yüksek Kapasite	Güçlü
Patrimonyal Devlet	İyi işleyen güvenlik sistemi	Düşük kapasite	Zayıf
Çökmüş Devlet	Yok	Yok	Yok

Güçlü devlet, cebir kullanırken tekelinde olan şiddet kullanma yetkisini iç güvenliği için iyi ve sistemli bir şekilde kullanan devlettir. Aynı zamanda bu özelliklere sahip devletin güçlü devlet statüsünde olması için kanun yapma, uygulama ve vatandaşlarına uygulatabilme kapasitesine sahip olmasının yanında mevcut süreci iyi yönetip uygulanan politikaları yaygınlaştırabileceği güçlü bir siyasi iradeye sahip olması gerekmektedir. En temel anlamda bahsedilen yeteneklere sahip olmasının yanı sıra bir devletin güçlü olarak sınıflandırılabilmesi için siyasi, askeri ve ekonomik açıdan bağımsız, kendine yeterli ve güçlü olması gerekmektedir. Ayrıca bir devletin güçlü olması için kurumlarında süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Bunu yaparken kurumsal açıdan iş yapabilme ve bu işi kısa zaman içinde çok fazla güç harcamadan sonuçlandırabilmesi önemlidir.

Örneğin günümüzde ABD güçlü devlet sınıflandırması içinde yer almaktadır. ABD’nin yukarıda bahsedildiği gibi siyasi, askeri ve ekonomik açıdan güçlü olduğunu görebilmek

⁹⁶ Fukuyama, op.cit., s.19.

mümkündür. Siyasi güç açısından bakıldığında ABD’de devletin kanunlarının her alanda uygulanabilir olduğu ve topluma bu kuralların uygulatmada sorun yaşanmadığı görülmektedir. Öte yandan ABD, diğer devletlerle olan siyasi ilişkilerinde kendi ülkesinin çıkarlarını koruma ve prestijini artırma yeteneğine sahiptir. İktidarın meşruiyetini toplumdan alması ve siyasi bilgi, kültür ve deneyime sahip olması siyasi gücünün varlığının göstergesidir. Askeri güç açısından incelendiğinde ise ABD, Global Fire Power endeksine göre dünyada birinci sırada yer almaktadır. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) raporuna göre 2020’de gerçekleştirilen yaklaşık 2 trilyon \$ değerindeki küresel askeri harcamanın %39’unu tek başına ABD yapmıştır.⁹⁷⁹⁸ Tüm bunların yanı sıra ABD’nin iç ve dış tehditlere karşı caydırıcı etkiye sahip olması da askeri açıdan güçlü bir ülke olduğunun göstergesidir. Son olarak ekonomik güç açısından ABD’nin milli kalkınma hedefleri doğrultusunda 2017’de ürettiği tüm mal ve hizmetlere bakıldığında piyasa değeri 19.39 trilyon \$ olarak ortaya çıkmaktadır. ABD bu rakam ile Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) açısından dünyada birinci sırada yer almaktadır. ABD, ekonomik gücünü sürdürmek için endüstriyel kapasitesini, sanayi altyapısını, teknolojik inovasyonu ve insan kaynaklarını iyi bir şekilde kullanmaktadır.

Tablo-4: Ükelere Göre Siyasi, Askeri ve Ekonomik Güç Göstergeleri

Ülke	Siyasi Güç	Askeri Güç ⁹⁹		Ekonomik Güç ¹⁰⁰
		Sıra	Askeri Harcama ¹⁰¹	GSYİH
ABD	Güçlü	1. sıra	778 milyar \$	20.9 trilyon \$
Rusya	Güçlü	2. sıra	61.7 milyar \$	1.4 trilyon \$
Hindistan	Güçlü	4. sıra	72.9 milyar \$	2.6 trilyon \$
Mısır	Zayıf	12. sıra	4.5 milyar \$	365 milyar \$
Somali	Zayıf	139. sıra	98 milyon \$	6.9 milyar \$

Kaynak: World Bank, Global Fire Power, SIPRI Military Expenditure Database 2020

Güçlü devlet olabilmek için siyasi, askeri ve ekonomik güce aynı anda sahip olmak en öncelikli koşuldur. Bir ülke her ne kadar askeri ve siyasi açıdan başarılı olsa da bu başarısını ekonomik açıdan da gösteremezse o ülkenin güçlü devlet statüsünde olması söz

⁹⁷ SIPRI, World military spending rises to almost \$2 trillion in 2020, <https://www.sipri.org/media/press-release/2021/world-military-spending-rises-almost-2-trillion-2020>, E.t. 12.04.2022

⁹⁸ SIPRI Military Expenditure Database 2020, <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-transfers-and-military-spending/military-expenditure> E.t. 21.07.2018

⁹⁹ Global Fire Power, 2022 Military Strength Ranking, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>, E.t. 12.04.2022

¹⁰⁰ World Bank, GDP (Current US\$), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=US> E.t. 12.04.2022

¹⁰¹ SIPRI Military Expenditure Database 2020, https://sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2020_0.xlsx, E.t. 12.04.2022.

konusu olamaz. Hatta ekonomik başarı ile sürdürülemeyen askeri ve siyasi başarılar kısa zaman sonra ortadan kalkacaktır.

6.2. Patrimonyal Devlet

Patrimonyal sistemde devletin başında olan lider, devletin tüm kaynaklarını kullanabilmek için sınırsız yetkiye sahip olup bu gücü kendi çevresi için kullanmaktadır. Ancak bu sistemin diktatörlük ile karıştırılmaması gerekmektedir. Diktatörlükten farklı olarak patrimonyal devlet sisteminde devletin başındaki kişi devlet kurumlarını bilinçli olarak zayıf tutmakta ve kendi egemenliğini korumak için tehditlerden uzak tutmaktadır. Bu devlet türü güçler ayrılığı olmayan ya da bu ilkenin zayıf olduğu ülkelerde daha rahat ortaya çıkabilmektedir.

Patrimonyal devlet, güçlü devlet modelinde olduğu gibi cebir kullanırken tekelinde bulunan şiddet kullanma yetkisini iç güvenliği açısından iyi ve sistemli bir şekilde kullanır. Güçlü devletten farklı olarak patrimonyal devlet, idari kapasitesi düşük yani kanun yapma, uygulama ve uygulatma becerisi açısından yetersiz kapasitededir. Aynı zamanda bu sistem içinde toplumsal açıdan kamuoyunu yönetime dâhil etmede problemler yaşanmakta olup kamu yönetimi süreci ve siyasi idare oldukça zayıf ilerlemektedir.

Max Weber tarafından literatüre kazandırılan bu kavram geleneksel aile yapısını andıran bir görünüm sergilemektedir.¹⁰² Patrimonyal sistemin daha rahat anlaşılması açısından aile içi yapılardan faydalanmak yerinde olacaktır. Geleneksel bir aile yapısında yönetici babadır. Babanın temel görevi aile içindeki diğer bireyleri korumak ve geçimlerini sağlamaktır. Babanın aile içindeki otoritesi kendiliğinden oluşmaktadır. Ailenin bireyleri babaya saygı duymak ve boyun eğmek zorundalardır. Kısacası evde babanın sözü geçer ve baba son söz olarak ne söylerse o yapılır. Bu durum karşısında babanın sorumluluğu ailenin tüm bireylerinin ihtiyaçlarını gidermek olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yapıda patronaj ilişkisi yani “güvenlik için boyun eğme” durumu ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar baba ailenin bir üyesi olarak bulunsa da bir o kadar aileden uzak olmakta ve aileyi bir nevi dışarıdan yöneten üst otoriteyi oluşturmaktadır. Baba, aile için sonradan

¹⁰² Max Weber, *Economy and Society An Outline of Interpretive Sociology*, Edt. Guenther Roth and Claus Wittich, Los Angeles: University of California Press, 1920, s.1021.

seçim ile gelmemekte olup doğal yollardan varlık göstermektedir. Zorunluluk sonucunda varlık gösteren baba olmazsa aile de olmayacaktır. Bu haliyle geleneksel aile yapısının devlete uyarlanmış hali patrimonyalizm olarak açıklanmaktadır. Geleneksel aile yapısında bulunan baba dışındaki bireyler devlet yapısı içinde bulunan halkı, baba da iktidarı oluşturmaktadır. Böyle bir yapıda iktidar halkı dışardan yönetmektedir. İktidarda bulunan kişi halkının ne kadar güvenliğini ve diğer ihtiyaçlarını sağlayıp gözetirse halkın iktidara yönelik boyun eğme durumu yani aradaki patronaj ilişkisi o kadar artacaktır.¹⁰³

Patrimonyal ya da neopatrimonyal¹⁰⁴ olarak adlandırılan devletler, güçlü ya da zayıf devlet olmayan ve bu iki devlet türünün arasında yer alan devletler için kullanılmaktadır. Patrimonyal devletlerde zaman zaman büyük devlet özellikleri görülse de Migdal'a göre bu yapıdaki devletler küçük/zayıf olarak sınıflandırılmalıdır.¹⁰⁵ Patrimonyal devlet sisteminde Edward Shils'in ele aldığı merkez-çevre ilişkisi içinde bulunan çevrenin yönetim sürecine dâhil olması zayıf kalmaktadır. Bu sistemde meşruiyet, iktidar vasıtası ile temsil edilmektedir. Patrimonyal sistem içinde yer alan bürokratlar iktidara yakın çevreden seçilmektedir. Ancak seçilen bürokratların liyakatlerine bakılması pek söz konusu olmamaktadır.¹⁰⁶ Aynı zamanda devlet, ekonomik açıdan kaynakların çoğunu kontrol etmektedir. Kontrol edilen ekonomik kaynaklar iktidar içinde dağıtmakta ve paylaşılmaktadır. Bu sebeple ekonomik açıdan güçlenmek isteyen kişi ya da gruplar iktidara yakın olabilmek için liyakatten uzak tavırlar sergileyebilmektedir. Patrimonyal sistem içinde ekonomik olarak güçlenmek ve daha iyi imkânlarla sahip olmak isteyen bürokratlar birbirleriyle rekabet içinde olurken; iktidara yakın olan bürokratlar ise sahip oldukları konumu korumak için çaba sarf etmektedir. Öte yandan iktidar kendi çıkarları için daha iyi bir bürokrat bulduğu takdirde hâlihazırda mevcut bir pozisyonda görev yapan bürokrati düşünmeden hareket edebilmektedir.

¹⁰³ Max Weber (1864-1920), çev. Frank W. Elwell, Roger State University, <http://faculty.rsu.edu/users/f/felwell/www/Theorists/Weber/Whome.htm> E.t. 20.07.2018.

¹⁰⁴ Neopatrimonyalizm, sadece hükümdara karşı sorumlu olan idari ve askeri personele dayalı bir yönetim sistemini tanımlamak için kullanılmaktadır. Geleneksel Patrimonial yönetim biçiminin modern bir biçimi olan neopatrimonyalizm, karma bir sistemdir. Burada patrimonyal ve rasyonel-bürokratik yönetimin unsurları bir arada bulunur ve bazen iç içe geçmektedir. Detaylı bilgi için Bkz. Shmuel N. Eisenstadt, *Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism*, Beverly Hills: Sage Publications, 1973.

¹⁰⁵ Migdal, *Strong Societies...*, op.cit., s.123; Stein S. Eriksen, "The Politics of State Formation: Contradictions and Conditions of Possibility", *The European Journal of Development Research*, Vol. 17, No. 3, September 2005, s.399.

¹⁰⁶ Metin Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Çev. Nalan Soyarık. Doğu-Batı Yayınları, 2006, ss.37-62.

Patrimonyal sistem içinde liyakat olmadığından devletin çıkarlarından çok iktidarın çıkarları ve kişisel çıkarlar ön planda olmaktadır. Bu bağlamda ister uzun dönem ister kısa dönem iktidara yakın bir konumda olan bir bürokrat bu konumunu kişisel çıkarları – özellikle ekonomik- için kullanmaktadır.¹⁰⁷ Dolayısıyla şiddet kullanma tekeli elinde bulunduran, güçlü ve etkili bir kapasiteden yoksun bir devleti çıkarları için daha uygun gören iktidar, bu yapı içinde çevreyi yönetim sistemine dâhil etmek istemeyecek ve kamu kurumlarının yapısını zayıf tutmak isteyecektir.¹⁰⁸ Patrimonyal devletlerin tam anlamıyla zayıf devlet sayılmamasının nedeni süreklilik arz eden bir güvenlik sistemine sahip olması ve bu gücüyle istikrarı ve düzeni sağlayabilme kapasitesinin bulunmasıdır. Bunların yanında iktidar meşruiyetini kendisinden sağlamakla birlikte çevreye ve dış dünyaya meşruiyet konusunda güven verme çabası içindedir.¹⁰⁹ Sonuç itibariyle patrimonyal devlet sistemi içinde merkez – çevre ilişkisinin zayıf olması, kurumsal yapıdan uzak olması, patronaj ilişkisinin geniş bir alanda varlık gösteriyor olması dolayısıyla bu tür devletler güçlü devlet kategorisinde değerlendirilmemektedir. Her ne kadar belirli noktalarda güçlü devlet özellikleri taşıyalar da Migdal, patrimonyal devletlerin zayıf devlet olarak sınıflandırılması gerektiğini vurgulamaktadır.¹¹⁰

6.3. Zayıf / Küçük Devlet

"Zayıf devlet" ile "güçlü devlet" kavramları arasındaki ayrım konusunda çok fazla kafa karışıklığı bulunmaktadır. Dünya genelinde yapılan sınıflandırmalara bakıldığında iki uç olarak güçlü devlet ve çökmüş devletler yer almaktadır. Bu anlamda zayıf devletler iki uç noktanın arasında yer alan ülkeler arasında konumlandırılmaktadır. Zayıf devlet, şiddet kullanma tekeli tek başına elinde bulunduramamaktadır. Çevresindeki ülkeleri kontrol edebilme yeteneğine sahip olmayan ve patronaj nedeni ile ülkesi üzerinde tam kontrol sağlayamayan devletler genel olarak zayıf/küçük olarak nitelendirilmektedir.¹¹¹ Aslında zayıf devletlerin belirlenmesinde etkili olan kriterler bir anlamda devletin ne tür sorunlar ile karşı karşıya kalabileceğini de gözler önüne sermektedir.

¹⁰⁷ Derick W. Brinkerhoff, Arthur A. Goldsmith,, *Clientelism, Patrimonialism and Democratic Governance: An Overview and Framework for Assessment and Programming*, U.S. Agency for International Development Office of Democracy and Governance, 2002, s.15.

¹⁰⁸ Eriksen, op.cit., s.402.

¹⁰⁹ Migdal, *Strong Societies...*, op.cit., s.123.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Eriksen, loc.cit.

Zayıf devletler, uluslararası politika alanında yeni bir olgu değildir. Örneğin zayıf devletler, dekolonizasyon sürecinde tarihteki önemli dönüm noktalarının bir parçası olmuşlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra zayıf devletler, Doğu Avrupa, eski Sovyetler Birliği ve eski Yugoslav Federasyonu gibi çatışma sonrası durumlardan doğan ortak bir olgu haline gelmiştir. Francis Fukuyama'ya göre, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana, zayıf devletler tartışmalı bir şekilde uluslararası düzen için en önemli sorun haline gelmiştir.¹¹²

Migdal'a göre, bir devletin gücü, devletin toplumda liderlerinin devlet planlamaları, politikaları ve eylemleri yoluyla aradığı değişiklikleri yapma yeteneklerine bağlıdır. Devlet gücü, yalnızca devletin yeteneği açısından değil, aynı zamanda devletin istekliliği açısından da önlemler olarak alınmaktadır. Tarih, gelecek vaat eden ülkeleri dibe sürükleyen, yozlaşmış, beceriksiz veya zalim rejimlerin tekrarlanan örneklerini gözler önüne sermektedir. Yetenekler, topluma nüfuz etme, sosyal ilişkileri düzenleme, kaynakları çıkarma ve uygun şekilde kaynakları belirleme yöntemlerini kullanma kapasitelerini içerir.¹¹³ Uluslararası perspektiften bakıldığında "zayıf devlet" terimi, zaman zaman bir devletin diğer devletlere göre düşük ekonomik ve askeri yeteneklerini iletme için kullanılmaktadır.

Barry Buzan'a göre, "zayıf" ve "güçlü" devletler sosyo-politik uyum derecesine atıfta bulunur; zayıf ve güçlü devletler, birbirleriyle ilişkilerinde askeri ve ekonomik kabiliyetlerine göre devletler arasındaki geleneksel ayrımı ifade etmektedir.¹¹⁴ Öte yandan zayıf devletler çökmüş devletlerden açıkça ayırt edilebilirken, başarısız devletlere zaman zaman benzetilebilmektedirler. Zayıf bir devletin, başarısız bir duruma dönüşmesi tamamen mümkün, ancak kaçınılmaz değildir. Örneğin Cibuti, kabul edilebilir miktarda kamu malı sağlayamadığını kanıtlaması durumunda zayıf devletler kategorisinde sınıflandırılabilir. Bununla birlikte Somali, 1992 Krizi sırasında bir kez "çökmüş" devlet sınıfında yer alırken, Cibuti asla "başarısız" veya "çökmüş" bir devlet durumuna düşmemiştir.

¹¹² Fukuyama, *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004, s. 92.

¹¹³ Migdal, *State in Society...*, op.cit., s. 67.

¹¹⁴ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era (ECPR Classics Series)*, 2nd Editio ECPR Press, 2007, s. 97.

Otorite açısından zayıf devletler yerinde bir hükümete sahiptir ve başarısız devletlerden farklı olarak genellikle sessizdirler. Ülke içinde gerginliklere ve içten içe patlama noktasına gelen gerginliklere rağmen nadiren sokaklara dökülmeler yaşanır ve devlet bu durumu kısa süre içinde kontrol altına alabilmektedir. Bu bağlamda zayıf devletler başarısız devletlere oldukça benzemektedir. Zayıf ve başarısız devlet arasındaki fark, zayıflık derecesinin başarısız durumlardan daha az olmasıdır. Zayıf devletler, kriz zamanlarında bölgelerinin bir kısmının kontrolünü kaybedebilir, ancak çabucak yeniden kazanacak iyi bir çözüm bulabilirler. Zayıf devletler çok sınırlı kapasiteye sahiptir, ancak zayıflık derecesi, bir zayıf durumdan diğerine değişmektedir.

Siyasi meşruiyet, zayıf devlet olgusunu tanımlamak için kullanılan ana kıstaslardandır. Herhangi bir rejimdeki herhangi bir hükümet, iktidarda kalmak ve toplum adına eylemde bulunmak için bir çeşit meşruiyete ihtiyaç duymaktadır. Güvenlik açısından, zayıf devletlerin varlığı, en uç vakaları iç savaşlar olan bu devletler içindeki çatışmalarla bir şekilde ilgilidir. Genellikle, zayıf devletler düşük düzeyde siyasi meşruiyet sergilemektedir. Bu nedenle devlet kurumları, iç çıkar çatışmaları ile etkili bir şekilde başa çıkmak için kötü donanımına sahip olmaktadır. Çözümler genellikle devlet kurumları dışında aranabilmekte olup böylece bazen ihtilal ve anarşiye dönüşebilmektedir.¹¹⁵ Devlet, aynı etnik gruba ait olsalar dahi, farklı sosyal gruplar arasında ortaya çıkan çatışmaları çözümede başarısız olabilir. Öte yandan zayıf devletlerin önemli bir sorunu kapasite olarak ortaya çıksa da aynı zamanda bir irade sorunu olduğunu belirtmek gerekmektedir.¹¹⁶ 21. yüzyılın en önemli soruları arasında zayıf devletleri güçlendirmek ve devletin başarısızlığını önlemek yer almaktadır.

6.4. Çökmüş Devletler

Özellikle Afrika'da yer alan ülkelerin sınırlarının yapay olarak oluşturulması, yoksulluk, yolsuzluk ve heterojen bir toplum yapısına sahip olunması kıta ülkelerinin zayıflamalarına ve akabinde çökmelerine neden olmaktadır.¹¹⁷

¹¹⁵ Robert D. Kaplan, *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*, Reprint ed, NY: Vinage, 2001.

¹¹⁶ Stewart, op.cit., s.30.

¹¹⁷ Paul Collier, Anke Hoeffler, and Greed Grievance, "in Civil War", World Bank, Washington.2001; Shen Ce/Williamson, John B., "Corruption, Democracy, Economic Freedom, and State Strength. A Cross-national Analysis". *Int. Journal of Comparative Sociology*, Vol. 46, No. 4, 2005.

Etnik açıdan aynı gruplara bağlı olan toplumların önceden yaşanan savaşlar ya da farklı durumlar dolayısıyla farklı devletlerin çatısı altında yaşamaları söz konusu olabilmektedir. Bu durum aynı kökene sahip olan grupların bir arada yaşama isteklerini dile getirmesine ve ayrılıkçı yapıların oluşmasına yol açarak devletin zayıflamasına ve sonraki aşamada çökmesine neden olan unsurlar arasında gösterilebilir. Söz konusu durum devletin çökmesine her zaman sebep olmamaktadır. Ancak sınırlardan ziyade kültürel hegemonya ya da devletin kurucu üyeliğine odaklanılan durumlarda devlet büyük problemler ile karşı karşıya kalabilmekte ve çöküşe doğru gidebilmektedir.¹¹⁸

Yoksulluk konusu devletlerin çökmesine neden olan diğer unsurlardan biridir. Ancak bu noktada iki farklı durum söz konusu olmaktadır. Bunlardan ilki doğal kaynaklar bakımından zengin olmayan ve endüstriyel anlamda yeterli gelişim gösterememiş ülkelerdeki gelir dağılımı ne kadar farklı olursa olsun elde yeterli kaynak olmadığı için devletin sadece zayıf kalmasına sebep olacaktır. Ancak ikinci durumda doğal kaynaklar açısından oldukça zengin olup bu kaynaklardan elde edilen gelirin toplumun refah seviyesine olumlu etki etmediği ve gelir dağılımının adaletsiz olduğu ülkelerde daha çok çökmeye giden bir süreç ortaya çıkmaktadır.¹¹⁹

Yolsuzluk, zayıf ülkelerin en temel sorunlarının başında yer alan sorunlardandır. Zayıf ülkelerdeki iktidar sahipleri ve iktidarın çevresinde yer alan kesim buldukları konumu ve statüyü kullanarak kendileri için maddi çıkar sağlamaları yolsuzluk olarak adlandırılmaktadır.¹²⁰ Zayıf devletlerde meydana gelen yolsuzluk olayları devleti daha fazla zayıflatarak toplumdan daha çok koparmayı beraberinde getirmektedir. Ayrıca zayıf devletler içinde kısmen de olsa işleyen bir güvenlik kurumu bulunuyorsa iktidarın despotik bir yönetim halini alması ya da çökmesi söz konusu olabilmektedir.¹²¹

Toplumsal açıdan ülkenin demografik yapısı da devletin çökmesine neden olan unsurlardan biri olabilmektedir. Bu bağlamda etnik ve dini kimlik farklılıkları ve bu farklı kimliklerin bir üst kimlik çatısında birleştirilememesi ve uluslaşamama devletin çöküşüne

¹¹⁸ Denis Tull, *A Reconfiguration of Political Order? The State of the State in North Kivu (DR Congo)*, Paper prepared for the 18th Conference of the German African Studies Association (VAD), Hamburg, 23-26 May 2002.

¹¹⁹ Collier, Hoeffler and Grievance loc.cit.

¹²⁰ Ce and Williamson, op.cit., ss. 328-329; Brinkerhoff and Goldsmith, op.cit., s.15.

¹²¹ Philippe Le Billon, "Buying Peace of Feulling war: The Role of Corruption in Armed Conflicts", *Journal of International Development*, Vol. 15, No. 4, 2003, s. 420.

yol açan unsurlar arasında yer almaktadır. Bu tür toplumların bulunduğu devletlerde her zaman iktidarda olan bir etnik grup ve dışlanan ve öteki statüsünde olan farklı bir etnik grup bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tür etnik farklılıkların bulunduğu toplumlarda iç çatışmanın yaşanması yüksek ihtimallidir. Öte yandan tarih içinde hâkim gücün el değiştirmesi ile rövanşizm meydana gelecek olup önceden dışlanmış ve ötekileştirilmiş olan grup bu sefer iktidarın verdiği güç ile şiddete başvuracaktır. Hâlihazırda zayıf olan bu tür devletlerin tüm enerjisini iç çatışma ve rövanşizm gibi konulara yönelttiğinden ekonomik ve siyasi açıdan çökmeye doğru gidecektir.¹²²

Tüm bunların dışında zayıf devletler dönüşüm sürecine girebilmektedir. Daha güçlü bir devlet için kurumsal kapasite inşasının yanı sıra güvenlik kurumları başta olmak üzere idari kurumların ve çevrenin sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilmek istenen dönüşüm belli alanlarda özelleştirme ve liberalleşme sürecini beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda dönüşüm için uluslararası kurumlardan alınan yardımlar da büyük rol oynamaktadır. Ülke içinde yapılmak istenen reformlar, iktidarın daha fazla güçlendirmesi için kullanılması tasarruf bahane edilerek yapılan kısıtlamalar ile söz konusu olabilmektedir. Tüm bu sebepler ile devletin bekasından ve güvenliğinden ziyade kendi iktidarının devamlılığı ve güvenliğini düşünen gruplar devleti çöküşe sürükleyebilmektedir. Aynı zamanda liyakatten ziyade iktidara çıkarları için yakın duranların varlığı da bu süreci hızlandırıcı unsurlardandır. Bu şekilde ortaya çıkan yapıda kamu kurumlarının işlevsizleşmesi ve içinin boşaltılması, yolsuzluk ve rüşvetin artması, kamu kaynaklarının yağmalanması gibi durumlar yaşanmaktadır. Bu nedenle bürokratik gelenek devlet içinde en önemli role sahip unsurlardandır. Bürokratik geleneğin oluşmaması ya da var olan bürokratik geleneğin bozulup yozlaşması devletin zayıflayıp çökmesindeki en büyük etken olarak görülmektedir.

6.5. Başarısız Devlet

Başarısız devletlerin sınıflandırılması ve sıralamasında her kuruluşun araştırmalarının farklılık göstermesine rağmen örtüşmeler de mevcuttur. Sıralamalar bir devletin çöküş nedenine bağlı olarak farklılık sergilemektedir. Örneğin Irak, ABD'nin 2003'te işgaline kadar başarısız bir devlet olarak görülmemiştir.

¹²² Tull, loc.cit.

İlk defa 1992 yılında ortaya atılan “Failed State (Başarısız Devlet)” kavramı, üzerinde her ne kadar tam bir fikir birliği olmasa da hükümet yetkisinin çöküşünden dolayı kendi işlevlerini yerine getiremeyecek ya da uluslararası hukuktaki yükümlülüklerini yerine getiremeyen devletleri tanımlamaktadır.¹²³ Başarısız devletlerde, devlet dışı aktörler kaynak ve nüfusu kontrol altına alır; hükümet meşru şiddeti tekel edemez. Ayrıca başarısız devletlerde ekonomi genel olarak çökmüş durumda olmakla beraber ülke içinde açlık, insan hakları ihlalleri ve mülteci sorunu gibi durumlar baş gösterir.¹²⁴ Fiziksel altyapı standartlarının gerilemesi de başarısız devletlerde görülen diğer bir durumu yansıtmaktadır. Başarısız devletler genellikle vatandaşlar arasında meşruiyetini kaybeder ve uzun süredir devam eden dini veya bölgesel rekabetlerden kaynaklanan iç silahlı çatışmaları beraberinde getirmektedir.¹²⁵

Hangi devletlerin "başarısız devletler" kategorisine düştüğü üzerinde fikir birliği bulunmamaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, otoriter diktatörlükler tarafından bastırılan ırksal, etnik, dini düşmanlıklar ortaya çıkmış ve bağımsızlık özlemi tetiklenmiştir. Yine Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde iki düzineden fazla halefin ortaya çıkması söz konusu olmuştur.

Başarısız devlet olarak adlandırılan diğer bir dizi ülke de Afrika'da ve Asya'da ortaya çıkmıştır. Bu devletlerin çoğuna öz yönetim kabiliyetine sahip olmadan kendi kaderlerini tayin hakkı tanınmıştır. Soğuk Savaş, süper güçlerin Üçüncü Dünya'daki müttefiklerin yarışması sonucunda, Somali ve Etiyopya gibi ulusları ayakta tutmuştur. Ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile bu devletlere gerçekleştirilen yardımların durmasına yol açarak mevcut durumun kötüleşmesine yol açmıştır. Başarısız devletlerin üçüncü bir grubu, kabile rekabetleri ve yerel iç savaşlar nedeniyle tarih boyunca bütünüyle işleyen bir

¹²³ Branwen Gruffydd Jones, “The Political Economy of Social Crisis: Towards a Critique of the "Failed State" Ideology”, *15 Rev. Int'l Pol. Econ.* 180, 2008.; Jean Germain Gros, “Towards a Taxonomy of Failed States in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti”, *17 Third World Q.* 1996, ss.455-457.

¹²⁴ Stuart E. Eizenstat et al., “Rebuilding Weak States”, *84 Foreign Aff.*, 2005, ss. 134-137.; Robert Rotberg, *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton: Princeton University Press, 2004; Daniel Thurer, “The "Failed State" and International Law”, *81 Int'l Rev. Red Cross*, 1999, s.731.

¹²⁵ Robert I. Rotberg, “The new nature of nation-state failure”, *The Washington Quarterly*, Vol. 25, No.3, 2002; James D. Fearon, Why Do Some Civil Wars Last So Much Longer Than Others?, *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No. 3, 2004.

hükümete destek vermekte zorluk çeken Haiti ya da Afganistan gibi ulusları kapsamaktadır.¹²⁶

Günümüzde bazı kuruluşlar işlevsel açıdan kötü durumda olan hükümetleri ve ulusları ölçerek “başarısız devlet endeksleri” oluşturmaktadır. Örneğin, Fund for Peace tarafından çeşitli başarı kıstasları başarısız kabul edilen devletler için kullanılmaktadır. Buna göre başarısız devletler sınıflandırılırken sosyal, ekonomik, siyasal ve güvenlik konuları başlıkları altında on iki gösterge kıstas olarak değerlendirilmektedir. Puanlarına göre dört sınıf altında ve on iki başlıkta toplanan ülkelerin değerlendirildiği ölçütler; demografik baskılar, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, toplum içindeki farklı grupların şikâyetleri, insan göçü, ekonomik kötüleşme, devletin meşruiyet kaybı, kamusal hizmetlerin sunumu, insan hakları, güvenlik kurumlarının yeterliliği, seçkinlerin kutuplaşması ve dış müdahaleye açıklık olarak ortaya çıkmaktadır. 120 puan üzerinden değerlendirilen ülkelere her kıstas için 10 üzerinden puan verilmektedir. Bu bağlamda bir ülkenin puanı ne kadar yüksek çıkarsa o kadar başarısız sayılmaktadır. Başarısız devlet sıralaması yapan kuruluşlar arasında en iyilerden biri olarak bilinen Fund for Peace yukarıda belirtilen faktörleri dikkate alarak 2021 yılında en kötü performans gösteren devletleri aşağıdaki gibi sıralamıştır.

Tablo-5: Kırılğan Devlet Dizini Sıralaması (2021)

FUND for PEACE Kırılğan Devletler İndeksi					
1.	Yemen	8.	Çad	15.	Gine
2.	Somali	9.	Sudan	16.	Kamerun
3.	Suriye	10.	Afganistan	17.	Burundi
4.	Güney Sudan	11.	Zimbabve	18.	Eritre
5.	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	12.	Etiyopya	19.	Libya
6.	Sudan	13.	Nijerya	20.	Mali
7.	Orta Afrika Cumhuriyeti	14.	Haiti	21.	Irak

Kaynak: The Fund for Peace, Fragile State Index, <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2021/05/fsi-2021.xlsx> , E.t. 12.04.2022.

Başka bir örnek olarak Dünya Bankası, yardım ulaştırmak amacıyla devletleri bir araya getiren “Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme” dizini oluşturmuştur. Bu dizinle kırılğan devletleri zayıf kurumlar, kötü yönetim, siyasi istikrarsızlık ve sık sık şiddet veya

¹²⁶ John Yoo, Fixing Failed States, *California Law Review*, Vol. 99, No. 1, February 2011, s.101.

geçmişteki şiddetli çatışmalardan mustarip düşük gelirli ülkeler olarak sınıflandırmaktadır. 2021 yılında Dünya Bankası ekonomik yönetimi, yapısal politikaları, sosyal katılımı, kamu yönetimini ve yolsuzlukları dikkate alarak 39 ülkeyi çatışma yoğunlukları, devlet büyüklükleri ve kurumsal ve sosyal yapılar üzerinden farklı kategoriler içinde “kırılgan” olarak nitelendirmiştir.¹²⁷

Tablo-6: Dünya Bankasına göre Kırılgan Devletler (2021)

Yüksek Yoğunluklu Çatışma	Yüksek Yoğunluklu Çatışma (Uluslararası)	Orta Yoğunluklu Çatışma	Yüksek Kurumsal ve Sosyal Kırılganlık	Küçük Devletler
Afganistan	Ermenistan	Burkina Faso	Kongo Cumhuriyeti	Komor Adaları
Somali	Azerbaycan	Burundi	Eritre	Kiribati
Suriye		Kamerun	Gine Bissau	Marshall Adaları
Yemen		Orta Afrika Cumhuriyeti	Kosova	Mikronezya
		Çad	Lübnan	Solomon Adaları
		Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Papua Yeni Gine	Timor-Leste
		Etiyopya	Sudan	Tuvalu
		Haiti	Venezuela	
		Irak	Batı Şeria ve Gazze	
		Libya	Zimbabve	
		Mali		
		Mozambik		
		Myanmar		
		Nijer		
		Nijerya		
		Güney Sudan		

Kaynak: Dünya Bankası, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/bb52765f38156924d682486726f422d4-0090082021/original/FCSList-FY22.pdf>, E.t. 12.04.2022.

Dünya Bankası'na göre, yukarıda belirtilen bu ülkelerde aşırı derecede yoksulluk, bebek ölümleri ve hastalıktan kaynaklı ölümler yaşamaktadır. Aynı zamanda bu ülkelerde ekonomik büyüme, tasarruf, yatırım ve eğitim seviyeleri oldukça düşük düzeyde seyretmektedir. Bu devletlerin çoğunda şiddetli çatışma yerelde yaşanmaktadır.

Bir devletin başarısız olması önündeki en büyük neden o ülke içinde şiddetin yaşanması ve vatandaşlarının siyasi olarak olumlu bir çıktı görememesi olarak belirlenebilir. Hükümetlerin meşruluğunu yitirmesiyle devlet gayrimeşru olarak varlığını sürdürür. Somali, Ruanda, Haiti ve Yugoslavya gibi başarısız devletler geçmişte insan hakları

¹²⁷ The World Bank, FY22 List of Fragile and Conflict-affected Situations, 01.07.2021, <https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/brief/harmonized-list-of-fragile-situations>, E.t. 12.04.2022.

felaketlerini üretmiştir. İnsan hakları ihlallerine, terörizme veya yoksulluğa meydan okumak için kapsamlı ve etkili bir sonuç bulmak, başarısız devletlerin nasıl yeniden kazanılacağına daha iyi anlaşılmasını mümkün kılacaktır.¹²⁸

Geleneksel olarak, başarısız devlet olgusu güvenlik açısından analiz edilmemiştir. Başarısız devletler sorunu, Somali'nin merkezî hükümetinin Ocak 1991'deki çöküşüyle birlikte uluslararası gündemde kendisini güçlü bir şekilde ortaya koymuştur. Oysa Somali ve sonraki krizlerde (Haiti, Zaire, Kamboçya, Doğu Timor, Sierra Leone) Batı'da insani ve ahlaki bir sorun olarak görülmüştür.

Somali, Haiti, Zaire, Kamboçya, Doğu Timor, Sierra Leone'de meydana gelen krizler öncelikle Batı dünyasında insani ve ahlaki bir problem olarak görülmüştü. Ancak Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler, başarısız devletlerin yalnızca ulusal güvenlik için değil aynı zamanda bölgesel ve uluslararası düzeyde de ciddi bir güvenlik tehdidi sunduğunu göstermektedir.

7. DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Tarihsel olarak başarısız, çökmüş, zayıf, küçük ve savunmasız sınıflandırmaları içinde bulunan devletler türüne göre ya basitçe ortadan kaybolmuş, ya daha küçük birimlere bölünmüş ya da daha güçlü bir devlet tarafından işgal edilmiştir.¹²⁹ Bu sınıflandırmalar içinde değerlendirilen devletler, uluslararası kuruluşlar ve bazı ülkelerin yardımları sayesinde ayakta kalmaları ve yeniden inşa edilmeleri söz konusu olmaktadır. Uluslararası toplum 1990'lar boyunca başarısız, çökmüş, zayıf ve savunmasız devletleri yeniden yapılandırmak için önemli tecrübeler kazanmıştır. Bu devletler günümüze dek ya derin bir iç savaş yaşamış ya da iç savaştan yeni çıkmaya başlamıştır. Nitekim iç savaşlar, devletlerin çöküşüne sebep ya da sonuç olarak etki etmektedir.¹³⁰

Bu devletlerin kendi sınırları içinde yeniden yapılandırılması başta hayatta kalma (survival) olmak üzere ulusal, bölgesel ve küresel güvenlik açısından oldukça gereklidir. Her ne kadar zor olsa da yeniden yapılandırma süreci tarihsel açıdan yeni bir yaklaşım

¹²⁸ Yoo, op.cit., s.96.

¹²⁹ Rotberg, Failed States..., op.cit., s.20. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/statefailureandstateweaknessinatimeofterror_chapter.pdf , E.t. 17.07.2020.

¹³⁰ Ibid., s.12.

olarak değerlendirilmektedir.¹³¹ Geçmişe bakıldığında özellikle çökmüş ve başarısız devletlerin büyük güçler tarafından ilhak edilmesi ya da parçalanması söz konusu olmuştur. Bu bağlamda 20. yüzyılda Hindistan-Pakistan bölünmesi ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanması örnek olarak bulunmaktadır. Ancak günümüzde çökmüş, başarısız, savunmasız devletlerin uluslararası destekle hızlı şekilde ayağa kaldırılması ve demokratik devletler olarak yükselmeleri beklenmektedir.¹³²

1990'lı yıllarda devletin yeniden yapılandırmasına yönelik girişimler oldukça fazladır. Çoğu girişimler uluslararası toplumun müdahalesi ile söz konusu olsa da bu ülkelerdeki yerel aktörlerin değişimi devletin tüm organlarıyla yeniden yapılanmasını zorunlu kılmıştır. 1990'lı yıllarda uluslararası toplumun müdahalesi kısmen başarılı olmuştur. Zira çökmüş, başarısız, kırılğan ve savunmasız devletler hayatta kalmış olsa da iç sorunları tam anlamıyla çözülmemiş ve bu devletlerin kronik sorunları ortadan kalkmamıştır. Nitekim bu durumun dünyada Bosna, Kosova, Kamboçya, Mozambik ve Ruanda gibi çeşitli başarılı örnekleri olsa da Afrika'da Uganda, Sierra Leone, Eritre ve Somali gibi görece başarısız örnekleri bulunmaktadır.¹³³ Bununla birlikte Afrika'da en başarılı vakalardan biri olan Mozambik'te günümüzde halen sorunlar devam etmektedir. Mozambik'in günümüzde devlet olarak varlığı devam etse de hayatta kalma durumu Mozambik'i demokratik ve kendine yetebilen bir devlet haline getirmemiştir.¹³⁴

Afrika Boynuzu bağlamında ise 1990'lı yıllarda çökmüş, başarısız, kırılğan ve savunmasız devletlerin yeniden yapılandırılması konusunda net bir başarı bulunmamaktadır. Etiyopya'da Abiy Ahmed'in Başbakan olarak göreve seçilmesi ve Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmesinden sonra Etiyopya'da görece bir başarı beklentisi olsa da 2020'nin son aylarında Tigray bölgesi ile yaşanan kriz ve çatışmalar bu umutları ortadan kaldırmıştır. Öte yandan 1990'larda çökmüş bir devlet olan Somali'nin¹³⁵

¹³¹ Seth Kaplan, Rethinking state building: fixing fragile states, <https://www.thebrokeronline.eu/rethinking-state-building-d25/>, E.t. 17.07.2020.

¹³² Marina Ottaway, "Rebuilding State Institutions in Collapsed States, Development and Change", *International Institute of Social Studies*, Vol. 33, No.5, 2002, s. 1002.

Norman J. G. Pounds, "History and Geography: A Perspective on Partition", *Journal of International Affairs*, Vol. 18, No. 2, The Politics of Partition, 1964, s.162-166.

¹³³ Rotberg, op.cit., s.9.

¹³⁴ Michel Cahen, "Success in Mozambique?", *Making states work: State failure and the crisis of governance*, Ed. Simon Chesterman, Michael Ignatieff and Ramesh Thakur, New York: United Nations University Press, 2005, s.214.

¹³⁵ Ken Menkhaus, "State Collapse in Somalia: Second Thoughts", *Review of African Political Economy*, Vol. 30, No. 97, 2003.

2011'den sonra toparlanması ülkenin başarısız ve çökmüş devlet statüsünden bir üst lige yükselmesi söz konusu olmuştur. Ancak bu durum Somali için görece başarılı olsa da devletin yeniden yapılandırılması konusunda halen sorunlu alanlar bulunmaktadır.

1992'de dışarıdan müdahalenin başlıca başarısız örneklerinden olan Somali¹³⁶, günümüzde yeniden yapılandırma sürecini sürdürmektedir. Ancak Somali'de özellikle kabileler arasında tam bir birliğin sağlanamaması ülkedeki yeniden yapılandırma sürecini olumsuz etkilemektedir. Öte yandan Somali'nin yeniden yapılandırma konusundaki en büyük avantajı ulus olma durumudur. Ancak normal şartlarda kolektif kimliğe sahip olan devletlerin ortak amaç üzerinde kendilerini tanımlamaları durumu olmasına rağmen Somali'de bu durum tam olarak bu şekilde ortaya çıkmamaktadır.¹³⁷ Nitekim bölgede ulus kimliğine sahip bir topluma sahip olan Somali bu avantajını devlet olabilme konusunda henüz iyi bir şekilde kullanamamaktadır. Kısacası Somali'de bir ulus kimliği bulunmaktayken, tam anlamıyla bir devlet oluşturulamamıştır. Etiyopya ise bu durumun tam tersini yansıtmaktadır. Seksenden fazla etnik unsurun bulunduğu ve etnik bir mozaik görüntüsü veren Etiyopya'da ulus kimliği oluşturulamamış olsa da devlet kurumsallığı bakımından daha iyi bir durum söz konusudur. Etiyopya'da devletin yeniden yapılandırılması önündeki en büyük engel ülkeyi uzun yıllar yöneten Tigraylıların son dönemde Abiy Ahmed hükümetiyle arasındaki sorunlardan kaynaklıdır. Cibuti ve Eritre'de katı bir yönetim anlayışının olmasının yanı sıra bu iki ülkede hükümetin devlet ve toplumdan üstte olması yeniden yapılandırma sürecinin önündeki en büyük engeldir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken en önemli konu her devletin farklı yapıları ve dinamikleri, etnik unsurları, sorunları ve kendine has özelliklerinin bulunduğu unutulmamasıdır.

Devletler hukuki (de jure) birimler olarak, ülkelerini etkin bir şekilde kontrol edebilecek veya yönetebilecek bir hükümetleri olsun ya da olmasın, onları egemen varlıklar olarak tanıyan diğer devletlerin ve uluslararası toplumun tanınmasıyla varlık göstermektedir. Varlıklarını, bir bölgeyi ve halklarını yönetme konusundaki kanıtlanmış kapasitesinden ziyade, sömürgeci güçlerle müzakerelere ve uluslararası tanınmaya borçlu olan post-

¹³⁶ John L. Cirafici, "Operation Restore Hope, 1992-1993: Recalling Air Mobility Operations in Somalia", *Air Power History*, Vol. 60, No. 2, 2013.

¹³⁷ Zeynep Yücel, "Küresel Güvenliğin Mekânsal Dönüşümü", *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 2, No. 2, Eylül 2020 s.20.

kolonyal devletler, genellikle bu kategoriye girmektedir. Çökmüş devletler, de jure devletin en uç şekli olarak ortaya çıkmaktadır. 1990'lı yıllarda sembolik bir hükümeti bile olmayan Somali, egemen haklara sahip bir devlet olarak kabul edilmektedir. Topraklarının bir kısmını ele geçirmeye çalışan herhangi bir komşu ülke olması durumunda ise o amaçta olan devlet, Somali'nin egemenliğini ihlal etmekle suçlanacaktı.¹³⁸

Robert Jackson, de jure devleti, bölgeyi işgal eden insanların etkin bir hükümet altında örgütlendiği veya örgütlediği fiili devletle karşılaştırmaktadır. Bir tarafta, uluslararası açıdan tanınan, resmi ve güçlü, tercihen demokratik kurumlar aracılığıyla insanlar ve topraklar üzerinde kontrol uygulayan de jure devlet bulunmaktadır. Bu türden devletler etkili bir idari yapılara sahiptir. Ayrıca bu tür devletler hukukun üstünlüğü ile ön plana çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, bu tür devletler Weberci açıdan modern devlettir. Nitekim Weberci olarak ifade edilebilecek bu devletler, uluslararası toplumun çökmüş devletlerde oluşturmaya çalıştığı model olarak belirlemektedir.¹³⁹

Öte yandan, uluslararası alanda tanınmayan ve zayıf devlet kurumları olan, ancak gücün kullanıldığı ve uygulandığı de facto (fiili) devletler bulunmaktadır. Bu türden devlet kurumlara göre değil, iktidara göre inşa edilmektedir. Kısaca, bu durum olgunlaşmamış güç durumu olarak ifade edilebilir. Böyle bir yapıya örnek olarak, Somaliland ortaya çıkmaktadır. Bazı devlet kurumlarını oluşturmuş olsa da uluslararası toplum tarafından tanınmayan Somaliland ve demokratik olmayan bir devleti kurumsallaştıran ancak hemen tanınan Eritre bu anlamda dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda Somaliland ve Eritre örneklerinde olduğu gibi de facto durumların arasındaki ayrım, içsel ve dışsal olarak yeniden yapılandırılma süreci arasındaki farkı göstermektedir. Bölgeye ve ülkeye bağışlar üzerinden sürdürülen model ile Weberci durumuna geçmek isteyen bu yapılar mutlak demokrasiler olmasa da kurumların yavaş yavaş geliştiği yapılar olarak de jure devlete geçişi arzu etmekteledir.

Ayrıca devletlerin tarihsel olarak, üstün askeri güç ve idari kapasite yoluyla kurumsal güç ve demokratik bir sistem geliştirme süreci de bulunmaktadır. Uluslararası toplum

¹³⁸ Robert Jackson, *Quasi-states: Sovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

¹³⁹ Ottaway, op.cit., s.1003.

tarafından uygulanan bu model Weberci devlete daha kısa sürede gidilmesini mümkün kılmaktadır. Bu süreç ile devletlerin tarihsel oluşumlarında yer alan uzun ve yıpratıcı etkilerden sıyrılarak hızlı bir şekilde devletin yeniden yapılandırılması söz konusu olabilmektedir. Bu durum her ne kadar avantajlı olarak görülse de bu tür girişimler çoğu zaman çözülmemiş sorunları da içinde barındırdığından gelecekte devlet içinde güç sorunlarına dönüşebilme riskini de beraberinde getirmektedir.

Öte yandan devlet bağlamında bakıldığında karmaşık olan kurum kavramı ise, bir toplumdaki önemli bir uygulama veya organizasyon olarak ya da özellikle kamu karakterine sahip olan yerleşik bir organizasyon olarak tanımlanabilmektedir.¹⁴⁰ Uluslararası toplum için ihtiyacı olan devletlerde kurumları yeniden inşa etmek, Weberci devlette bulunan modelleri izleyerek, devlet dairelerini ve kamu kurumlarını işlevlerini hem verimli hem de demokratik bir şekilde yerine getirmeleri için örgütlemek anlamına gelmektedir. Yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duyan devletlerdeki uluslararası çabaların başlıca hedefleri seçim kurumları, yürütme organları, finans kuruluşları, parlamento, yargı, ordu ve asayiş kurumları olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda devletin yeniden yapılandırılmasında kurumlar oldukça önemli bir yere sahiptir. Yeniden yapılandırma sürecinin devlet-toplum ilişkisinin dengeli bir şekilde gözetilerek uygulanması, dış müdahalelerden ne kadar uzak olursa oluşturulacak yapının temellerinin daha sağlam olması ile gelecekte daha az sorunun yaşanması mümkün olacaktır. Bu bağlamda yeniden yapılandırılmada uluslararası ve bölgesel örgütlerin verecek olduğu destekler tek bir devletin verecek olduğu destekten daha olumlu etkiye sahip olacaktır.

Nitekim yabancıların başka bir ülkede kurum oluşturma konusu tartışmaya açık bir konu olmaktadır. Zira yabancı aktörler örgütler kurabilir, ancak bu örgütler sadece ilgili yerel aktörlerin sorunlara çözüm sunabileceklerini inanmaları durumunda yerleşik kurumlar haline gelebileceklerdir. Ancak böyle bir durumun söz konusu olması pek mümkün olmamıştır. Nitekim donörler, sorunlara çözüm bulma konusunda kurum inşasından ziyade, daha önceden uygulanmış ve başarılı olmuş uygulamaları doğrudan aktarma yolunu tercih etmekteledir.¹⁴¹ İstikrarlı ve köklü siyasal sistemlerde gerçekleştirilen

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ha-Joon Chang, *'Institutional Development in Developing Countries in a Historical Perspective: Lessons from Developed Countries in Earlier Times'*. Report prepared for the Department for International Development, United Kingdom, 2000, s.1-5.

uygulamaların yerel sorunlara çözüm için katkı sağlaması mümkündür. Ancak devletin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulan ülkelerde, uluslararası toplumun en iyi olarak düşündüğü uygulama, yerel aktörler tarafından sorunlara bir çözüm olarak algılanmayabilir.¹⁴² Dolayısıyla bu durum örgütlerin ilerleyen süreçte kurumlara dönüşmesini zorlaştırmaktadır.

Kısacası devletin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulan ülkelerde kurumsal yapılanmaya her ülkenin dinamikleri özelinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir ülkede başarılı olan uygulamanın farklı bir ülkede direkt olarak uygulanması başarıyı getirmeyebilir. Dolayısıyla örgütler, uzmanların ve danışmanların yardımlarıyla dışarıdan kurulabiliyorsa da ülkenin ihtiyaç duyduğu kurumlar ve kuruluşlar ancak içerdeki sorunlara çözüm olarak görülüyorsa önemli kazanmaktadır.

¹⁴² Ottaway, op.cit., s.1005.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOLONYAL DÖNEMDE SÖMÜRGEÇİ GÜÇLERİN TARZ-I SİYASETLERİ

1. AFRİKA'DA SÖMÜRGEÇİLİK: 15. YÜZYIL'DAN 20. YÜZYIL'A

1450'de Orta Afrika'nın iç kesimleri ve Güney Afrika, Avrupa tarafından bilinmeyen topraklar olarak varlığını sürdürmekteydi. Aynı zamanda yüzyıllar boyunca Afrika kıtasının Akdeniz kıyılarından başlayıp Sahra Çölü'nün ötesine geçen bir ticaret yolu bulunmakta ve bu ticaret yolunda özellikle altın, fildişi ve köle ticareti yapılmaktaydı.¹⁴³

Avrupa ülkeleri, özellikle ipek ve baharat ticareti başta olmak üzere Asya'dan gelen ürünler ile daha fazla ilgilenmekteydi. Ancak o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi Avrupa'nın bu ticaret ağını tehdit etmiştir. Nitekim İber Yarımadası'nda bulunan krallıklar, mevcut pazarları elinde tutabilmek için Asya'ya yönelik yeni keşif arayışı içinde olmuştur.¹⁴⁴

Afrika'nın sömürgeleştirilmesine öncülük eden ilk devlet Portekiz'dir. Portekizlilerin, karavela adını verdikleri gemiyi icat etmeleriyle Afrika kıyılarının keşfi hızlanmıştır. Portekiz bu anlamda özellikle yüksek kâr getiren köle ticaretinde öne çıkmak için deniz aşırı ticaret yollarına alternatif olarak deniz ticareti merkezi kurmuştur.¹⁴⁵ Portekiz, 1498'de Hindistan'a ulaşan Vasco de Gama¹⁴⁶ ile Hint Okyanusu'na kıyısı bulunan bölgelerde (Mozambik ve Zanzibar) de güçlenmiş ve 1530'lara gelindiğinde baharat yoluna hâkim güç olmuştur.¹⁴⁷ Bu gelişmeler yaşanırken 1492'de Amerika kıtasının keşfi ile İspanya, yüzünü Batı'ya dönmüş ve Orta Amerika ile birlikte Latin Amerika'nın batı kıyılarında genişlemeye başlamıştır. Bu durum Portekiz'in İspanya ile doğuda rekabete girmesinin önüne geçmiştir. Nitekim Amerika kıtasında iki ülkenin karşı karşıya gelmesini önlemek için İspanya ve Portekiz arasında Tordesillas Antlaşması¹⁴⁸ imzalanmış ve İspanya bu çerçevede Afrika'ya değil, Amerika kıtasına odaklanmıştır.¹⁴⁹

¹⁴³ Harvey M. Feinberg and Marion Johnson, "The West African Ivory Trade during the Eighteenth Century: The "... and Ivory" Complex", *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 15, No. 3, 1982, s. 435.

¹⁴⁴ Joanna Cone, *The Age of Exploration*, CA: Social Studies School Center, 2006, s.11.

¹⁴⁵ Ibid., s.21.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Timothy J. Stapleton, *Encyclopedia of African Colonial Conflicts*, California: ABC-CLIO, 2017, s.363.

¹⁴⁸ Tordesillas Antlaşması ile papalık Brezilya'yı Portekiz'e; geriye kalan bölgeleri İspanya'ya bırakmıştır.

¹⁴⁹ Mary Wilhelmine Williams, "The Treaty of Tordesillas and the Argentine-Brazilian Boundary Settlement", *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 5, No. 1, Feb., 1922, ss.3-4.

1580’de İspanya Kralı, İber Yarımadasında birlik sağlamak için Portekiz’in kontrolünü ele geçirmiştir. Dönemin yeni deniz gücü olan Hollanda, İspanya’nın 1580’de Portekiz’i ele geçirmesini kendisi için avantaja dönüştürerek, Portekiz sömürgelerine saldırılar düzenlemiştir.¹⁵⁰ Ancak bu dönemde Portekiz’in sömürge toprakları İspanya kontrolünde kalmıştır. 1640’a kadar İspanya egemenliğinde kalan Portekiz, bu tarihten sonra bağımsızlığını yeniden elde etmiş ve Afrika’daki sömürge topraklarının kontrolünü geri kazanmaya çalışmıştır. Ancak Portekiz, bu dönemde Afrika kıyıları boyunca bölgeye yerleşen yeni Avrupa ülkeleri ile rekabet etmek zorunda kalmıştır.¹⁵¹

17. yüzyılda Afrika’da her ülke kendi ticaret rotasını yönetmiş ve mevcut konjonktür uzun yıllar boyunca büyük ölçüde değişmeden devam etmiştir. Bu dönemde Afrika’dan altın, kahve ve şeker gibi ürünler karşılığında köleleri Amerika’ya taşıyan gemiler ile birlikte köle ticareti çok kârlı bir iş haline gelmiştir.¹⁵² 18. yüzyılın ortalarından itibaren kölelik karşıtı hareketler Avrupa’da ivme kazanmaya başlamış ve bu dönemden sonra insan ticareti ve köleliğin yavaş yavaş ortadan kalkması söz konusu olmuştur. Bu süreçten sonra ABD’de serbest bırakılan köleleri Afrika’ya geri gönderecek bir proje ile binlerce kölenin geri dönmesine izin veren bir ekonomi oluşturulmuştur. Nitekim ABD’den dönen köleler ile yerel halk arasında çatışmaların yaşanması söz konusu olsa da 1847’de Liberya Cumhuriyeti kurulmuştur.¹⁵³

1869’da Fransa, Asya’ya ulaşım yolunu kısaltacak olan Süveyş Kanalı’nın kendi şirketi üzerinden faaliyete geçmesini sağlamıştır. Kanalin açılmasıyla birlikte Afrika’da sömürgecilik faaliyetlerinin hız kazanması söz konusu olmuştur. Bu kapsamda Afrika sömürgelerinde tarıma elverişli araziler elde etmek, Avrupa pazarlarına yönelik tarım ürünleri yetiştirmek için oldukça önemlidir. Tarımsal çıkarlarının yanı sıra Avrupalı devletler Afrika’da varlık gösterirken, endüstriyel kalkınmalarını da bir taraftan sürdürmekteydi. Bu bağlamda Avrupa ülkeleri, endüstrisinde ihtiyaç duyduğu doğal kaynaklar ve hammaddeler konusunda Afrika’nın zenginliğini fark etmiştir. Afrika’daki

¹⁵⁰ C. R. Boxer, “Portuguese And Spanish Projects For The Conquest Of Southeast Asia,1580—1600”, *Journal of Asian History*, 1969, Vol. 3, No. 2, 1969, s.118.

¹⁵¹ Filipa Ribeiro da Silva, *Dutch and Portuguese in Western Africa: Empires, Merchants and the Atlantic System 1580-1674*, Boston: Brill, 2011, s.238.

¹⁵² Sheila S. Walker, *African Roots/American Cultures: Africa in the Creation of the Americas*, Maryland: Rowman&Littlefield Publishers, 2001, s.130.

¹⁵³ Department of State, USA, *Founding of Liberia, 1847*, <https://history.state.gov/milestones/1830-1860/liberiai>, E.t. 10.02.2020

doğal kaynaklar nedeniyle 1884'te Avrupa ülkeleri arasındaki rekabetin ve gerginliğin artması söz konusu olmuştur. Rekabetin ve sömürgecilik faaliyetlerinin düzenlenmesi için 1884-1885 yıllarında Berlin Konferansı düzenlenmiştir.¹⁵⁴

Berlin Konferansı öncesinde Belçika Kralı II. Leopold, Orta Afrika'da (Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ruanda ve Burundi) kendi adına toprak satın almıştır. Berlin Konferansı'nda satın alınan bu topraklar üzerinde Belçika'nın egemenliği tanınmış olsa da bu topraklar, Belçika devletinden ziyade Kral II. Leopold'un özel mülkü durumundaydı.¹⁵⁵

Bunun yanı sıra birçok Avrupalı devlet, Afrika kıtasında sömürgeye sahip olmuştur. Örneğin İngiltere, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun toprağı olan ancak işgal ettiği Mısır ve Sudan ile birlikte Uganda ve Somali'nin kuzeyinde bulunan topraklara sahip olurken; Almanya, Togo, Kamerun, Namibya ve Tanzanya'ya; İspanya, Batı Sahra kıyılarına ve İtalya, Güney Somali, Eritre ve Libya; Fransa, Batı Afrika topraklarının büyük bir kısmına ve Cezayir, Tunus, Cibuti; Portekiz, Gine, Mozambik ve Angola topraklarının olduğu bölgelere sahip olmuştur.

Avrupalı devletlerin Afrika'daki sömürge yarışı kendisini neredeyse tüm kıtada hissettirmiştir. Ancak bunun istisnası Etiyopya'dır. Zira Afrika'da bugün Etiyopya'nın olduğu topraklar, tarihte hiçbir zaman sömürgeleştirilememiştir. Eritre ve Somali'yi sömürgeleştiren İtalya, egemen bir ulus olarak uluslararası tanınırlık kazanan Habeş İmparatorluğu'nu 5 yıl kadar kontrolü altına almış olsa da sömürgeleştirme konusunda başarılı olamamıştır.¹⁵⁶

1900'lerin başında Afrika'nın güneyinde elmas ve altının keşfedilmesinden sonra İngiltere, bölgede Hollanda kökenli sömürgeci halk topluluğunun oluşturduğu Free Orange State ve Transvaal Cumhuriyeti olarak varlık gösteren iki bölgeyi ilhak etmiştir.¹⁵⁷ Öte yandan 1908'de Kral II. Leopold Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ni

¹⁵⁴ Melvin Eugene Page, *Penny M. Sonnenburg, Colonialism: An International, Social, Cultural, and Political Encyclopedia (1. Cilt)*, California: ABC-CLIO, s.139.

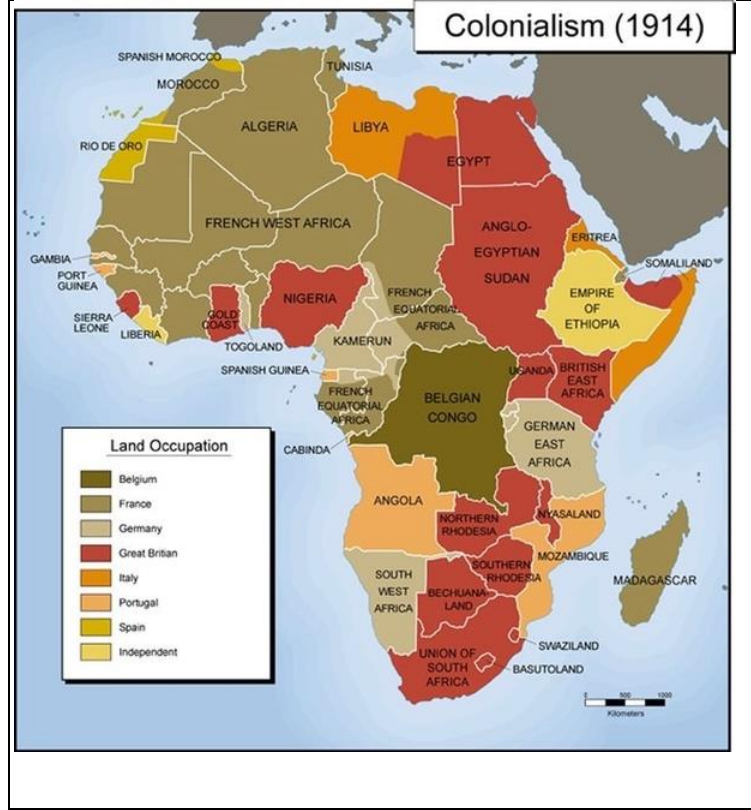
¹⁵⁵ Pierre Wigny, "Methods of Government in the Belgian Congo", *African Affairs*, Vol. 50, No. 201 Oct., 1951, s.311-313.

¹⁵⁶ Alberto Sbacchi, "Italian Colonization in Ethiopia: Plans and Projects, 1936-1940", *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente*, Anno 32, No. 4 Dicembre 1977, s.515.

¹⁵⁷ Charles Zhang, *Redrawing World Map: Exploration of Unification Between Countries*, USA: America Star Books, 2010, Chapter 27.

Belçika'ya ilhak etmiştir.¹⁵⁸ Bundan iki sene sonra yapılan müzakereler sonucunda güney İngiliz kolonileri bağımsızlıklarını kazanmak için Güney Afrika Birliği'ni oluşturmuştur.¹⁵⁹

Harita-1: Afrika'nın 1914'teki Görünümü

Kaynak: Marcelo Cavalli, *The German East African Campaign*, https://scholars.carroll.edu/bitstream/handle/20.500.12647/7301/Cavalli_Marcello_SURF2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Bu gelişmelerin yanında I. Dünya Savaşı esnasında sömürgelerden yüzbinlerce insan Avrupa ve Afrika cephelerine gönderilmiştir. Savaş sırasında İngiltere, Fransa, Belçika ve Güney Afrika, Alman sömürgelerini ele geçirmiştir.¹⁶⁰ Savaş sona erdikten sonra Mısır'da bağımsızlık amacıyla ayaklanmalar başlamıştır. Bu ayaklanma üzerine İngiltere kendi çıkarlarını koruyarak Mısır üzerindeki protektorasını sonlandırmayı kabul etmiştir.

¹⁵⁸ Wigny, op.cit. 313.

¹⁵⁹ Stephen Leacock, *The American Political Science Review*, Cambridge University Press, Vol. 4, No. 4 Nov., 1910, s.498.

¹⁶⁰ M. Hughes, W. Philpott, *The Palgrave Concise Historical Atlas of the First World War*, NY: Library of Congress Cataloging, 2005, s.106.

Bu kapsamda İngiltere, Mısır'daki İngiliz askeri varlığını devam ettirmiş ve Süveyş Kanalı'nın kontrolünü elinde bulundurarak bölgedeki varlığını sürdürmüştür.¹⁶¹

1935'te Faşist İtalya, Habeşistan'ı işgal etme girişiminde bulunmuştur. İtalyan ordusu Habeşistan'ı ele geçirme konusunda kısmen başarılı olsa da Habeşistan teslim olmamak için ciddi direniş göstermiştir. Yaşanan bu gelişmeler II. Dünya Savaşı'na giden süreci etkilemiştir. Yine yüzbinlerce Afrikalının cepheye gönderildiği II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sı ile ittifak yapan İtalya, süreç içinde kıtadaki sömürgelerini kaybetmiştir. Bu bağlamda savaş sona erdikten sonra Habeşistan, Etiyopya Cumhuriyeti olarak uluslararası sistemdeki yerini ve bağımsızlığını yeniden kazanmıştır. Savaş sonrasında Birleşmiş Milletler'de (BM) İtalyan sömürgelerinin geleceğinin tartışılması üzerine görüşmeler yapılmıştır.¹⁶²

II. Dünya Savaşı sonrasında BM'de başlayan görüşmelerle birlikte Afrika'da yerel halk tarafından bağımsızlık mücadeleleri söz konusu olmaya başlamıştır. Nitekim 1947'de Madagaskar'da Fransız sömürgecilere karşı bir ayaklanma başlatılmış ancak bu ayaklanma sert şekilde bastırılmıştır.¹⁶³ Öte yandan Libya, 1951'de İtalya'dan bağımsızlığını kazanırken; İtalya'nın farklı bir sömürgesi olan Somali'de on yıl daha İtalyan mevcudiyeti devam etmiştir.¹⁶⁴ 1952'de Kenya'da da başlayan sömürge karşıtı ayaklanmalar sekiz yıl sürmüş ve çok sayıda kişi bu mücadelede hayatını kaybetmiştir.¹⁶⁵ Yine 1952'de Mısır'da ordu, monarşiyi devirmiş ve ülkede "Hür Subaylar" başa geçmiştir. Mısır'da iktidarı ele geçiren yeni yönetim sömürge karşıtı politikalar izlemiştir.¹⁶⁶ Bu bağlamda Mısır, o dönemde asli Fransız toprağı olan Cezayir'in bağımsızlık mücadelesini desteklemiştir. Ancak bir taraftan Cezayir'in bağımsızlığını destekleyen Mısır, diğer taraftan Sudan'ın Mısır'a verilmesi konusunda girişimlerde de bulunmuştur. Bu duruma sıcak bakmayan İngiltere, Sudan'ın Mısır kontrolü altına

¹⁶¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, Cilt-1 (5.Baskı)*, Bursa: MKM Yayınları, 2012, s.181-183.

¹⁶² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2009, s.311-317.

¹⁶³ Detaylı bilgi için Bkz. Stephen L. Weigert, *Madagascar: The 1947-48 Rebellion, Traditional Religion and Guerrilla Warfare in Modern Africa*, NY: Palgrave Macmillan, 1996.

¹⁶⁴ Gilbert Ware, "Somalia: From Trust Territory to Nation, 1950-1960", *Phylon (1960-)*, Vol. 26, No. 2 2nd Qtr., 1965, s.181. ; F. S., "Libya: Seven Years of Independence", *Royal Institute of International Affairs, The World Today*, Vol. 15, No. 2 Feb., 1959, s.59.

¹⁶⁵ John Newsinger, "Revolt and Repression in Kenya: The "Mau Mau" Rebellion, 1952-1960", *Guilford Press, Science & Society*, Vol. 45, No. 2 Summer, 1981, s.159.

¹⁶⁶ Arı, op.cit.,189-191.

girmesini önlemek için Sudan'ın bağımsızlığını desteklemiştir. Öte yandan Cezayir'in bağımsızlığını engellemek için savaşıyan Fransa ise bölgedeki çatışmaların yayılmasını önlemek için Fas ve Tunus'un bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır.¹⁶⁷

İngiltere, kendisinden bağımsızlığını kazanmak isteyen sömürgelerin yeni hükümetleri, Commonwealth'e katılırsa sömürgelerin bağımsızlığını tanımaya hazır olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁸ Fransa da bu kapsamda bir Fransız-Afrika Topluluğu kurmaya çaba göstermiştir. Gine hariç tüm sömürgeler Fransa'nın bu teklifini kabul etmiştir. Ancak 1960'ta bağımsızlık kazanan yeni sömürge dalgası bu topluluğun sonlanmasına neden olmuştur. Bununla beraber Fransa, CFA Frank'ı (Communauté Financière Africaine) olarak belirlenen para birimiyle bölge üzerindeki ekonomik kontrolünü korumuştur. Cezayir üzerindeki kontrolünü korumaya çalışan Fransa, bu amacına ulaşmak için her türlü aracı kullanmaktan çekinmemiştir. Bu bağlamda Fransa, Cezayir'de yerel halka uyguladığı baskıyı artırmış ve katliamlar gerçekleştirmiştir. Fransa'nın bu uygulamaları, uluslararası kamuoyunun Fransa'nın karşısında yer almasına neden olmuştur. Cezayir'de bağımsızlık yanlısı gruplar, diplomasiyi kullanarak konuyu BM'ye taşımış ve avantaj elde etmeye çalışmıştır. Cezayir'in bu politikası karşısında boş sandalye politikasını deneyen Fransa, 1962'de Cezayir'in bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır.¹⁶⁹ Yine 1960'ta Belçika Kongo'su bağımsızlığını kazanarak Kongo Leopoldville adını alarak uluslararası sistem içindeki yerini almıştır.¹⁷⁰

1960'lı yıllarda Afrika kıtasında birçok sömürge bağımsızlığını kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda 1967'de Portekiz, kıtanın güneyinde son sömürgelerini kaybetmeye başlamıştır. Angola'ya yönelik büyük yatırımlara ve Portekiz'den önemli ölçüde göçlere rağmen savaş kaçınılmaz olmuş ve diğer sömürgelere sıçramıştır. Bu durum Portekiz'in askeri gücüne ciddi yatırımlar yapmasına neden olmuştur. Portekiz'de hâlihazırda düşük olan hayat standardına sömürgelerde yürütülen savaşın maliyeti de eklenmiş ve 1974'te

¹⁶⁷ Christopher Paul, et.al., "Algerian Independence, 1954–1962 Case Outcome: COIN Loss, Paths to Victory: Detailed Insurgency Case Studies", CA: RAND Corporation, 2013, s.77.

¹⁶⁸ Philip Kerr, "From Empire to Commonwealth", *Foreign Affairs*, Vol. 1, No. 2, Dec. 1922, s.85.

¹⁶⁹ Guy Arnold, *Africa: A Modern History*, London: Atlantic Books, 2006, s.36.

¹⁷⁰ Catherine Hoskyns, "Violence in the Congo", *Transition*, 1965, No. 21, 1965, s.47.

Portekiz'deki rejim devrilerek son bulmuştur. Portekiz'de iktidara gelen yeni hükümet ise sömürgelerin bağımsızlığını tanıyarak işe başlamıştır.¹⁷¹

Öte yandan Fas, İspanya'ya Batı Sahra'yı terk etmesi konusunda baskı yapmış ve bu baskı sonucunda İspanya, 1975'te Batı Sahra'dan çekilmiştir. İspanya'nın bölgeden çekilmesiyle Fas, Batı Sahra'yı ele geçirmiştir.¹⁷² İspanya'nın bu bölgelerden geri çekilmesi sonucunda İngiliz sömürgesi olan Güney Rodezya, kıtanın uzantısı olan adalar dışında Afrika kıtasında kalan tek sömürge toprağı olmuştur. İngiltere tarafından yönetilen Güney Rodezya, 1980'e kadar uluslararası baskılara maruz kalarak varlığını sürdürmüştür. Ancak bu tarihten sonra Zimbabve'nin oluşturulması için bir geçiş hükümeti kurularak kıtadaki son sömürge toprağındaki İngiliz egemenliğine son verilmiştir.¹⁷³ Ancak kıtada her ne kadar Avrupa'nın varlığı sona ermiş olsa da Afrika günümüzde farklı sömürgecilik biçimleriyle yüzleşmektedir.

2. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNDE AFRİKA

Afrika kıtası insanlık tarihi açısından oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. M.Ö. 500'lü yıllarda bilinen devlet yapıları kıtada yer alsa da insanlığın ilk izleri milyonlarca yıl öncesine kadar gitmektedir. Bu bağlamda Etiyopya'da 3,8 milyon yıl öncesine ait bir insana ait kafatasının bulunması¹⁷⁴ Afrika'da insanlığın ne kadar eskiye dayandığını kanıtlar niteliktedir.

Afrika kıtasının çok eski medeniyetlere ev sahipliği yaptığı, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olduğu ve sömürge öncesi dönemdeki şartlara bakıldığında Avrupa ve diğer kıtalardan daha iyi durumda olduğu söylenebilir. Ancak Afrika, zengin tarihi, kültürel yapısı ve farklı medeniyetlere yaptığı ev sahipliğinden ziyade günümüzde sürekli olarak yaşadığı sorunlarla gündeme gelmektedir.

Afrika kıtasının dünya medeniyetlerine yaptığı katkılara bakıldığında Nil Nehri'nin verimli yatakları boyunca gelişen eski Mısır uygarlığı, insanlık tarihinin ilk takvimini

¹⁷¹ Jill R. Dias, "Portugal in Africa: The Last Hundred Years by Malyn Newitts", *African Affairs*, Vol. 81, No. 322, Jan., 1982, s.130-131.

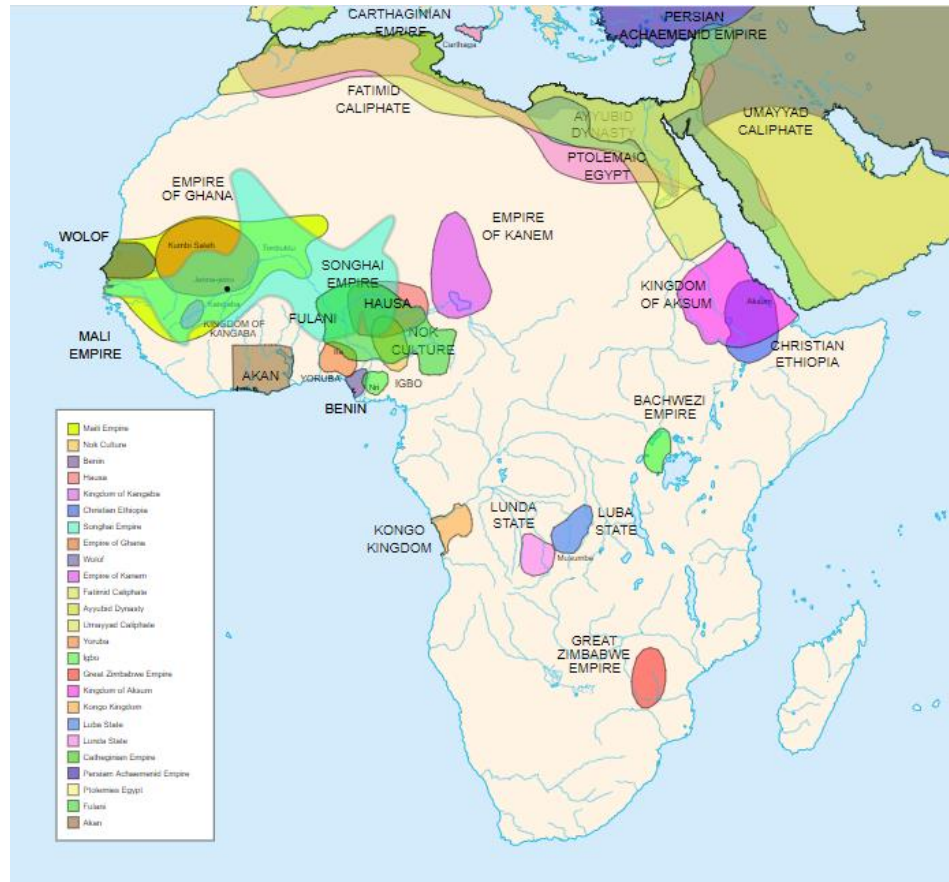
¹⁷² Staff Researcher, "War and Insurgency in the Western Sahara", *Studies Institute*, US Army War College, 2013, s.x.

¹⁷³ Andrea L. Stanton, *Cultural Sociology of the Middle East, Asia, and Africa: An Encyclopedia*, California: SAGE Publications, 2012, s.399.

¹⁷⁴ Berrak Kanbir Rodriguez Sanmartin, "Etiyopya'da büyük keşif: 3,8 milyon yıl önce yaşamış ilk insana ait kafatası bulundu", *Euronews*, 29/08/2019, <https://tr.euronews.com/2019/08/29/etiopya-da-buyuk-kesif-3-8-milyon-yil-once-yasamis-ilk-insana-ait-kafatasi-bulundu> , E.t. 27.10.2021.

geliştirmiş, mimari, tıp, matematik ve geometri konularında katkılarda bulunmuş ve belki de tarihin en önemli icadı olan yazıyı¹⁷⁵ bulmuştur.¹⁷⁶ Öte yandan Fenikelilerin bugün Tunus olarak bilinen ülke sınırları içinde kurduğu Kartaca İmparatorluğu döneminde tarım ile ilgili ilk bilimsel kitap yazılmıştır.¹⁷⁷ Afrika'nın güneyine doğru gidildiğinde ise Nok medeniyeti, Zulu İmparatorluğu, Kush Krallığı, Gana İmparatorluğu gibi birçok medeniyet ve imparatorluk Afrika'da varlık göstermiş ve insanlığa katkıda bulunmuşlardır.¹⁷⁸

Harita-2: Afrika'da Sömürge Öncesi Dönemdeki Medeniyetler ve İmparatorluklar

Kaynak: James Fenske, Environmental History, University of Oxford, s.8.

¹⁷⁵ Sümer yazısından farklı olarak 24 harfli Mısır hiyeroglifi kullanılmıştır.

¹⁷⁶ Doç.Dr. Hakan Sivas, "Dünyanın Oluşumu, Eski Mezopotamya ve Eski Mısır Tarihi ve Uygarlıkları, Genel Uygarlık Tarihi", *Genel Uygarlık Tarihi*, Prof.Dr. Taciser Sivas (Edt.), Anadolu Üniversitesi, 2019, s.20-23.

¹⁷⁷ Sigfried J. de Laet and Joachim Herrmann, *History of Humanity: From the Seventh Century B.C. to the seventh century A.D.*, US-New York, Routledge, 1996, s.48.

¹⁷⁸ James Gump, Origins of the Zulu Kingdom, *The Historian*, Vol. 50, No. 4, August 1988, ss. 521-534.

Günümüzde Afrika, ciddi sorunlar ve meydan okumalarla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin BM verilerine göre en az gelişmiş ülkelerin 33'ü Afrika kıtasında yer almaktadır.¹⁷⁹ Afrika kıtası uzun yıllar kıtlık, yoksulluk, kuraklık, iç savaş, korsanlık, sağlık sorunları, su sorunları ve terörizm gibi sorunlarla mücadele etmektedir. Ancak bu durumun en önemli sebeplerinden biri sömürgecilik geçmiştir. Öte yandan Afrika'nın geçmişte maruz kaldığı sömürgecilik günümüzde kendisini farklı boyutlarda göstermekte olup, kıta bir bütün olarak küresel ve bölgesel rekabetlere ev sahipliği yapmaktadır.

Afrika'da Avrupa sömürgeciliği 15. yüzyılın ortalarında başlamıştır.¹⁸⁰ Ancak 1870'lerden önce Avrupalı güçler Afrika'nın sahil şeritlerinde yerleşimler kurarken; 1870-1960 yılları arasında Afrika kıtasının neredeyse tamamı sömürgecilik faaliyetleriyle karşı karşıya kalmıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren Etiyopya (Habeşistan) ve Liberya dışındaki Afrika kıtasındaki toprakların çoğu Avrupalı güçler tarafından sömürgeleştirilmiştir. Avrupalı güçlerin Afrika'yı sömürgeleştirmesinde **siyasal, ekonomik ve sosyal** olmak üzere üç temel neden bulunmaktadır.

18. yüzyılın ikinci yarısında Sanayi Devrimi'nin başlaması ile birlikte Avrupa'nın Afrika'ya yönelik ilgisi artmıştır. Avrupa'nın hammadde kaynaklarına olan ihtiyacı ve pazar arayışı Afrika'nın sömürgeleştirilmesine neden olmuştur. Avrupalı devletlerarasındaki güç mücadelesi ve birbirine üstünlük kurmak için girişilen rekabet, siyasal faktörü ortaya çıkarmıştır.¹⁸¹ Bu dönemde gücün ve üstünlüğün önemli göstergelerinden biri Afrika da dâhil olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde toprak ya da sömürge sahibi olmaktan geçmekteydi.¹⁸² Bu bağlamda İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Portekiz, İspanya ve İtalya Avrupa'da güç mücadelesi içinde olan devletler olarak ön plana çıkmışlardır.

Sanayileşmenin sonucu olarak Avrupa'da işsizlik, yoksulluk, kırsaldan kente göç vb. gibi sosyal sorunlar meydana gelmişti. Sanayi Devrimi sonucunda Avrupa toplumunun tamamı yeni kapitalist sistem içinde kendisine yer bulamamıştı. Bu nedenle Avrupalı

¹⁷⁹ List of Least Developed Countries (as of December 2018), https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf . E.t. 09.06.2020.

¹⁸⁰ Tatab Mentan, *Africa in the Colonial Ages of Empire: Slavery, Capitalism, Racism, Colonialism, Decolonization, Independence as Recolonization and Beyond*, African Books Collective, 2018, s.3.

¹⁸¹ Barış Özdal ve R. Kutay Karaca, *Diplomasi Tarihi-I*, Bursa: Dora Yayınları, 2015, s.323.

¹⁸² Ibid, s.482-483.

devletler sistem içinde kendisine yer bulamayan bu fazla nüfusu yeni sömürgeler elde ederek ihraç etme yoluna gitmiştir. Kısacası bu dönemde meydana gelen ekonomik gelişmelerin siyasal ve sosyal sonuçlar ortaya çıkarması söz konusu olmuştur.¹⁸³

3. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNDE TEMEL AKTÖRLER VE OLUŞTURDUĞU SORUNLAR

Afrika'nın sömürgeleştirilmesi her ne kadar 15. yüzyılda başlamış olsa da kıta genelinde Avrupalı ülkelerin sömürgecilik faaliyetleri 19. yüzyılın sonlarında etkisini artırmıştır. Bu dönemde Afrika kıtasının sömürgeleştirilmesinde Portekiz, İspanya, Hollanda, Belçika, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Danimarka ve İsveç gibi birçok Avrupa ülkesi faaliyet göstermiştir.¹⁸⁴

Avrupalı sömürgeci ülkeler, kıtada faaliyetlerini yürütürken doğrudan ve dolaylı yöntemlerle kontrol sağlayarak, asimilasyon ve himaye yöntemlerini kullanarak sömürge topraklarını yönetmişlerdir.¹⁸⁵ Doğrudan yönetimin uygulandığı bölgelerde Avrupalılar, sömürgelerin bizzat iç ilişkilerine karışarak idari birimleri kendileri yönetirken; dolaylı yönetimin uygulandığı bölgelerde Avrupalıların yerel halk içinden seçtiği kişiler aracılığıyla sömürgeyi yönetmesini sağlamaktaydı. Ancak bu durum yerel halkın sömürge üzerinde etkili olduğu anlamına gelmemekte; yerel halka mensup olan yöneticinin sömürgeci ülkenin direktifleri doğrultusunda hareket etmesi söz konusu olmaktadır. Kısacası dolaylı yönetimde, yöneticinin sınırlı bir gücü bulunmakta ve önemli konularda sömüren ülkenin yönetiminin son kararı vermesi söz konusu olmaktadır. Öte yandan asimilasyon yöntemi ise bir ülkenin özellikle kültürünü, dilini ve dinini kendi kültürü ile değiştirerek gerçekleştirilmekteydi. Bu yöntemi en çok kullanan ülkelerin başında Fransa gelmiştir.¹⁸⁶ Sömürgeci yöntem altında ise devletin kendine bağlı bireylere karşı korumacı davranması söz konusu olmaktadır. Bu yöntemlere karşı

¹⁸³ Ibid, s.322.

¹⁸⁴ Colonial Exploration and Conquest in Africa, *Exploring Africa*, <http://exploringafrica.matrix.msu.edu/colonial-exploration-and-conquest-in-africa-explore/> , E.t. 24.10.2021.

¹⁸⁵ Thomas Benjamin, *Encyclopedia of Western Colonialism since 1450*, USA: Thomson Gale, 2007, s.102.

¹⁸⁶ Ibid, s.103.

çıkan veya direniş gösteren grupların ortaya çıkması Avrupalılar tarafından şiddet ve zorlama araçları kullanılarak ortadan kaldırılmıştır.¹⁸⁷

Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde kullanılan yöntemler kıtayı birçok yönden etkilemiştir. Toplumun mağdur edilmesi, haklarının ellerinden alınması, inançlarının, kültürlerinin ve dillerinin değiştirilip asimile edilmesi güncel sorunların temelini oluşturmaktadır.¹⁸⁸ Bu durum günümüz Afrika ülkelerinde ulusal kimlik problemlerini, iç savaşları ve kargaşa ortamını oluşturan temel faktörleri içinde barındırmaktadır. Ayrıca sahip olduğu tüm kaynakların, sömürülen ülke için kullanılmaması da önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Örneğin; sömürge ülkesindeki yerel halkın köleleştirilmesi ve çalıştırılmasının karşılığını alamaması, sömürülen topraklardan çıkarılan değerli madenlerden elde edilen gelirlerle bölge halkının ihtiyaçlarını giderecek altyapı hizmetlerinin sağlanmaması ve bununla bağlantılı olarak bölge halkının eğitimden mahrum bırakılması gibi konular günümüzde Afrika'nın karşı karşıya olduğu sorunlar arasında yer almaktadır.¹⁸⁹

4. AFRİKA BOYNUZU'NDA SÖMÜRGE DÖNEMİ

Afrika kıtasını kendi içinde coğrafi alt sistemlere ayırmak mümkündür. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler¹⁹⁰ (BM), Avrupa Birliği¹⁹¹ (AB) ve ABD Afrika Komutanlığı'na¹⁹² (USAFRICOM) göre Afrika kıtası Kuzey Afrika, Batı Afrika, Güney Afrika, Doğu Afrika ve Orta Afrika bölgeleri olmak üzere 5 bölgeden oluşmaktadır. OECD'ye göre ise¹⁹³ diğer kurumların ayırdığı bölgelere ek olarak diaspora da kategorize edilmiştir.

Tablo-7: Afrika Kıtası Bölgesel Sistemleri

Doğu Afrika	Batı Afrika	Orta Afrika	Kuzey Afrika	Güney Afrika
Sudan	Nijerya	Angola	Fas	Güney Afrika Cumhuriyeti

¹⁸⁷ Ibid., s.57.

¹⁸⁸ Daniel E. Harmon, *Exploration of Africa: The Emerging Nations Central and East Africa: 1880 to the Present: From Colonialism to Civil War*, Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2002, s.8., Nathan Nunn, "Religious Conversion in Colonial Africa", *American Economic Review: Papers & Proceedings* 100, May 2010, s.147.

¹⁸⁹ Ezeabasili E Ifeoma, "The Nature Of Conflict In Africa And Its Impact On African International Relations", *World Affairs: The Journal of International Issues*, Vol. 15, No. 3, Autumn 2011, s.91-92.

¹⁹⁰ <https://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/pubs/2013africanagricultures.pdf> E.t. 15.01.2020

¹⁹¹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:African_regions_according_to_the_United_Nations_geoscheme.png E.t. 15.01.2020

¹⁹² <https://www.africom.mil/military-presence>, E.t. 15.01.2020

¹⁹³ The Six Regions of the African Union, Maps & Facts <http://www.oecd.org/swac/maps/48-six-regions-African-Union.pdf> E.t.15.01.2020

Güney Sudan	Mali	Kamerun	Batı Sahra	Madagaskar
Eritre	Nijer	Orta Afrika Cumhuriyeti	Tunus	Mauritus
Somali	Burkina Faso	Çad	Cezayir	Lesotho
Cibuti	Benin	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Libya	Svaziland
Etiyopya	Togo	Kongo Cumhuriyeti	Mısır	Namibya
Kenya	Gana	Ekvator Ginesi	Moritanya	Botsvana
Uganda	Fildişi Sahili	Gabon		Zimbabve
Tanzanya	Liberya	Sao Tomé ve Príncipe		Mozambik
Burundi	Sierra Leone			Sejšeller
Ruanda	Gine			Komor Adaları
	Senegal			Malavi
	Gine Bissau			Zambiya
	Gambiya			
	Cape Verde			

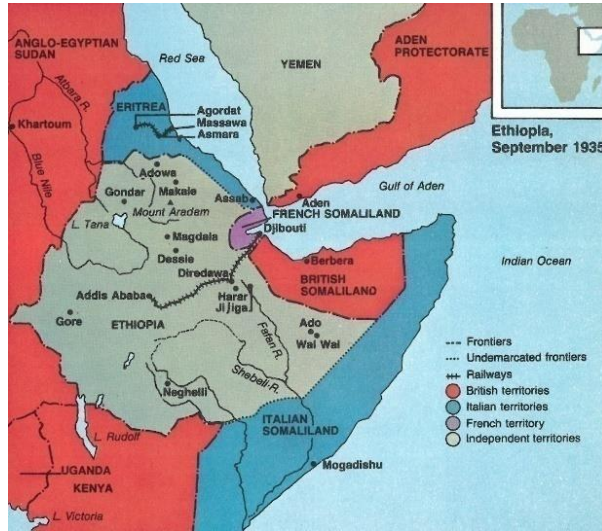
Kaynak: BM, USAFRICOM, OECD, AB

Afrika kıtasının coğrafi alt sistemlerinden biri olan Doğu Afrika'nın bir diğer alt sistemi olan ve Afrika Boynuzu olarak ifade edilen bölgede Somali, Etiyopya, Cibuti ve Eritre bulunmaktadır. Afrika Boynuzu'nun sömürgeleştirilmesinde rol oynayan Avrupa ülkelerine bakıldığında İngiltere, Fransa ve İtalya öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Cibuti'de Fransa, Güney Somali ve Eritre'de İtalya, Kuzey Somali'de İngiltere bölgede sömürgecilik faaliyetleri uygulayan devletler olmuştur. Ayrıca bölgede tarihinde hiçbir zaman sömürge olmamış Etiyopya, 1936-1941 yılları arasında İtalyan işgaline uğramıştır. Afrika Boynuzu'nda sömürgecilik faaliyetlerinde bulunan devletlerin amaçlarına ve uygulamalarına bakıldığında kıtanın genelinde olduğu gibi ekonomik kaygılar ve stratejik konumlarda söz sahibi olma isteği öne çıkmaktadır. Örneğin Fransa'nın Fransız Somalisi'ni (Cibuti) sömürgeleştirmesinde ekonomik açıdan bölgenin altın ve petrol kaynaklarına sahip olması ve stratejik açıdan Kızıldeniz'in giriş ve çıkışını kontrol eden bir noktada bulunması önemli rol oynamaktayken; İtalya'nın Eritre'yi sömürgeleştirmesinde Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla bölgenin öneminin artacak olması ve Hindistan'a giden suyuollarında önemli bir konumda yer alıyor olmasıyla beraber bölgede altın, petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunması önemli rol oynamıştır. Aynı şekilde İtalya'nın İtalyan Somalisi'ni (Güney Somali) ve İngiltere'nin de İngiliz Somaliland'ını (Kuzey Somali) sömürgeleştirmesinde bölgenin Aden Körfezi'nin giriş ve çıkışını tutması, Hint Okyanusu'nu kontrol etmesiyle beraber ekonomik açıdan

bölgede uranyum, petrol ve doğalgaz yataklarının yer alması ve tarımsal anlamda ürünlerin yetişmesi önemli rol oynamıştır.

Sömürgecilik sürecinin ekonomik çıkarlar ve zenginleşme üzerinde büyük etkileri bulunmaktadır. Süveyş Kanalı açılmadan önce Avrupa'nın ticaret yollarına bakıldığında Avrupa ülkeleri ile Asya arasındaki en hızlı rotanın, Batı Afrika kıyılarından Ümit Burnu'na ve oradan da Hint Okyanusu'na doğru giden güzergâh olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Süveyş Kanalı'nın işlevsel hale gelmesinden önce birçok Avrupa ülkesi, Afrika'nın batı ya da güney sahillerinde sömürlere ve üslere sahipti.¹⁹⁴ Ancak 1869 yılında Mısır'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla daha hızlı bir rotanın ortaya çıktığı görülmüş ve Akdeniz'den Kızıldeniz'e ve Aden Körfezi'ne daha kolay geçiş mümkün hale gelmiştir. Bu bağlamda İngiltere açısından, Hindistan ile ticaretinin güvenliğini sağlama konusunda yeni güzergâh üzerinde yer alan bölgelerin önemi artmıştır. Nitekim Somali, İngiltere için Süveyş Kanalı açılmadan önce pek önemli olmasa da 1869 sonrasında bu durum değişmiştir. Somali'nin kuzeyinde bulunan kabileler ile 1886'da İngiltere'nin yapmış olduğu anlaşmalar sonucunda bölge İngiliz denetimine girmiş ve bu durum 1960'a kadar bölgenin İngiliz Somalisi olarak adlandırılmasına neden olmuştur.¹⁹⁵

Harita-3: 1935 Yılında Afrika Boynuzu Haritası

Kaynak: <https://www.britishempire.co.uk/images2/1930shornofafricamap.jpg> E.t.20.03.2019

¹⁹⁴ Bkz. Colonialism and the African Experience, s.104.

<https://www.pearsonhighered.com/assets/samplechapter/0/2/0/5/0205208606.pdf> E.t. 16.01.2020.

¹⁹⁵ D. J. Latham Brown, "The Ethiopia-Somaliland Frontier Dispute", *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 5, No. 2, Apr., 1956, s.246.

İngiliz Somalisi'nde İngilizlerin "böl ve yönet" politikası uygulaması sonucunda Harita-3'te görüldüğü üzere bölgede istikrarsız bir yapının temelleri atılmış olup bu durumun yansımaları günümüze kadar devam etmektedir.¹⁹⁶

Öte yandan 1869'da günümüzde Eritre'ye bağlı olan Assab bölgesinin Cenovalı Rubattino Denizcilik Şirketi adına Afar Sultanı'ndan satın alınması ile İtalya'nın sömürgecilik faaliyetleri başlamıştır. İtalyan ulusal birliğinin sağlanmasından sonra bu topraklar İtalyan devletine devredilmiştir.¹⁹⁷ Büyük devlet olmanın bir ön koşulu olarak kabul edilen sömürge sahibi olma konusu, İtalya'nın Afrika üzerindeki rekabete katılmasına neden olmuştur. Süreç içinde İtalya, Somali'nin güney kıyıları (İtalyan Somalisi) ve Eritre üzerindeki etkisini arttırarak devam ettirmiştir.¹⁹⁸ Aynı dönemde Fransa'nın bölgedeki genişlemesine karşılık İngiltere, İtalya'nın Eritre'deki sömürge faaliyetlerini sorunlu bir konu olarak görmemiştir. 1885'te Mısır'ın bölgeden çekilmesiyle İngiltere, İtalyan birliklerinin Massawa'yı işgal etmesini desteklemiştir. İtalya 1869'da sömürgeleştirdiği Assab bölgesi ile Massawa'yı birleştirerek bölgesini güçlendirmiştir.¹⁹⁹

Fransa'nın Afrika Boynuzu ülkeleri üzerindeki sömürgecilik faaliyetlerine bakıldığında ise Cibuti ön plana çıkmaktadır. Fransızlar 1859'da Cibuti'nin Obock şehrini ele geçirmiş ve 1862'de bu toprakları 52 bin Frank karşılığında himayesine almıştır. 1977'de Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Cibuti, uzun yıllar Fransa tarafından baskı ve zulüm altında yönetilmiştir. 1888 yılında İngiliz Somalisi sınırlarına ulaşan Fransa, bu tarihte İngiltere ile anlaşma yaparak günümüzde Somali ve Cibuti arasındaki sınırı belirlemiştir. Cibuti'de yaşayan Müslüman halk Fransa'nın sömürgecilik faaliyetlerine karşı harekete geçse de Fransızların bu direniş karşısındaki tepkisi oldukça sert olmuştur. Öte yandan Fransızlar, bir taraftan Müslüman halkın dinlerini öğrenmelerini engellerken; öte yandan Cibuti'nin Hıristiyanlaşması için misyonerlik faaliyetleri yürütmüştür.²⁰⁰

¹⁹⁶ Catherine Besteman, "Representing Violence and "Othering" Somalia", *Cultural Anthropology*, Vol. 11, No. 1, Feb., 1996, s.126.

¹⁹⁷ Contesting for the coastlands and beyond, *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Eritrea/Contesting-for-the-coastlands-and-beyond> , E.t. 05.06.2018.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Italian Colonization (1890-1941), *Global Security*, <https://www.globalsecurity.org/military/world/eritrea/history-2.htm> E.t. 05.06.2018.

²⁰⁰ Mohamed Kadamy, "Djibouti: Between War and Peace", *Review of African Political Economy*, Vol. 23, No. 70, Dec., 1996, s.512.

Tablo-8: Afrika Boynuzu’nda Sömürgecilik Faaliyetleri ve Süreleri

Sömürgeleştirilen Topraklar	Sömürge Başlangıcı	Sona Erdiği Yıl	Sömürge Kalma Süresi
Fransız Somalisi	1884	1977	93
İngiliz Somalisi	1888	1960	72
İtalya Somalisi	1889	1960	71
Eritre	1890	1941	51

Her ne kadar 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölge ülkeleri bağımsızlıklarını kazansalar da Afrika Boynuzu üzerinde ekonomik çıkarlara sahip olan küresel aktörler varlıklarını çeşitli yöntemlerle sürdürmektedir. Afrika Boynuzu’nda sömürgecilik faaliyetleri gerçekleştiren aktörlerin günümüzdeki en büyük etkisi, dil ve kültür transferi olarak ortaya çıkmıştır. Kısacası bölgeye yerleşen sömürgeci güçlerin uygulamaları mevcut düzeni kısa sürede ortadan kaldırmıştır. Bu düzenin tekrardan sağlanması uzun zaman almış ve geçmişte yaşanan olumsuz tecrübelerin günümüze yansımaları olduğu görülmektedir.

4.1. İngiliz Somalisi

700-1200 yılları arası dönemde Somali halkı küçük gruplar halinde yaşamaktaydı. 1200-1500 yılları arasındaki dönemde ise baş klan olan Samaal Arapları atalarının aileleri İslamiyet’in yayılması için Somali’ye göçü yoğunlaştırmıştır. Bu tarihten sonra Samaal Arapları Somali’de saltanatlarını genişletmişlerdir. 1910’a kadar, günümüzde Somali olarak ifade edilen bölgede, Ifat (1285–1415), Mogadişu (9. yy.-13. yy.), Adal (1415–1577), Ajuran (13. yy.-17. yy), Majerteen (1800–1924) ve Geledi (17. yy.-1910) Sultanlıkları varlık göstermiştir.²⁰¹ Her ne kadar bölgede sultanlıklar bulunsalar da Avrupalı sömürgeci devletlerin bölgedeki sultanlıklarla ikili anlaşmalar imzalayarak bölgede zaman içinde hâkimiyet kurmaları söz konusu olmuştur.

Avrupalı güçlerin Afrika’yı kendi aralarında paylaştığı 1884 Berlin Konferansı, kıta genelinde olduğu kadar Afrika Boynuzu’nda da mücadelenin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak daha önceden burada bulunan Avrupalı sömürgeci güçler Somali’nin Afrika Boynuzu’ndaki stratejik öneminin farkındalardı. Bu faktör Somali’nin sömürgeleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

İngiltere, kendisinden önce bölgeye gelen Fransa’nın daha fazla genişlemesini önlemek için 1880’li yıllarda politik adımlar atmıştır. Bu bağlamda 1874-1875’te Mısır, Osmanlı

²⁰¹Mukhwana James, “Political History of Somalia,” *African Union*, t.y., p. 1.

Devleti'nden aldığı bir ferman ile Kuzey Somali'yi ele geçirmişti. Ancak 1884-1885'te Mısır birliklerinin bölgeden çekilmesiyle İngiltere, Kızıldeniz'in güvenliği ve Aden'e gıda temini gibi gerekçelerle bu bölgeyi ele geçirmiştir.²⁰² İngiltere'nin 1884'te Somaliland'ı protektorası haline getirmesi, Hindistan'a giden ticaret yollarının kontrolünü sağlama konusunda önemli rol oynamaktaydı. İngiltere'nin Afrika Boynuzu'ndaki tek sömürgesi olarak ön plana çıkan İngiliz Somalisi bugün günümüzde Somali'nin kuzeyinde bulunan ve Somaliland olarak adlandırılan bölgedir. İngilizler, protektorasında bulundurduğu bu topraklarda 1888'de birkaç kabilenin yanı sıra Warsangali Sultanı ve Muhammed Ali Shire ile anlaşarak bölgede küçük bir sömürge kurabilmiştir.²⁰³ 1898-1920 döneminde Muhammed Abdullah Hassan'ın yönettiği Somali'de Somalililer, sömürgeci güçlere direnmişlerdir. Ancak Somalililer, İngiltere'nin askeri gücü karşısında fazla dayanamamış ve direniş bastırılmıştır.²⁰⁴

4.2. İtalyan Somalisi

1884'te yapılan Berlin Konferansı ile İngiltere'nin Kuzey Somali'de, Fransa'nın günümüzde Cibuti olarak adlandırılan topraklarda, İtalya'nın ise güney Somali'nin yanı sıra Etiyopya ve Eritre'nin bir kısmında kurdukları sömürge yönetimlerinin sınırları teyit edilmişti. Harita-4'te görüldüğü üzere 1880'lerde bugünkü Somali topraklarındaki sultanlıklar (Geledi Sultanlığı, Hobyos Sultanlığı, Majerteen Sultanlığı ([günümüzde Puntland bölgesi]) ile anlaşmalar imzalayarak özerk olarak toprakları yönetme yetkisi elde etmiştir. Bu bağlamda İtalya, Somali'de ilk olarak Geledi Sultanlığı ve Hobyos Sultanlığı'nın yanı sıra Mogadişu'yu da içeren bölgede faaliyet göstermeye başlamıştır. Doğu Afrika'da sömürgeci rekabetin artmasıyla 1888'de Hobyos Sultanı Yusuf Ali Kenadid, kontrol alanını genişletmeye çalışmış ve İtalyanlarla anlaşma yapma arayışlarına girmiştir. Bu süreçte Hobyos Sultanlığı, İtalya'nın protektorası olmak istediğini belirtmiştir. Nitekim Kenadid'in İtalyan askeri desteğine sahip olması ve bölgede güçlü bir konuma gelmesi söz konusu olmuştur. İtalyanlar, Kenadid ile

²⁰² E.H.M.Clifford, "The British Somaliland-Ethiopia Boundary", *The Geographical Journal*, Vol. 87 No. 4, 1936, s.289.

²⁰³ The Encyclopædia Britannica, "The Encyclopædia Britannica: A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information," *The Encyclopædia Britannica*, ed. by Hugh Chisholm, 1911, s. 383, <https://archive.org/details/encyclopaediabri25chisrich/page/383>, E.t. 06.12.2021.

²⁰⁴ 1884-1960 arasındaki dönem boyunca Britanya Somaliland'ı 21 yerel aktör ve vali tarafından yönetilmiştir. Son vali 1959-1960 yıllarında görev yapan Douglas B. Hall olmuştur. Bkz. James, op.cit., s. 2.

anlaştıktan sonra Kenadid'in rakipleriyle de benzer anlaşmalar imzalamış ve protektoralar elde etmiştir. Majerteen Sultanlığı'nın da İtalyan sömürge bölgesine katılmasıyla İtalyan Somalisi'nin sınırları çizilmiştir.

İtalyan Somalisi topraklarının başında sömürgecinin ilk yıllarında merkezi bir yönetim bulunmamaktaydı. Bu topraklar doğrudan Filonardi ve Benadir adında iki şirket tarafından yönetilmekteydi.²⁰⁵ Geçmişte Somali'de mevcut olan kabile sisteminde birtakım ayrılıklar bulunmaktaydı. İtalyan Somalisi'nde bulunan sömürgeci yönetim, klanlar arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanarak bölgeyi yönetmişlerdir. Bu durum Somali'de zaten karmaşık olan klan sisteminin daha fazla karmaşıklaşmasına yol açmıştır. Örneğin Mogadişu bölgesinde bulunan klanlardan biri olan Hawiye klanı sömürgecilik döneminde İtalyanlara daha yakın olmuşlardır. Darod klanı ise İtalyan sömürgeciliğinin karşısında yer alan en etkili klan olarak ön plana çıkmıştır. Öte yandan ticari çıkarları bulunan Digil ve Rahaweyn klanlarının ise İtalyanlara ve Hawiye klanına destek vermesi söz konusu olmuştur.²⁰⁶ Bu bağlamda Somali'de günümüzde mevcut klanlar arası rekabet ortamının temellerinin sömürgecilik döneminde atıldığı görülmektedir. Sömürgecilik döneminde gerçekleştirilen uygulamalar Somali toplumunu sınıfsal, fiziksel ve dilsel olarak bölmüştür.

Öte yandan Afrika Boynuzu bağlamında Eritre'de 1882'den itibaren toprak satın alma yoluyla varlık gösteren İtalya'nın, ilk sömürgesi 1889'da İtalyan Somalisi olarak ortaya çıkmıştır. İtalya, Somali'deki sömürgecilik faaliyetlerini 1893'te kurduğu İtalyan Kraliyet Doğu Afrika Şirketi (Royal Italian East African Company) üzerinden yürütmüştür. İtalyan sömürgeciliğinin temel motivasyonu doğal kaynaklar elde etmek ve stratejik toprakların ele geçirilmesidir.²⁰⁷

Daha önce ifade edildiği gibi İtalya'nın sömürgecilikteki tarz-ı siyasetinde Katolik Kilisesi ve hükümetin arasında yaşanan çatışmadan dolayı misyonerlik faaliyetlerinin desteklenmediği belirtilmişti. Bu durum, Hıristiyan bir ülkenin sömürgesi olmasına

²⁰⁵Giuseppe Finaldi, *A History of Italian Colonialism, 1860-1907 : Europe's Last Empire*, Florence : Taylor and Francis, 2016, p. 189.

²⁰⁶James Smoot Coleman, Carl Gustav, *Political Parties and National Integration in Tropical Africa*, Berkley and Los Angeles: University of California Press, 1966, s. 540.

²⁰⁷Hess, op.cit., s.1.

rağmen Somali’de günümüzde neden neredeyse hiç Hıristiyan nüfusu olmadığını açıklamaya yardımcı olan bir göstergedir.

Harita-4: Afrika Boynuzu’ndaki Sultanlıklar

Kaynak: https://thtsearch.com/content/Sultanate_of_the_Geledi/

Eritre ve İtalyan Somalisi beraber düşünüldüğünde, iki toprak parçasının birbirleriyle bağlantısı bulunmamakta ve Etiyopya bu iki toprak parçasının arasında yer almaktaydı. Bu bağlamda Etiyopya ile İtalya’nın ilk aşamada 1889’da imzalanan ve 17 maddeden oluşan Uccialli Antlaşması²⁰⁸ ile iyi ilişkiler kurduğu bilinse de 1895’te İtalya ve Etiyopya arasında savaş yaşanmış ve İtalya savaştan mağlup ayrılmıştır. Savaş sonrasında 1896’da İtalya ile Etiyopya arasında Addis Ababa Barış Antlaşması imzalanmış ve Etiyopya’nın egemenliği kabul edilmiştir. Somali-Etiyopya arasında bulunan Ogaden bölgesi 1897’de Etiyopya’ya bırakılmış ve birçok Somalili kalıcı olarak Ogaden’de varlıklarını sürdürmüştür.²⁰⁹

²⁰⁸ Raymond Jonas, *Battle of Adwa: African Victory in the Age of Empire*, Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press, 2011, s.73

²⁰⁹ Yasin Mohammed Yasin, *Regional Dynamics of Inter-ethnic Conflicts in the Horn of Africa: An Analysis of the Afar-Somali Conflict in Ethiopia and Djibouti*, Hamburg, 2010, s.136-137.

1900'lerin başında görev yapan İtalyan Somalisi Valisi Giacomo De Martino, İtalyanlara avantaj sağlayacak olan Somalili klan liderlerini yönetim kadrosuna dâhil ederek bölgedeki gücünü sağlamlaştırmıştır. De Martino, klan liderlerinin sahip olduğu şeriat yasalarını ve “Xeer’i”^{*} uygulamak gibi geleneksel güçlerini korumuştur. De Martino ayrıca başlarında bir İtalyan subay bulunan ve Somalili, Eritreli ve Araplardan oluşan Sömürge Birlikleri Ordusu ve Somali Polis Gücü’nü oluşturmuştur. Kısacası De Martino, Somalililere sorumluluk vererek ve yönetim sistemi içine kısmen dâhil ederek nihai otoriteye İtalyanların sahip olduğu etkili bir dolaylı yönetim sistemi oluşturmuştur.²¹⁰

İtalyan Somalisi 1940’lı yıllarda Doğu Afrika’da topraklarını ve egemenlik alanlarını hızlı bir şekilde genişletmiştir. II. Dünya Savaşı devam ederken İngiliz Somalisi’ni işgal eden İtalya, bölgedeki en güçlü ülke konumuna gelmiştir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş; İngiliz Somalisi düzenlenen operasyon ile bölgedeki topraklarını geri kazanmış ve ek olarak 1941’de İtalyan Somalisi’nin topraklarını da ele geçirmiştir. Bölgenin İngiltere tarafından kontrolü 1949’a kadar devam etmiştir. Ancak İtalya, BM’nin sürece müdahil olması ile İtalya, sömürgesi olan Somali topraklarını geri alabilmiştir. İtalyan Somalisi ve İngiliz Somalisi 1960’ta referandum ile birleşmiş ve günümüzdeki Somali Federal Cumhuriyeti’nin kurulması söz konusu olmuştur.²¹¹

4.3. Fransız Somalisi

Fransa 1659’da Batı Afrika’da yer alan Senagal’de ticaret merkezleri kurarak kıtada varlık göstermeye başlamıştır.²¹² 1642’de Doğu’ya yönelik ticarete rekabet edebilmek için Fransız Doğu Hindistan Şirketini kuran Fransa, 1830’da Cezayir’i işgal etmiş ve Kuzey Afrika’da sömürge elde etmeye başlamıştır.²¹³ Ancak Fransa, Batı Afrika ve

* Xeer, Somali hukukunun ilham aldığı üç sistemden biridir. Xeer sisteminin Somali’de İslamiyet’ten önce var olduğuna ve İslamiyet’ten etkilenecek değişim geçirdiğine inanılmaktadır. Bu sistemde “Xeer begti” ünvanı verilen yaşlılar, arabulucu olarak hizmet etmektedir. Kararlarını emsal ve gelenekleri dikkate alarak davaların çözülmesine yardımcı olmaktadır. Kısacası Xeer, Somali’de geleneksel bir hukuk sistemidir. Bkz. https://www.legalaffairs.org/issues/September-October-2005/scene_lombard_sep0ct05.msp , E.t. 15.06.2018.

²¹⁰ Hess, op.cit., s.17.

²¹¹ Yasin, op.cit., s.102.

²¹² David Nelson, “Defining the Urban: The Construction of French-Dominated Colonial Dakar, 1857-1940”, *Historical Reflections / Réflexions Historiques*, Vol. 33, No. 2, Summer 2007, s.230.

²¹³ Benjamin, op.cit., s.501.

Kuzey Afrika’da elde ettiği sömürge topraklarına kıyasla Doğu Afrika’da yalnızca günümüzde Cibuti olarak bilinen Fransız Somalisi’ni sömürgeleştirmiştir.²¹⁴

Yapımına 1859’da başlanan ve 1869’da tamamlanan Süveyş Kanalı, Fransa tarafından finanse edilen bir proje olmuştur. Fransa, 1880’lerde Fransız Hindi-Çini sömürgesini kurmuş ve buraya gidecek olan gemiler için Süveyş Kanalı’nın kullanılması söz konusu olmuştur. 1862-1894 yılları arasında Tadjoura Körfezi’nin kuzeyinde kalan ve Obock olarak adlandırılan topraklarda²¹⁵, Hindi-Çini sömürgesine gidip gelen gemiler için, bir liman kurulmuş ve bu liman aynı zamanda kömür istasyonu olarak kullanılmıştır. Fransa bu istasyonu kurumsallaştırarak 1881’de Obock’ta Franco-Etiyopya Şirketi’ni kurmuştur. 1883-1887 yılları arasında Afrika Boynuzu’nda ilk kez bir toprak elde etmek için Somali ve Afar Sultanlıkları tarafından yönetilen Obock bölgesini çeşitli anlaşmalar imzalayarak ve 10.000 külçe gümüş ödeyerek satın almıştır.²¹⁶

1880’lerde Avrupalı güçlerin bölgeye olan siyasi ve ekonomik ilgisi artmıştır. Siyasi ilginin artmasının etkisiyle 1884’te Léonce Lagarde, Fransız Obock valisi olarak atanmış ve bölgeye Fransız Somalisi adı verilmiştir. Bu durum Berlin Konferansı’nda teyit edilmiş olup 1888’de İngiliz Somalisi ile sınırlar ve karşılıklı nüfuz alanları belirlenmiştir.²¹⁷

Fransız Somalisi, Etiyopya için denize çıkış konusunda hayati bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Fransa, 1897’de inşasına başlanıp 1917’de tamamlanan Cibuti-Addis Ababa demiryolu vasıtasıyla Etiyopya ile güçlü bir bağ kurmuştur.²¹⁸ Yerel politika, bölgenin etnik çeşitliliğinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu bağlamda Fransızlar, Etiyopyalıların İtalya’ya ve diğer yerel güçlere karşı bağımsızlıklarını savunmaları için Etiyopya’ya silah tedarikinde bulunmuştur.²¹⁹

²¹⁴ Direction of the Historical Section of the Foreign Office-No. 109, *French Somaliland*, London: H.M. Stationery Office, 1920.

²¹⁵Ibid., s.10-12.

²¹⁶Ibid., s.11.

²¹⁷Agreement Between the British and French Governments with Regard to the Gulf of Tadjura and the Somali Coast, February 2-9, 1888. <https://dl.wdl.org/11884/service/11884.pdf> E.t. 17.04.2020.

²¹⁸ Djibouti Country Handbook, *U.S. Department of Defense Intelligence Production Program*, s.36. <https://info.publicintelligence.net/MCIA-DjiboutiHandbook.pdf> E.t. 17.04.2020.

²¹⁹ Franz Amadeus Dombrowski, “Some Ideas About The Historical Role of Ethiopia's Access to the Sea”, *Northeast African Studies*, Vol. 6, No. 1/2, 1984, s.173-174.

İngiltere'nin tarz-ı siyasetinde belirtildiği üzere Mısır'dan Güney Afrika'ya uzanan bir demiryolu hattının bir benzeri için Fransa, Cibuti'den Senegal-Dakar'a uzanan bir demiryolu hattı için mücadele etmiştir. 1894'te ise Etiyopya İmparatoru Menelik, Fransa'ya Beyaz Nil Nehri'ne kadar uzanan bir demiryolu hattı inşa hakkı vermiştir. Ancak Fransa'nın 1894'te elde ettiği bu hak, 1898'de gerçekleşen Faşoda Krizi* sonrasında imzalanan anlaşma ile sona ermiştir.²²⁰ 1902'de Cibuti-Diredawa (Etiyopya) arasında demiryolu hattı inşası tamamlanmış ve bu hat 1917'de Addis Ababa'ya uzatılmıştır.²²¹

Fransız Somalisi nüfusunun çoğunluğu Somalili olan Issalar ve Afarlardan oluşmaktayken; az sayıda Arap ve Avrupalı nüfus da bulunmaktaydı. 1904'te bölgedeki toplam nüfusun 200 bin olduğu tahmin edilmektedir. Fransız sömürgeci yönetim, yapmış olduğu nüfus sayımlarında Afarları çoğunlukta göstererek geçmişte tartışmalı durumların yaşanmasına neden olmuştur. Sömürgecilik döneminde etnik ayrımcılığı kullanarak faaliyetlerini sürdüren Fransa'nın bu uygulamaları günümüzde Cibuti'de halen sorunlu konular arasında yer almaktadır.²²²

İtalya'nın 1935'te Etiyopya'yı işgali ile Milletler Cemiyeti (MC), İtalya'ya ve sömürgelerine yönelik boykot çağrısında bulunmuştur. Fransa, MC'nin çağrısına uygun olarak her ne kadar İtalya'yı ve sömürgelerini boykot etmiş olsa da bu durum Fransız Somalisi'nin İtalyan işgali altındaki Etiyopya ile olan ticareti açısından oldukça zararlı olmuştur. 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Fransa, 1940'ta Almanya'nın işgaline uğramıştır. İşgal altında olmayan Fransa'nın güneyinde Vichy yönetimi

* Faşoda Krizi, 1884 Berlin Konferansı'ndan sonra İngiliz ve Fransız çıkarlarının çatışması sonucu yaşanmıştır. İngiltere, kendi sömürge imparatorluğunu koruyabilmek adına Kuzey'de Mısır'dan, Güney'de Güney Afrika'ya uzanan bir Kuzey-Güney Demiryolu Hattı inşa ederek çıkarlarını ve güvenliğini sağlama çabasına girmiştir. Aynı şekilde Fransa, Sahra bölgesinde çıkarlarını ve güvenliğini sağlamak adına Doğu'da Cibuti'den, Batı'da Senegal'e uzanan bir Doğu-Batı Demiryolu Hattı inşa etmek istemiştir. Bu iki hattın çakıştığı nokta, bugün Güney Sudan sınırlarında yer alan ve Kodok olarak adlandırılan, eski Faşoda şehridir. Bu bağlamda Faşoda Krizi, İngiltere ve Fransa arasında diplomatik krize neden olmuşsa da Fransa donanmasının İngiliz donanmasından daha zayıf olması ve o dönemde giderek artan Alman tehdidi karşısında İngiltere'yi yanına alabilmek için geri çekilmiştir. Böylelikle Faşoda Krizi barışçıl yollar ile son bulmuştur. Detaylı bilgi için Bkz. T. W. Riker, "A Survey of British Policy in the Fashoda Crisis", *Political Science Quarterly*, Vol. 44, No. 1, Mar., 1929, ss. 54-78.

²²⁰ Leonard Woolf, *Empire and Commerce in Africa: A Study in Economic Imperialism*, London: Routledge, 2018, s.307.

²²¹ World History at KMLA, "History of Djibouti", E.t. 14.11.2013, <https://www.zum.de/whkmla/region/eastafrica/djibouti.html> E.t. 16.05.2020

²²² Ibid.

kurulmuş ve Fransız Somalisi yönetimi savaş sonuna kadar Fransız hükümetine bağlı kalmıştır.²²³

1946'da Fransız Somalisi'nin statüsü sömürge toprağından, DOM-TOM* olarak ifade edilen denizaşırı bölge statüsüne değiştirilmiştir. Bu bölge 1967-1977 yılları arasında Afarlar ve Issalar Fransız Bölgesi [Territoire Français des Afars et des Issas - TFAI] olarak yeniden adlandırılmıştır.²²⁴ Somali halkının bir uzantısı olan ve nüfusun yaklaşık %50'sini oluşturan Issalar, uzun süredir Somali ile birleşme yönündeki taleplerini dile getirmekteydi. Ancak nüfusun yaklaşık %40'ını oluşturan Afarlar ise bu talebe karşı çıkmışlardır.²²⁵ Bölgenin siyasi geleceğine yönelik atılan adımların yetersiz kalması bağımsızlığın da gecikmesine neden olmuştur.

27 Haziran 1977'de Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Cibuti, bu tarihe kadar Fransız Somalisi olarak adlandırılmıştır. Cibuti'nin bağımsızlığından sonra ülkede Issalar ve Afarlar olarak adlandırılan iki etnik grubun rekabeti devam etmiştir. Bu rekabete ek olarak Somali ve Etiyopya'nın Ogaden'de süregelen çatışması da ülke içindeki gerginliği arttırmıştır. Fransa'nın Cibuti'de sömürge dönemindeki uygulamaları, bağımsızlık sonrasında farklı sorunlara sebep olmuştur. Issaların Cibuti'yi "Büyük Somali'ye" dâhil etme arzusu, devlet-toplum arasındaki ilişkiyi olumsuz etkileyen unsurların başında yer almıştır.²²⁶ Cibuti'de bağımsızlık sonrası oluşturulan düzende devlete karşı ayrılıkçı bir tutum takınan Issalar sistemde daha hâkim konumda yer almışlardır. Bu bağlamda Issa kökenli Hassan Gouled Cumhurbaşkanı seçilirken; Cumhurbaşkanına kıyasla daha az güce sahip olan Başbakanlık Afarlardan seçilmiştir.²²⁷

4.4. İtalyan Eritre

16. yüzyılda Osmanlı Devleti, Dahlak Takımadalarını ve Massawa'yı fethetmiştir. Eritre ve Etiyopya yine 16. yüzyılda bölgede etkin olan Adal Sultanlığı tarafından istila edilmek

²²³ Ibid.

* Départements et territoires d'outre-mer'in kısaltması olan Dom-Tom, Fransa tarafından yönetilen denizaşırı bölgeleri, esas olarak adaları, ifade etmek için kullanılmaktadır. Bkz. Ministère Des Outre-Mer, *Les Territoires*, <https://www.outre-mer.gouv.fr/les-territoires> , E.t. 16.05.2020

²²⁴Bereket Habte Selassie, *Conflict and Intervention in the Horn of Africa*, NewYork: Library of Congress Cataloging in Publication, 1980, p. 101.

²²⁵ Said Yusuf Abdi, "Independence for the Afars and Issas: Complex Background; Uncertain Future", *Africa Today* , Vol. 24, No. 1, Jan. - Mar., 1977, s.63.

²²⁶James Shehim, Kassim and Searing, "Djibouti and the Question of Afar Nationalism," *African Affairs*, Vol. 79, No. 315, 1980, s. 209.

²²⁷Selassie, *op.cit.*, p. 112.

istenmiştir. Adal Sultanlığı'na ait güçlerin püskürtülmesinden sonra Osmanlı Devleti, Eritre'de sahip olduğu toprakları daha fazla genişletmiştir. Bu bölge, İtalyanların Eritre'yi işgal ettiği yıl olan 1890'a kadar Osmanlı Devleti tarafından 300 yıl idare edilmiştir.²²⁸ 1865'e gelindiğinde ise Mısır Hanedanlığı, Osmanlı Devleti'nden bir fermanla Massawa'yı kontrolü altına almıştır.²²⁹ Bu arada 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte Kızıldeniz, dünyanın en güçlü devletleri arasında bir rekabet alanı haline gelmiştir.

Bu konjonktürde daha önce de bahsedildiği üzere Cenevizli Rubattino Denizcilik Şirketi, Assab Koyu'nu çevreleyen arazileri Afar Sultanı'ndan satın almıştır. Satın alınan topraklar 1882'de İtalya'ya devredilmiş ve İtalyan birlikleri 1885'te Massawa ve Assab'a yönelmiştir. İtalyan birlikleri Massawa'da Mısırlıların direnişiyle karşılaşmamış olsa da Osmanlıların ve Etiyopyalıların protestoları söz konusu olmuştur. Ancak bu protestolar İtalyanlar tarafından göz ardı edilerek Eritre'deki ilerlemelerine devam etmiştir. Bu bağlamda İtalya sömürgeci güçleri sistematik bir şekilde Massawa'dan iç kesimlere doğru yayılmış ve 1890'da İtalya, Eritre'yi sömürgesi olarak ilan etmiştir.²³⁰

Sömürge öncesi dönemde Eritre'ye bakıldığında, genel olarak Eritre'nin iç kesimlerinde kasabaların olmadığını ve kent merkezlerinin Kızıldeniz sahili ile sınırlı olduğu söyleyebilmek mümkündür. Ancak İtalyan sömürge yönetimi altında Eritre'nin kentsel açıdan gelişmesi söz konusu olmuştur. İtalya'dan Eritre'ye gelenler beraberinde modern becerilerle birlikte yeni bir yaşam tarzını getirmişlerdir. Nitekim Eritre'de birkaç kasaba daha ortaya çıkmış olup Asmara kentinin mimari ve görsel açıdan gelişmesi söz konusu olmuştur. İtalyanların gelmesiyle Massawa Limanı modernize edilmiş ve Assab Limanı iyileştirilmişti. Ayrıca İtalyan sömürgeci güçler, Asmara - Massawa teleferiği ve 1887'de başlatılıp 1888'de bitirilen sahilden 27 kilometre içeride olan Massawa'yı Saat'e bağlayan Eritre demiryolunun inşaatı gibi önemli altyapı projelerini gerçekleştirmiştir.²³¹

²²⁸ Jonathan Miran, "A Historical Overview of Islam in Eritrea, Die Welt des Islams" , *New Series*, Vol. 45, No. 2, 2005, s.182.

²²⁹ Muhammed Tandoğan, "Kızıldeniz'in Stratejik Dehlek Adaları ve Osmanlı İdaresindeki Konumu", *Avrasya Etüdüleri*, Vol.40, No. 2, 2011, s.280.

²³⁰ Abdussamad H. Ahmad, "Trade Relations of Northern Ethiopia With Italian Eritrea 1903-1935", *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente*, Anno 52, No. 3, Settembre 1997, s.419.

²³¹ Ibid.

İdari bölgelere ayrılarak İtalyan valiler tarafından yönetilen Eritre’de birlik ve düzen sömürge topraklarına yatırım yapılarak sağlanmıştır. Aynı zamanda Eritre’nin en verimli tarım arazileri İtalyan çiftçilere ayrılmış ve kentsel pazara ürün yetiştirmek için özel ekim alanı kurulmuştur. Kurulan çiftliklerin yanı sıra Eritre’de İtalyanlar yeni fabrikalar da kurmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken Eritre’nin nüfusu hızlı şekilde artış göstermiştir. Eritre’nin İtalyanlar tarafından kullanımı için tahsis edilmesiyle birlikte, nüfus artışı Eritre çiftçileri açısından bir sorun haline gelmişti. Bu durum kentsel nüfusu daha da genişleten ve Eritre işçi sınıfının üretim yapan kentlere kaymasını teşvik etmiştir.²³²

Tablo-9: Eritre’de Yaşayan İtalyan Eritreli Nüfusu

Yıl	İtalyan Eritreli	Eritre Nüfusu
1910	1.000	390.000
1935	3.100	610.000
1939	76.000	740.000
1946	38.000	870.000
2008	100.000	4.500.000

Kaynak: Progetto Di Legge - N. 5634,

<https://www.camera.it/dati/leg13/lavori/stampati/sk6000/relazion/5634.htm> ,

https://en.wikipedia.org/wiki/Italian_Eritreans

Eritre’de çeşitli doğal kaynaklar bulunsa da bunlar anlamlı rezerv oluşturmamaktaydı. Bu açıdan İtalya için hammaddeleriyle zenginlik üreten bir sömürge konumunda olmasa da; Eritre sahip olduğu konum itibarıyla stratejik açıdan oldukça önemli bir sömürge konumundaydı. Bu bağlamda Eritre, aslında İtalyanlar tarafından ekonomik olarak desteklenmiştir. İtalyan sömürge yönetimi, Eritre’deki faaliyetlerini gerçekleştirirken gerekli olan finansmanı, Eritre’nin doğal kaynaklarından ziyade toprakları ve insan gücüne dayanarak gerçekleştirdiği yatırımlarından sağlamıştır. Öte yandan Eritreli, eğitim konusundaki yatırımlara pek önem vermemişlerdir. Bu bağlamda Eritreli için çok az okul bulunması ve mevcut okulların ilköğretim düzeyinde olması söz konusuydu. Eritreli İtalyan sömürgesinde askerlik ve hizmet sektörü dışında istihdam edilmemiş ve yönetimde söz sahibi olmamıştır. Ancak 1930’ların ortalarında İtalya’nın Etiyopya’yı işgali için hazırlıklar başladığında, orduya hizmet için birkaç bin Eritreli ordu içinde belirli konumlara getirilmiştir.²³³

²³² Alexander Naty, “Environment, Society and the State in Western Eritrea, Africa”, *Journal of the International African Institute*, Vol. 72, No. 4, 2002, s.579.

²³³ Geoffrey Charles, “Eritrea”, *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Eritrea/Contesting-for-the-coastlands-and-beyond> , E.t. 20.01.2020.

1936'da Benitto Mussolini'nin İtalyan İmparatorluğu'nu ilan etmesiyle Eritre, İtalyan Somalisi ve -1935'te Etiyopya'nın işgal edilmesiyle- Etiyopya İtalyan Doğu Afrika (Africa Orientale Italiana) idari bölgesi birleştirilmiştir. Bu bağlamda Eritre, İtalyan Doğu Afrika'sının sanayi merkezi olarak ön plana çıkmıştır.²³⁴ Öte yandan faşizm ile yönetilen İtalya İmparatorluğu, politik ve ırksal üstünlüğü vurgulayan kurallar uygulamaya başlamıştır. Eritre'de bu uygulama, yerel halkın kamu görevlerinde statüsünün düşüşüne yansımıştır. Ayrıca yerel halkın İtalyan sömürgeci güçleri tarafından kentsel alanlardaki okullara, işlere ve sosyal hizmetlere erişiminin kısıtlanması söz konusu olmuştur.²³⁵

İtalyanların Eritre'deki uygulamalarına bakıldığında dinin bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Bu bağlamda İtalyanlar, Eritre'de Katolik inancın yayılmasında büyük bir role sahip olmuştur. Eritre'de 50 yıl süren İtalyan sömürgeciliğinin Eritre toplumunu tamamen asimile etmesi söz konusu olmasa da Eritre tarihinin üzerinde kalıcı etkileri bulunmaktadır. İtalyan sömürgeciliği, tüm Avrupa sömürgeciliklerinde olduğu gibi Eritre'nin sınırlarını yapay olarak oluşturmuştur. Bu sınırlar içinde farklı etnik kökenlere sahip tüm halkları tek bir yönetim altında toplayarak Eritre için yeni bir dönem başlatmıştır. Nitekim İtalyan sömürgeciliğinin Eritre üzerindeki etkileri, yerel toplumun artan etkileşiminin yanında maruz kaldıkları İtalyan baskısı ve ırkçılığına yönelik tepkileriyle birleştiğinde Eritre'de ulusal bilincin doğması söz konusu olmuştur.²³⁶

5. SÖMÜRGEÇİLİĞİN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİSİNE YANSIMASI

Günümüzde Afrika'da bulunan 54 ülkede 3.000'den fazla klan ve 1.500-2.000 civarında dil konuşulmaktadır.²³⁷ Afrika Boynuzu ülkelerinde bulunan 130 milyondan fazla nüfusu barındıran dört ülkede ise 15 farklı etnik grup bulunmaktadır. Sömürgecilik döneminde

²³⁴ The Principal Industrial Agencies, "Italian Industrial Enterprises", <https://web.archive.org/web/20090429102012/http://www.dankalia.com/history/04503.htm> , E.t. . 20.01.2020.

²³⁵ Esmonde Robertson, "Race as a Factor in Mussolini's Policy in Africa and Europe", *Journal of Contemporary History* , Vol. 23, No. 1, Jan., 1988, s.37-38.

²³⁶ Negash, Italian..., *op.cit.*, s.148.

²³⁷ Africasafari, "Tribes in Africa", 03 July 2018, <https://www.africasafari.co.uk/blog/tribes-in-africa.htm#:~:text=In%20Africa%2C%20there%20are%20about,by%20immense%20change%20over%20time.> , E.t. 20.01.2020 ; One World Nations Online, "Official and Spoken Languages of African Countries", https://www.nationsonline.org/oneworld/african_languages.htm E.t. 20.01.2020

Afrika Boynuzu'nda kurumsallaşmış modern devlet yapısından ziyade sultanlıklar, bölgelere göre ayrılan klan yapıları ve imparatorluklar bulunmaktadır.²³⁸

Tablo-10: Afrika Boynuzu'ndaki Etnik Gruplar

Etnik Grup Adı	Aile	Dil	Ülke	Nüfus (milyon)
Afar	Afro-Asya, Kuşhitik	Afar	Etiyopya, Cibuti, Eritre	2.5
Agaw	Afro-Asya, Kuşhitik	Agaw	Etiyopya, Eritre	1
Amhara	Afro-Asya, Kuşhitik	Amharca	Etiyopya	20
Beja	Afro-Asya, Kuşhitik	Beja	Sudan, Eritre	3.6
Bilen	Afro-Asya, Kuşhitik	Bilen	Eritre	0.6
Gurage	Afro-Asya, Kuşhitik	Gurage	Etiyopya	1.9
Oromo	Afro-Asya, Kuşhitik	Oromo	Etiyopya, Sudan, Kenya	38
Rashaida	Afro-Asya, Kuşhitik	Arapça	Eritre, Sudan	0.7
Saho	Afro-Asya, Kuşhitik	Saho	Eritre, Etiyopya	3
Sidama	Afro-Asya, Kuşhitik	Sidama	Etiyopya	10
Somali	Afro-Asya, Kuşhitik	Somalice	Somali, Etiyopya, Cibuti, Kenya	24.6
Tigriyan	Afro-Asya, Kuşhitik	Tigrinya	Etiyopya, Eritre	10
Tigre	Afro-Asya, Kuşhitik	Tigre	Eritre, Sudan	1.5
Tigray	Afro-Asya, Kuşhitik	Tigranya	Eritre, Etiyopya	3.4
Welayt	Afro-Asya, Kuşhitik	Wolaytta	Etiyopya	2

Kaynak:<https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2011/04/Ethnic-groups-in-Africa.pdf>, <https://unpo.org/members/7917> , Ethiopia National Child Labour Survey-2015 , <http://www.csa.gov.et> , https://joshuaproject.net/people_groups/10848/ER , <https://www.peoplegroups.org/explore/ClusterDetails.aspx?rop2=C0005#topmenu>,

Avrupalı devletlerin Afrika'yı sömürgeleştirmesiyle birlikte ele geçirilen topraklarda farklı etnik gruplar bir arada yaşamaya başlamıştır. Örneğin geçmişte İtalyan sömürgesi olan ve yaklaşık 3.5 milyon nüfusu olan Eritre'nin etnik yapısına bakıldığında, yüzde 55 Tigray, yüzde 30 Tigre, yüzde 4 Saho, yüzde 2 Kunama, yüzde 2 Rashaida, yüzde 2 Bilen ve yüzde 5 Afar, Beni Amir, Nera ön plana çıkmaktadır.²³⁹ Etiyopya'nın bir sömürge geçmişi olmasa da buradaki durum etnik açıdan daha karmaşık haldedir. 110 milyondan fazla nüfusa sahip olan Etiyopya'da ise yüzde 34,4 Oromo, yüzde 27 Amhara, yüzde 6,2 Somali, yüzde 6,1 Tigray, yüzde 4 Sidama, yüzde 2,5 Gurage, yüzde 2,3 Welaita, yüzde 1,7 Hadiya, yüzde 1,7 Afar, yüzde 1,5 Gamo, yüzde 1,3 Gedeo, yüzde 1,3 Silte, yüzde 1,2 Kefficho ve yüzde 8,8 diğer etnik gruba mensup toplumlar bulunmaktadır.²⁴⁰

²³⁸ Ethnic groups in Africa, <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2011/04/Ethnic-groups-in-Africa.pdf> , UNPO, <https://unpo.org/members/7917>, Ethiopia National Child Labour Survey – 2015, <http://www.csa.gov.et> , https://joshuaproject.net/people_groups/10848/ER , <https://www.peoplegroups.org/explore/ClusterDetails.aspx?rop2=C0005#topmenu> , E.t. 24.01.2020.

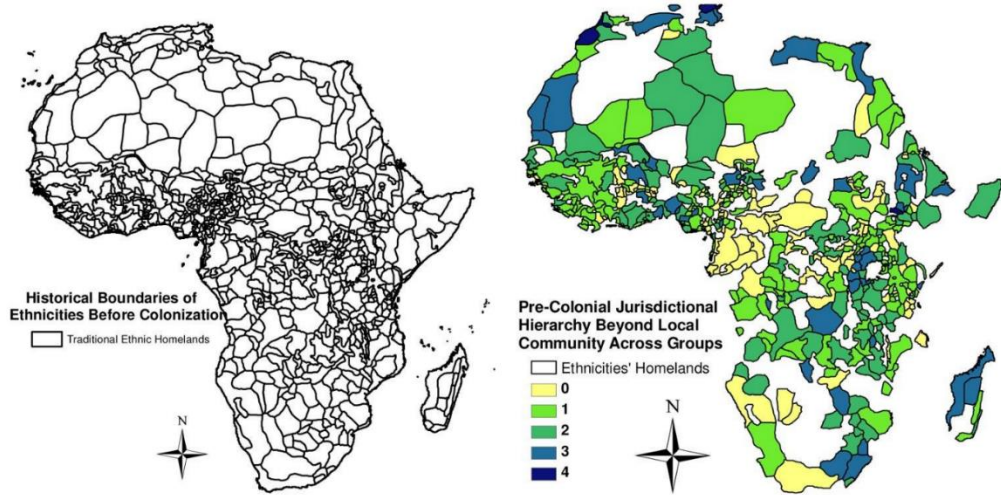
²³⁹ Iwgia, Eritrea, <https://www.iwgia.org/en/eritrea.html> , E.t. 20.01.2020

²⁴⁰ Iwgia, Ethiopia, <https://www.iwgia.org/en/ethiopia.html> , E.t. 20.01.2020

Afrika'da uluslararası tanınırlığı olan 54 devlet bulunmaktadır. Harita-5'te görüldüğü üzere, Afrika kıtasında bulunan yüzlerce farklı etnik kimliğin mekânsal dağılımını ve sınırlarını göstermektedir. Bu bağlamda aynı haritada 843 kabile alanını içeren sınırlar, Afrika yaşamının, geleneklerinin ve kültürel kimliğinin gerçeği olarak kalan, tarihsel etnik kökeni tasvir etmektedir.

Sömürgecilik sonrası dönemde bağımsızlığını kazanan ülkelerin sınırları etnik unsurlar dikkate alınmadan çizilmiştir. Sömürgecilik döneminden miras kalan bu durum, günümüzde Afrika Boynuzu'nda yer alan ülkelerdeki etnik sorunların, iç savaşların, klanlar arası rekabetin ve çatışmaların zeminini hazırlamıştır. Sömürgecilik sonrası dönemde Afrika Boynuzu'nda bağımsızlığını kazanıp ortaya çıkan devletlerin toplumlari incelendiğinde birtakım eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu bağlamda sömürge sonrası dönemde ulus olma bilincinden ve ulusal kimlikten yoksun olma durumu bu eksikliklerin başında gelmektedir. Ayrıca sömürgeci güçler bölgedeki suyollarına, su kaynaklarına ve doğal kaynaklara hâkim olmak için çabalamışlardır. Nitekim toprak kontrolünü kolaylaştırmak için seçilmiş klanlarla yapılan anlaşmalar bölge toplumunun etnik açıdan kutuplaşmasına yol açmıştır.

Harita-5: Afrika Etnik Haritası

Kaynak: Pre-colonial Ethnic Institutions and Contemporary African Development, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4118452/>

Etkili bir devlet kurmanın önemli bir parçası, toplum tarafından benimsenen bir kimlik oluşturmaktır. Ancak bu durum etnik rekabetlerin olduğu bir ülkede oldukça zor bir hal almaktadır. Sömürgecilik döneminde İngiliz yönetiminin etnik gruplar arasında ortak bir ulusal kimlik oluşumunu engellediği, yerel liderleri güçlendirdiği ve merkezi devleti

zayıflattığı görülmektedir. Özellikle İngilizler, dolaylı olsa da yerel yönetime vurgu yaparken; Fransızlar, İngilizlere kıyasla daha merkezi yaklaşıma sahiptir.²⁴¹

Etnik sorunlar kıta genelinde olduğu gibi Afrika Boynuzu'nda da kendisini sürekli olarak göstermektedir. Örneğin Cibuti'de Afarlar ve Issalar; Etiyopya'da Oromolar, Amharalar ve Tigraylar arasındaki sorunlar uzun yıllar boyunca süregelmiştir.²⁴² Etnik sorunların yanı sıra sömürgeci güçlerin bölgelerden ayrılırken arkalarında kurumsal devlet yapıları bırakmamaları bölgenin istikrarsızlaşmasına ve “başarısız” devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim sömürgeciliğin mirası sonucunda bölgedeki etnik çatışmalar, başarısız “devlet” yapılarının ve bölgeye yönelik dış müdahalelerin önünü açmaktadır.

Avrupalı sömürgeci güçler, bölgenin sahip olduğu altın, kömür gibi doğal kaynakları ve bölgenin stratejik konumundan kaynaklı elde edilen ekonomik gelir elde etmişlerdir. Sömürgeci güçler elde edilen bu gelirler ile sömürge topraklarına yatırım yapmaktan ziyade bu kazançları kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Bu durum sömürülen toplumların ekonomik açıdan gelişmesini engellemiş olup siyasi ve toplumsal açıdan da zayıf yapılar ortaya çıkarmıştır.

²⁴¹ Royal Economic Society, “The Legacy of Colonial Rule on Building Modern States: Evidence from Africa”, 01 Apr 2019, <https://www.res.org.uk/resources-page/the-legacy-of-colonial-rule-on-building-modern-states-evidence-from-africa.html> E.t. 20.01.2020

²⁴² Lubo Teferi, “The post 1991 ‘inter-ethnic’ conflicts in Ethiopia: An investigation”, *Journal of Law and Conflict Resolution*, Vol. 4, No.4, April 2012, s.63.

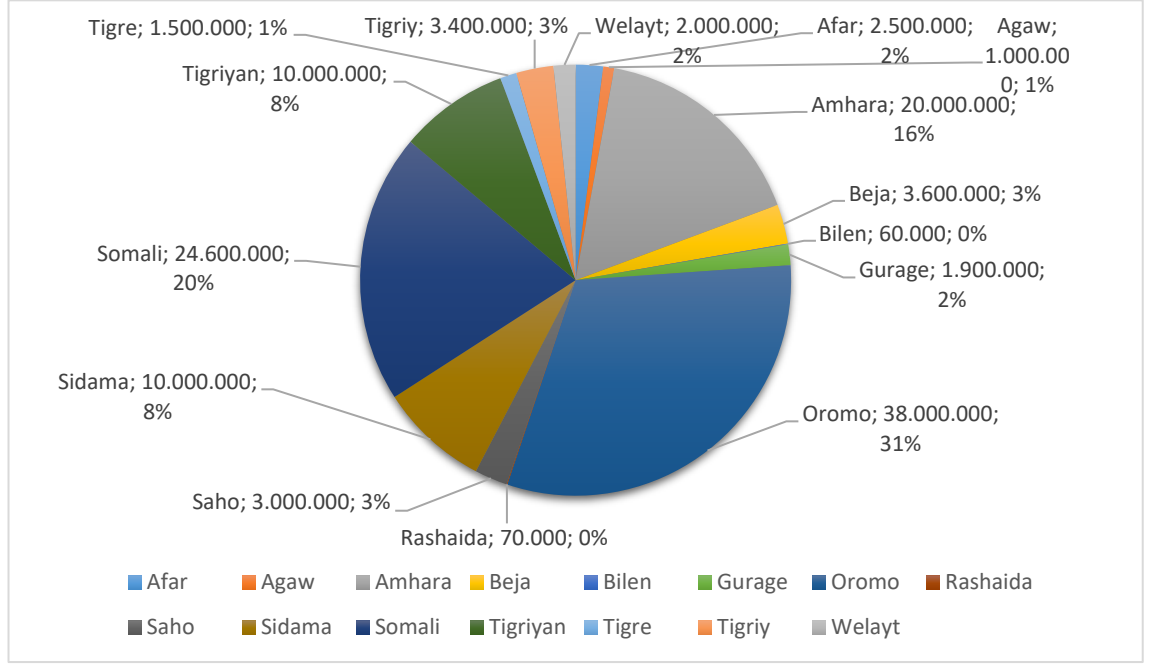
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POST-KOLONYAL DÖNEMDE AFRİKA BOYNUZU'NDA TOPLUM VE DEVLETİN İNŞASI

1. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİNİN AFRIKA BOYNUZU'NA MİRASI

Eritre, Etiyopya, Cibuti ve Somali olmak üzere dört bağımsız ülkeden oluşan bölge, kıtanın geri kalanıyla karşılaştırıldığında nispeten daha homojen bir etnik yapıya sahiptir. Bölgenin etnik yapısına bakıldığında Oromo, Somali, Amhara, Tigray ve Sidama etnik gruplarının çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.

Grafik-1: Afrika Boynuzu Etnik Dağılım

Kaynak: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2011/04/Ethnic-groups-in-Africa.pdf> , <https://unpo.org/members/7917>, Ethiopia National Child Labour Survey – 2015, <http://www.csa.gov.et> , https://joshuaproject.net/people_groups/10848/ER , <https://www.peoplegroups.org/explore/ClusterDetails.aspx?rop2=C0005#topmenu>,

Afrika'nın Nijerya'dan sonra en kalabalık ikinci ülkesi olan Etiyopya, 112 milyon nüfusıyla Afrika Boynuzu'nun en kalabalık ülkesi konumundadır. Ayrıca Etiyopya, bölgede en fazla etnik unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Ancak bu durum Etiyopya'nın uzun yıllar etnik sorunlarla mücadele etmesine neden olmuştur. Somali ise tablo-11'de belirtildiği gibi 15 milyondan fazla nüfusa sahiptir. Ancak Etiyopya'ya bağlı olan Ogaden bölgesinde resmi verilere göre 4.439.147²⁴³ Somalili yaşamaktadır. Bu sayı resmi olmayan verilere göre ise 8 milyonun üzerindedir. Kenya'da yaşayan Somalilerin sayısı ise 2.385.872'dir.²⁴⁴

²⁴³UNPO, "Ogaden", 12.02.2010, <https://unpo.org/members/10714>, E.t. 15.03.2021.

²⁴⁴ Republic of Kenya, Ministry of State and Planning, National Development and Vision 2030, Wycliffe Ambetsa Oparanya, "2009 Population & Housing Census Results", 31st August, 2010.

Tablo-11: Afrika Boynuzu’nda Demografik ve Ekonomik Göstergeler

Ülke	Nüfus	GSYİH	Kişi Başı Milli Gelir	İthalat	İhracat
Somali	15.442.905	20.4 Milyar \$	95 \$	94 Milyar \$	819 Milyon \$
Etiyopya	112.078.730	200 Milyar \$	644 \$	15.6 Milyar \$	3.2 Milyar\$
Eritre	3.497.117	9.4 Milyar \$	862 \$	1.1 Milyar \$	624 Milyon \$
Cibuti	973.560	3.6 Milyar \$	1,894\$	726 Milyon \$	140 Milyon \$
Toplam	131.992.312	233.4 Milyar \$	873 \$ (Ort.)	111.4 Milyar \$	4.7 Milyar \$

Kaynak: World Bank Databank, UN Department of Economic and Social Affairs, CIA World Factbook

Öte yandan Somali’nin uzun yıllar yaşadığı iç savaş sonucunda bölge ülkelerine dağılmış mülteci statüsünde vatandaşları da bulunmaktadır. Bu bağlamda Somali’nin ülke dışında bulunan 4 milyon vatandaşı ile birlikte²⁴⁵ Ogaden’de yaşayan ve resmi olmayan rakamın da Somali’ye dâhil olması ile 26 milyon nüfusa sahip olacaktır. Öte yandan ekonomik açıdan bölgede en fazla ithalat yapan ülke Somali iken; en çok ihracat yapan ülke Etiyopya olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Afrika Boynuzu ülkeleri dünyada en az gelişmiş ülkeler arasında yer almaktadır.²⁴⁶

Afrika Boynuzu ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmış olmalarına rağmen, günümüzde sömürgecilik döneminden kaynaklı siyasi, ekonomik ve etnik olmak üzere birçok sorun ile karşı karşıya kalmıştır.

Tablo-12: Somalili Mülteci Nüfusu

Ülke	Sayı
Kenya	256.408
Yemen	253.755
Etiyopya	195.498
Uganda	39.107
Cibuti	12.139
Eritre	2.149
Toplam	759.056

Kaynak: UNHCR, <https://data2.unhcr.org/en/situations/horn>

<https://web.archive.org/web/20130115103229/http://www.knbs.or.ke/docs/PresentationbyMinisterforPlan%20ningrevised.pdf> , E.t. 09.06.2020

²⁴⁵ List of Least Developed Countries (as of December 2018), https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf , E.t. 09.06.2020.

²⁴⁶ Department of Economic and Social Affairs Committee for Development Policy, “The Least Developed Country Category: 2018 Country Snapshots”, <https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/Snapshots2018.pdf> , E.t. 09.06.2020.

Avrupalı sömürgeci güçler, sömürgecilik faaliyetlerini sonlandırdıktan sonra arkalarında istikrarsız yapılar bırakmıştır. Bu istikrarsız yapılar, demokratik seçimler sonucunda ülkeyi en iyi yönetecek kişilerin iktidara gelmesinden ziyade; iktidarlar askeri açıdan gücü elinde bulunduran ve tüm yetkiyi kendi elinde toplayacak liderler tarafından ele geçirilmiştir. Bu durum bölgede diktatör rejimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Somali’de Siyad Barre, Eritre’de Isaias Afwerki, Cibuti’de Ismael Omar Guelleh ve Etiyopya’da Mengistu Haile Mariam Afrika Boynuzu’nda varlık gösteren otoriter rejimler olarak tarihte yer almışlardır.²⁴⁷

Afrika Boynuzu ülkelerinin ekonomisi, ihracata yönelik ürünlere bağımlıdır. Ancak bu ürünler sanayi üretiminden ziyade, genel olarak tarımsal ürünlerdir. Bu nedenle tarımsal ürünlerin üretiminde yaşanacak bir sorun, mevcut ülkenin ekonomisini ciddi anlamda etkilemektedir. Bölge ülkeleri tekstil ve otomotiv sektöründe ihtiyacı olan ürünleri üretememektedir. Buna rağmen 2018’de Etiyopya kahve üretiminde dünyada beşinci sırada yer almıştır.²⁴⁸ Bu nedenle kahve fiyatlarında yaşanacak bir düşüşün, Etiyopya ekonomisine etkisi kaçınılmaz olacağı aşikârdır.

Tablo-13: Afrika Boynuzu Başlıca İhracat ve İthalat Ürünleri

Ülke	İhracat Ürünleri	İthalat Ürünleri
Somali	Hayvancılık, muz, deri, balık, odun kömürü, hurda metal	İşlenmiş sanayi ürünleri, petrol ürünleri, gıda maddeleri, inşaat malzemeleri, khat
Cibuti	Deri ve post, hurda metal	Yiyecek, içecek, taşıma ekipmanları, kimyasallar, petrol ürünleri, giyim
Etiyopya	Kahve, yağlı tohumlar (khat dâhil) yenilebilir sebzeler, altın, çiçek, canlı hayvan, ham deri ürünleri, et ürünleri	Makine araç gereçleri, uçak, metal ve metal ürünler, elektrikli malzemeler, petrol ürünleri, motorlu taşıtlar, kimyasallar ve gübreler
Eritre	Altın, mineraller, hayvancılık, darısı, tekstil, gıda, küçük sanayi ürünleri	Makine araç gereçleri, petrol ürünleri, gıda, işlenmiş sanayi ürünleri

Kaynak: <https://tradingeconomics.com/somalia/exports> ; <https://tradingeconomics.com/somalia/imports> ; <https://tradingeconomics.com/ethiopia/imports> ; <https://tradingeconomics.com/ethiopia/exports> ; <https://tradingeconomics.com/djibouti/exports> ; <https://tradingeconomics.com/djibouti/imports> ; <https://tradingeconomics.com/eritrea/exports> ; <https://tradingeconomics.com/eritrea/importss> ; CIA World Factbook

Daha önce belirtildiği üzere Avrupalı sömürgeci güçler, sömürge sınırlarını belirlerken bölgedeki etnik yapıları dikkate almadan hareket etmiştir. Bu nedenle sömürge sonrası

²⁴⁷ Paulos Milkias, “U.S. Foreign Policy Towards Africa with Emphasis on Ethiopia and Eritrea”, *International Journal of Ethiopian Studies*, Vol. 1, No. 2 Winter/Spring 2004, ss.59-67.

²⁴⁸ International Coffee Organisation, <http://www.ico.org/prices/po-production.pdf>, E.t. 09.06.2020.

dönemde aynı etnik grupların farklı ülke sınırları içinde yer alması söz konusu olmuştur. Bu durumun tam tersi yani birbirleriyle ihtilaf içinde olan etnik grupların da aynı ülke sınırları içinde yer alması iç çatışmaları ve iç savaşları beraberinde getirmiştir. Ayrıca etnik ayrımların yanı sıra klan ayrımları da aynı şekilde etkiler barındırmaktadır. Afrika Boynuzu ülkelerinde yaşayan bir toplumun klanına olan sadakati, ülkesine olan sadakatinden daha güçlüdür denilebilir. Etiyopya’da uzun yıllar süregelen Oromo-Amhara etnik çatışması ve Amhara - Tigray etnik çatışması ulusal ve bölgesel istikrarı ciddi biçimde etkilemiştir. Diğer bir örnek olarak Etiyopya ve Eritre arasında yaşanan savaş ve Etiyopya-Somali arasındaki ihtilafli Ogaden bölgesi sömürge sonrası dönemde bölgeyi istikrarsızlaştıran diğer sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

2. CİBUTİ

Sahip olduğu konumu itibarıyla Bab-el Mendeb Boğazı’nın giriş-çıkışını kontrol eden; Kızıldeniz’e, Aden Körfezi’ne ve Hint Okyanusu’na geçişleri gözetleme imkânına sahip olan Cibuti, Afrika Boynuzu’nda bulunan yüzölçümü en küçük ülkedir. 23.200 km² yüzölçümüne sahip olan Cibuti, kuzeyinde Eritre, güneyinde Somali, batısında Etiyopya ve doğusunda Kızıldeniz ve Aden Körfezi ile komşudur. Sahip olduğu 973.560 nüfusun %80’inden fazlası başkent Cibuti’de yaşarken; nüfusun geri kalan kısmı iç kesimlerde yaşamaktadır.²⁴⁹

Tablo-14: Cibuti Genel Görünüm

Ülke	Nüfus	GSYİH	Kişi Başı Milli Gelir	İthalat	İhracat
Cibuti	973.560	3.6 Milyar \$	1,894 \$	726 Milyon \$	140 Milyon \$

Kaynak: World Bank, CIA World Factbook

En az gelişmiş ülkeler (EAGÜ) içinde on sekizinci sırada bulunan Cibuti, çoğunlukla dış yardımlara bağımlıdır. Bu nedenle nüfusunu beslemek için sürekli ithalat yapması gerekmektedir. Gıda ihtiyacının %90’ını ithal eden Cibuti, uluslararası pazar fiyatlarından ciddi anlamda etkilenen bir ülkedir.²⁵⁰

Cibuti, sınırlı kaynaklara sahip olduğu için sadece jeostratejik konumunu kullanarak hayatta kalmaktadır. Yabancı askeri üslerden elde edilen kiralardan, uluslararası taşımacılık sektöründeki aktarmaların yapıldığı ve yakıt ikmal merkezi olarak hizmet

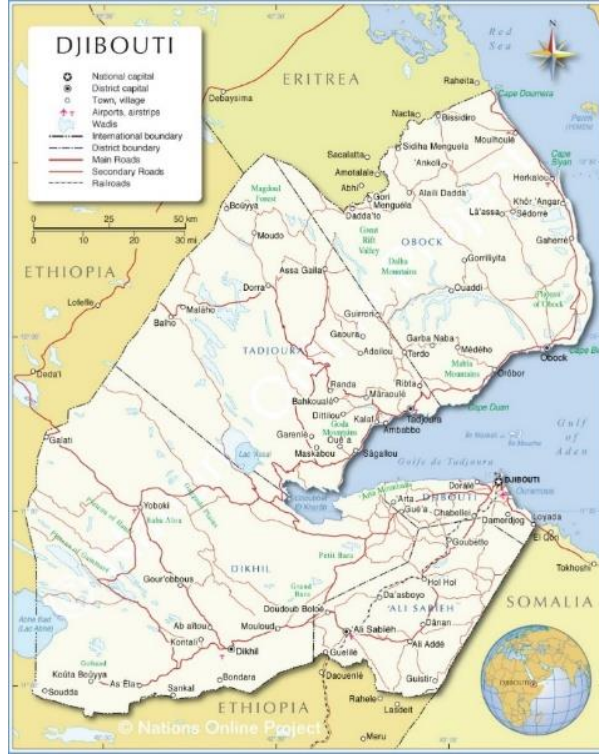
²⁴⁹“Djibouti”, Worldmark Encyclopedia of Nations, 2007.

<http://www.encyclopedia.com/places/africa/djiboutipolitical-geography/djibouti> , E.t. 09.06.2020.

²⁵⁰ World Food Programme, “Djibouti”, <https://www.wfp.org/countries/djibouti> , E.t. 10.11.2021.

verilen uluslararası limandan ve Etiyopya ile ilişkilerden elde ettiği gelirler, Cibuti ekonomisinin temel gelir kaynaklarıdır.²⁵¹

Harita-6: Cibuti

Kaynak: International Solar Alliance, Draft Pre-Feasibility Report for Implementation of Solar pumps in Djibouti, s.12.

<https://isolaralliance.org/uploads/docs/14ef6e558ec5ca7a3cc9096abc1fa6.pdf>

Cibuti'nin Bab-el Mendeb Boğazı dolayısıyla sahip olduğu stratejik konum bu ülkeyi diğer ülkeler açısından oldukça cazip hale getirmektedir. Küçük yüzölçümüne rağmen Cibuti'de günümüzde ABD, Fransa, Çin, İtalya, Almanya, İspanya, Hindistan, Japonya, Suudi Arabistan olmak üzere 9 ülkenin yabancı askeri üssü bulunmaktadır. Cibuti'nin ev sahipliğini yaptığı yabancı askeri üsler, ülkenin temel ekonomik gelir kaynağını oluşturmaktadır.²⁵²

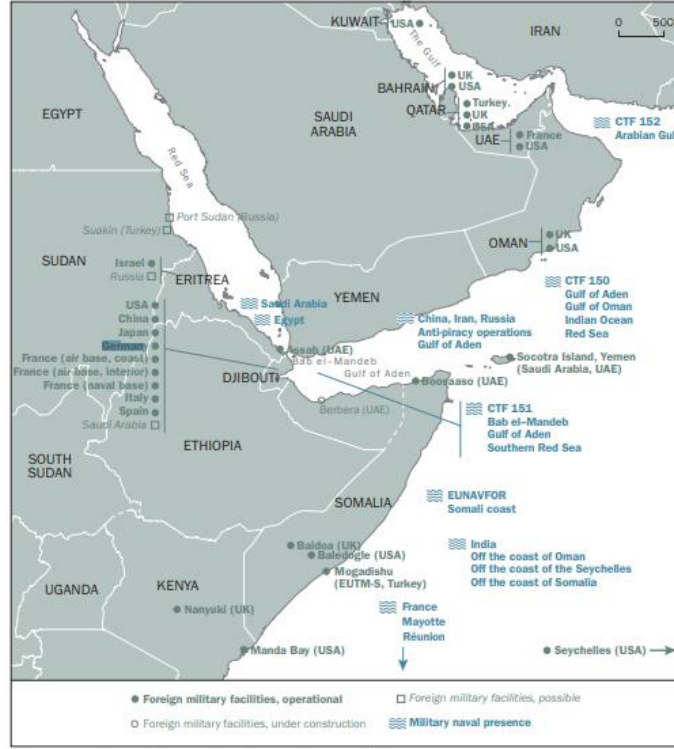
Öte yandan Cibuti'nin sahip olduğu doğal limanlar ve buradan elde ettiği gelir ekonomik katkı sağlamakta ve sahip olduğu stratejik konuma daha fazla önem katmaktadır. Cibuti dünyanın en işlek kargo gemisi hatlarına yakın olmasının yanı sıra Ortadoğu petrol

²⁵¹ Mr.Alexei P Kireyev, "Djibouti's Quest for Inclusive Growth", *IMF Working Paper*, 2017, s.5.

²⁵² Neil Melvin, "The Foreign Military Presence in the Horn of Africa Region", *SIPRI*, Background Paper, 2019, s.2.

sahalarına yakınlığı ile de stratejik konumunu güçlendirmektedir. Bölgesel düzeyde ise Etiyopya demiryolu trafiğinin son durağı niteliğindedir.²⁵³

Harita-7: Afrika Boynuzu'ndaki Yabancı Askeri Üsler

Kaynak: Neil Melvin, “The Foreign Military Presence in the Horn of Africa Region”, *SIPRI*, Background Paper, 2019, s.2.

Cibuti, ekonomik gelir kaynağının çok önemli ve büyük bir kısmını kaynaklarını yabancı müşterilere kiralararak elde etmektedir. Ancak Cibuti’de bu kaynaklardan elde edilen kira gelirleri vatandaşların ekonomik refah seviyesine yansımamaktadır. Kişi başına düşen milli gelirin 2.000 doların altında olduğu Cibuti’de, yabancılara kiralanan kaynaklardan elde edilen gelirler, yönetim kademesindeki kişiler arasında dağıtılmaktadır. Bu durum Cibuti’de Guelleh yönetiminin neopatrimonyal tabanlı bir hükümet sistemi oluşturmasına destek sağlamıştır.

Cibuti’nin yabancı ülkelere askeri üs sağlamanın ilk örneği* 2001’de ABD ile söz konusu olmuştur. 11 Eylül sonrasında ABD, uluslararası terörizmle mücadele

²⁵³ United Nations Development Programme (UNDP), *Assessment of Development Results: Djibouti*, 2012, s.17.

* Sömürgecilik dönemi sonrasında Fransa’nın ülkedeki askeri üssü ayrı değerlendirilmiştir.

kapsamında Ortadoğu'ya yakın bir noktada üs kurma isteğini Cibuti'ye bildirmişti. Bu bağlamda Guelleh, ABD'nin ihtiyacına karşılık vermiş ve ülke topraklarını kiralayarak karşısına çıkan fırsattan yararlanmışır.²⁵⁴ Guelleh yönetimi, daha fazla gelir elde ettikçe devlet-toplum ilişkisi birbirinden daha fazla ayrılmaya başlamıştır.

2.1. Cibuti'de Toplumsal Yapı ve Klan Sistemi

Cibuti'de etnik yapıya bakıldığında Issa ve Afar olmak üzere iki ana grup öne çıkmaktadır. Aynı zamanda bu iki etnik köken ülkenin en büyük iki klanını oluşturmaktadır. Issalar, Somali kökenli olup ülkenin güneyinde yaşarken; Afarlar, ülkenin kuzeyinde yaşamakta ve Etiyopya kökenlidir. Afarlar nüfusu itibariyle Issalardan daha az sayıdadır. Ancak Afarlar, Cibuti'de Issalardan daha uzun süredir bulunmaktadır. Öte yandan Issalar ve Afarlar arasındaki ilişkinin Cibuti'yi kutuplaştırması söz konusudur.²⁵⁵

Bu bağlamda Afarlar, Fransız sömürgesi altındayken daha çok desteklenmiş, daha iyi eğitim almış ve Issalardan daha fazla yönetim kademelerinde kendilerine yer bulmuştur.²⁵⁶ 1977'de Fransa'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra Cibuti'de, Afarlar ve Issalar arasında dengenin sağlandığı bir hükümetin kurulması söz konusu olsa da iki klan arasında gerginlikler süregelmiştir. Ancak Cibuti'de bağımsızlık sonrası dönemde iktidarda Afarlardan ziyade Issalar söz hakkına sahip olmuştur.²⁵⁷

2.2. Bağımsızlık Sonrası Cibuti

27 Haziran 1977'de Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Cibuti'de, bağımsızlığın ilk gününden 8 Mayıs 1999'a kadar Issa klanı mensubu olan Hassan Gouled Aptidon, Cumhurbaşkanı olarak görev yapmış²⁵⁸ ve ülkeyi otoriter bir anlayış ile yönetmiştir. Aptidon göreve geldikten kısa bir süre sonra, Issaların egemen olduğu otoriter bir tek partili sistem oluşturmuştur. Ancak Aptidon ülkeyi her ne kadar otoriter bir anlayışla yönetmiş olsa da 1992'de yapılan bir reform ile çok partili seçimlere izin vermiştir. Ancak bu çok partili seçim sistemi ülkede sosyal demokrasi anlayışına sahip İlerleme için Halk

²⁵⁴ Melvin, *op.cit.*, s.1.

²⁵⁵ Peter J. Schraeder, "Ethnic Politics in Djibouti: From 'Eye of the Hurricane' to 'Boiling Cauldron'", *African Affairs*, Vol. 92, No. 367, Apr., 1993, s. 204.

²⁵⁶ *Ibid.*, s.219.

²⁵⁷ *Ibid.*, s.203.

²⁵⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Cibuti'nin Siyasi Görünümü", <http://www.mfa.gov.tr/cibuti-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, E.t. 09.06.2020.

Meclisi Partisi (People's Rally for Progress (RPP)) adında tek bir partinin hükümeti yönetmesinin önüne geçememiştir.²⁵⁹ Zira Cibuti’de sömürge yönetiminden sonra ülkede akrabalık ilişkisi bulunan iki kişi iktidara gelmiştir.

Tablo-15: Cibuti’de Başkanlık Seçimleri

Seçim Yılı	Aday	Oy Oranı	Parti
1981	Hassan Gouled Aptidon	%84.58	İHMP
1987	Hassan Gouled Aptidon	%99.23	İHMP
1993	Hassan Gouled Aptidon	%60.7	İHMP
1999	Ismail Omar Guelleh	%74.02	İHMP
2005	Ismail Omar Guelleh	%100	İHMP
2011	Ismail Omar Guelleh	%80.63	İHMP
2016	Ismail Omar Guelleh	%87.07	İHMP

Kaynak: <https://africanelections.tripod.com/dj.html>

1999’da İsmail Ömer Guelleh, Cibuti’de çok partili seçimde, Birlik ve Demokrasinin Restorasyonu Cephesi (BDRC) adayı Musa Ahmed İdris karşısında %74.02 oy oranıyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁶⁰ İsmail Ömer Guelleh, ülkede her türlü muhalefeti ortadan kaldıran kararlarla ülkeyi otoriter tek partili rejime geri çevirmiştir. Guelleh, amcasından devraldığı iktidarı, neopatrimonyal tabanlı bir hükümet sistemi aracılığıyla kontrol etmekte ve Cibuti’yi diktatörlük ile yönetmektedir.²⁶¹

Cibuti, ekonomisi üzerinde yıkıcı etkileri olan, 1991’de başlayıp üç yıl süren bir iç savaş yaşamıştır. Aynı zamanda Afar isyanı olarak da bilinen savaşın temel nedeni ülke içinde yer alan iki büyük klan arasındaki dengesiz güç dağılımı ve iki klandan birinin yetersiz temsil edilmesi olarak öne çıkmaktadır. Fransa sömürgesi altında Fransız Somalilandı’nda Afarlar ülkede güçlü konumda iken, bağımsızlık sonrası dönemde Issalar ülkede hâkim konuma yükselmiştir. Cibuti’de, Afarlar ülke yönetiminde yeterince söz hakkına sahip olmadıklarını ve ötekileştirildiklerini düşünmekteydi.²⁶²

Böyle bir konjonktürde, 1990 ve 1991’de etnik ve siyasi nedenlerle küçük çaplı çatışmaların yaşanması söz konusu olmuştur. Şubat 1990’da Afarlardan iki siyasi grup Ahmed Dini önderliğinde Birleşik Demokrasi Konseyi (BDK) adı altında birleşerek,

²⁵⁹ Ibid., s.207.

²⁶⁰ Cibuti Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, <https://www.presidence.dj/PresidenceOld/page142.html>, E.t. 09.06.2020.

²⁶¹ Jessica E. Borowicz, *Strategic Location and Neopatrimonialism in Djibouti*, University of Kansas, 2017, s.2.

²⁶² Amedee Bollee, “Djibouti: From French Outpost to US Base,” *Review of African Political Economy*, Vol. 30, No. 97, 2003, s. 481.

1991'in sonlarında Cibuti hükümetinin baskıcı yönetimine karşı silahlı saldırılar başlatmışlardır. Bu süreçte ülkenin kuzey kesiminde Tadjoura ve Obok yakınlarında mücadele başlamış ve BDRC tarafından benimsenmiştir. Ayrılıkçı olmaktan ziyade reformist olarak kendisini tanımlayan BDRC'ye karşı Cibuti hükümeti, Fransa'dan askeri yardım talep etmiştir. 1992'de BDRC'nin saldırıları geri püskürtülmüş ve Fransa, iki grup arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. Ancak Fransa'nın arabuluculuk girişimleri 1993'ün ortalarına kadar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁶³

Temmuz 1993'te Cibuti ordusu isyancılara karşı geniş ve iyi hazırlanmış bir askeri operasyon ile saldırıya geçmiş ve BDRC'nin elinde olan bölgelerin çoğunu ele geçirmiştir. 1994'te iki grup arasında müzakerelerin başlaması ile BDRC'nin bir kısmı ateşkesi kabul etmiştir. BDRC bünyesinde ateşkesi kabul eden grup kendi içinde organize olarak yeni bir parti oluşturmuş ve grup içinde bulunan bir kesim yerel yönetime ve orduya dâhil edilmiştir. Ateşkesi kabul etmeyen Ahmed Dini önderliğindeki grup ise birkaç sene daha isyanı devam ettirmiş olsa da Aralık 2000'de ateşkes imzalamıştır. Ateşkesin imzalanmasından kısa bir süre sonra idari reformlar gerçekleştirilmiş ve ülkede çok partili demokratik sistemin yeni bir anayasa ile yeniden başlatılması söz konusu olmuştur.²⁶⁴

1991'de Cibuti'de yaşanan iç savaşın yaşanmasının yanı sıra bölgede ciddi anlamda değişimler de yaşanmıştır. Bu bağlamda Somali'de Siad Barre rejimi, Etiyopya'da Mengistu Haile Mariam'ın başında olduğu Derg rejimi devrilmiş ve Eritre'nin Etiyopya'dan bağımsızlık kazanması söz konusu olmuştur.

2.3. Cibuti'nin Ekonomik ve Stratejik Seçeneklerinin Değişimi

11 Eylül sonrası ABD stratejisi ve Etiyopya'nın ekonomik dönüşümü ve büyümesinin ticaret üzerindeki etkisi, Cibuti'nin ekonomisini ve stratejik seçeneklerinin değişimini etkileyen temel faktörlerdir.

²⁶³ Research Directorate, *Immigration and Refugee Board, Djibouti: A November 1991 government attack on Obock city, the No. of casualties and the treatment of the Afar in Obock by the current government (1991-1998)*, Canada, 1998, <https://www.refworld.org/docid/3ae6ac1150.html>, E.t. 09.06.2020.

²⁶⁴ "Djibouti (1977-present)", University of Central Arkansas, <https://uca.edu/politicalscience/dadm-project/sub-saharan-africa-region/djibouti-1977-present/>, E.t. 09.06.2020.

ABD'nin AFRICOM görev alanını genişletmesi²⁶⁵, Fransa'nın askeri varlığının yeniden yapılandırılması ve diğer yabancı askeri üslerin kurulması²⁶⁶ ile Cibuti, yeni iş birliği biçimlerinin geliştirildiği uluslararası denizcilik ve askeri üs cenneti haline gelmiştir. Bu süreçte bölgesel ekonomik entegrasyon planlarını hızlandıran Cibuti, Etiyopya ile mevcut bağlarını daha fazla güçlendirmiştir. Bu bağlamda Etiyopya ile Cibuti'nin kuzeyinde yer alan Tadjourah limanının geliştirilmesi, diğer limanların kapasitelerinin artırılması ve elektrik şebekelerinin entegrasyonu gerçekleştirilmiştir.²⁶⁷ Ancak bu stratejik ve ekonomik değişimler henüz iç siyasi reformlar ile uyumlaştırılmamıştır.

2.3.1. Etiyopya'nın Ekonomik Dönüşümü ve Büyümesinin Cibuti Ticareti Üzerindeki Etkisi

1897'de Cibuti limanının inşası, eş zamanlı olarak Etiyopya demiryollarının inşası ile başlamıştır. Denize bir çıkışı bulunmayan Etiyopya'nın, demiryolu hattına bir deniz yolu çıkışı ihtiyacı dolayısıyla Cibuti önem kazanmaktadır. 1917'de Etiyopya'da demiryolu hattının inşası tamamlanınca Cibuti limanı da büyümeye başlamıştır.²⁶⁸

Cibuti'de sınırlı tarım yapılması ve sanayi üretimi nedeniyle liman yoluyla gerçekleştirilen uluslararası ticaret önem kazanmıştır. Bu bağlamda Cibuti ekonomisinin %80-90'ını oluşturan liman ticaretinin yaklaşık %70'ini Etiyopya'ya gelen ve Etiyopya'dan giden ürünler oluşturmaktadır. Dolayısıyla Etiyopya ile ticaret, Cibuti ekonomisinde önemli role sahiptir.²⁶⁹ Ancak doğru anlaşılması gereken nokta Etiyopya, Cibuti için ne derece önemli ise; Cibuti de Etiyopya için o derece önemlidir.

112 milyondan fazla nüfusa sahip olan Etiyopya, Cibuti limanlarının birincil kullanıcıdır. Etiyopya'nın Cibuti limanlarını kullanarak gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat bir yandan kendi ekonomik büyümesine katkı sağlarken; öte yandan Cibuti'nin

²⁶⁵ Peter A. Dumbuya, "AFRICOM in US Transformational Diplomacy", *Journal of Global South Studies*, Vol. 33, No. 1, 2016, s.131.

²⁶⁶ David Styan, "Djibouti: Changing Influence in the Horn's Strategic Hub", *Chatham House*, Africa Programme, April 2013, s.11. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/0413bp_djibouti.pdf , E.t. 09.06.2020.

²⁶⁷ Ibid., s.7.

²⁶⁸ Borowicz, op.cit., s.17.

²⁶⁹ Intizar Hussain and Faisal Siddik, "New Container Port Raises Djibouti's International Logistics Profile," *Islamic Development Bank*, 10 May 2013, s. 2.

ekonomik büyümesine de katkı sağlamaktadır. Cibuti'nin GSYİH'sinin neredeyse üçte biri Etiyopya ile olan ticari ilişkisinden gelmektedir.²⁷⁰

Etiyopya'nın Somali ile ilişkisi, Eritre limanının yetersizliği ve yakın döneme kadar aralarındaki sorunlar dolayısıyla Etiyopya, ekonomisini ayakta tutabilmek ve uluslararası ticaret yapabilmek için Cibuti limanlarına bağımlıdır. Cibuti, GSYİH'sinin büyük bölümünü taşımacılık, iletişim, ticaret ve turizm olmak üzere hizmet sektörleri oluşturmaktadır. Genel olarak hizmet sektörünün hâkim olduğu alanda taşımacılık ve lojistik en büyük paya sahiptir. Bu nedenle Cibuti'nin ihtiyaç duyduğu malları ucuz ve verimli bir şekilde mümkün olmaktadır.²⁷¹

Cibuti'nin yüzölçümünün yeterince büyük olmaması Cibuti Limanı'nın büyütülmesini engelleyen sorunlu konulardan biridir. Ekonomik büyümeyi karşılayabilmek için limanda genişletme çalışmasının yapılması gerekmiştir. Bu bağlamda tam anlamıyla sorun çözülmese de limanın diğer gemiler için bir aktarma noktası olarak yenilenmesi söz konusu olmuştur. Yapılan yenileme ile dev konteyner gemilerinin taşıdığı yük, daha küçük gemilere aktarılarak malların ulaşımı sağlanmıştır. Bununla birlikte Cibuti Limanı'nın düşük kapasitede çalışmasından ve limanın iskelesinin birden fazla konteyner gemisini barındıramayacak kadar kısa olmasından dolayı Tadjourah Körfezi'nin güneyinde olan Dolareh'de finansmanı özel sektörün katılımıyla sağlanacak olan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) ait DP World şirketinin bir yan kuruluşu olan DP World Djibouti tarafından, mevcut Cibuti limanına 8 km mesafede olan ve 396 milyon dolara mâl olan Dolareh Limanı inşa edilmiştir.²⁷²

Dolareh Limanı'nın ana finansörlerinden biri, limanın stratejik önemi ve piyasa talebi nedeniyle projenin riske değer olduğunu düşünerek 65 milyon doları sağlayan İslam Kalkınma Bankası olmuştur. 2009'da tamamlanan Dolareh Limanı, bölgesel bir aktarma merkezi olarak bugün faaliyetlerini sürdürmektedir. Ancak yeni liman yatırımı her ne kadar Cibuti'nin yararına olsa da kısa vadede bölge dışı güçlerin etkisiyle komşu ülkeler tarafından tehdit edilme ihtimalini beraberinde getirmektedir.²⁷³

²⁷⁰ Borowicz, op.cit., s.22.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Hussain and Siddik, loc.cit.

²⁷³ Ibid, s.3.

Ürünlerini uluslararası pazarlara dağıtabilmek için Cibuti'nin limanlarını kullanmak zorunda kalan Etiyopya, Cibuti'ye her yıl en az 300 milyon dolar ödeme gerçekleştirmektedir. Etiyopya bu nedenle Cibuti'ye bağımlılığını azaltmak istemektedir. Öte yandan DP World şirketi, uluslararası alanda tanınırlığı olmayan Somaliland ile 442 milyon dolar yatırım yapmayı taahhüt ettiği Berbera Limanı'nı işletmek ve yönetmek için otuz yıllık bir anlaşma sağlamıştır.* DP World şirketinin bu girişimi ile Bab-el Mendeb Boğazı'nda Cibuti'ye alternatif bir liman inşası söz konusu olmuştur.²⁷⁴

Bölgede faaliyet gösteren limanlara bakıldığında, savaş bölgesi olması dolayısıyla Yemen'deki Aden Limanı, ciddi anlamda yoğun olması nedeniyle Kenya'daki Mombassa Limanı ve Eritre Limanı beklenen hizmeti sağlayamayacaktır. Cibuti açısından rekabet unsuru olan Berbera Limanı ise, Afrika Boynuzu açısından ticaret merkezi olabilme özelliğini taşıyabilecek bir liman olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda Cibuti'nin siyasi ve ekonomik sorunları göz önünde bulundurulduğunda liman müşterilerinin Somaliland'daki Berbera Limanı gibi başka güvenli yerlerde hizmet almaları mümkün olabilecek ve bu durum Cibuti açısından ciddi ekonomik kayba yol açabilecektir.²⁷⁵

Etiyopya açısından Berbera Limanı, Cibuti'deki limanlara ciddi bir alternatif oluşturmaktadır. Uluslararası alanda tanınmayan bir bölge olmasına rağmen Somaliland, diğer bölgelere kıyasla daha sınırlı sorunlara, bölgedeki hükümetlere kıyasla daha iyi bir yönetim ve daha istikrarlı bir ekonomiye sahiptir. Aynı zamanda Cibuti, ülkesinde ev sahipliği yaptığı yabancı devletler ile misafir devletlerin ulusal çıkarlarının birbirleriyle çatışması nedeniyle zaman zaman sorunlar yaşayabilmektedir. Bu bağlamda Cibuti'nin aksine Somaliland bölgesi, farklı ulusal çıkarlara sahip olan devletler arasındaki ihtilaflara farklı bir alternatif olarak da öne çıkmaktadır. Örneğin, Çin'in Cibuti'de bir tesis inşa etme niyetini açıklamasından sonra ABD, bu fikre karşı çıktığını Cibuti hükümetine bildirmiştir. Ancak Cibuti hükümeti, küçük yüzölçümüne sahip olan

* DP World'ün Somaliland ile yaptığı anlaşma sonucunda limandan elde edilecek gelirin %65'i DP World'e, %35'i Somaliland yönetimine pay edilecektir. Bkz. Asa Fitch, DP World to Manage Somaliland Port of Berbera, *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/dp-world-to-manage-somaliland-port-of-berbera-1473086050>, E.t. 19.04.2019

²⁷⁴ Borowicz, op.cit., s.20.

²⁷⁵ Ibid.

topraklarında ABD'nin Çin ile komşu olmalarını kabul etmeleri gerektiğini belirterek Çin'in Cibuti'de tesis kurmasını onaylamıştır.²⁷⁶

Cibuti için bölgedeki denize erişimi olmayan ülkeler de aynı zamanda önemli bir potansiyel pazar niteliğindedir. Bu bağlamda Etiyopya dışında, coğrafi anlamda yakınlığı bulunan Güney Sudan, Ruanda ve Uganda için Cibuti, potansiyel pazarlara açılan bir kapı olarak kabul edilmektedir. Nitekim Etiyopya dışındaki ülkeler Cibuti'nin ekonomisinin farklı ortaklıklar kurarak çeşitlendirmesine yardımcı olacaktır. Ancak Etiyopya, Cibuti için her zaman vazgeçilmez bir ortaktır. Çünkü Cibuti, liman gelirlerinin getirdiği kazançların dışında, Etiyopya'nın elektrik şebekesini kullanmakta ve iki ülkeyi birbirine bağlayan 752 kilometrelik bir demiryolu hattını paylaşmakla beraber doğalgaz, petrol ve içme suyu için boru hatlarının ortak inşası için harekete geçmiş durumdadır.²⁷⁷

Cibuti ve Etiyopya arasında belirtilen alanlardaki iş birliğinin yanı sıra demiryolu, hava taşımacılığı ve gümrük konuları kapsamında sorunları bulunmaktadır. İki ülke arasındaki bu güvensizliğin temelini ekonomik sorunlar oluşturmaktadır. Etiyopya elektrik şebekesinin Cibuti ile birlikte kullanımı ve Cibuti-Etiyopya demiryolunun inşası gibi ortak projelerin birlikte yapılabilmesi iki ülkenin birlikte çalışabileceğini göstermektedir. Ancak iki ülke arasında ekonomik ilişkiler doğrultusunda yaşanan rekabet bu ülkelerin kalkınmasını ve büyümesini erteleyen önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Etiyopya ve Cibuti arasındaki demiryolunun tamamlanmasının uzun sürmesinin nedenlerinden biri aradaki ekonomik rekabet olmuştur. Örneğin Etiyopya'nın ithalat ve ihracatındaki ürünler için kiralardan, oranların ve transit ücretlerin Cibuti tarafından belirlenip, kontrol edilmesi aradaki güvensizliğin nedenlerindedir. Ancak anlaşılması gereken önemli bir nokta şudur ki, Etiyopya ve Cibuti, tarihi, kültürel ve dini açıdan birbirleriyle yakından ilişkilidir. Ne Cibuti olmadan gelişen bir Etiyopya, ne de Etiyopya olmadan gelişen bir Cibuti tam anlamıyla söz konusu olmayacak ve kalkınma süreci eksik kalacaktır.²⁷⁸ Kısacası Cibuti, limanlarından elde ettiği gelirlerin istikrarlı bir şekilde devam etmesi için Etiyopya'ya ihtiyaç duymaktadır. Etiyopya da uluslararası deniz ticaretine erişim ve ürünlerin sevkiyatı için Cibuti'ye ihtiyaç duymaktadır.

²⁷⁶ Ibid., s.55.

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ Tamrat Giorgis, "Ethiopian Delegates Leave for Djibouti amidst Transit Tensions." Addis Fortune, 5 January 2014, <http://www.lexisnexis.com.www2.lib.ku.edu/hottopics/Inacademic/>, E.t. 19.04.2019

2.3.2. 11 Eylül Sonrası ABD Stratejisi ve Yabancı Askeri Üsler

1999'da Guelleh, Cibuti'de iktidara geldiğinde ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ancak 11 Eylül saldırıları, uluslararası terörizme karşı operasyonlar düzenlemek için ABD'yi dünyanın çeşitli bölgelerinde üs arayışlarına itmiştir. Bu bağlamda ABD'nin üs arayışı, Cibuti açısından ekonomik kaygıları giderici nitelikte olmuştur. Ancak Cibuti'deki askeri üslerin temeli, 1977'de Fransa ile başlamaktadır. Bu bağlamda Fransa, Cibuti'deki askeri varlığını askeri karakollar kurmak için kiralamalar yoluyla sürdürmüştür. Bu bağlamda Fransa, Cibuti'ye yıllık 34 milyon dolar kira ödemekte ve 25 milyon dolar ekonomik yardım yapmaktadır.²⁷⁹

11 Eylül sonrasında ABD, Somali ve Yemen'e karşı terörle mücadele operasyonları için bir çevreleme alanı oluşturmanın yanı sıra askerlerini konuşlandırabileceği ucuz ve yakın bir yer arayışına girmiştir. Nitekim ABD, bu arayışını Cibuti ile 20 Eylül 2001'de sözleşme imzalayarak sonuçlandırmıştır. ABD'nin bölgeye girmesiyle birlikte, Cibuti'deki farklı ülkelerin askeri mevcudiyetleri ve yabancı kuruluşlar artmaya başlamıştır. Bu bağlamda Somali kıyılarında yaşanan korsanlık faaliyetleri küresel denizcilik endüstrisini tehdit etmeye başlayınca Almanya, İtalya ve İspanya'nın askerleri de Fransa ve ABD'ye katılmıştır. Bu ülkelere ek olarak Japonya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yabancı topraklardaki ilk askeri üssünü 2011'de Cibuti'de açmıştır.²⁸⁰

ABD'ye ait askeri üs Camp Lemonnier, bölgedeki en büyük üslerden biri olarak kabul edilmektedir. Dört binden fazla ABD askeri ve sivil içerikli askeri üs, terörle mücadele operasyonları için merkez ve bölgesel eğitim merkezi olarak hizmet vermektedir. Başlangıçta Fransız askeri kampı olan Lemonnier, bugün Birleşik Ortak Görev Gücü (Combined Joint Task Force) olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.²⁸¹

²⁷⁹ Bollee, op.cit., s.483–84.

²⁸⁰ Alex Martin, First overseas military base since WWII to open in Djibouti, <https://www.japantimes.co.jp/news/2011/07/02/national/first-overseas-military-base-since-wwii-to-open-in-djibouti/#.XvHNxmgzaM8> , E.t. 19.04.2019

²⁸¹ Stephanie Hanson, "U.S. Africa Command (AFRICOM)", *Council of Foreign Relations*, 2007. <https://www.cfr.org/backgrounder/us-africa-command-africom> , E.t. 19.04.2019

Harita-8: Cibuti'deki ABD, Japonya ve Fransa Askeri Üsleri

Kaynak: Overseas Military Bases in Africa, Indo-Japan Strategic Revival,
<https://airpowerasia.com/2020/05/10/indo-japan-strategic-revival/>

Cibuti, aynı zamanda ABD ordusunun insansız hava aracı (İHA) ile gerçekleştirilen operasyonlarının bölgesel merkezidir.²⁸² Cibuti'nin ABD'ye İHA'ları koruma ve uçurma izni vermesine rağmen, yaşanan sorunlar ve kazalar bölgede ciddi hava trafiği problemleri oluşturmuş ve Cibuti-ABD arasında gerginliklere yol açmıştır. Örneğin, 2011'de ABD'nin insansız hava aracı olan Predator'ın bölgedeki havaalanına beş kilometreden daha yakın bir yerdeki yerleşim alanına düşmesi iki ülke arasında soruna neden olmuştur. 18 Şubat 2012'de ise Camp Lemonnier üssüne yakın bir bölgede U-28A gözetleme uçağı düşmüş ve içindeki dört mürettebat hayatını kaybetmiştir. Cibuti hükümetinin baskısıyla İHA'lar, Camp Lemonnier'den yaklaşık on km daha uzağa ve izole bir hava şeridine taşınmış ve bölge yerel halk için güvenli hale getirilmiştir.²⁸³

Guelleh, Cibuti için önemli gelir kaynaklarından biri olan yabancı askeri üsleri, kira gelirleri konusunda avantaja çevirebilmiş ve bir ülkeyi diğerine karşı kullanabilmiştir. Bu bağlamda Guelleh, ABD Cibuti'ye gelmek istediğinde, Fransızların ödemiş olduğu kira bedelinden daha fazla ücret talep etmiş ve ABD'ye bunu kabul ettirmiştir. ABD'nin yıllık kira ödemesindeki artışının kabulünün Fransa'ya da dolaylı olarak etkisi olmuştur. Fransa

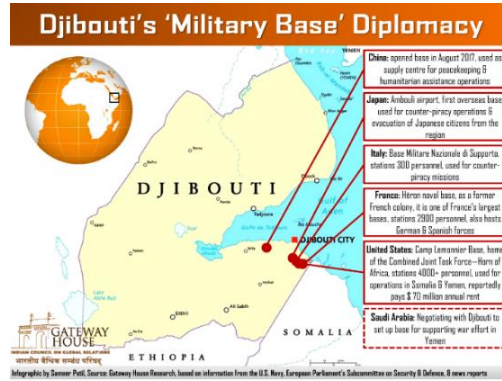
²⁸² Melvin, op.cit., s.21.

²⁸³ Borowicz, op.cit., s.27.

2003'e kadar 20 milyon dolar olan yıllık ödemesini bu yıldan sonra 34 milyon dolara çıkarmak zorunda kalmıştır.²⁸⁴

ABD'nin Cibuti'ye 2001'de geldiğinde bu ülkede ne kadar kalacağı bilinmemekteydi. Ancak Cibuti'de bulunan üssün stratejik konumu ve Ortadoğu'ya yakınlığı nedeniyle 2014'te ABD ve Cibuti arasındaki sözleşme yenilenmiştir. Bu yenileme ile ABD, 2034'e kadar Cibuti'de askeri bir üsse sahip olmuş ve aynı zamanda Cibuti, ABD ile stratejik bağlarını güçlendirmiştir. Günümüzde ABD, genişletilmiş askeri operasyonları nedeniyle tesis kiralama bedeli olarak, Cibuti'ye yılda yaklaşık 63 milyon dolar kira ödemektedir. ABD'nin ödediği kiralama bedeli, diğer yabancı ülke üslerinin mevcut kiralama ücretlerinden iki kat fazladır.²⁸⁵

Harita-9: Cibuti'deki Askeri Üsler

Kaynak: Jelvin Jose, "India-China Standoff at IOR?", *Diplomatist*, 11 June 2020, <https://diplomatist.com/2020/06/11/india-china-standoff-at-ior/>, E.t. 19.04.2019

Cibuti'de ABD üssünün yanı sıra Fransa, İtalya, Japonya ve Çin askeri üsleri bulunmaktadır. Ancak her üs gereksinimlerine bağlı olarak farklı alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir. Örneğin ABD, terörizm ile mücadeleye odaklanırken²⁸⁶; Japonya ve İtalya korsanlıkla mücadeleye odaklanmakta²⁸⁷ ve Fransa, tarihi bağları nedeniyle bu

²⁸⁴ Bollee, op.cit., s.484.

²⁸⁵ US secures 10-year deal for Djibouti base, Al-Jazeera, <https://www.aljazeera.com/news/americas/2014/05/us-secures-10-year-deal-djibouti-base-20145655315274469.html>, E.t. 19.04.2019

²⁸⁶ Melvin, op.cit., s.24.

²⁸⁷ Ibid., s.10.

ülkede bulunmaktadır. Fransa'nın askeri üssü aynı zamanda Almanya ve İspanya'ya da ev sahipliği yapmaktadır.²⁸⁸

Bu bağlamda Cibuti, askeri üssü bulunan ülkeler için ayrı önemlere sahiptir. Örneğin Japonya bağlantılı ürünlerin %10'unun Bab-el Mendeb Boğazı'ndan geçmesi dolayısıyla Japonya'nın Cibuti'deki askeri üssü kendileri için kritik önem taşımaktadır. 2015'te Cibuti'den toprak kiralamayı talep ederek 2017'de ilk denizaşırı askeri üssünü kuran Çin için ise, barış gücü misyonu ve insani yardım operasyonları için bir tedarik merkezi konumundadır.²⁸⁹

Küresel ve bölgesel güç mücadelesinin yansımaları, Cibuti özelinde Afrika Boynuzu'nda sürmektedir. ABD ve Japonya'nın askeri üslerine yaklaşık 13 km uzaklıkta olan Çin askeri üssünün varlığı özellikle ABD açısından hoş karşılanmamıştır.

Bunların yanında Suudi Arabistan'ın da Cibuti'de bir askeri üs kurma isteği söz konusu olmuş ve 2017'de iki ülke arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Suudi Arabistan bu anlaşmayla Yemen'de Husilerle savaşıma ve İran'ın bölgesel girişimlerine karşı koyma konusunda avantaj elde etmiştir. Aynı zamanda Suudi Arabistan'ın Yemen ve İran karşısındaki önemli bölgesel müttefiklerinden olan BAE'nin Eritre ve Somaliland'daki askeri üsleri bölgede hareket kabiliyetini arttırmaktadır.²⁹⁰

Tablo-16: Cibuti'nin En Büyük Ticari Ortakları

Ülke	İthalat(Milyon \$)	Ülke	İhracat (Milyon \$)
Etiyopya	129	Fransa	198
Fransa	73	BAE	120
Somali	43	S.Arabistan	39
Brezilya	32	Japonya	35
Katar	23	Etiyopya	32

Kaynak: World Bank, World Integrated Trade Solutions, <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/DJI>

Kısacası Cibuti'de Guelleh yönetimi ABD'den 63 milyon dolar, Çin'den 20 milyon dolar ve Fransa'dan 34 milyon dolar elde ettiği yıllık kira gelirleri sayesinde ekonomisine ciddi

²⁸⁸ Ibid., s.6.

²⁸⁹ Ibid., s.3.

²⁹⁰ Ibid., s.10.

anlamda destek sağlamaktadır.²⁹¹ Cibuti bu durumdan kâr elde ederken; denizaşırı güçler Cibuti sayesinde bölgedeki askeri varlıklarını sürdürebilmektedir.

2.4. Dış Faktörlerin Cibuti’de Yeniden Yapılandırılmaya Etkisi

ABD, 1977’de Fransa’dan bağımsızlığını kazanmasından sonra Cibuti ile ilişkilerini sürdürmüştür. Cibuti, terörizm, radikalizm ve korsanlığın ABD çıkarlarına yönelik önde gelen tehditler olmaya devam ettiği istikrarsız bir bölgede stratejik açıdan hayati bir ülke olarak varlık göstermektedir. Fransa ile yakın bağları olan Cibuti, aynı zamanda ABD'nin askeri müttefiki ve Sahra altı Afrika'daki 2002'de kurulan tek kalıcı ABD askeri üssü olan Camp Lemonnier'e ev sahipliği yapmaktadır. Bu askeri üssün amacı, ABD'nin ve müttefiklerinin çıkarlarına yönelik bir tehdit oluşturan uluslararası terörist gruplara karşı hareket etmektir. Yaklaşık 2 bin ABD askerine ev sahipliği yapan üs, Arap Yarımadası ve Somali'deki hedeflere karşı insansız hava araçlarının konuşlandırıldığı bölgede önemli bir konumda bulunmaktadır. Aynı zamanda Cibuti limanı da bölgede devlet yapılarına önemli tehdit oluşturan bir unsur olarak korsanlıkla mücadele kapsamında operasyonları sürdürmek için kullanılmaktadır.²⁹²

Afrika Boynuzu Birleşik Müşterek Görev Gücü (CJTF-HOA)²⁹³, askeri üssü bölgede iyi ve sürdürülebilir ilişkiler kurmak amacıyla kullanmakla birlikte kampta askeri görevler de üstlenmektedir. Ayrıca Cibuti'nin bölgede korsanlıkla mücadele merkezi olarak kurduğu Cibuti Bölgesel Eğitim merkezinin varlığı da Cibuti'ye güvenlik sektörüne değer katmaktadır. ABD'nin El-Şebab terör örgütüne ve korsanlıkla mücadele kapsamında çabalarını kolaylaştırıcı bir ülke olarak Cibuti oldukça önemli bir yere sahiptir.²⁹⁴ Her ne kadar Cibuti'ye doğrudan etkisi olmasa da El-Şebab'ın Somali'deki faaliyetleri bölgeyi istikrarsızlaştırıcı etkiye sahiptir. Dolayısıyla ABD'nin Cibuti'de sahip olduğu ayrıcalıklar karşılıklı olarak avantajlar sağlamaktadır. Somali'de faaliyet gösteren El-Şebab ve Aden Körfezi kıyılarında yaşanan korsanlık faaliyetlerine karşın ABD'nin

²⁹¹ Melvin, op.cit., s.4,6,10,20;

²⁹² “Camp Lemonnier, Djibouti”,

https://www.cnrc.navy.mil/regions/cnreurfacent/installations/camp_lemonnier_djibouti.html , E.t. 21.04.2020.

²⁹³ “Combined Joint Task Force - Horn of Africa”, <https://www.hoa.africom.mil/> , E.t. 21.04.2020.

²⁹⁴ https://www.futuredirections.org.au/publication/united-states-foreign-policy-in-the-horn-of-africa-a-profile/?_cf_chl_managed_tk__=pmd_abLGDF_R7JtKxKEmPeu9Rvj.prK6rrGwjLVgfHaIacg-1633502722-0-gqNtZGzNAyWjcnBszQql. E.t. 22.04.2020.

Cibuti’de devlet yapısının korunmasına ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik etkisi bulunmaktadır.

Öte yandan İngiltere, Somali ve Cibuti gibi birçok bölge ülkesinde askeri varlık avantajını koruyarak ve burada yeni askeri üsler arayarak Afrika Boynuzu’ndaki stratejik çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Ayrıca İngiltere, çatışmaları önlemeye ve çözmeye, anlaşmazlıkları sona erdirmeye, bölgesel güvenliği korumaya, terör ve terör örgütlerine karşı savaşta kilit rol oynamaya ve kendisini önemli bir uluslararası güç olarak sunmaya çalışarak bölge ülkelerinde kendisine meşruiyet ve nüfuz sağlamaya çalışmaktadır. İngiltere, bölgesel ordulara askeri eğitim, mali ve lojistik destek sağlayarak uluslararası ortaklığını göstermeye çalışmaktadır.²⁹⁵

İngiltere güvenlik ve askeri alanda terörizme karşı savaş ve bölgesel ordulara mali, askeri ve lojistik destek sağlanması konularında iki ana temaya odaklanmaktadır. Ayrıca bu bölge İngiltere için kıtadaki diğer bölgelere bir geçit sağlamak için önemli bir stratejik konuma da sahiptir. 50’den fazla İngiliz askeri, bir kısmı Mogadişu’nun kuzeybatısında yer alan Baydoba Güvenlik Eğitim Merkezi’nde bulunan asker ile Mogadişu uluslararası havaalanında konuşlandırılmıştır.²⁹⁶

Cibuti Devlet Başkanı İsmail Omar Guelleh, Fransa’yı 1977’de bağımsızlığını kazanmasından bu yana eski sömürgesini terk etmek ve çok az yatırım yapmakla eleştirdikten sonra Fransız şirketlerini 2016’da inşasına başlanan ve 2018’de açılan yeni uluslararası Cibuti Serbest Bölgesi’ne yatırım yapmaya çağırmıştır.²⁹⁷ Afrika Boynuzu’nda Cibuti dışındaki ülkelerle sınırlı ilişkilere sahip olan Fransa, son yıllarda bölgeye yeni ve genişleyen bir ilgi göstermektedir. Afrika Boynuzu’na yönelik Mart 2019’da Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, ekonomik ve siyasi bağları derinleştirmek için Etiyopya, Cibuti ve Kenya’yı kapsayan bir ziyaret gerçekleştirmişti. Macron’un bu ziyareti her ne kadar bölgenin ekonomisini güçlendirmeye yönelik görünse de Fransa’nın ekonomik çıkarları için önem taşıyordu.²⁹⁸ Dolayısıyla Fransa’nın

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ British Embassy Mogadishu, “British military train Somali Army in Baidoa”, 02.06.2021, <https://www.gov.uk/government/news/british-military-train-somali-army-in-baidoa>, E.t. 24.07.2021.

²⁹⁷ Jerry J. Zhang, *Chinese Business and the Belt and Road Initiative: Institutional Strategies*, Routledge, 2021.

²⁹⁸ Zeenat Hansrod, “Macron kicks off Africa tour in Djibouti”, *RFI*, 03.11.2019, <https://www.rfi.fr/en/africa/20190311-macron-kicks-africa-tour-djibouti>, E.t. 04.02.2020.

Cibuti’de devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik yaklaşımları daha ziyade kendi ekonomik çıkarları temelinde devam etmektedir.

Çin açısından bakıldığında ise Cibuti, Kuşak-Yol Girişimi’nden aldığı fonlar ile kıtadaki girişimin ana odak noktası olarak öne çıkmaktadır. Cibuti'nin Kızıldeniz'in girişinde yer alan Cibuti, Kuşak-Yol Girişimi'nin denizcilik boyutu ve Çin'in ekonomik çıkarları açısından son derece önemlidir. Cibuti, tahminen 9,8 milyar dolar değerinde Kuşak-Yol Girişimi projelerine ev sahipliği yapmaktadır.²⁹⁹ 2008'de, Aden Körfezi korsanlıkla mücadele misyonlarına ilk kez katılan Çin, 2013 yılına kadar Cibuti'de kalıcı bir Çin askeri üssü kurma olasılığını tartışmaktaydı. Çin, 2015 yılında Cibuti'de, Doraleh Çok Amaçlı Limanı'nın güneybatısında, Çinli şirketler tarafından 340 milyon dolar tutarında yatırım yapılan bir 'lojistik tesisi' kuracağını duyurmuştu. Ancak Çin'in ilk denizaşırı askeri üssü olma niteliğini taşıyan bu 'lojistik tesisin korsanlıkla mücadele, istihbarat toplama, tahliye operasyonlarını yürütme dâhil olmak üzere birçok farklı operasyon için kullanılması beklenmektedir.³⁰⁰

Aynı zamanda Cibuti'deki tesis, Çin ihracatının geçtiği bölgesel deniz ticaret yollarını korumayı amaçlamaktadır. Cibuti'nin ekonomik gelirlerinin büyük kısmının askeri üslerden kaynaklı kira gelirleri ve liman gelirleri olduğu düşünüldüğünde altyapı ve kapasite artırımına yönelik Çin yatırımları Cibuti'deki ekonomik yapılandırmaya olumlu etki etmektedir. Ancak bununla birlikte Çin'in Cibuti'ye verdiği kredilerin Cibuti'nin geri ödeyebileceğinden çok daha fazla olması Cibuti'yi Çin'e bağımlı hale getirmektedir. Bu bağlamda Cibuti'nin dış kamu borcunun GSYİH'ye oranı, IMF'nin ön bulgularına göre 2016'da %85 iken; 2018'de %104'e yükselmiştir. Böylesi bir durumda Cibuti'nin Çin'e "Hayır" deme imkânı mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Cibuti'de devlet kurumlarının bağımsızlığını ve işlevselliğini sorgulatan bu durum yeniden yapılandırma önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır.

3. ERİTRE

1890'a kadar Etiyopya'ya bağlı olan Eritre, Etiyopya'nın Aksum Krallığı'nın bir parçasıydı. Günümüzde Eritre olarak adlandırılan topraklarda bulunan Tigrinya toplumu,

²⁹⁹ Mwatela, R.Z. and Zhao, C., 'Africa in China's 'One Belt, One Road' initiative: a critical analysis', *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 21, No. 12, 2016, s.13.

³⁰⁰ Çin, 2011'de Libya'dan ve 2015'te Yemen'den olmak üzere iki kez vatandaşlarını tahliye etmiştir.

tarihi kökenlerini, kültürlerini, dinlerini ve dillerini Aksum Krallığı'na kadar dayandırmaktadır.³⁰¹ 1890'da İtalya klan sistemindeki yedi klan bölgesini birleştirmiş ve Eritre'yi oluşturmuştur. Roma İmparatorluğu zamanında Kızıldeniz'in "Mare Erythraeum" olarak adlandırılması dolayısıyla yeni oluşturulan bu ülkeye Eritre adı verilmiştir.³⁰²

Eritre, sömürge olarak İtalya için çok önemli bir konumdaydı. Buradaki limanlar, İtalya'ya Afrika'nın geri kalanı ile ticaret için büyük faydalar sağlamıştır. Ancak daha önemlisi Eritre, Libya ve Etiyopya'daki İtalyan işgaline askeri personel olarak hizmet etmiştir. Nitekim Eritre, 1935'te Etiyopya'yı istila etmek için bir sıçrama tahtası olarak kullanılmıştır. Bu nedenlerden dolayı İtalyanlar, Eritre'ye kara yolları, okul ve demiryolları inşa ederek ciddi yatırımlar yapmışlardır.³⁰³ 1941'de İtalyanlar, İngiltere ve Etiyopya güçlerinin yenilgisine uğradıktan sonra Eritre'den ayrılmış ve bu topraklardaki 50 yıllık İtalyan hâkimiyeti sona ermiştir.

İtalyan hakimiyetinin son bulmasının ardından Eritre'nin kaderi belirsiz ve tartışmalı bir hale gelmiştir. Bu süreçte İngilizler tarafından Eritre'de siyasi partilerin kurulmasının önü açılmış ve Etiyopya ile birleşmek isteyen grupları temsilen Birlik Partisi (the Unionist Party), tam bağımsızlığı savunan Müslüman Birliği Partisi³⁰⁴ ve hem Etiyopya'da hem de Eritre'de Tigrinya dili konuşan nüfusu içeren bir Tigrinya Devleti'nin kurulmasını destekleyen Liberal İlerici Parti'nin (Liberal Progressive Party) kurulması söz konusu olmuştur. Ancak kurulan siyasi partiler tarafından Eritre'de bir düzen oluşturulamayınca II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler'e (BM) Eritre'nin kaderini belirleme görevi verilmiştir.³⁰⁵ Bu bağlamda Eritre'nin kaderini belirleme sorumluluğunu alan BM, çözüm arayışı için Guatemala, Norveç, Pakistan, Burma ve Güney Afrika temsilcilerinden oluşan bir komisyon göndermiştir. Ancak Pakistan ve Guatemala, BM

³⁰¹ Siegfried Pausewang and Astir Shruke (Edt), "The Referendum on Independence for Eritrea", Report of the Norwegian observer Group in UNOVER. *Human Rights Report* No. 2, Oslo, 1993, s.5.

³⁰² Negash Tekeste, *Eritrea and Ethiopia: The Federal Experience*, Newbrunswick, NJ: Transaction Publishers, 1997, s.17.

³⁰³ Negash, Eritrea..., op.cit., s.33-48.

³⁰⁴ Joseph L. Venosa

, "The First Line Against Second Class Citizenship: The Eritrean Muslim League, Islamic Institutional Autonomy, and Representation on the Eve of the Eritrea-Ethiopia Federation, 1950-52", *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 46, No. 3, 2013.

³⁰⁵ Negash, Eritrea...,op.cit.,s. 23.

yönetiminde geçirilecek on yıllık vesayet döneminden sonra bağımsız bir Eritre devleti; Güney Afrika ve Burma, Etiyopya ve Eritre ile oluşturulacak bir federasyon; Norveç ise ilk seçenek olarak Eritre'nin Etiyopya'ya entegre edilmesini ve ikinci seçenek olarak federasyon oluşturulmasını önermiştir. Dolayısıyla komisyondan ortak bir önerinin çıkması söz konusu olmamıştır. 2 Aralık 1950'de BM Genel Kurulu (BMGeK), 390 A (V) sayılı karar³⁰⁶ ile Eritre ve Etiyopya'nın, Etiyopya egemenliği altında, ancak Eritre'nin kendi parlamentosu, anayasası ve bayrağı olacak şekilde bir federasyon kurmasına karar vermiştir.

BMGeK'in federal düzenleme kararı, iki ülke arasındaki farklı yönetim tarzları nedeniyle bir çelişkiye neden olmuştur. Zira sömürge dönemindeki tecrübeleri dolayısıyla Eritre, feodal/otoriter Etiyopya'dan daha liberal bir anayasa çıkarabilmiştir.³⁰⁷ Eritre'de oluşturulan anayasanın dernek ve sendika kurma hakkına ve basın özgürlüğüne izin verdiği düşünüldüğünde bu denli serbestlik Etiyopya İmparatoru'nun kabul edemeyeceği kadar riski barındırmaktaydı. Nitekim Etiyopya İmparatoru, federasyonu zayıflatmak ve Eritre'nin Etiyopya'ya ilhakı için zaman zaman girişimlerde bulunmuştur. 1962'ye gelindiğinde ise Etiyopya'nın yoğun baskısı altında Eritre Parlamentosu, Etiyopya ile birleşme yönünde oy kullanmış ve Eritre, Etiyopya'nın on dördüncü eyaleti olmuştur.³⁰⁸

3.1. Eritre'nin Stratejik Konumu ve Bölgesel Potansiyeli

Kızıldeniz'in güneybatısında yer alan ve 2.234 km kıyısı şeridi³⁰⁹ olan Eritre, Bab-el Mendeb Boğazı'ndan Akdeniz'e ve Akdeniz'den Hint Okyanus'a olan tüm geçişleri kontrol altında tutmaktadır. Aynı zamanda Dahlak Adaları Eritre'nin stratejik konumunu güçlendirmektedir.

Günümüzde yaklaşık olarak 4.8 milyon varil petrolün Bab-el Mendeb Boğazı'ndan geçerek Arap Yarımadasının güneybatısında bulunan Yemen ile Afrika Boynuzu'nda bulunan Eritre ve Cibuti arasındaki dar boğazdan geçiş yaptığı tahmin edilmektedir. Bu

³⁰⁶ "Final report of the United Nations Commissioner in Eritrea", https://digitallibrary.un.org/record/624014/files/A_2188-EN.pdf, E.t. 22.09.2021.

³⁰⁷ John Markakis, *National and Class Conflict in the Horn of Africa*, Cambridge; Cambridge University Press, 1988, s.53.

³⁰⁸ Zewde, op.cit. s.219.

³⁰⁹ CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/er.html> E.t. 31.05.2018

bağlamda Eritre'nin barış, güvenlik ve istikrarı aynı zamanda Bab-el Mendeb Boğazı'nın da barış, güvenlik ve istikrarını doğrudan etkileyebilme kapasitesine sahiptir.³¹⁰

Eritre küresel ticaret açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Ticari ve askeri anlamda oldukça önemli bir konumda yer alan Eritre günümüzde BAE, Mısır, İran ve İsrail'e askeri üs sağlamaktadır.³¹¹ Eritre'nin diğer ülkelere sağlamış olduğu bu üsler ve yaptığı ikili anlaşmalar, şüphesiz kendi güvenliğini sağlamaya yöneliktir. Eritre'nin Etiyopya ile yaşadığı sınır sorunlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışan Körfez ülkeleri ve diğer Batılı ülkeler bölgedeki varlıklarını kalıcı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan hâlihazırda Eritre'de her ne kadar petrol ve doğalgaz rezervleri olmasa da sahip olduğu altın ve mineral kaynakları ile stratejik konumunun yanı sıra ticari açıdan da oldukça göze çarpmaktadır. Ancak sahip olduğu stratejik konuma ve yeraltı kaynaklarına rağmen Eritre günümüzde dünyanın en az gelişmiş ülkeleri arasında yer almaktadır.³¹²

3.2. Eritre'de Toplumsal Yapı ve Klan Sistemi

Avrupa devletlerinin Afrika'daki sömürge politikaları, kıtada yer alan toplumların farklı devletler arasında bölünmesine ve ülke sınırlarının yapay olarak belirlenmesine neden olmuştur. Bir ulusun içine başka bir ulus eklenerek devletin revize edilmesi mevcut devletin işleyişine zarar vermektedir. Ulus bilinci oluştuktan sonra bir devletin oluşturulması devletin sürekliliği ve kurumsal olarak güçlü olmasını beraberinde getirmektedir. Kısacası, ulus ve devletin ne kadar uyumlu olduğu devletin bekasını etkilemektedir.

Eritre'de Tigray, Tigre, Beni Amer, Shao, Kunama, Baria ve Afarlar olmak üzere yedi klan ve yediden fazla etnik grup bulunmaktadır. Ayrıca Tigre klanı Habab, Marya ve Mensa olmak üzere 3 alt klanı bünyesinde barındırmaktadır.³¹³ Kısacası Eritre'de homojen yapıda tek bir millet bulunmamaktadır. Eritre'de dağlık kesimlerde Hıristiyan

³¹⁰ Jean-Paul Rodrigue, "Straits, Passages and Chokepoints A Maritime Geostrategy of Petroleum Distribution", *Cahiers de Géographie du Québec*, Vol. 48, No. 135, Décembre 2004, s.364.

³¹¹ "Eritrea: Another Venue for the Iran-Israel Rivalry", *Stratfor*, 11.12.2012, <https://worldview.stratfor.com/article/eritrea-another-venue-iran-israel-rivalry> E.t. 01.06.2018

³¹² "Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa> , E.t. 08.06.2018.

³¹³ Negash, Eritrea..., op.cit., s.17.

ve Tigrinya dili konuşan halk yaşarken; ovalarda Müslümanlar ve başta Arapça ve Afarca olmak üzere farklı dilleri konuşan halklar yaşamaktadır.³¹⁴

Tablo-17: Eritre'nin Ana Etnik Grupları

Grup	Nüfus %	Yerleşim yerleri	Din
Tigray	50	Dağlık arazi	Hristiyan
Tigre	31	Kuzey Eritre	İslam
Saho	5	Doğu ovaları	İslam
Afar	5	Doğu ovaları	İslam
Beni Amer	2,5	Batı ovaları	İslam
Bilen	2,1	Batı ovaları	İslam, Hristiyanlık
Kunama	2	Batı ovaları	İslam, Animizm ³¹⁵
Nara	1,5	Batı ovaları	İslam
Rashaida	0,5	Doğu ovaları	İslam

Kaynak: Niaz Murtaza, *The Pillage of Sustainability in Eritrea, 1600s-1990s: Rural Communities and the Creeping Shadows of Hegemony*, London: Greenwood Press, 1998, s.33.

Farklı etnik gruplar arasında ortak bir Eritre kimliği bilinci, İtalyan sömürgeciliğinin ortaya çıkmasından önce oldukça az görünmekteydi. İtalyan sömürgeciliği ile hem yüksek kesimlerdeki Hristiyanların hem de ovalardaki Müslümanların zihninde belirgin bir Eritre kimliği oluşmaya başlamıştır. Eritre milliyetçiliği, ortak bölge ve ortak sömürge tarihi deneyimi üzerine kurulmuş olması bakımından çoğu Afrika devletinin milliyetçiliği ile benzerlik göstermektedir. Ancak Eritre milliyetçiliği bağlamında Eritrelilerin İtalya'ya karşı bir direnişte bulunmaması onların kısmen Afrika milliyetçiliğinden farklı olduğunu göstermektedir.

1960'lı yıllarda ve 1970'lerin başında Eritre'de ortaya çıkan yeni bağımsızlık hareketleri, İtalyan sömürgeciliğinin oluşturduğu farklı Eritre kimliği temelinde bağımsız bir Eritre devletini ortaya çıkarmıştır.

3.3. Eritre'nin Bağımsızlık Mücadelesi ve Etiyopya İç Savaşı

Etiyopya İmparatoru Haile Selassie'nin 1962'de Eritre'yi on dördüncü eyaleti ilan etmesi ve BM'nin oluşturduğu federal düzenlemeyi bozması Eritre toplumunu ikiye bölmüştür. Özellikle, İmparatorun işçi sendikalarını yasaklama kararı, çoğu Hristiyan olan Eritre işçi sınıfının hükümete desteğinin azalmasına yol açmıştır. Ayrıca, ekonominin

³¹⁴ Niaz Murtaza, *The Pillage of Sustainability in Eritrea, 1600s-1990s: Rural Communities and the Creeping Shadows of Hegemony*, London: Greenwood Press, 1998, s.32.

³¹⁵ Antropolog E. B. Tylor (1832-1917) tarafından icat edilen "animizm", bitkilere, cansız nesnelere ve doğal olaylara canlı bir ruhun atfedilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca maddi evreni organize eden ve canlandıran doğüstü bir güce olan inanç olarak da ifade edilmektedir. Detaylı bilgi için Bkz. David Chidester, "Animizm", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2021, Vol. 14, No. 33, s.427.

kötüleşmesi ve artan işsizlik oranı Etiyopya hükümetini, yoksul Eritre Hıristiyanlarına verdiği destekten uzaklaştırmıştır. 1962'de İmparator'un federal düzenlemeyi ortadan kaldırması, Eritre toplumunun temel çıkarlarına aykırı hareket edildiği düşüncesine yol açmıştır.³¹⁶

Eritre'de 1961'de ortaya çıkmaya başlayan silahlı direniş hareketleri İmparator'un federal düzenlemeye karşı ihlallerine tepki olarak ortaya çıkmıştır.³¹⁷ Bu bağlamda 1958'de çökmekte olan federatif yapıyı kurtarma amacıyla, federasyona ılımlı yaklaşan Eritreliler tarafından kurulan Eritre Kurtuluş Hareketi (EKH)³¹⁸ içinden ayrılarak daha sert bir çizgide ortaya çıkan Eritre Kurtuluş Cephesi (EKC), Eritre'de ilk silahlı direniş hareketi olmuştur. 1961'de Kahire'de yaşayan Eritreli sürgün edilmiş kişiler tarafından kurulan EKC, aynı yıl içinde Etiyopya kuvvetlerine saldırıya geçmişlerdir. EKH'nin ortaya çıktığı bu dönemde Mısır'da Cemal Abdül Nasır'ın etkisiyle oldukça popüler bir kavram haline gelen Pan-Arabizmin Eritre'de de etkisini göstermiştir. Mısır ve Suriye'nin 1 Şubat 1958'de birleşip 28 Eylül 1961'de Suriye'de yaşanan darbe nedeniyle dağılan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) oluşturması ve Arap birliğine giden ilk süreç olarak ortaya çıkmıştır.³¹⁹ Mevcut konjonktürde 1961'de Mısır'ın başkenti Kahire'de kurulan EKC, gösterdiği direnişi Pan-Arabizm ekseninde sürdürmüş ve İslam'ı da ulusal seferberlik aracı olarak kullanmıştır.³²⁰ Hıristiyan Etiyopya'nın hâkimiyetinden bağımsızlık kazanma amacıyla faaliyetlerini sürdüren EKC'ye destek Eritre'yi Arap dünyasının bir parçası olarak gören General Abdul Kerim Kasım yönetimindeki Irak ve Baas Partisi içinden çıkan ve içinde Hafız Esad'ın da yer aldığı bir grup darbecinin yönetimindeki Suriye'den gelmiştir. EKC, bu zamana kadar Eritre'de örgütlü tek siyasi hareket olduğundan örgüte katılan Hıristiyan üyeler dışlanmıştır. Bu durum Hıristiyan Eritreliler ve Müslüman üyeler arasında çatışmaya neden olmuştur.³²¹ Özellikle, ordunun ayrı ayrı bölgesel silahlı gruplara bölünmesi ve ayrı bir Hıristiyan ordu biriminin oluşturulması çatışmayı yoğunlaştırmış ve EKC'yi zayıflatmıştır.³²²

³¹⁶ Markakis, op.cit., s. 54.

³¹⁷ Pausewang ve Suhrke, 1993: 7

³¹⁸ Negash Tekeste, *Rethinking Education in Ethiopia*, Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 1996, s.149.

³¹⁹ Arı, "Geçmişten Günümüze Ortadoğu...", op.cit., ss. 195-196.

³²⁰ Zewde, A History of op.cit., s.220.

³²¹ Negash, Rethinking..., op.cit., s. 150.

³²² Negash, Rethinking..., op.cit., s. 152.

1970'lere gelindiğinde Eritre'de EKC'nin hegemonyasına meydan okuyan üç grup ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 1973'te Issasias Afewerki liderliğinde kendisini sosyalist olarak tanımlayan Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (EHKC), en güçlü grup olarak ortaya çıkmıştır. EHKC en temel desteği Hristiyanlardan almıştır. Ancak EKC'den farklı olarak EHKC, siyasi programını dini terimlerle tanımlamamış ve herhangi bir mezhebe yönelik oluşturmamıştır. Bu durum EHKC'nin Müslümanlardan da üye kazanmasını ve desteğini genişletmesini mümkün kılmıştır. İzlediği kapsayıcı politikalar neticesinde EHKC, 1970'lerin sonlarında Eritre'de hegemon güç olarak belirmiştir. Bu süreçte EHKC'nin silah kapasitesini arttırmasıyla 1971-1974 yılları arasında EKC ile ciddi çatışmalara girmiştir. 1981'e gelindiğinde ise EHKC ile yeni kurulan ve ideolojik açıdan sosyalist olan Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (THKC) tarafından EKC, Eritre'den Sudan'a doğru püskürtülmüştür.

THKC ve EHKC her ne kadar EKC'ye karşı birlikte hareket etmiş olsa da kendi içlerinde sorunlar da yaşamıştır. THKC'nin silahlı mücadelesini bağımsız bir Tigray devletine ulaşma amacıyla sürdürdüğünü manifestosunda belirtmesi, EHKC'nin tepkisine yol açmış ve EHKC, THKC'ye daha demokratik bir Etiyopya için mücadele etmesi gerektiğini bildirmiştir.³²³ Öte yandan THKC ve EHKC her ne kadar ideolojik açıdan sosyalizmi savunmuş olsa da iki örgütlenmenin de SSCB ile anlaşmazlıkları bulunmaktaydı. Zira SSCB, THKC ve EHKC'ye karşı Etiyopya hükümetini desteklemekteydi. Ancak EHKC, SSCB'nin Etiyopya'ya verdiği desteği hatalı bir politika olarak değerlendirmiş olsa da SSCB'yi stratejik bir müttefik olarak görmüştür. THKC ise SSCB'yi sosyal emperyalist olarak değerlendirip, SSCB'yi 1974-1987 yılları arasında Etiyopya'yı yöneten askeri cunta Derg³²⁴ ile birlikte savaşılmaması gereken bir düşman olarak görmüştür.³²⁵

1 Eylül 1961'de başlayan Eritre'nin bağımsızlık mücadelesinde EHKC ve THKC, Etiyopya'ya karşı pragmatik hareket etmiş ve birbirlerine bazı konularda destek sağlamışlardır. Bu bağlamda EHKC, THKC savaşçılarına askeri eğitim ve silah desteği

³²³ John Young, "The Tigray and the Eritrean People's Liberation Fronts: a History of Tensions and Pragmatism", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 34, No. 1, 1996, s. 112-113.; Negash Tekeste and Kjetil Tronvoll, *Brothers at War: Making Sense of the Eritrean Ethiopian War*, Oxford: James Curry Press, 2000, s. 15.

³²⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Etiyopya'nın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/eti-yopya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, E.t. 25.09.2021.

³²⁵ Young, op.cit., s. 115.

sağlarken; THKC, EHKC'ye o dönemde yönetimdeki cuntacı Derg hükümetinin tasfiyesi sırasında önemli askeri destek sağlamıştır. Örneğin 1983'te THKC, Derg'in Kızıl Yıldız Operasyonu'na karşı EHKC'yi desteklemek için binlerce savaşçısını EHKC siperlerine yollamıştır. Bu destek ile THKC savaşçıları, Derg tarafından neredeyse tamamen ortadan kaldırılan EHKC'nin kurtarılmasında çok önemli bir rol oynamıştır.³²⁶ Ancak cephedeki iş birliği çok uzun sürmemiştir.

1980'lerin sonunda THKC önderliğinde, cephenin EHKC ile ittifakına ilişkin yoğun tartışmalar yaşanmıştır.³²⁷ 1985'te THKC, ulusların kendi kaderini tayin hakkını kabul etmeye cesaret edemeyen EHKC'yi "antidemokratik" olarak nitelendirmiş ve EHKC ile ilişkisini stratejik olmaktan ziyade taktiksel olarak tanımlamıştır. Bu süreçte EHKC'ye destek veren askerlerini Eritre'den çekmiş ve EHKC'nin karşısında yer alan gruplara destek vermiştir. EHKC ise bu duruma THKC ile her türlü iş birliğini keserek karşılık vermiştir. Bu bağlamda EHKC, THKC'nin Eritre'deki radyo istasyonunu kapatmıştır. Bununla birlikte EHKC, 1984-1985 yıllarında Tigray bölgesinde yaşanan kıtlık karşısında Sudan'dan Tigray'a giden ulaşım yollarını kapatmış; Eritre'den geçerek THKC tarafından Tigray halkına yardım amaçlı gıda yardımı yapılmasını da engellemiştir.³²⁸

İki grup arasında 1988'e kadar gerginlikler devam etmiş ve 1988'de her iki grup da önemli zaferler elde etmiştir. Bu bağlamda THKC, Tigray'ın çoğunu kontrol ederken; EHKC, Derg ordusundan çok sayıda silah ele geçirmiş ve çatışmalardan galip ayrılmıştır. EHKC ve THKC'nin farklı alanlarda kazanımlar elde etmesi cesaretlenmelerine neden olmuş ve bu süreçte Addis Ababa'daki Derg rejimin zayıflamasından faydalanıp hükümeti devirmek için iş birliği yapılmasını önemli görmüştür. Bu bağlamda Nisan 1988'de Sudan'ın başkenti Hartum'da dört gün süren müzakerelerin ardından EHKC ve THKC yeniden ittifak kurmuş ve 1991'e gelindiğinde Derg rejimine karşı zafer kazanılmıştır.

³²⁶ Patrick Glik ve Martin Plaut, "War in the Horn: The conflict Between Ethiopia and Eritrea", *The Royal Institute of International Affairs*, Discussion Paper, 1999, s. 8.

³²⁷ Zeratsion Ghidey, "The Ideological and Political Causes of the Ethio-Eritrean War. An Insider's View", *Paper for the International Conference on the Ethio-Eritrean Crises*, Amsterdam July 24, 1999.

³²⁸ Young, op.cit., s. 116.

3.4. Eritre'nin Bağımsızlığı

1991'de Asmara'da EHKC tarafından de facto olsa da bağımsız bir Eritre devletinin ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Eritre'de daha sonra Nisan 1993'te bir referandum yapılmış ve 24 Mayıs 1993'te resmi olarak bağımsızlığını kazanmıştır. 1966'da EKC'ye katılan ve daha sonra EHKC'yi kuran Isaias Afewerki, 1993'te bağımsızlığını kazanan Eritre'nin ilk ve hâlihazırdaki Cumhurbaşkanı olarak görev yapmaktadır.

Bağımsızlığa kadar geçen süreç içinde Etiyopya ve Eritre arasındaki resmi ilişkiler askıya alınsa da iki ülke arasındaki resmi ilişkiler Haziran 1993'te Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasıyla başlamıştır. 1993 sonunda iki ülke arasında Eritre'nin kendi para birimini düzenleyene kadar ortak para birimi kullanmak için anlaşma imzalamıştır. Ayrıca döviz kuru politikalarının uyumlu hale getirilmesi, faiz oranları üzerinde iş birliği yapılması, enflasyon kontrol mekanizmalarının oluşturulması ve döviz politikalarının senkronize edilmesi konularında anlaşmaya varılmıştır. Ancak anlaşmaların uygulanması konusunda ilerleme, kurumsal mekanizmaların yetersizliği nedeniyle mümkün olmamıştır.

Eritre'nin 1997'de ortak para birimini kullanmayı bırakıp kendi para birimine geçtiğinde iki ülke arasındaki gerilim yükselmiş ve aradaki ilişkiler kopmaya başlamıştır. İki ülke arasında yaşanan kopuşun temel nedeni Eritre'nin Etiyopya'ya danışmadan kendi para birimine geçmesinden kaynaklı olmuştur. Ayrıca Eritre'ye karşı olarak Etiyopya'nın uygulamaya koyduğu ekonomik önlemler durumun daha da kötüleşmesine yol açmıştır.

Temmuz 1997'de Etiyopya askeri birlikleri Eritre sınırını Afarların bulunduğu Bada'ya bağlı Adi Murug bölgesine girerek geçmiş ve Afar Devrimci Demokratik Birleşik Cephesi'nin (ADDDB) isyancılarını aramaya başlamıştır. Bu durum üzerine Eritre Cumhurbaşkanı Afewerki, Etiyopya Başbakanı Meles Zenawi'ye bir mektup yazarak Etiyopya birliklerinin Eritre sınırlarından çıkmasını istemiştir. Bu durum üzerine bir sınır komisyonu kurulması kararlaştırılmış ve komisyondan karar çıkana kadar iki ülke arasında Badme ve Adi Murug bölgelerini kapsayan sınır sorunu çözülene kadar statükonun korunması üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

Ancak Tigrayan yetkililer tarafından Ağustos 1997'de yayınlanan bölgesel bir Tigray haritası, sınır üzerindeki mevcut anlaşmazlıkları arttıran bir etkiye sahip olmuştur.

Yayınlanan haritada, Tigray eyaletinde Adi Murug ve Badme bölgeleri de dâhil olmak üzere Eritre'nin önemli bir toprağını içermekteydi.³²⁹

Ortak sınır komisyonu toplantısından iki gün önce, 6 Mayıs 1998'de bölgede askeri çatışmaların sıklaştığı görülmüştür. Bu bağlamda Badme bölgesi boyunca Eritre askeri güçleri ve Tigray milis güçleri karşı karşıya gelmiştir. Eritreli yetkililer Badme bölgesinin Eritre'nin egemen bölgesi olduğunu iddia ederken; Tigraylar iddiaları reddetmiş ve Eritrelilerin silahlarını bırakmaları gerektiğini dile getirmiştir. İki grup arasındaki tartışma ve çatışmaların yanı sıra Eritreli bir subayın öldürülmesi mevcut çatışmaların daha fazla artmasına yol açmıştır.³³⁰ Nitekim 12 Mayıs 1998'de Eritre, seferberlik ilan ederek ordusunu Badme ve doğuda yer alan Zalambessa sınır bölgelerine yönlendirmiştir.

3.5. 1998-2000 Eritre-Etiyopya Savaşı

Savaşın temel nedenlerine bakıldığında 19. Yüzyılda Avrupalı sömürgeci devletlerin politikaları, Eritre'nin etnik yapısı ve bu grupların sınır ötesindeki varlığı, komşularla sorunlu ilişkileri ve devleti yöneten karar vericilerin kişisel özellikleri ön plana çıkmaktadır.

İlk olarak İtalyan sömürge mirasının ortaya çıkardığı Eritre devleti dışında, sosyo-ekonomik gelişmeler sonucunda Eritre'de belirgin bir Eritreli kimliği oluşturulmuştur. Öte yandan sömürge döneminde Etiyopya işgal edilmeden önce İtalya ile Etiyopya arasında imzalanan anlaşmalar ile sınırlar belirlenmeye çalışılmış ancak Etiyopya'nın işgal edilmesinden sonra imzalanan anlaşmaların önemi ortadan kalkmıştır.³³¹

İkinci olarak Eritre'de bulunan yedi klan ve yediden fazla farklı etnik grubun kendi sınırlarının ötesinde kan bağları bulunmaktadır. Eritre'nin Etiyopya ile yaşadığı savaşlar klanlar ve etnik gruplar arasında düşmanlığı ortaya çıkarmış ve bölünmeleri başlatmıştır. Bu düşmanlık ve bölünmeler de farklı Eritre kimliğinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

³²⁹ Glik ve Plaut, op.cit., 19; Ruth Iyob, "The Ethiopian and Eritrean Conflict: Diasporic vs Hegemonic States in the Horn of Africa" *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 38, No. 4, United Kingdom: Cambridge University Press, 2000, s. 675.

³³⁰ Tekeste ve Tronvoll, op.cit., s. 1.

³³¹ Ibid.,s. 8.

Özellikle 1998-2000 Eritre-Etiyopya Savaşı, Tigray kökenli Eritreliler arasındaki bölünmeyi ciddi anlamda etkilemiştir.³³²

Son olarak devletin başında bulunan karar vericilerin kişisel özelliklerine bakıldığında Eritre Cumhurbaşkanı Afewerki ve Etiyopya Başbakanı Meles, geçmişte gerilla liderleri ve otoriter liderler olarak ön plana çıkmıştır.³³³ Afewerki, genel olarak alınacak kararları tek başına alan bir diktatör olarak ön plana çıkmıştır. Güvendiği danışmanlarının generaller olarak ön plana çıktığı görülen Afewerki'nin 1998'de Eritre ordusunu kabineye ya da parlamentoya danışmadan Badme'ye göndermesi kişisel emri üzerine söz konusu olmuştur.³³⁴ Etiyopya hükümetini zayıf ve bölünmüş olarak algılayan ve bu doğrultuda Etiyopya'daki siyasi durumu yanlış okuyan Afewerki, bir saldırı ile başlattığı savaşı kazanabileceğini düşünmüş ve savaşın Etiyopya'yı serbest ticaret düzenlemesine geri dönmeye zorlayacağını düşünmüştür.³³⁵ Öte yandan Etiyopya Başbakanı Meles, Eritre'ye karşı ılımlı ve yumuşak politikaları nedeniyle ulusal kamuoyunda eleştirilere maruz bırakılmıştır.³³⁶

Bu konjonktürde savaş, Eritre'nin ordusunu 12 Mayıs 1998'de Badme ve çevresinde seferberliğe geçirmesi üzerine başlamıştır. İlk aşamada 22 Mayıs - 11 Haziran arasında yaşanan çatışmalar kısa sürmüş olsa da bu çatışmaların sonuçları iki taraf için de ağır olmuştur. Hava saldırılarının da yapıldığı bu savaşta, dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'un her iki ülke lideri ile yaptığı telefon görüşmeleri sonucunda hava saldırıları bir anlaşmayla geçici olarak durdurulmuştur. Ancak kısa süre sonra Etiyopya tarafından bu anlaşma bozulmuştur.³³⁷

³³² Woldegabreiel Berhane, "Eritrea: a War of National Unity", *The Search for Peace: The Conflict between Ethiopia and Eritrea*, Proceedings of the scholarly conference on Ethiopia-Eritrea conflict, ed. Lencho Lata, Oslo, Norway 6-7 July 2006, s.34.

³³³ Jon Abbink, "Badme and the Ethio- Eritrean Border: The Challenge of Demarcation in the Post War Period.", *Africa*, Vol. 58, No. 2, 2003, s. 221.

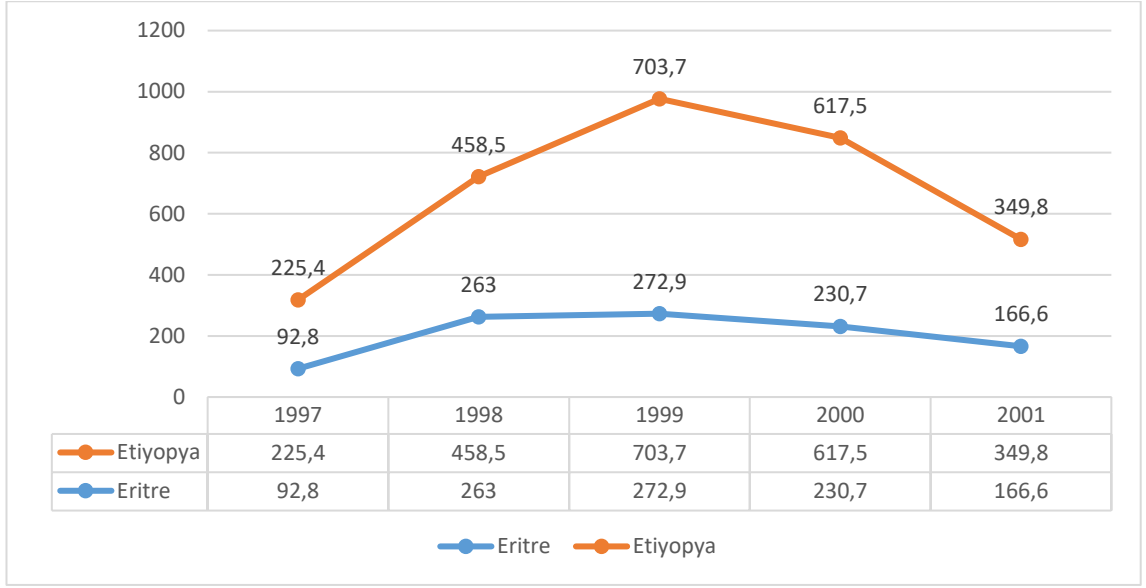
³³⁴ Tronvoll, op.cit., s.58.

³³⁵ Abbink, Ibid.

³³⁶ Lata Lencho, "Introduction" In *The Search for Peace: The Conflict between Ethiopia And Eritrea*. Proceedings of the scholarly conference on Ethiopia-Eritrea conflict, Edited by. Lencho Lata, Oslo, Norway 6-7 July 2006, s.73.

³³⁷ Glik and Plaut, *War in the Horn* op.cit., s. 27.

Grafik-3: 1997-2001 Yılları Arası Eritre ve Etiyopya'nın Askeri Harcamaları

Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database, <https://www.sipri.org/databases>

Grafik-3'te görüldüğü üzere her iki ülkenin silah harcamaları 1997'den itibaren savaşın sonuna kadar artış göstermiştir. Savaşın sonunda askeri harcamaların azalması söz konusu olsa da her iki ülkenin savaş harcamalarının 1999'da, savaş öncesi yıla kıyasla üç katına çıktığı görülmektedir. Şubat 1999'da Etiyopya, Eritre güçlerine karşı başlattığı yoğun saldırı ile Badme'yi ele geçirmiştir. Daha sonra Eritre ordusunun Badme'yi geri alma girişimleri söz konusu olsa da bu girişimler başarısız olmuş ve Eritre ordusunun ağır kayıpları söz konusu olmuştur.³³⁸ Mayıs 2000'e gelindiğinde Etiyopya, tüm cephelerde Eritre ordusuna karşı saldırıya geçmiş ve bir haftalık yoğun saldırılar sonucunda Etiyopya ordusu, batıda Eritre'nin iç bölgelerine doğru ilerlemeye başlamıştır. 29 Mayıs 2000'de Afewerki, tüm ihtilafli bölgelerden çekilme emrini vermiş ve 30 Mayıs 2000'de ise Etiyopya, Eritre'nin batısındaki topraklardan çekildiğini belirterek işgal altındaki bölgeleri kurtarma hedefine ulaştığını bildirmiştir.³³⁹

Savaş, 18 Haziran 2000'de Düşmanlıkların Durdurulması Anlaşması'nın imzalanmasıyla resmi olarak bitmiştir. Eritre-Etiyopya Savaşı, 1980-1988 İran-İrak Savaşı'ndan bu yana iki devlet arasında bölgesel olarak yaşanan en büyük konvansiyonel çatışma olarak

³³⁸ Fiona Lortan, "The Ethiopian and Eritrean Conflict: Fragile Peace," *African Security Review*, Vol. 9, No. 4, 2000, s. 5.

³³⁹ Ibid, s.6.

tanımlanmıştır.³⁴⁰ Savaşın sonucunda kesin ölüm sayısı bilinmemekle birlikte her iki taraftan da toplam kaybın 50.000-120.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan ölümlere ek olarak iki taraftan da 1 milyon kişinin yerlerinden edildiği ifade edilmektedir.³⁴¹ Ayrıca Eritre, Etiyopya kökenli 60.000 Etiyopyalı ve Eritreliyi ülkeden kovarken; Etiyopya, 75.000 Eritre kökenli Eritreli ve Etiyopyalıyı ülkeden kovmuştur.³⁴² Savaş her iki ülkenin hükümetinde otoriter eğilimi arttırmış ve bu bağlamda ülke içinde muhalefete karşı güç kullanımı ve tutuklamaların yaşanması söz konusu olmuştur.

3.6. Dış Faktörlerin Eritre’de Yeniden Yapılandırılmaya Etkisi

Rusya ve Eritre geleneksel olarak siyasi alanda yoğun bir diyalog sürdürmektedir. Rusya’nın Eritre’de bir askeri üs inşa edeceğini açıklaması Eritre’yi de bölgede önemli bir konuma getirmektedir. 31 Ağustos 2018’de Rusya’nın Doğu Afrika’da bir deniz üssü inşa etme isteğini açıklamasıyla birlikte Rusya ve Eritre diplomatik ilişkilerini ileri boyuta taşımıştır. Deniz üssünün inşası aynı zamanda ticaret ve yatırım bağlarının da genişletilmesine olanak sağlayacaktır. Rusya, Eritre’de deniz üssü inşa ederek lojistik merkezi olma ve Kızıldeniz’e erişim amacındadır. Bu bağlamda bir lojistik merkezi olma konusunda başarılı olursa, BAE ile birlikte ikinci ülke olarak Eritre’deki üsse sahip olacaktır. Ancak devletin yeniden yapılandırılması kapsamında bakıldığında her iki ülkenin iş birliğinden farklı çıkarılara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda Kasım 2018’de Eritre savunma sanayisine yönelik BM yaptırımlarının kaldırılmasının ardından Rusya’nın Eritre’nin silah pazarlarına hızla girmesi söz konusu olmuştur. Bununla birlikte Eritre açısından Rusya’dan silah alımı hükümetin halk üzerindeki hâkimiyeti daha çok konsolide olmuştur. Yaptırımların Irak ve Libya’da rejim değişikliği sağlamadaki başarısızlığını gerekçe gösteren Rusya, 2000 yılında Etiyopya ve Eritre’ye silah ambargolarının uygulanmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak Rusya nihayetinde yaptırımlara razı oldu ve her iki ülkeyle yaptığı silah anlaşmalarının eleştirilerinden sapmak için Etiyopya-Eritre Savaşı’na diplomatik bir çözümü

³⁴⁰ Richard Reid, “Old Problems in New Conflicts: Some Observations on Eritrea and its Relation with Tigray, From Liberation Struggle to Interstate War.” *Africa: Journal of International Institute*, Vol. 73, No. 3, 2003, s.374.

³⁴¹ Martin Plaut, “The conflict and its aftermath” in *Unfinished Business: Ethiopia and Eritrea at War*, edited by Dominique Jacquin-Berdal and Martin Plaut. Asmara: Red Sea Press, 2004, s. 118.

³⁴² Plaut, 2004: 119

desteklemeye yönelmiştir.³⁴³ Rusya'nın yaptırım sonrası dönemde Eritre'nin silah pazarına giren ilk büyük güç olması şaşırtıcı görünmemektedir. Rusya, Ocak 2020'de Eritre'ye yılsonuna kadar iki Ansat helikopteri teslim edeceğini duyurmuştur.³⁴⁴ Ayrıca Rus yetkililer, Ekim 2019'da Eritre'nin Rus füze botları, helikopterleri ve hafif silahları satın alma konusundaki ilgisini dile getirmiştir. Bu durum Rusya tarafından Eritre'ye daha fazla satışın yapılacağına sinyallerini göstermektedir.³⁴⁵ Dolayısıyla Rusya'nın Eritre'deki faaliyetleri devlet-toplum ilişkileri bağlamında devletin yeniden yapılandırılması önünde önemli bir risk olarak bulunmaktadır.

Kızıldeniz'de deniz üssü için uygun seçeneklerin az olması nedeniyle Rusya, askeri tesis ya da deniz üssü için en uygun yer olarak Eritre'yi seçmiştir. Lavrov ayrıca, Eritre'de bir lojistik merkezinin inşasının Rusya-Eritre ticaret ilişkilerine fayda sağlayacağını ve bunun da yaptırım sonrası bir ortamda maden çıkarma, tarım makineleri transferi ve altyapı geliştirme anlaşmaları ile sonuçlanabileceğini ifade etmiştir.³⁴⁶ Bu durum Eritre'de ekonomi sektörüne yönelik avantaj sağlamakla birlikte buradan elde edilecek gelirlerin halka adaletli dağıtılması konusunda sorunların olmasıyla avantajını yitirecektir.

Afrika Boynuzu Türkiye ve Katar'ın da varlıklarıyla birlikte giderek artan şekilde Suudi Arabistan ve BAE için stratejik bir önem kazanmıştır. 2000'li yılların başından itibaren, Suudi Arabistan ve Afrika Boynuzu'ndaki KİK müttefiklerinin başlıca güvenlik odağı, İran'ın bölgeye kuvvet gönderme çabalarına karşı koymaktı. İran, deniz kuvvetlerinin bölgeye konuşlandırılmasını desteklemek için Eritre ve Sudan'daki limanlara erişim sağlamaya çalışmıştı. Yemen'de 2015'te patlak veren savaştan sonra Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyon, İran'ın Kızıldeniz limanlarına erişimini engelleyen güvenlik anlaşmalarını Eritre ve Sudan ile imzalamıştı.

³⁴³ Leonid Gankin, "Pobeda Russkogo Oruzhiya Na Efiopsko-Eritreyskom Front [The Victory of Russian Weapons on the Ethiopian-Eritrean Front]," *Kommersant*, May 19, 2000, <https://www.kommersant.ru/doc/148295>, 01.10.2021.

³⁴⁴ Fahad Shabbir, "Russia to Deliver 2 Ansat Helicopters to Eritrea in 2020," *Urdu Point*, January 20, 2020, <https://www.urdupoint.com/en/world/russia-to-deliver-2-ansat-helicopters-to-erit-814332.html>, E.t. 1.10.2021.

³⁴⁵ Fahad Shabbir, "Eritrea Interested in Buying Weapons from Russia," *Tesfa News*, October 23, 2019, <https://www.tesfanews.net/eritrea-interested-buying-russia-military-equipment-weapons/>. E.t. 01.10.2021.

³⁴⁶ "Vedet Peregovory o Sozdanii Logisticheskogo Tsentra v Portu Eritrei [Russia is in Talks to Establish a Logistics Center in a Port off Eritrea]," RIA Novosti, 2018.

Yemen'deki askeri operasyonları gerçekleştirebilmek için Suudi Arabistan, Eritre Assab'da KİK tesislerinde bir askeri üs elde etmiştir. Suudi Arabistan Kralı Salman bin Abdülaziz Al-Suud daha sonra Eritre Devlet Başkanı Isaias Afwerki ile KİK askeri operasyonlarına ev sahipliği yapma konusunda 30 yıllık bir anlaşmayı sonuçlandırmak için bir araya gelmiştir.³⁴⁷ Daha sonra BAE, askeri operasyonlarını Eritre'nin Assab kentindeki bir üsse kaydırarak Afrika Boynuzu'ndaki askeri varlığını sürdürmüştür.³⁴⁸ BAE'nin Eritre'deki faaliyetleri uluslararası kapsamda tepkilere neden olmuştur. Bu minvalde 2016'da BM Somali ve Eritre İzleme Grubu, Eritre'de BAE askeri üssünün kurulmasının ve devam eden genişlemesinin Eritre'ye askeri malzeme transferini ve askeri yardım alışverişini içerdiğini ve dolayısıyla Eritre'ye yönelik uluslararası silah ambargosunun ihlalini oluşturduğunu iddia etmektedir.³⁴⁹ Ayrıca, BAE güçlerinin binlerce Yemenli terörlü mücadele personelinin eğitmek ve donatmak için Assab üssünü kullandığı da iddialar arasında bulunmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, Eritre'deki BAE üssünün, Yemen'de yaşanan süreçle bağlantılı bir gözaltı merkezi olduğuna dair raporlar sunmuştur.³⁵⁰ Eritre hükümetiyle angajmanı artırmak isteği konusunda önde gelen ülkelerden biri olan BAE ve Suudi Arabistan'ın politikaları Eritre'de devletin kurumsal yapısının güçlendirilmesine yönelik faaliyetleri görünür olsa da bu aktörlerin Eritre'nin kurumsal kapasitesinden ya da devletin yeniden yapılandırılmasından ziyade kendi ulusal çıkarları bağlamında hareket etmeleri söz konusudur.

4. ETİYOPYA

Dünyanın en eski medeniyetlerinden biri olan Etiyopya'nın bağımsız ve örgütlü yapısının tarihi, 1. yüzyılda kurulan Aksum Krallığı'na kadar dayanmaktadır. Aksum Krallığı en geniş sınırlara ulaştığı dönemde günümüzde Etiyopya'nın kuzeyini, Eritre'yi ve Arap Yarımadası'nda Kızıldeniz kıyılarında yer alan Yemen'in belirli bir bölümünü

³⁴⁷ Alex Mello and Michael Knights, 'How Eritrea became a major UAE military base', *TesfaNews*, 02.09.2016, <https://www.tesfanews.net/west-of-suez-for-the-united-arab-emirates/>, E.t. 22.10.2021.

³⁴⁸ Zeenat Hansrod, 'The UAE expands military presence in the Horn of Africa', *RFI*, 24.12.2016, <https://www.rfi.fr/en/africa/20161224-uae-discreet-yet-powerful-player-horn-africa>, E.t. 22.10.2021.

³⁴⁹ United Nations, Security Council, "Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea pursuant to Security Council resolution 2244: Eritrea, S/2016/920", 2015, ss. 10–13.

³⁵⁰ Human Rights Council, Forty-second session, "Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September" 2014, 9–27 September 2019, A/HRC/42/CRP.1, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/GEE-Yemen/A_HRC_42_CRP_1.PDF, ss.52-53.

kapsamaktaydı.³⁵¹ 4. yüzyılda Etiyopya adını alan Krallık, 1936'dan 1941'e kadar İtalyan işgaline uğradığı beş yıl dışında bağımsızlığını korumuştur. Doğusunda Cibuti ve Somali, kuzeyinde Sudan ve Eritre, batısında Güney Sudan ve güneyinde Somali ve Kenya bulunan Etiyopya 112 milyondan fazla nüfusa sahiptir. Afrika kıtasının en eski bağımsız devleti olan Etiyopya, kıtada Nijerya'dan sonra en kalabalık ikinci ülke konumundadır.³⁵²

Farklı etnik gruplardan oluşan onlarca klanın bulunduğu Etiyopya'da her klanın dili, dini, törenleri ve kültürleri farklılık göstermektedir. Hıristiyanlık dinine mensup ilk milletlerden biri olan Etiyopya'da aynı zamanda yüksek oranda Müslüman nüfus bulunmaktadır. Afrika kıtasında sömürgeleştirilmemiş tek ülke olarak öne çıkan Etiyopya, kültürel olarak zengin ancak ekonomik olarak zayıf bir ülkedir. Etiyopya son dönemde ekonomik olarak gelişme göstermiş olsa da dünyada BM-EAGÜ arasında yer almaktadır.³⁵³ Bu bağlamda Tablo-11'de görüldüğü üzere Etiyopya'da kişi başına düşen milli gelir 644 dolardır.

4.1. Etiyopya'da Toplumsal Yapı ve Klan Sistemi

Afrika'nın en kalabalık ikinci ülkesi konumunda yer alan Etiyopya, toplumsal olarak heterojen bir yapıdadır. Nüfusun %85'inin kırsal bölgelerde yaşadığı ülkede nüfusun %15'i şehirlerde yaşamaktadır. Etiyopya'nın toplumsal yapısına bakıldığında en üstte "tanrı tarafından seçilmiş olan" kral (Negusa Negest-Kralların Kralı) yer almaktadır. Etiyopya toplumsal yapısında dikey hiyerarşi bulunmakta ve feodal bir sistem söz konusudur.³⁵⁴

Etiyopya, federal anayasaya göre etnik kökenlere bağlı olarak eyaletlere bölünmüştür. Ancak hiçbir eyalet etnik köken açısından tam bir homojenlik gösterememektedir. Etiyopya'da yaklaşık 80 farklı etnik grup bulunmakta olup bu etnik grupların en büyüğü Oromo olarak öne çıkmaktadır. Ülke içindeki etnik grupların hepsi farklı derecelerde politik sisteme entegre olmuştur. Bu bağlamda ülke içinde etnik kökene dayalı 11

³⁵¹ Bahru Zewde, *A History of Modern Ethiopia 1855-1991*, Addis Ababa: Addis Ababa University Press, 2002, s.8.

³⁵² World Bank, "Population, total", <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>, E.t. 07.02.2020.

³⁵³ Department of Economic ... op.cit., s.36.

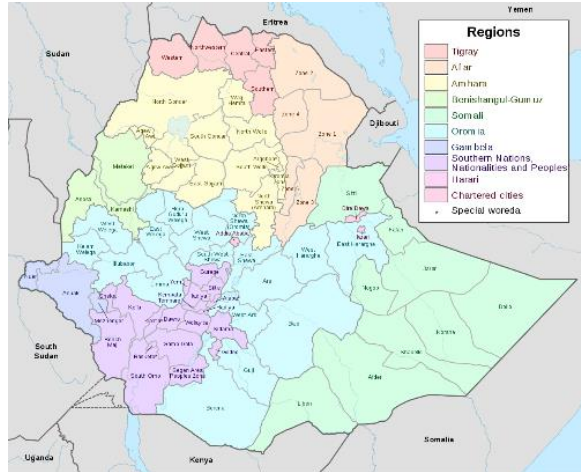
³⁵⁴ Patrik Gliks, *The Dying Lion: Feudalism and Modernization in Ethiopia*, New York: St. Martin's Press, 1975, ss. 25-60.

yönetim bölgesi bulunmaktadır.³⁵⁵ Ayrıca Etiyopya’da etnik kökene dayalı, bölgesel özerklik isteyen gruplar ile mücadele de söz konusu olmuştur.

Etiyopya'nın her bölgesinde, yaşlılara toplumda yüksek bir sosyo-politik değer verilmektedir. Yaşlı konseyleri (Shimagile), arazi veya otlatma hakları ile ilgili yerel anlaşmazlıkları resmi ve gayri resmi yollarla çözmek için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu tarz sorunların çözümüne yönelik toplantılarda yaşlı erkeklerin görüşleri oldukça önemlidir. Bazı Etiyopya klanlarında belirli yaş grupları geleneksel olarak toplumda idare, koruma ve tahkim ile ilgili rolleri üstlenebilmekteledir. Yaşlıların oluşturduğu konsey sorunların çözümüne yönelik aracılık etmede olumlu rol oynayabilmekte ancak tek başlarına yerel bir toplumu ya da klanı temsil etmemektedir.³⁵⁶

Daha önceden bahsedildiği üzere Etiyopya’da günümüzde yüzde 34,4 Oromo, yüzde 27 Amhara, yüzde 6,2 Somali, yüzde 6,1 Tigray, yüzde 4 Sidama, yüzde 2,5 Gurage, yüzde 2,3 Welaita, yüzde 1,7 Hadiya, yüzde 1,7 Afar, yüzde 1,5 Gamo, yüzde 1,3 Gedeo, yüzde 1,3 Silte, yüzde 1,2 Kefficho ve yüzde 8,8 diğer etnik kökenlere sahip toplumlar bulunmaktadır.³⁵⁷

Harita-10: Etiyopya İdari Bölgeleri

Kaynak: Ethiopian Ministry of Education, Environmental and Social Management Framework (ESMF) for Ethiopia COVID-19 Education Emergency Response Project (P174206), November 2020, s.16.

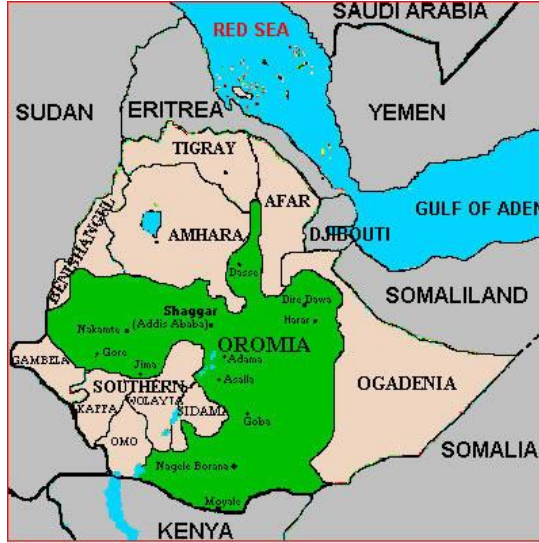
³⁵⁵Ethiopian Government Portal, “Regional States”, <http://www.ethiopia.gov.et/regional-states1>, E.t. 08.02.2020.

³⁵⁶ “Social structure”, 2004, <https://ethiopiaforum.wordpress.com/social-structure/>, E.t. 08.02.2020.

³⁵⁷ CIA World Factbook, “Ethiopia”, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/et.html> E.t. 20.01.2020

Etiyopya'nın en büyük etnik grubu olan Oromolar, yaklaşık bin yıldır Etiyopya'da yaşamaktadır. Oromo toplumu ülkenin güney, doğu ve batısında yer alan almakta ve kendi içerisinde farklı klanlara bölünmüştür. Bu bağlamda Oromo'nun iki ana kolu olan Borana ve Barentu, Oromoluların büyük bölümünü oluşturmaktadır. Borana ve Barentu'nun torunları geniş anlamda Oromo etnik klanlarını ve alt klanlarını oluşturmaktadır. Nitekim Borana, Macha, Tuullama, Wallo, Garrii, Gurraa, Arsi, Karrayyu, Itu, Ala, Qalloo, Anniyya, Tummugga veya Marawa, Orma, Akkichuu, Liban, Jile, Gofa, Sidamo, Sooddo, Galaan, Gujii klanları Oromolara ait klanlardır. Oromo klanları kendi aralarında evlilik gerçekleştirmeleri dolayısıyla homojen bir yapıdadır.³⁵⁸ Öte yandan Afrika Boynuzu'ndaki en büyük etnik grup olmasına rağmen Oromo, Amhara ve Tigray gibi etnik gruplara kıyasla toplumsal olarak daha az bütünleşmiş durumdadır. Genel olarak Etiyopya politikalarında ötekileştirilmiş bir grup olarak varlık sürdürmüşlerdir.

Harita-11: Etiyopya'daki Oromo Bölgesi

Kaynak: Beekan G. Erena, Oromo People, <https://scholar.harvard.edu/erena/oromo>

Etiyopya'daki en büyük ikinci kabile olan Amharalar ise genellikle Etiyopya'nın dağlık kesimlerinde yaşamakta olup ülkenin ekonomisine ve siyasetine hâkim konumdadır. Amharalıların büyük bir kısmı Hristiyan'dır ve Ortodoks mezhebindedir.³⁵⁹

³⁵⁸ Beekan G. Erena, "Oromo People", <https://scholar.harvard.edu/erena/oromo>, E.t. 20.01.2020

³⁵⁹ Tegegne Teka, *Amhara ethnicity in the making*. In: M.A. Salih and J. Markakis, eds. *Ethnicity and the state in eastern Africa*, Stockholm: Elanders Gotab, 1998, s. 119.

Etiyopya'nın geçmişten bu yana yönetici sınıfıyla özdeşleşmiş bir grup olan Amharalar, kendilerini Etiyopya milliyetçisi olarak tanımlamaktadırlar.³⁶⁰ Somalililer ise ülkedeki üçüncü büyük etnik kökene sahip gruptur. Etiyopya'daki Somali toplumunun nüfusu, resmi rakamlara göre 4 milyondan fazladır. Etiyopya'daki Somali etnik grubu Ogaden bölgesinde yaşamakta olup Darood klanı mensubudur. Tigraylar ise Etiyopya'nın kuzeyinde yer alan Tigray eyaletinde yaşamaktadır. Eritre ile sınırı olan ve Etiyopya'daki Tigray toplumuna bakıldığında ülkedeki diğer toplumların aksine eşitliği daha fazla savunan bir yapıda olduğu bilinmektedir. 2000'de revize edilerek yürürlüğe giren aile kanunu ile asgari evlilik yaşının 15-18 yaş aralığına çıkarılması söz konusu olmuş ve hane halkının sahip olduğu mal varlıklarının paylaşılması konusunda kadınlara da haklar verilmiştir.³⁶¹ Sidama etnik grubu ise Etiyopya'nın Güney Ulusları ve Halkları Bölgesi'nde yaşamaktadırlar. Sidama halkının çoğunluğu Protestan'dır. Yaklaşık 2 milyon nüfusa sahip olan Gurage halkı Etiyopya'nın güneybatısında ve başkent Addis Ababa'nın yaklaşık 240 km güneybatısındaki yarı dağlık bölgede yaşamaktadır. Yine yaklaşık 2 milyon nüfusa sahip diğer bir toplum olan Wolayta etnik grubu ise ülkenin güneyinde yaşamaktadır.³⁶²

4.2. İmparatorluk Dönemi Etiyopya (1855-1930)

Avrupa'nın Afrika kıtasında sömürgecilik faaliyetlerinin en güçlü olduğu dönemde Etiyopya'nın kıtadaki tek bağımsız ülke olması, birçok devletin Etiyopya ile ilişkilerini farklı çizgide ele almasına neden olmuştur. Bu bağlamda Etiyopya, bazı ülkelerle diplomatik ilişkilerini ilerleterek güç kazanmıştır. Öte yandan komşusu olan sömürgeci devletler, Etiyopya ile sınırlarını çizmek için diplomatik çabalarını arttırmışlardır.³⁶³ Bu dönemde İtalya, Almanya, Osmanlı Devleti, ABD ve Rusya ile ilişkilerini güçlendiren Etiyopya, özellikle İngiltere ve Fransa ile iyi ilişkiler kurmuştur. Nitekim Etiyopya'nın günümüzdeki sınırları İmparator Menelik döneminde ele geçirilen topraklarla birlikte çizilmiştir. Etiyopya'nın her ne kadar işgal yoluyla toprak kazanımı söz konusu olsa da

³⁶⁰ Mackonen Michael, "Who is Amhara?", *African Identities*, Vol.6, No.4, s.397.

³⁶¹ Jan Nyssen, Miro Jacob ve Amaury Frankl, *Geo-trekking in Ethiopia's Tropical Mountains*, NY: Springer International Publishing, 2019.

³⁶² "Ethiopian Tribes", <https://interesting-africa-facts.com/Africa-People/Ethiopian-Tribes.html> , E.t. 20.01.2020.

³⁶³ Zewde, op.cit., s.111.

İtalya'nın Eritre'yi sömürgeleştirmesi sonucunda Etiyopya'nın denize çıkışı kesilmiş ve günümüzde denize çıkışı olmayan bir ülke olarak varlık göstermesi söz konusu olmuştur.

İngiltere, Fransa ve İtalya, bölgede kendi çıkarlarını korumak için 1906'da bir anlaşma imzalamışlar ve Etiyopya'yı bölmek istemişlerdir.³⁶⁴ İngiltere, Mavi Nil'in kendi etki alanında kalması; Fransa, Batı Afrika ve Cibuti arasında demiryolu inşası için Etiyopya'nın kendi etki alanında kalması ve İtalya, Eritre ve güney Somali arasında demiryolu inşa ederek Etiyopya'yı kendi etki alanına dâhil etmek için mücadele etmiştir.³⁶⁵

Bu dönemde İmparator Menelik'in orduyu modernize edip ateşli silahlarla güçlendirmesi hem ülkesini düşmanlara karşı koruma konusunda etkili hale getirmiş hem de topraklarını genişletmesi için gerekli araçlara sahip olmasını sağlamıştır.³⁶⁶ Ancak Menelik'in 1908'de felç geçirmesi sonucunda yerini torunu İyasu'ya bırakması ülke içinde karışıklıklara yol açmıştır. İyasu'nun tahta çıkmasından sonra ilk işi Müslüman bölgelerle ilgilenmek olmuştur. Ancak bu durum iç muhalefet ve komşu yönetimler tarafından hoş karşılanmamış ve İyasu'nun bir darbe ile tahttan indirilmesine yol açmıştır.³⁶⁷ İyasu'dan sonra Etiyopya'nın başına Menelik'in kızı olan muhafazakâr ve yeni görüşlere açık olmayan Zewditu kraliçe olarak geçmiştir. Devlet işlerinden ziyade dini konularla daha fazla ilgilenen Zewditu, modernist ve ilerici görüşte olan vekili Teferi Mokonin ile siyasi mücadele içine girmiştir.

Bu dönemde Etiyopya'da köleliğin ve köle ticaretinin devam etmesi, sömürgeci devletler tarafından yönetilen komşularının Etiyopya'ya silah satışı yasaklamasını gündeme getirmiştir. Aynı zamanda yine aynı devletler, köle ticareti nedeniyle Etiyopya'nın Milletler Cemiyeti'ne (MC) üye olmasını da engellemişlerdir.³⁶⁸ Bununla birlikte Etiyopya'ya yönelik gerçekleştirilen silah satışı yasakları İtalya'nın 1935'teki işgalini kolaylaştırmıştır.³⁶⁹ Ancak İtalya ilk aşamada, Etiyopya'nın MC üyeliğine karşı çıkmış

³⁶⁴ Marcus Harold, *A History of Ethiopia*, Los Angeles, University of California Press, 1994, s.124.

³⁶⁵ Thomas Ofcansky ve Berry La Verle, *Ethiopia, a Country Study*, Washigton: Federal Research Division, Library of Congress, Blackmask, 2002, s. 32.

³⁶⁶ Welde Tsadik Terrefe, "Unification of Ethiopia", *Journal of Ethiopia Studies*, Vol. 6, No. 1, 1968, s. 86.

³⁶⁷ Zewde, op.cit., s. 121.

³⁶⁸ Ibid.,s.126.

³⁶⁹ Harold, op.cit., s.121-122

olsa da daha sonra İtalya'nın Fransa ile desteği sonucunda Etiyopya 28 Eylül 1923'te MC'ye üye devlet olarak katılmıştır.³⁷⁰

1928'de İtalya'nın Etiyopya ile yirmi yıllığına Dostluk ve Tahkim Anlaşması imzalaması iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesini sağlamış olsa da bu anlaşma İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmek için gerekli altyapıyı hazırlamasını mümkün kılmıştır. Öte yandan ülke içindeki siyasi belirsizlik nedeniyle yaşanan isyanlar Zewditu'nun vekili Teferi tarafından bastırılmıştır. 1930'da Kraliçe Zewditu'nun ölümüyle birlikte konumunu güçlendiren Teferi "İmparator" unvanıyla 2 Kasım 1930'da Haile Selassie ismiyle tahta çıkmıştır.³⁷¹

4.3. İmparator Haile Selassie Dönemi (1930 - 1974)

İmparator Haile Selassie'nin yönetime gelmesinden sonra yaptığı ilk iş otoritesini sağlamlaştırmak için Etiyopya tarihinde ilk olan bir anayasa hazırlatmıştır.³⁷² Bu anayasa ile İmparator, Etiyopya'nın en üst otoritesi olarak tanımlanmış, dış politikadaki son ve nihai kararları verme yetkisi İmparatora verilmiş, yerel yönetimlerin anlaşma yapma yetkileri, silah satın almaları ve lüks harcamaları sınırlandırılmıştır.³⁷³ Bunun yanı sıra anayasa ile İmparator Selassie, ülke içindeki aşiretler üzerinde baskı oluşturmuştur. Ancak Selassie'nin Etiyopya'da iktidarda bulunduğu süre İtalyan işgali nedeniyle ilk aşamada beş yıl ile sınırlı kalmıştır. İtalyan işgali ile sürgüne gönderilen ve daha sonra İngiltere'nin desteğiyle ülkesine geri dönen ve İtalyan işgalini sonlandıran Selassie, Etiyopya İmparatoru olarak görevine devam etmiştir.

İngiltere'nin yardımıyla İtalyan işgalinden kurtulan Etiyopya, kısa bir süre sonra İngiltere'nin Etiyopya'yı "işgal altındaki düşman toprağı idaresi" altında yönetme isteği ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak Selassie bunu kabul etmemiş ve 1942'de Etiyopya'nın bağımsızlığını teyid eden yeni bir düzenleme yapılmıştır.³⁷⁴ Buna rağmen yapılan düzenleme sonrası İngilizlerin ülke içindeki etkisi ekonomik ve siyasi olarak devam

³⁷⁰ Antoinetta Iadarola, "Ethiopia's Admission in to the League of Nations: An Assessment of Motives", *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 8, No. 4, 1975, s. 601.

³⁷¹ Thomas Ofcansky ve Berry La Verle, *Ethiopia, a Country Study*, Washigton, Federal Research Division, Library of Congress, Blackmask, 2002, s.35.

³⁷² Saheed A. Adejumobi, *The History of Ethiopia*, West port Connecticut London, Greenwood Press, 2007, s. 53-54.

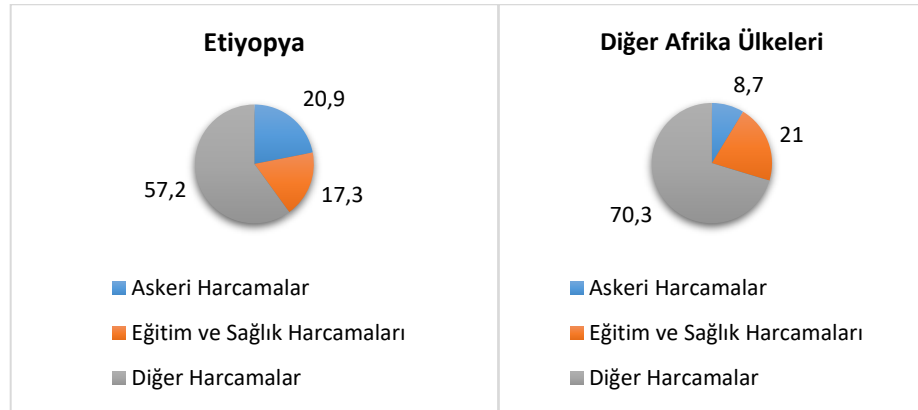
³⁷³ The Reign of His Majesty Haile Silassie I, "Ethiopian Constitution of 1931", Adiss Ababa, 16th July 1931, <https://chilot.files.wordpress.com/2011/04/ethiopian-constitution-of-1931.pdf>, E.t.28.01.2020.

³⁷⁴ Zewde, op.cit., s.143.

etmiştir. İngilizlerin Etiyopya askeri ve polis güçlerine verdiği eğitim ve teknik destek, Tigray ve Ogaden'deki isyanın bastırılmasında etkili olmuş ve İmparatorun ülkesindeki gücünü pekiştirmesini sağlamıştır.³⁷⁵

Etiyopya, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ilişkilerini çeşitlendirme konusunda adımlar atmıştır. Bu dönemde Afrika Boynuzu'nda küresel güç mücadelesi artış göstermiş olup İngilizler mevcut güçlerini pekiştirmeye, Fransızlar savaş öncesi statükoya dönmeye, SSCB İngilizlerin gücünün artmasını engellemeye ve ABD ise bölgeye girmeye yönelik çaba göstermiştir.³⁷⁶ Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB rekabetinden faydalanan İmparator Selassie, ABD'nin Afrika'da komünizme karşı mücadelesini lehinde kullanarak ABD ile ilişkilerini geliştirmiştir. 1952'de ABD, Eritre ve Etiyopya'nın birleşmesine olumlu baktığını dile getirmiş ve 1955'te Eritre, Etiyopya'nın bir vilayeti olarak birleşmiştir. Yine 1955'te Etiyopya ve ABD arasında dostluk ve ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi için bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak dostluk ve ekonomik ilişkilerden ziyade askeri ve stratejik ilişkilere daha çok önem veren ABD, Etiyopya'ya Afrika için ayırdığı askeri yardım fonunun %60'ını tahsis etmiş ve kıtada ABD'den askeri yardım alan ülkeler arasında Etiyopya, birinci sıraya yükselmiştir. Bu bağlamda Etiyopya, 1950-1970 arası dönemde 180 milyon dolar askeri yardım almıştır.³⁷⁷

Grafik-2: Etiyopya ve Diğer Afrika Ülkelerinin Bütçe Harcama Dağılımları

Kaynak: Aaron S. Micheau, "The 1991 Transitional Charter of Ethiopia: A New Application of the Self Determination Principle", Case Western Reserve Journal of International Law, Vol. 28, No. 2, 1996, s. 375.

³⁷⁵ Ibid.

³⁷⁶ Edmond J. Keller, "The Politics of State Survival: Continuity and Change in Ethiopian Foreign Policy", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 489, Jan. 1987, s. 81.

³⁷⁷ Zewde, op.cit., s. 186.

1964-1969 arası dönemde Etiyopya toplam bütçesinin yaklaşık %21'ini askeri, %18'ini ise eğitim ve sağlık harcamalarında kullanmıştır. Ancak Etiyopya diğer Afrika ülkeleri ile kıyaslandığında Grafik-2'de görüldüğü üzere bu oranlar tam tersini yansıtmaktadır.³⁷⁸

1960'larda olumlu gelişmelerin yaşanmasının yanında ülke içinde karışıklıklar da yaşanmıştır. Bu bağlamda ülke içinde yapılan toprak reformları Etiyopya'daki feodal sistemin aleyhinde olmuş ve bu nedenle iç kesimlerde ayaklanmalar yaşanmıştır.³⁷⁹ Buna ek olarak Eritre ve Ogaden bölgelerinde yaşanan ayrılıkçı hareketler dolayısıyla Etiyopya kırılgan bir yapıya dönüşmüştür. 1974'e gelindiğinde İmparator Selassie'nin ölümüne neden olan ve ülkenin yönetimini ele geçiren askeri darbe için uygun ortam söz konusu olmuştur.

4.3.1. İtalyan İşgali (1935-1941)

İtalya'da Mussolini, iktidara geldikten sonra eski Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma ve sömürge gücüne dönüştürme arzusu içinde olmuştur. Bu bağlamda 1934'te İtalyan Somalisi'ne yakın olan Ogaden bölgesinde önemli gördüğü bölgeleri işgal eden İtalya, 1928'de Etiyopya ile imzaladığı "Dostluk ve Tahkim Anlaşması'nı yok saymıştır. 5 Aralık 1934'te Walwaal köyünde başlayan bir çatışma ile İtalya, savaş için yaptığı hazırlıkları genişletmiştir. Bu dönemde Avrupa'da yaşanan gelişmeler dolayısıyla Etiyopya'nın İtalya tarafından rahatlıkla işgal edilmesi söz konusu olmuştur. İtalya'nın askeri ve ekonomik gücüne karşı koyabilecek kapasiteye sahip olmayan Etiyopya, MC'nin ortak güvenlik anlayışına güvenmiştir. Ancak MC'nin içindeki prosedürler karar alma sürecini ciddi anlamda yavaşlatmış ve Etiyopya'nın MC'ye güveni boşa çıkmıştır.³⁸⁰

3 Ekim 1935'te İtalyan birlikleri Mereb Nehri'ni geçerek Etiyopya'nın kuzey kesimlerinden savaşı başlatmışlardır. Bu saldırı sonrasında Etiyopya, MC'den beklediği yardım ve desteği görememiştir. Savaşın ilerleyen günlerinde kuzeyden yaptığı saldırıların yanında güneyden de cepheler açarak 5 Mayıs 1936'da Addis Ababa'yı ele geçirmiştir. Bu süreçten sonra Etiyopya resmen işgal altında olduğunu duyurmuş ve

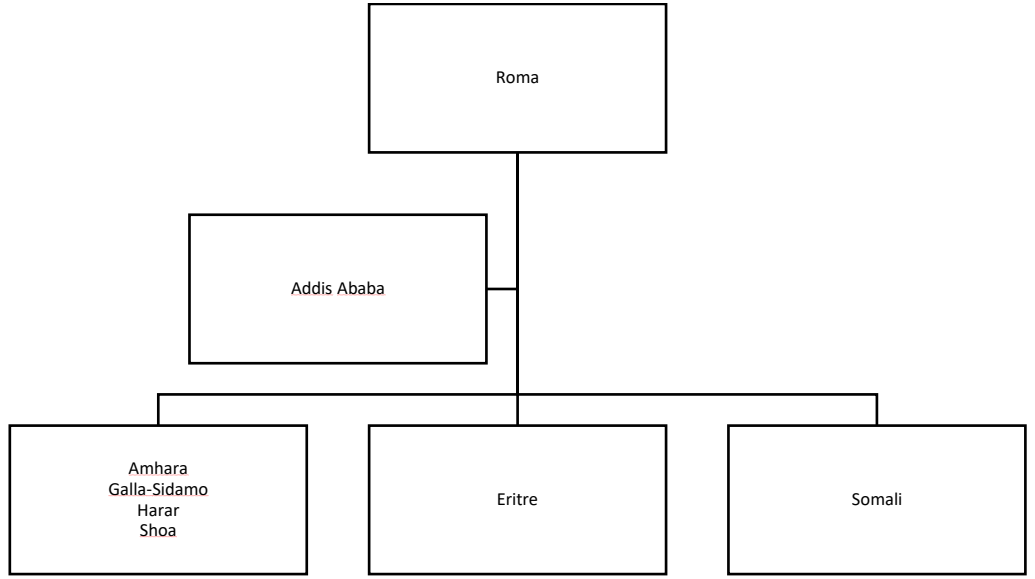
³⁷⁸ Aaron S. Micheau, "The 1991 Transitional Charter of Ethiopia: A New Application of the Self Determination Principle", *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 28, No.2, 1996, s. 375.

³⁷⁹ Ibid., s. 373.

³⁸⁰ Marcus, op.cit., s. 141.

MC'nin işlevsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Etiyopya İmparatoru Selassie ülkesinden sürgün edilmiş ve ülke içindeki direniş grupları Etiyopya'yı savunmuşlardır. Ancak başarılı olamayan direniş gruplarına karşı İtalya, sahip olduğu sömürge topraklarını genişletmiş; Eritre, Ogaden, İtalyan Somalisi ve Tigre bölgelerinde idari bölgeler oluşturarak topraklarını birleştirmiştir. Öte yandan Amhara, Oromo, Sidama ve Harar bölgelerini dört vilayet olarak bölmüştür.³⁸¹

Şekil-1: İtalya Doğu Afrika Sömürge Yönetimi Şeması

Savaş esnasında İngiltere ve Fransa, İtalya'nın Etiyopya üzerindeki egemenliğini 1938'de tanımış ve Bonvisiage Anlaşmasını imzalamışlardır.³⁸² İtalya'nın bu politikası günümüzde Etiyopya'yı ve bölgeyi etkileyen çeşitli ayrılıkçı hareketlerin temelini atmıştır.

³⁸¹ Zewde, op.cit. s.152.

³⁸² Marcus, op.cit., s. 150.

Harita-12: İşgal Dönemi Etiyopya İdari Bölgeleri

Kaynak: Italian Ethiopia, https://military-history.fandom.com/wiki/Italian_Ethiopia

Ancak 1939’da II. Dünya Savaşı başlamış ve 1940’ta İtalya, Mihver Devletleri bloğunda yer alarak İngiltere ve Fransa’ya savaş ilan etmiştir. Bununla birlikte İngilizler ve Fransızlar sürgündeki Etiyopya İmparatoru Selassie’yi Etiyopya’daki direnişçi grupların başına geçmesi için desteklemiştir. İngiltere’nin desteğiyle 1941’de Selassie’nin sürgünden dönmesi üzerine Etiyopya İtalyan işgalinden kurtulmuştur.³⁸³

4.4. Silahlı Kuvvetler Koordinasyon Komitesi (DERG) Cuntası

Silahlı Kuvvetler Koordinasyon Komitesi (Derg) Cuntası, Haziran 1974’te Etiyopya’da iktidarı İmparator Selassie’den kanlı bir şekilde ele geçirmiş ve Etiyopya’da iktidarın yeni sahibi olmuştur. Darbe sonrasında ülke içinde geçici idari konsey kurulmuştur. Yurtdışından dönen sol görüşe sahip ve Marksist-Leninist ideolojik kimliklere sahip entelektüellerin ve Etiyopyalı öğrenci hareketinin etkisi altında sosyalist devlet ideolojisi benimsenmiştir.³⁸⁴ Darbeden sonra hem ülke içinde hem de askeri cunta içinde yaşanan güç mücadeleleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Derg, ülke içindeki kargaşayı “Kızıl Terör” adında bir mücadele başlatarak kanlı ve sert bir şekilde bastırmıştır. Askeri cunta içinde yaşanan mücadeleyi ise “Devrim Düşmanlarıyla Mücadele” adı altında sonlandırma yoluna gitmiştir.³⁸⁵ 1977’de Albay Mengistu Haile Mariam’ın iktidarda

³⁸³ Alberto Sbacchi, “Haile Selassie and the Italians 1941-1943”, *African Studies Review*, Vol. 22, No. 1, Apr., 1979, s.28-29.

³⁸⁴ Merera Gudina, “Ethnicity, Democratisation and Decentralization in Ethiopia: The Case of Oromia”, *Eastern Africa Social Science Research Review*, Vol. 23, No.1, January 2007, s. 90.

³⁸⁵ Marcus, op.cit., s.193-194.

hâkim konuma gelmesi ılımlı liderler ve üyelerin idam edilmesinden sonra söz konusu olmuştur.³⁸⁶

Derg cuntası ile sosyalist devlet anlayışını benimseyerek SSCB ile yakın ilişkiler kuran Etiyopya, bu ülkeyle stratejik ilişkiler kurmuştur. Aynı yıl Moskova'yı ziyaret eden Mengistu, SSCB ile askeri, kültürel ve ekonomik iş birliği anlaşmaları imzalamıştır.³⁸⁷ Her ne kadar SSCB ile iyi ilişkiler kurulmuş olsa da Derg rejiminin SSCB'nin bazı talep ve tavsiyelerine çekimser kalması söz konusu olmuştur. Örneğin, Etiyopya'da işçi partisi kurulması ve tek partili üniter bir devletin kurulması yaklaşık on yıl sürmüştür. Öte yandan Etiyopya'nın sosyalist devlet yapısına ve Marksist ideolojiye sahip olması ülkeyi Batı ile ilişkilerde ciddi anlamda zorlamıştır. Bununla birlikte Derg üyeleri arasında ciddi politik farklılıkların yaşanması, devlet ve hükümet başkanları görevleri arasındaki farklılıklar, hapiste olanların akıbetinin ne olacağı, Eritre ile yaşanan kriz ve toprak reformu gibi durumlar nedeniyle Etiyopya'da 17 yıl sürecek bir iç savaşın patlak vermesi söz konusu olmuştur.³⁸⁸

1977'de Eritre'deki ayrılıkçı hareketlerin yanı sıra aynı yıl Somali'de Barre rejiminin Ogaden bölgesini işgal etmesi Derg rejiminin sorgulanmasına yol açmıştır. Öte yandan darbeden sonra devletin yapısının değiştirilmesiyle ABD ile ilişkiler kötüye gitmiştir. Mengistu'nun yönetiminde ABD'nin Addis Ababa Büyükelçiliği'nin personel sayısını sınırlandırması ve 1955'te imzalanan anlaşmayla Asmara'da açılan askeri üssün kapatılması hâlihazırda kötü olan ikili ilişkileri daha da kötüleştirmiştir. SSCB'ye daha fazla yakınlaşan Etiyopya'ya karşın ABD, Etiyopya'nın komşularıyla yakın ilişkiler kurarak Etiyopya'yı izole etmeyi amaçlayan bir politika izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda ABD, başta Somali olmak üzere, Sudan, Kenya, Mısır ve Umman'dan Ortadoğu ve Basra Körfezi'nde faydalanılabilecek Acil Müdahale Gücü'nü konuşlandırması için askeri üsler tahsis etmeye başlamıştır.³⁸⁹

Buna karşılık Etiyopya, Doğu Bloğu ile angajmanını artırma yoluna gitmiştir. 1977-1990 arasında Etiyopya, SSCB'den 13 milyar dolar değerinde askeri yardım almıştır.³⁹⁰

³⁸⁶ Marcus, Ibid.

³⁸⁷ Zewde, op.cit., s.254.

³⁸⁸ Marcus, op.cit., s.190.

³⁸⁹ Keller, op.cit., s.85.

³⁹⁰ Ofcansky ve La Verle, op.cit., s. 151 - 152

SSCB'den yapılan askeri yardımın yanı sıra Küba, Güney Yemen, Bulgaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'dan çok sayıda asker ve danışmanın Etiyopya'ya gelmesiyle Somali'nin Ogaden'i işgal girişimi geri püskürtülmüştür. Nitekim 1976'da 65 bin olan Etiyopya ordusunun sayısı 1982'de 300 bine yaklaşmıştır. Aynı zamanda 1974-1982 arası Etiyopya'nın askeri harcamaları da on kat artarak 381 milyon doların üstünde gerçekleşmiştir.³⁹¹

Bu gelişmelerin yanında Etiyopya'da iç istikrarsızlık Derg açısından ciddi zorlukları barındırmaktaydı. Eritre Kurtuluş Cephesi (EKC), Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (EHKC), Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (THKC) ve Oromo Kurtuluş Cephesi (OKC) gibi iç kesimlerde etkili olan etnik kökene dayalı ayrılıkçı hareketler, çözülmesi gereken en önemli sorunlar arasında yer almaktaydı. 1980'li yıllarda Derg rejiminin yanlış devlet yönetimi, ekonomik şartların kötülüğü, yolsuzluk ve uzun yıllardır devam eden savaş ayrılıkçı hareketlerin daha fazla yaşanmasına neden olmuştur. Öte yandan 1980'lerde yaşanan küçük çaplı Shiraro Operasyonu, Kızıl Yıldız Operasyonu, Adwa Operasyonu ve Shire Savaşı gibi farklı çatışma ve savaşlar Derg rejimini zayıflatmıştır. Mayıs 1991'de Mengistu hükümeti, kendi içinden yetkililer ve isyancı güçlerin oluşturduğu Etiyopya Halk Devrimci Demokratik Cephesi (EHDDC) tarafından Addis Ababa'nın geri alınmasıyla devrilmiştir. Mengistu, devrildikten sonra Zimbabwe'ye sığınmıştır.³⁹² EHDDC, göreve geldikten sonra ilk iş olarak Derg'in siyasi kolu olan Etiyopya İşçi Partisi'ni feshetmiş ve Derg yetkililerinin neredeyse tamamını tutuklamıştır. 2006'ya gelindiğinde Derg'in 72 yetkilisi yargılanmaları sonucunda soykırım suçlusu ilan edilmiştir.³⁹³

4.5. Dış Faktörlerin Etiyopya'da Yeniden Yapılandırılmaya Etkisi

Afrika Boynuzu 1990'lardan bu yana, Sovyetler Birliği'nin çöküşüne, etnik milliyetçiliğin ve kimlik politikalarının yükselişine ve küreselleşmiş bir dünya ekonomisine tepki olarak kendini dönüştürmüştür. Ayrıca bölgenin jeopolitiği ve jeoekonomisi Ortadoğu ve Asya ile bağlantılı hale gelmiştir. Buna karşılık, yeni sosyal ve politik güçler ile birlikte özellikle genç nesil, yeni demokratik siyasi düzenlemelerde hayatlarını iyileştirmeyi

³⁹¹ Keller, op.cit., s. 85.

³⁹² Lisa Beyer, TIME, "Ethiopia: Uncle Sam Steps In", <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,973027,00.html>, E.t. 10.05.2020.

³⁹³ News, World, "Africa", *Independent*, <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/mengistu-found-guilty-of-ethiopian-genocide-428233.html>, E.t. 10.05.2020

arzulamak için ortaya çıkmıştır. Ancak ABD dâhil olmak üzere küresel ve bölgesel aktörler genellikle bu değişen dinamiklerin, siyasi ve ekonomik kalkınma için önemini kavramakta başarısız olmuştur.³⁹⁴

ABD'nin günümüzdeki süreçte başta Afrika Birliği ve BM olmak üzere bölgesel örgütlerle yakın çalışma taahhüdünü ifade etmenin ötesine geçmelidir. Bu bağlamda ABD bir yandan bu örgütler ile yakın çalışma içinde olurken aynı zamanda bu kurumların Etiyopya'daki krizin nasıl sonlandırılabilirliğine yönelik iş birliğini de sürdürmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Etiyopya'da statükonun mevcut durumun aleyhine devam etmesine, sivil toplumun zayıflamasına, devlet-toplum arası güvenin zayıflamasına, siyasi muhalefetin bastırılmasına ve cezasızlık kültürünün devam etmesine olumlu katkı yapılması durumu söz konusu olacaktır.³⁹⁵

Afrika'nın en büyük silahlı kuvvetlerinden biri olan Etiyopya, bölgede ABD için büyük önem taşımaktadır. ABD, Etiyopya'yı Afrika Boynuzu'nda özellikle terörizm ve radikalizmin yayılması konusunda kritik bir müttefik olarak görmektedir. Hristiyan nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı Etiyopya, 11 Eylül terör saldırılarının ardından özellikle Somali'deki Eş-Şebab'a karşı yürütülen "Terörle Savaş"ta ABD'nin önemli bir stratejik ortağı haline gelmiştir. Etiyopya 2007'de Mogadişu'ya yönelik bir operasyon gerçekleştirerek kontrolü ele geçirmiş ve İMB rejimini ortadan kaldırarak Somali'yi işgal etmiştir. Özellikle ABD'nin daha önceki Somali'deki başarısız girişimlerinden sonra Afrika'da doğrudan savaşa girme konusundaki isteksizliği göz önüne alındığında, Etiyopya'nın Somali'yi işgal etmesi için ABD'nin finanse ettiği veya teşvik sağladığı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. İMB rejiminin Mogadişu'dan çıkarılması ve İMB'nin bir gençlik grubu olan El-Şebab'ın kurulmasıyla birlikte Somali'ye yeni sorunlar gelmiştir.³⁹⁶

Öte yandan Etiyopya'da dini aşırılık nadir olmakla birlikte, yakın bölgesinde özellikle savaşın oldukça fazla yıprattığı Somali'de, çok sayıda terör örgütü ve radikal

³⁹⁴ Amir Idris, "Why the US needs to rethink its policy in the Horn of Africa", *The Hill*, 26.02.2021, <https://thehill.com/opinion/international/539992-why-the-us-needs-to-rethink-its-policy-in-the-horn-of-africa/> E.t. 08.03.2021.

³⁹⁵ Ibid.

³⁹⁶ Institute for Security Studies, "United States Counter-Terrorism in Somalia, Building States While Fighting Terror Contradictions in United States Strategy in Somalia from 2001 to 2007", *ISS*, <https://issafrica.org/chapter-3-united-states-counter-terrorism-in-somalia> , E.t. 05.03.2020.

örgütlenmeler ile çatışma ve istikrarsızlık potansiyeli bulunmaktadır. Etiyopya'da iç istikrar hem bölge hem de ABD çıkarları için hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle ABD'nin bölgedeki temel müttefiki olan Etiyopya'nın bölgedeki en fazla ABD yardımı alan ülke olması ile iyi ilişkiler sürdürme ihtiyacını açıklamaktadır. Etiyopya'ya yapılan ABD yardımları genel olarak kıtlıkla mücadeleye, askeri eğitime, ekonomik ve sosyal politika reformlarına yönelik olmaktadır.³⁹⁷ Ancak yakın dönemde Etiyopya'da yaşanan Tigray sorunu ABD-Etiyopya ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Nitekim devletin kurumsal yapısını olumsuz etkilemeye yönelik girişimde bulunan Tigray bölgesindeki harekete yönelik ABD'nin destek verdiğiğine yönelik ifadeler söz konusu olmakla birlikte Etiyopya'da devletin kurumsal yapısına tehdit olarak değerlendirilebilmektedir.

Öte yandan İngiltere, Brexit sürecinden sonra bölgeye yönelik taahhütlerde bulunmuş ve bir yandan etkisini arttırmaya çalışarak bazı bölgesel krizleri yatıştırmaya ve tırmanmasını önlemeye çalışırken diğer yandan Mısır, Sudan ve Etiyopya arasındaki Rönesans Barajı sorunu gibi potansiyel savaş tehditlerinden kaçınmaya çalışmaktadır. Bu durum ayrıca İngiltere'nin Somali siyasetindeki açmaz ve kutuplaşmaya son vermek için olumlu adımlar atmaya, seçim modelinin doğası üzerinde bir anlaşmaya varmaya,³⁹⁸ Sudan ve Etiyopya arasındaki sınır anlaşmazlığına³⁹⁹ barışçıl bir çözüme varma konusundaki istekliliğine dair yaptığı çağrıda açıkça görülmektedir. Bununla birlikte Etiyopya'da federal hükümet ile Tigray bölgesinde devam eden çatışmayı sona erdirmek, insani yardıma izin verecek ve sivilleri koruma altına alacak bir formül oluşturmak için çabalayan İngiltere bunun yanı sıra Somali ile Kenya arasındaki deniz sınırı anlaşmazlığında tarafsızlığını belirtmiştir.⁴⁰⁰

İngiltere, ekonomik ittifaklar kurarak, Afrika Boynuzu ülkeleriyle altyapı, yenilenebilir enerji ve teknoloji gibi çeşitli alanlarda güçlü ticari ortaklıklar oluşturarak ve bölge

³⁹⁷ Leigh Hartman, "In Ethiopia, U.S. provides aid and pushes for peace",

<https://share.america.gov/ethiopia-us-provides-aid-pushes-for-peace/#:~:text=The%20United%20States%20has%20given,million%20people%20since%20November%202020>, E.t. 05.03.2020.

³⁹⁸ Foreign, Commonwealth & Development Office and Vicky Ford MP, "Somali electoral process: Minister for Africa's statement", 26.12.2021, <https://www.gov.uk/government/news/minister-for-africa-statement-on-the-somali-electoral-process>, E.t. 30.12.2021.

³⁹⁹ International Crisis Group, "Containing the Volatile Sudan-Ethiopia Border Dispute", *Crisis Group Africa Briefing*, No.173, 2021, s.4.

⁴⁰⁰ Ahmad Askar, "British Presence in the Horn of Africa: Interests, Policies and Prospects", *EPC*, <https://epc.ae/en/details/featured/british-presence-in-the-horn-of-africa-interests-policies-and-prospects>, E.t. 06.03.2020.

ülkelerinde AB'nin yerine geçecek yeni pazarlar açarak ekonomi konusundaki gücünü korumaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bölge ülkelerinin sahip olduğu nüfus yoğunluğu ve doğal kaynaklardan faydalanma, ekonomik fırsatları keşfetme, ticaret hacimlerini arttırma, Afrika Boynuzu ülkelerindeki yatırımları arttırma, bölge ülkeleriyle ikili ve çoklu ticaret anlaşmaları sağlama ve İngiltere'nin yeni ortak statüsüne yönelik vurgu yapma İngiltere'nin bölgesel ekonomik çıkarlarını yansıtmaktadır. Afrika Boynuzu'nda yer alan ülkeler özellikle Etiyopya ve Somali 2020-2021 yılı için İngiltere'den en çok kalkınma yardımı alan ilk on ülke arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Etiyopya, 196 milyon Sterlin ve Somali, 175 milyon Sterlin İngiltere'den kalkınma yardımı almıştır.⁴⁰¹ Dolayısıyla İngiltere'nin özellikle Brexit sürecinden sonra Etiyopya'da güvenlik ve ekonomi sektörlerinde verdiği destekler devletin kurumsal yapısını güçlendirmeye yönelik değerlendirilebilmektedir.

Afrika Boynuzu barındırdığı potansiyeller açısından Fransa için ekonomik önemini son dönemde arttırmıştır. 2017'de 832.1 milyon Euro ile rekor kıran Fransız ihracatında Etiyopya günümüzde Fransa'nın en büyük beşinci ihracat pazarı konumundadır.⁴⁰² Ekonomik kalkınmanın Fransa ve Etiyopya açısından güvenlik sektörüne de yansımaları söz konusu olmuştur. Nitekim Macron, Etiyopya ziyareti sırasında Eritre merkezli Etiyopya'nın bir donanma inşa etmesine yardımcı olmak, hava operasyonları da dâhil olmak üzere ortak operasyonlar, eğitim ve ekipman alımları için yardımlar sağlayacak bir anlaşma imzalamıştır.⁴⁰³ Ayrıca Fransa'nın Etiyopya ile yaptığı savunma iş birliği anlaşması, bölgedeki stratejik dayanaklarını sağlamlaştırmak da dâhil olmak üzere bir dizi Fransız stratejik hedefini yerine getirmektedir. Fransa'nın Afrika Boynuzu'nda önemli ilerlemeler kaydetmesi durumunda ve özelde Etiyopya'nın devletin yeniden yapılandırılması konusunda ülkedeki reform çabalarında başarılı olursa, Afrika Boynuzu'nda gelecekteki jeopolitik değişimlerin ödülleri diğer rakiplerin önünde toplayabilecektir.

⁴⁰¹ The UK Parliament, "The UK's economic relationship with Sub-Saharan Africa", <https://publications.parliament.uk/pa/ld5801/ldselect/ldintrel/88/8808.htm> , E.t.03.11.2021.

⁴⁰² Ministère de L'Europe Et Des Affaires Etrangères, "Ethiopia", https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/ethiopia/#sommaire_5 , E.t. 03.11.2021.

⁴⁰³ John Irish, "Ethiopia, France sign military, navy deal, turn 'new page' in ties", *Reuters*, 12.03.2019, <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-france-idUSKBN1QT2W3> , E.t. 03.11.2021.

Afrika Boynuzu'nda Etiyopya'da iktidar partisi EPRDF, Çin modeline en hevesli ülke olmuştur. Bu kapsamda 1994'ten beri Etiyopya'dan Çin'e eğitim için kıdemli delegasyonlar gönderilmektedir.⁴⁰⁴ Çin, Etiyopya ile güvenlik konularında iş birlikleri yapmaktadır. İki ülke arasında askeri eğitim, tıp ve BM barışı koruma misyonlarında iş birliğinin yanı sıra üst düzey askeri ziyaretlerin artması da söz konusudur.⁴⁰⁵ Ancak Çin'in Etiyopya'daki güvenlik iş birliği artıyor olsa da, yakın zamanda Etiyopya'nın komşusu Cibuti'de kurduğu askeri üs ile karşılaştırıldığında nispeten sınırlı kalmaktadır. Ayrıca Etiyopya istihbaratının Çin'in ülkesi topraklarında kullandığına benzer araçlar geliştirmesine yardım ettiğine dair yaygın şüpheler bulunmaktadır. Bu iddia, ZTE, Huawei ve China International Telecom Corporation olmak üzere üç Çinli şirketin, Etiyopya'nın telekomünikasyonu altyapısını geliştirmede oynadıkları rolle desteklenmektedir.

Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC)⁴⁰⁶ gibi kurumsal düzenlemelerle desteklenen Çin Kalkınma modeli, güçlü demokratik ilkelerin yokluğunda ekonomik kalkınma ve siyasi istikrarın sağlanabileceğini kanıtlamak için bir yumuşak güç mekanizması olarak kullanılmaktadır. Çin, Etiyopya'da, genellikle ülke genelinde çeşitli kalkınma projelerini desteklemek başta olmak üzere sağlık tesislerini modern yüksek teknoloji ekipmanlarla donatarak, yeni okullar inşa ederek, Dışişleri Bakanlığı'na araç ve ofis aletleri temin ederek ve daha pek çok şeyle iki ülke arasındaki ilişkiyi güçlendirmek için hibelerden tam olarak yararlanmaktadır. Bu yaklaşım, her ne kadar Batılı donör ülkelerin de benimsediği bir yaklaşım olsa da Çin'in Etiyopyalı karar vericiler üzerindeki siyasi etkisini güçlendirmiştir.⁴⁰⁷ Ancak Çin'in Etiyopya'da farklı sektörlerle yönelik kalkınma yardımları ve işbirliklerinin ulusal ekonomik çıkarları temelinde olduğu unutulmamalıdır.

Bölgesel istikrar konusunda önemli adımlar atan Türkiye, özellikle son yıllarda Afrika Boynuzu'nda önemli krizlerden biri olan Rönesans Barajı sorununa taraf olan iki ülke ile Ağustos'ta görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kriz kapsamında Etiyopya'da inşası sürdürülen Rönesans Barajı'na yönelik sorunların tarafları Etiyopya, Sudan ve Mısır

⁴⁰⁴ Anca-Elena Ursu & Willem van den Berg, "China and the EU in the CRU Policy Brief Horn of Africa: competition and cooperation?", *CRU Policy Brief*, Clingendael Netherland Institute of International Relations, April 2018, s.7.

⁴⁰⁵ Zhang Zhihao, 'China and Ethiopia boost military ties', *China Daily*, 24 November 2016.

⁴⁰⁶ "Forum on China-Africa Cooperation", <http://www.focac.org/eng/>, E.t. 04.11.2021.

⁴⁰⁷ Borchgrevink, A. 2008. 'Limits to donor influence: Ethiopia, aid and conditionality', *Forum for Development studies*, Vol. 35, No.2, ss. 195-220.

olarak öne çıkmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere çoklu etnik yapıya sahip olan Etiyopya'da yaşanan Tigray sorununda Rönesans Barajı konusunda avantaj sağlamaya yönelik Mısır ve Sudan'ın Etiyopya'nın istikrarını olumsuz etkileyebilecek girişimleri olmuştur. Ancak Türkiye'nin bölgesel krize yönelik kendi inisiyatifiyle yapmış olduğu ikili görüşmeler ile tansiyonu düşürme çabaları da söz konusu olmuştur. Bu kapsamda Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Abdul Fettah Burhan 12 Ağustos 2021'de, Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed 18 Ağustos 2021'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ziyaret etmiştir.⁴⁰⁸

Afrika Boynuzu'nda Etiyopya ile de son dönemde artan ticaretle birlikte savunma ve güvenlik alanlarında işbirlikleri geliştirilmektedir. Etiyopya'da Tigray bölgesinde yaşanan problem nedeniyle ülkede ayrılıkçı bir durumun söz konusu olması ve Etiyopya'da neo-kolonyal bir mücadelenin yaşanması Etiyopya'yı istikrarsızlaştırmıştır. Bu bağlamda Türk savunma sanayii ürünlerinin son dönemde en çok öne çıkan ürünü SİHA'lara yönelik Etiyopya'nın ilgisi söz konusu olduğu gündeme gelmiştir. Küresel aktörlere kıyasla bölgede kazan-kazan politikası uygulayan, eşit ve adil yaklaşımlar sergileyen ve kurumsal yapıların güçlendirilmesi konusunda bölge ülkelerine destek veren Türkiye, Etiyopya'da istikrarın muhafazası için itidalli ve yatıştırıcı bir politika izleyerek, ayrılıkçı politikalar karşısında Etiyopya hükümetinin yanında durmuştur.⁴⁰⁹ Bu kapsamda 18 Haziran 2021 tarihinde Etiyopya ve Türkiye arasında Askeri Çerçeve Anlaşması ve Askeri Mali İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.⁴¹⁰

Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele ettiği terör örgütleri ve terör konusunda edinmiş olduğu güvenlik, toplumsal, yönetsel deneyimleri, Afrika'nın farklı bölgelerinde varlık gösteren çeşitli terör örgütlerine karşı mücadelede bölgesel güçlerle iş birliğini geliştirmektedir. Bu iş birliği, Türkiye için son dönemde Libya dâhil olmak üzere birçok farklı coğrafyada başarı gösteren İHA/SİHA'ların yeni pazarlara girmesi için de önemli

⁴⁰⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı, "Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Orgeneral El-Burhan Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde", 12.08.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128961/sudan-egemenlik-konseyi-baskani-orgeneral-el-burhan-cumhurbaskanligi-kulliyesinde> ; T.C. Cumhurbaşkanlığı, "İnsani ve kalkınma yardımları alanında Etiyopya ile önemli projelere imza atıyoruz", 18.08.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/130048/-insani-ve-kalkinma-yardimlari-alaninda-etiyopya-ile-onemli-projelere-imza-atiyoruz-> , E.t. 20.09.2021.

⁴⁰⁹ Tunç Demirtaş, "Neo-Kolonyalizmin Gölgesinde Bir Savaş: Etiyopya ve Tigray", *Kriter Dergi*, Yıl 6, Sayı 63, 2021, <https://kriterdergi.com/yazar/tunc-demirtas/neo-kolonyalizmin-golgesinde-bir-savas-etiyopya-ve-tigray> , E.t. 02.01.2022.

⁴¹⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı, "İnsani ve kalkınma yardımları...", loc.cit., E.t. 23.09.2021.

fırsatlar barındırmaktadır.⁴¹¹ 21. yüzyılda Afrika Boynuzu ve Kızıldeniz küresel ticarete ve Ortadoğu jeopolitiğinde merkezi konumda yer almaktadır. Post-kolonyal dönemde terör sorunu, darbeler, etnik temelli iç çatışmalar ve iç savaşlar ile mücadele eden Afrika ülkelerine Türkiye'nin tecrübelerini aktarması kıta ülkeleri ile daha güçlü bağlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda kıtada Libya'da aktif kullanılan SİHA'ların başarısı kıtada çeşitli ülkeler tarafından ilgiyle izlenmektedir.⁴¹²

5. SOMALİ

15 milyondan fazla nüfusu bulunan Somali, Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgenin uç kısmında yer alan ve bir tarafının Hint Okyanusu'na diğer tarafının da Aden Körfezi'ne baktığı, 3.025 kilometre uzunluğunda sahil şeridi bulunan, Afrika kıtasının en uzun sahil şeritlerinden birine sahip olan ülkesidir. Sahip olduğu sahil şeridi dolayısıyla turizm ve balıkçılık potansiyeli oldukça yüksektir.⁴¹³ Ayrıca 637.657 km²'lik bir alana konumlanmış olan ülke, ticaret yollarının merkez kavşağında yer almaktadır.⁴¹⁴ Bunun yanı sıra Somali, Basra Körfezi'nden Kızıldeniz'e giden gemilere ve Avrupa'dan, Akdeniz'den Hint Okyanusu'na giden gemilere bir ikmal noktası olarak hizmet verebilecek potansiyele sahiptir.

Kuzeyinde Cibuti ve Aden Körfezi, güneybatısında Kenya, batısında Etiyopya ve doğusunda Hint Okyanusu'nun yer alması Somali'nin jeopolitik önemini artırmaktadır. Aden Körfezi'nin giriş ve çıkışını kontrol edebilecek konumda olan Somali, uzun yıllar kıtlık, siyasi çekişme ve parçalanmışlık, iç savaş ortamı ve kuraklık ile mücadele etmiştir. Bu durum ülkenin enerjisini toparlamasına müsaade etmemektedir. Son dönemde ise Somali'nin sahip olduğu potansiyel petrol ve doğalgaz kaynakları, uluslararası paylaşım mücadelesine neden olmakta ve hâlihazırda istikrara kavuşma amacıyla olan ülkenin küresel ve bölgesel güç mücadelesi alanı olmasını beraberinde getirmektedir.

⁴¹¹Türkiye'nin İHA ve SİHA'ları yine dünya basınında: "Libya'da Türk drone'ları Hafter'in ortaklarını utandırdı", *İHA*, 25.05.2020, <https://www.ihacom.tr/haber-turkiyenin-ihave-sihalari-yine-dunya-basininda-libyada-turk-dronelari-hafterin-ortaklarini-utandirdi-847233/> , E.t.20.09.2021.

⁴¹² Türkiye'nin İHA ve SİHA'ları..., loc.cit.

⁴¹³ Musse Gabobe Hassan ve Mahamud Hassan Tako, "Current status of marine fisheries in Somalia", *Maritime & Fishery Institute*, Assessment & Monitoring of Marine System, Somalia, 1999, s.2.

⁴¹⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Somali Ülke Künyesi", <https://www.mfa.gov.tr/somali-kunyesi.tr.mfa> , "Geography of Somalia", https://learning.cehrd.edu.np/content/W4S2013/wp/g/Geography_of_Somalia.htm , E.t. 30.05.2018.

5.1. Somali'de Toplumsal Yapı ve Klan Sistemi

Afrika kıtasında Bantu, Kuşitik ve Arap olmak üzere üç etnik köken ön plana çıkmaktadır. Araplar Kuzey Afrika bölgesinde, Bantular Sahra Altı Afrika'nın (SAGA) kuzey ve güneyini kapsayan kesimlerde görülürken; Kuşitikler Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgede görülmektedir.

Somalilerin soyları, Samaal'ın atalarından ve Hz. Muhammed'in soyundan, Kureyşi klanından, özellikle de kuzeni Akil bin Ebu-Talib'den gelen, doğrudan mitolojik bir soy çizgisi algısı ile birleşmiştir.⁴¹⁵

Afrika Boynuzu'ndaki toplumun siyasal yapısını anlamak için akrabalık ve klan ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Afrika Boynuzu ülkelerinde yer alan toplumlar soylarına bağlı hareket ettikleri sürece güvenlik konusu başta olmak üzere sorumluluk, görev, hak ve yükümlülükler, bireysellikten ziyade kolektif olarak algılanmaktadır. Yani klanlar, üyelerinin bireysel eylemlerinden toplu olarak sorumlu tutulmaktadır.⁴¹⁶

Akrabalarıyla derin bağları bulunan Somali toplumu, klanlar ve alt-klanlardan oluşan karmaşık bir yapıdadır. Somalililer klan sisteminin kendilerini yabancılardan koruduğunu düşünmektedir. Ancak belirtilen “yabancı” kavramı karmaşık bir yapıyı ifade etmektedir. Bu bağlamda Somali toplumu için yabancılar, bir klan içinde yer alan ailenin dışında kalan aileler, Somali'de bir klanın dışında kalan klanlar ve dünya genelinde Somalili olmayanlar olarak nitelendirilmektedir.⁴¹⁷

Somali'nin kültürel yapısı, ülkede modern yapıda bir devletin kurulmasına müsaade etmemektedir. Kuşitiklerin kapsadığı bölgede yer alan Somali'de Darood, Hawiye, Dir ve Isaaq⁴¹⁸ klanları dört ana klanı oluşturmaktadır. Diğer bir büyük grup ise, Digil-Mirifle veya Rahanweyn⁴¹⁹ olarak bilinen Somali'nin güneyindeki Juba ve Shabelle nehirleri arasındaki alanda yer alan temel olarak yerleşik tarımla uğraşan toplumdan

⁴¹⁵ “Somalia - The Society and Its Environment”, s.81.

https://data.mongabay.com/reference/country_studies/somalia/SOCIETY.html E.t. 30.05.2018.

⁴¹⁶ Omar Abdulle Alasow, *Violations of the Rules Applicable in Non-International Armed Conflicts and Their Possible Causes*, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, s.103.

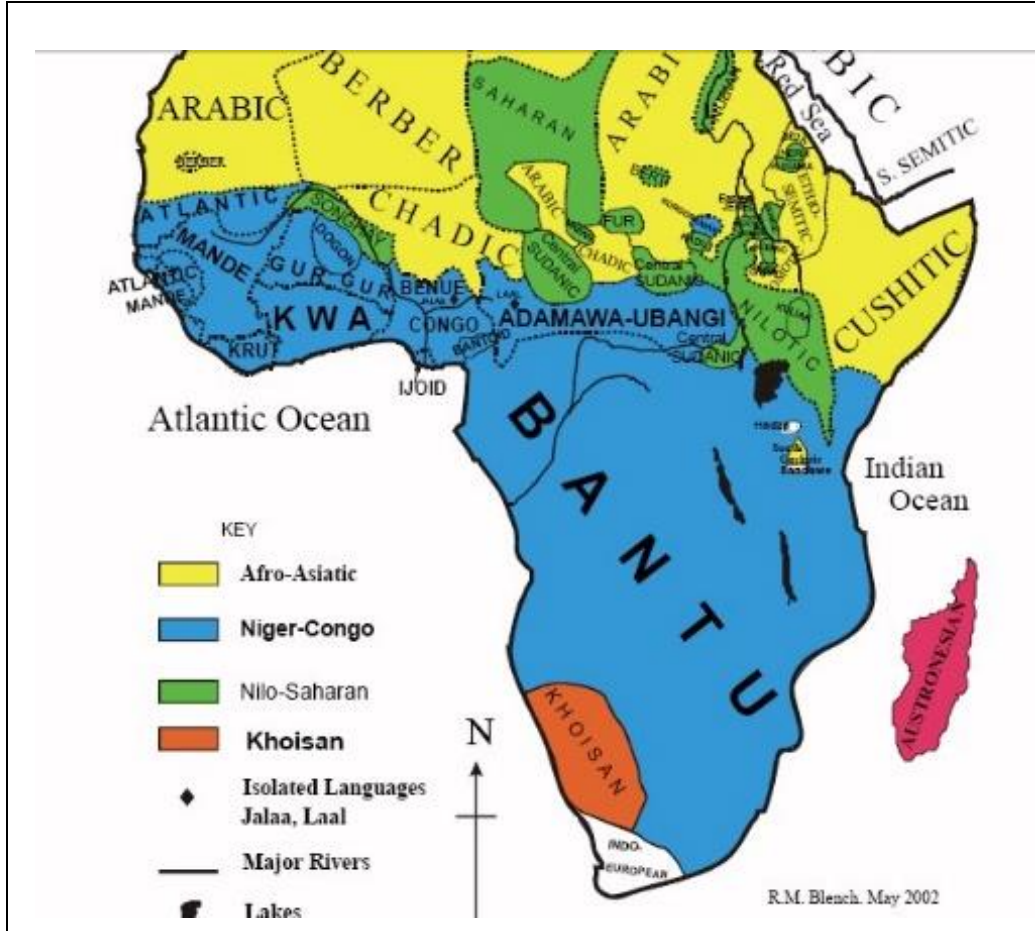
⁴¹⁷ Jan Abbink, “The Total Somali Clan Genealogy (second edition)”, *African Studies Centre*, Netherlands, ASC Working Paper, No.84, 2009, s.2.

⁴¹⁸ Isaaq klanı, kendi klanları oluşturup oluşturmadıklarına dair bir tartışma dolayısıyla bazı gruplarca klan olarak kabul edilmemektedir.

⁴¹⁹ Country Policy and Information Note, “Somalia: Majority clans and minority groups in south and central Somalia”, June 2017, s.4. <https://www.refworld.org/pdfid/59422bdc4.pdf>

oluşmaktadır.⁴²⁰ Öte yandan Somali’de dört ana klan dışında kalan azınlık grupları ve düşük etkiye sahip klanlar olarak Bantu, Benadiri, Rer Hamar Brawanese, Swahili, Fumal, Yibir, Yaxar, Madhiban, Hawrarsame, Muse Dheryo ve Faqayaqub göze çarpmaktadır.⁴²¹ Somali’deki dört ana klan ve diğer klanlar nedeniyle Somali toplumunda “4,5 klan” yapısından söz edilmektedir.

Harita-13: Afrika’da Dil Grupları

Kaynak: Abagond, Bantu Expansion, <https://abagond.wordpress.com/2018/02/27/bantu-expansion/>

Bölgedeki akrabalık yapıları, klan olarak bilinen patrilineal (aynı soydan) soy türüne dayanmaktadır. Bu düzende akrabaların belli klanlara bağlı olmaları söz konusudur. Bu bağlılık ortak bir atadan gelmeye dayalı olarak oluşturulmaktadır. Klanlar kendi içinde ve diğer klanlar ile ilişkilerinde uyulacak şartları oluşturmuştur. Bu şartlar ülkelere ve bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin Somali toplumlarının geleneksel yapısında genel olarak üç ana öge bulunmaktadır. Bu ögelerden birincisi **kendi içinde**

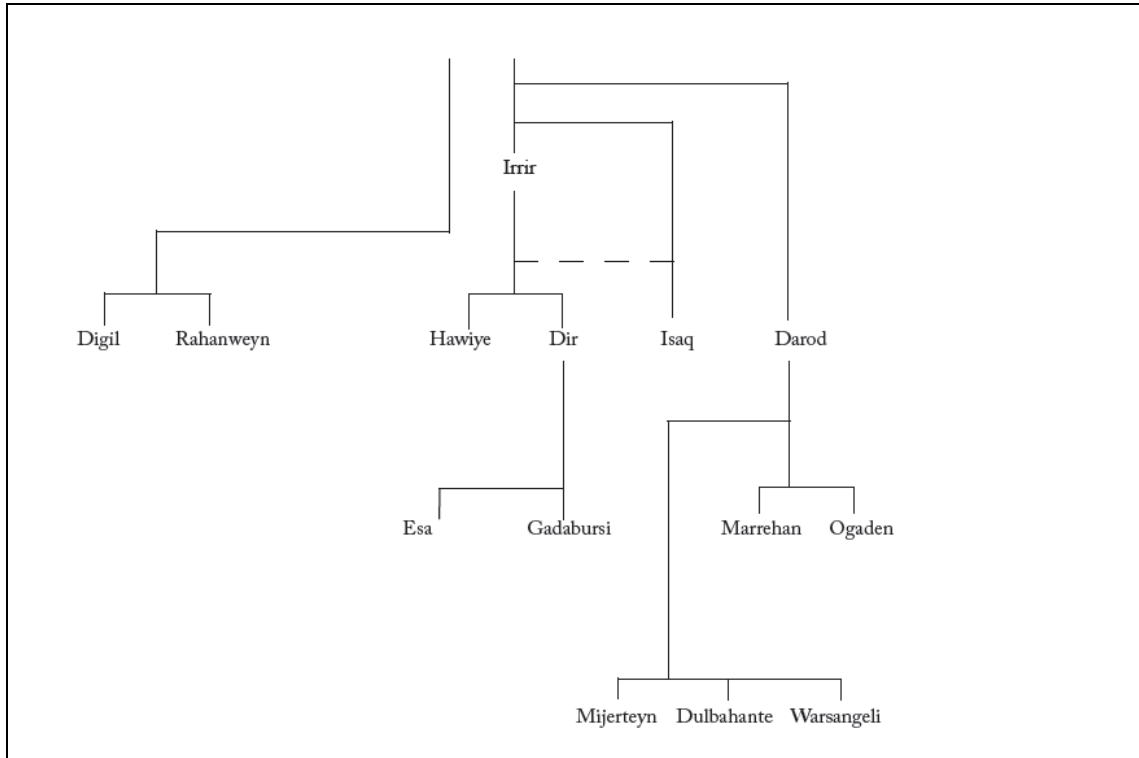
⁴²⁰ Ibid., s.12.

⁴²¹ Ibid., s.17,26.

bölgümlere ayrılmış soy sistemleri veya klan yapısı olan geleneksel sosyal yapılarıdır. İkincisi Xeer adı verilen geleneksel yasalardır. Son öge ise, geleneksel makamlar veya hukuka dayalı politik yapılarıdır.⁴²² Bu bağlamda Somali klan yapılarında örneğin Rahanweyn'in geleneksel yapısının, azınlıkta olan toplumların ya da Bantu toplumunun geleneksel yapısından ve kültüründen ciddi farklılık içerdiğini söylemek mümkündür.

Somali'de ana klanlar ve azınlık grubu klanları arasındaki evlilikler oldukça sınırlıdır. Aynı zamanda ana klanlara ait silahlı milis güçleri bulunmaktayken; azınlık gruplarının silahlı milis güçleri bulunmamaktadır.⁴²³ Bu nedenle azınlık klanları Somali'de işkence, cinayet, tecavüz, kaçırma, toprak mülkünün yağmalanması açısından mağduriyete uğramakta, toplumdan dışlanmaya ve yoksulluk koşullarında yaşamaya devam etmektedir.⁴²⁴

Şekil-2: Somali Klan Yapısı

Kaynak: Ioan Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*, New York:

Columbia University Press, 2008, s. 109.

⁴²² Joakim Gundel, "Clans in Somalia, European Refugee Fund", *UNHCR*, and the Austrian Federal Ministry of the Interior, COI Workshop Vienna, 15 May 2009 (Revised Edition),s.7.

⁴²³ Vanda Felbab-Brown, "The problem with militias in Somalia: Almost everyone wants them despite their dangers", *Brookings*, <https://www.brookings.edu/research/the-problem-with-militias-in-somalia-almost-everyone-wants-them-despite-their-dangers/>, E.t. 30.05.2018.

⁴²⁴ Country Policy..., op.cit., s.26.

Genel olarak Somali'deki klan yapısını açıklamak gerekirse; Digil-Mirifle klanı Somali'de Mogadişu'nun güneyinde yer alan Bay, Bakool ve Gedo şehirlerinde yaşamaktadır.⁴²⁵ Hawiye klanı, Golkaayo ile Mogadişu arasında kalan bölgede yaşamaktadır. Hawiye klanı, kendi için yaygın olarak Habar Gedir ve Abgal olarak ikiye ayrılmaktadır. Mogadişu'da daha çok Habar Gedir ve Abgal grupları dominanttır. Ülkenin diğer bölgelerinde pek görülmeyen Hawiye klanı, Güney Orta Somali üzerinde kontrole sahiptir.⁴²⁶ Dir klanı, Somali'nin kuzeyinde Cibuti sınırına yakın bölgelerde bulunmaktadır. Ayrıca bu klan Mogadişu'da çok az sayıda da olsa mevcudiyet göstermektedir. Somaliland ve Cibuti'de yaşayan Dir klanı bünyesinde Issa, Gadabursi ve Biymaal gibi grupları barındırmaktadır. Isaaq klanı, Somaliland bölgesinde varlık göstermektedir. Ancak Isaaq klanı, kendi klanlarını oluşturup oluşturmadıklarına dair bir tartışma dolayısıyla bazı gruplarca klan olarak kabul edilmemektedir. Bu bağlamda Güneyde bulunan Somalililer ve Puntland bölgesindekiler, Isaaq'ın Dir klanının bir parçası olduğunu iddia ederken, bu durum Isaaq'ın kendileri tarafından kabul edilmemektedir. Bu tartışmanın yaşanmasının altındaki temel sebep, Isaaq'ın Biymaal, Issa ve Gadabursi gibi Dir klanı içinde yer alan gruplarla akrabalık bağlantılarının olmasıdır. Ayrıca Isaaq klanı başında Gadabursi grubundan bir reis bulunmaktadır.⁴²⁷

Darod klanı, genel olarak Puntland'tan Galkaayo'ya kadar olan bölgede, Etiyopya sınırları içinde kalan Somalililerin yaşadığı Ogaden bölgesinde ve Kenya sınırına yakın bölgede yaşamaktadır. Darod klanı, kendi içinde Ogaden, Marehan ve Harti olarak adlandırılan üç ana gruba ayrılmaktadır. Harti grubu, günümüzde Puntland'da bulunan Majerteen ve çoğunlukla Somaliland sınırları içinde yaşayan Dulbahante ve Warsangeli'den oluşmaktadır. Puntland'ın neredeyse tamamı bu klan üyelerinden oluşmaktadır. Marehan grubu, Gedo bölgesinde çoğunlukta olmak üzere Kenya sınırına yakın olan bölgede yaşamaktadır. Ogaden grubu ise, Etiyopya ve Kenya sınırları içinde bulunmakla birlikte, Güney Somali'de bulunmaktadır.

⁴²⁵ Ibid., s.12.

⁴²⁶ Ibid., s.11.

⁴²⁷ Ibid., s.12.

Harita-14: Somali'de Klan Dağılımı

Kaynak: Demi Jacques, et.al., A Shadow on Tomorrow's Dreams: Somaliland's Struggle for Statehood, Unrepresented Nations and Peoples Workshop Lewis & Clark Law School, 2016, viii.

Darood klanının diğer klanlardan ayrılan en önemli özellikleri Puntland'ta, güney-orta Somali'de, Etiyopya ve Kenya'da bulunması dolayısıyla en güçlü pan-Somalili milliyetçiler olarak kabul edilmektedir.⁴²⁸

⁴²⁸Ibid., s.11.

Tablo-18: Somali’de Klanların Bölgesi ve Siyasi Oluşumları

Siyasi Parti	Bölge	Klan Desteği
Birleşik Somali Kongresi (USC)	Mogadişu çevresi	Hawiye
Somali Kurtuluş Demokratik Cephesi (SSDF)	Somali'nin kuzey doğusu	Darood Majerteen'in alt klanı
Somali Ulusal Hareketi (SNM)	Somaliland	Issaq
Somali Yurtsever Cephesi (SPF)	Güney ve Merkezi Somali	Darood’un alt klanı
Somali Demokratik Hareketi (SDM)	Güney ve Batı	Rahanwein
Somali Demokratik Birliği (SDA)	Kuzeybatı Somali	Dir

Kaynak: Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, Somalia: Information regarding the United Somali Congress (USC), 1 April 1990, SOM5169, <https://www.refworld.org/docid/3ae6ab4a70.html> ; Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, Somalia: Information on the Somali Salvation Democratic Front (SSDF), 1 February 1990, SOM4250, <https://www.refworld.org/docid/3ae6ab9865.html> United States Bureau of Citizenship and Immigration Services, Somalia: Somali National Movement from its inception through the present, 25 August 1999, SOM99001.ZLA, <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6b5f.html>; United States Bureau of Citizenship and Immigration Services, Somalia. Things Fall Apart, 1 January 1993, <https://www.refworld.org/docid/3ae6a607b.html> , E.t. 31.05.2018.

Somalililer ortak dil, din ve kültürü paylaşmanın yanı sıra geleneklerine ve kırsal yaşam tarzına sahip oldukları için ulusal kimliğe sahip olmaya en yakın toplum olarak öne çıkmaktadır.⁴²⁹ Ancak ortak değerlerin olması tek başına yeterli olmamakta ve Somali’de klan yapılarının devlet mekanizmasından daha etkili olması dolayısıyla devlet zayıf bir yapıda kalmaktadır. Bu klan ve alt-klan yapıları, Somali nüfusu ve ülkedeki iç siyaset için oldukça önemlidir. Somali toplumunda soyların geldiği klanların varlığı, bireysel kimlikler için önem arz etmektedir.⁴³⁰ Bu bağlamda günümüzde mevcut siyasi güvensizlik ortamında klanlar, sadakatlerin olduğu sosyo-politik birimler olarak öne çıkmaktadır.

Klan sistemi, Afrika Boynuzu’nda yer alan pastoral toplumlar arasında en önemli kurucu sosyal faktördür. Bölgedeki klan ailelerine dayalı soy sistemi kendi içinde klan, alt klan,

⁴²⁹Walter S. Clarke and Robert Gosende, “Somalia: Can a Collapsed State Reconstitute Itself?” *In State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, ed. Robert I. Rotberg, Washington: Brookings Institute Press, 2003, 132.; Ioan M. Lewis, “Visible and Invisible Differences: The Somali Paradox.” *Africa*, Vol. 74, No. 4, 2004, s.492.

⁴³⁰ Catherine Besteman, *Unraveling Somalia. Race, Violence, and the Legacy of Slavery*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999, s.19.

birincil soy ve diyet (mag-paying)⁴³¹ grubu kategorilerine ayrılmaktadır. Klan ailesi olarak ifade edilen grup, klanın en üst sınıfı olarak ifade edilebilir. Bir klan ailesinin ne kadar büyük olduğu değişkenlik gösterebilir. Klan ailesi ortak bir ataya dayalı olarak 30 nesle kadar gidebilmektedir. Klan ise genellikle yirmi nesildir devam eden, kurumsal siyasi birim olarak bulunmaktadır. Klan üyeleri, kimliklerini bölgesel aidiyetten ziyade patrilineal soydan almaktadır. Bir lider tarafından yönetilen klanlar, merkezi yönetim veya hükümet olmadan da varlıklarını devam ettirebilmektedir. Bir klan içindeki en belirgin nesil grubu, birincil soydur. Birincil soylar klanlar içinde önemli bir anlam ifade etmektedir. Evlilikler, birincil soylar arasındaki sorunlu konuları azaltmak ya da çözüme kavuşturmak için yapılır ve klan içi düzeni sağlama konusunda işleve sahiptir.⁴³²

Klan içindeki en temel ve işlevsel grup ise bir kişinin haksız şekilde öldürülmesi, sakat bırakılması ya da yaralanması durumunda kan bedeli ya da ceza olarak ödeme yapılan yöntemi ifade eden diyet grubudur. Bu grup birkaç soydan oluşan bir yapıdadır. Dört ile sekiz kuşak ile ortak bir ataya bağlı olarak varlık gösterirler. Bu grup içinde bir bireyin diyet ödemesi gerektiği durumda ödeyemeyecek olursa, erkek grup üyeleri kendi içinde bir araya gelerek ödemeyi gerçekleştirmek zorundadır. Bu sebeple tüm erkekler diyet ödeyen bir gruba ait olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak toplumsal ilişkiler, diyet ödeyen gruplar arasında Xeer adı verilen sözleşmeler ile tanımlanmaktadır.⁴³³

Bölge ülkelerinde klanlar ve bünyesindeki toplum, güç unsurunu ya da tehdit yöntemini kullanarak kendilerini korumaktadır. Ülke içinde bulunan klanlar arasında yaşanan haksızlıklar ve ayrımcılık klanların birbirlerine düşmanlaşmasına ve devamında rövanşizme yol açmaktadır. Haksızlığa uğrayan bir klan, diğer klana misillemede bulunabilmektedir. Tarafsız uygulama mekanizmalarının bulunmamasının yanı sıra askeri açıdan zayıf bir klanın haklı olduğu durum karşısında lehte bir karar alınsa da, askeri açıdan güçlü olan klanın bu karara uymayı reddetmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durumlar karşısında kendisini aşağılanmış hisseden klanlar intikam almak için genellikle cinayet yöntemine başvurmaktadır. Bu intikam alma durumu hemen

⁴³¹ Arapça'da Diya (diyet) olarak adlandırılan ve İslam hukukunda yaralama ya da öldürme durumlarında, suçlunun ödemek zorunda olduğu bedel olarak tanımlanan bu kavram Somalicede Mag olarak ifade edilmektedir.

⁴³² Joakim Gundel, *The predicament of the 'Oday', The role of traditional structures in security, rights, law and development in Somalia*, Danish Refugee Council, 2006, s.5.

⁴³³ Ibid., s.8.

gerçekleşme de gelecekte kan davasına dönüşebilmektedir. Cinayeti işleyen klan üyesinin teslim edilmediği durumlarda ise saldırıya uğrayan klan, alternatif olarak başka bir üyeyi hedef olabilmektedir.⁴³⁴ Bu durum hâlihazırda istikrarsız olan bölgeyi daha da istikrarsız hale getirmektedir.

5.2. Somali Federal Cumhuriyeti ve Darbeye Giden Süreç

1880'lerden II. Dünya Savaşı'na kadar olan sömürgecilik döneminde, Somali toplumu İtalyan, İngiliz ve Fransız temelli olmak üzere Avrupa sömürge güçleri tarafından yönetilmiştir. Farklı sömürge idareleri ile idari ve yönetim geleneklerinin bir sonucu olarak, bu bölgelerin sakinleri çok farklı sömürge miraslarına sahip olmuşlardır. Örneğin İngilizler, sömürge topraklarında az sayıda İngiliz yerleşimi ile yetersiz altyapıya yatırım yaparken; İtalyanlar, Somali'ye daha fazla yatırım yapmış olup İtalyan yerleşimini ve yerel tarımın gelişmesini teşvik etmiştir.⁴³⁵ Farklı iki sömürge yönetiminin oluşturduğu yapılar, iki bölgenin BM tarafından yapılan bir referandum sonucunda, bağımsızlık için bir araya getirilip birleştirilmesiyle yaşanan sorunların nedenini ortaya koymaktadır.

1 Temmuz 1960'ta Somali'de 70 yıldan fazla süren Avrupa sömürgeciliği sonrasında İngiliz Somalisi'nin İtalyan Somalisi'ne katılmasıyla Somali Federal Cumhuriyeti (Somali) kurulmuştur.⁴³⁶ Ancak Somali'nin kurulmasından dört gün önce İngiliz Somalisi (Somaliland) 26 Haziran 1960'ta bağımsızlığını ilan etmiştir.⁴³⁷

Somali kurulduktan sonra oluşturulan sivil yönetim dönemindeki hükümet ilk dokuz yıl devleti yönetmede tecrübesiz, deneysel, verimsiz, yozlaşmış ve siyasi süreci düzenleyecek güçten uzak olmuştur.⁴³⁸ Somali'deki hükümet bu anlamda ulusal açıdan karşılaşılan birçok sorunla baş edememiştir. Sömürge döneminin en büyük miraslardan biri Cumhuriyetin yasal sisteminin nasıl oluşturulacağından kaynaklanmaktaydı. Bu bağlamda Somali'de hukuki açıdan İngiliz, İtalyan ve İslam hukukunun yanı sıra Somali geleneksel yasası olan Xeer'in de içinde olduğu entegre bir anayasal sistemin oluşturulması öngörülmekteydi.

⁴³⁴Gundel, *The predicament...*, s.6-7.

⁴³⁵Ioan M. Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland*. 3rd ed. London: Hurst & Company, 2008, s.30-31.

⁴³⁶Martin Meredith, *The State of Africa*, London: The Free Press, 2006, s.465.

⁴³⁷Lewis, *Understanding...*, op.cit.,s.33.

⁴³⁸Clarke and Gosende, op.cit., s.133.

Öte yandan Somali kurulduktan sonraki ilk yıl içinde Somaliland bölgesinde yaşayan toplum ötekileştirildiğini düşünmeye başlamış ve birleşmenin heyecanı azalmıştır. Ayrıca Somaliland bölgesine yönelik idari atamalarda Issaq klanı üyelerinin yetkilendirilmesi Somaliland'ın Mogadişu merkezli hükümette kendilerine azınlık olarak yer bulmalarına neden olmaktadır. Somali parlamentosundaki koltukların yaklaşık dörtte birinin Somaliland'a tahsis edilmesinin yanı sıra ordu içinde ve siyasi alandaki neredeyse tüm üst düzey görevlerin güneydekilere tahsis edilmesi Somaliland bölgesindeki toplumun ötekileşmiş hissetmesini arttırmıştır.⁴³⁹ Öte yandan bu soruna ek olarak Somaliland'a yönelik ekonomik kaynakların ve idari hizmetlerin azlığı da eklendiğinde, Haziran 1961'de gerçekleştirilen anayasa referandumu kuzeyde reddedilmiş; güneyde ise güçlü bir şekilde desteklenmiştir.⁴⁴⁰ Bu duruma ek olarak Aralık 1961'de Somaliland bölgesindeki bir grup askerin kurulan birliği sona erdirmek amacıyla başarısız darbe girişimi söz konusu olmuştur.⁴⁴¹

1960'ların sonuna gelindiğinde devlet içinde yolsuzluk ve siyasi istikrarsızlığın ciddi şekilde artışı söz konusu olmuştur. Bu durum devlet kaynaklarına erişim rekabetini de beraberinde getirmiştir. 1969 seçimlerinde, 62 partiden 1.002 aday parlamentodaki 123 Millet Meclisi sandalyesi için yarışmıştı. Seçimi takiben bir milletvekili hariç tüm vekiller, devletin işlerliğinin etkinleştirilmesi ve tek partili bir hükümet oluşturulması için iktidar partisine katılmıştır.⁴⁴² Ancak tek partili sistem, toplumun özgürce konuşmasına ve adil bir yapının ortaya çıkmasına engel oluşturmaktaydı. Nitekim milletvekillerinin temel amacı olan seçmenlerin çıkarlarını gözetmekten ziyade kendi kişisel çıkarları için iktidarı kullanmaları gündeme gelmiştir.⁴⁴³ Ekim 1969'daki bu konjonktürde Somali Başbakanlığı yapan Abdirashid Ali Sharmake suikasta uğramış ve General Muhammed Siad Barre liderliğinde darbe gerçekleşmiştir. Bu askeri darbe ile Somali'de Barre dönemi başlamış ve anayasa askıya alınmıştır.

⁴³⁹Mark Bradbury, *Becoming Somaliland*, London: Progressio, 2008, s.33.

⁴⁴⁰Lewis, *Understanding...*,2008, 35

⁴⁴¹Bradbury, loc.cit.

⁴⁴²Ioan M. Lewis, "The Politics of the 1969 Somali Coup" *Journal of Modern African Studies*, Vol. 10, No.3, 1972, s. 397.

⁴⁴³ Ibid., s.399.

5.2.1. Siad Barre Döneminde Somali (1969-1991)

1969'da darbe ile iktidara geldikten sonra kendisini modernist olarak tanımlayan Barre, ilk iş olarak klan temelli tüm örgütlenmeleri yasaklamış ve gücünü konsolide etmeye yönelik adımlar atmıştır. Barre'nin Somali toplumlarının yaşadığı tüm bölgeleri birleştirme hayali bulunmaktaydı.⁴⁴⁴ İktidarda bulunduğu ilk yıllarda Barre, otoriter sosyalist yönetim tarzını benimsemiştir. Bu bağlamda Barre, iktidara geldikten kısa bir süre sonra Afrika'daki en büyük ordularından birini kurmasını mümkün kılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile güçlü bağlar geliştirmiştir. Barre'nin iktidarı ilk yedi yılı nispeten istikrarlı geçse de yetkilerinin giderek artmasıyla Somali'nin gelecekte istikrarsızlaşmasına sebep olacak konuların temeli atılmıştır. Nitekim 1977-1991 yılları arasında Somali'de, üç önemli çatışma yaşanmış ve bu çatışmalar Somali'nin istikrarsızlaşmasına, ülkede ekonomik sorunlara ve sonucunda devlet mekanizmasının çökmesine neden olmuştur.

5.2.1.1. Ogaden Savaşı

Barre döneminde ilk savaş 1977-1978 yıllarında Etiyopya'ya karşı yaşanmıştır. Büyük Somali hayalini gerçekleştirme amacıyla Barre, Etiyopyalıları Ogaden bölgesindeki etnik Somali bölgesinden çıkarmak için Somalili milisleri (Western Somali Liberation Front⁴⁴⁵ - Batı Somali Kurtuluş Cephesi) desteklemiş ve müdahale etmiştir. Ancak savaştan önce SSCB, hem Somali'yi hem de Etiyopya'yı desteklemeyi tercih etmiştir. Savaşın başlaması ile SSCB'nin aynı anda iki ülkeyi desteklemesinin mümkün olmaması nedeniyle SSCB, Etiyopya'yı destekleme kararı almıştır. Bu bağlamda SSCB, Küba'da bulunan 11.600 askeri personelini ve 6.000'den fazla danışmanını Etiyopya'ya göndermiş ve Küba ile birlikte Etiyopya'yı askeri yardımlarla desteklemiştir.⁴⁴⁶ SSCB savaş esnasında iki ülke arasında arabuluculuk yapmaya çalışmışsa da Barre yönetimi, SSCB ile diplomatik ilişkileri Etiyopya'ya yapılan yardımlar ve verilen desteklerden sonra

⁴⁴⁴Bradbury, op.cit., s. 36-37.

⁴⁴⁵ Daha sonra Ogaden National Liberation Front (ONLF) olarak adlandırılmıştır.

⁴⁴⁶ 1977'de Fidel Castro, Aden'de Etiyopya lideri Mengistu Haile Mariam ve Somali lideri Siad Barre ile bir araya gelmişti. Ancak uzun süren müzakerelerden sonra Etiyopya'nın yanında yer almaya karar vermişti. Castro'nun bu kararı almasında Barre'nin şovenist bir lider olduğunu düşünmesi etkili olmuştur. Bu bağlamda Castro, Somali güçleri Etiyopya'nın içlerine doğru ilerlerken Etiyopyalıları desteklemek için birlik göndermeye karar vermiştir. Eylül 1977'de SSCB, Etiyopya'ya destek için bir hava köprüsü kurmuş ve 1 milyar dolar değerinde askeri teçhizat göndermiştir. Bkz. Martin Plaut, "Castro's troubled legacy in the Horn of Africa: hero or villain?", *The Conversation*, 2016., Lewis 2008, 43-45.

sonlandırmıştır.⁴⁴⁷ Somali güçleri Eylül 1977’de Ogaden’in %90’ını kontrol etmiş olsalar da, Mart 1978’e kadar neredeyse bölgeden tamamen çekilmek zorunda kalmışlardır.⁴⁴⁸ Bu savaşın kaybedilmesi Somali üzerinde sadece askeri anlamda yıkıcı olmakla kalmamış, aynı zamanda Somali’de gelecekte yaşanacak olan iç çatışmaların ve Somali toplumunda klan temelli yapıların daha da güçlendirilmesinin temelini atmıştır.

1978’de Barre’ye karşı bir darbe girişimi söz konusu olmuş ve bundan sonra Barre, hangi klana mensup olduğuna bakılmaksızın darbecileri idam ettirmiştir. Bu darbe girişiminden sonra Barre, devlet yönetiminde yer alan aktörleri mensubu olduğu Marehan klanından seçmiş ve bu durum Somali’de klanlar arası rekabet ve çatışmanın temelini atmıştır.⁴⁴⁹ Barre, Ogaden Savaşı yenilgisinden sonra özellikle 1980’lerde, Sovyet karşıtı bir duruş sergilemiş ve Batı dünyasına olabildiğince yakınlık sergilemiştir. Örneğin 1980’lerde Somali, sadece İtalya’dan yarısı askeri yardımları içeren 1 milyar dolar değerinde yardım alırken; farklı ülkelerden 200 milyon doları askeri yardım olmak üzere toplam 800 milyon dolar değerinde yardım almıştır.⁴⁵⁰ 1980’lerin sonuna gelindiğinde ise Somali, ABD’nin Afrika’ya yönelik yaptığı yardımların %20’sini tek başına almaktaydı.⁴⁵¹

Somali’ye yönelik gerçekleştirilen dış yardımlar genellikle orduya harcandığından ve gelen paranın Barre’nin yakın çevresindeki kişilere ticaret serbestliği sağlanarak kullanılmasından dolayı ekonominin iyileştirilmesi mümkün olmamıştır. Bunun yanında Ogaden Savaşı’nın etkisiyle Somali’de 1980’lerin sonunda nüfusun %25’i mülteci konumuna düşmüştür.⁴⁵²

5.2.1.2. Somali Ulusal Hareketi ile Çatışma

Somali’nin yaşadığı ikinci önemli çatışma, Somali Ulusal Hareketi (SUH) ile Siyad Barre rejimi arasında gerçekleşmiştir. Bu çatışma 1980’li yıllarda yaşanmış ve çoğunlukla ülkenin bugün Somaliland olarak adlandırılan bölgesine karşılık gelen kuzey ve kuzeybatı merkezli bir isyan olarak gerçekleşmiştir. Bu isyan, 1982-1988 yılları arasında SUH silahlı güçlerinin gerçekleştirdiği küçük bir isyan olarak gündemde yer almıştır.⁴⁵³ SUH,

⁴⁴⁷ Oktar Türel, *Küresel Tarihçe 1945-1979*, Yordam Kitap yayınevi, 2017, s.120.

⁴⁴⁸Clarke and Gosende, op.cit., s.136.

⁴⁴⁹Bradbury, op.cit., s.43.

⁴⁵⁰Meredith, op.cit., s.468.

⁴⁵¹Catherine Besteman, *Unraveling Somalia. Race, Violence, and the Legacy of Slavery*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999, s.15.

⁴⁵²Lewis, *Understanding...*, s. 65.

⁴⁵³Bradbury, op.cit., s.61.

faaliyette bulunduğu süre zarfında kuzey merkezli Issaq klanının üyeleri tarafından yönetilmiş olup Somali'de bulunan diğer klanlar arasında fazla destek bulamayacağını farkına varmıştır. Bununla birlikte, 1980'lerin sonlarına doğru SUH, Barre rejimini devirmeyi amaçlayan güney merkezli diğer isyan ve kurtuluş hareketleriyle ittifak içine girmiştir.

SUH'un isyan etmesinin temel nedenlerine bakıldığında, Ogaden Savaşı sonrası daha fazla otoriterleşen Barre rejimi ve kuzey bölgelerinin toplum içinde ötekileştirilip, ekonomiden daha az pay alması olarak öne çıkmaktadır. Barre, özellikle Mogadişu ve güney bölgelerinin gelişimine daha fazla fon ayırarak, Issaq klanına mensup iş adamlarını belirli ekonomik politikalarla izole etmeye çalışarak kuzeyi ötekileştirmiştir.⁴⁵⁴ Bu duruma ek olarak SUH'u desteklemeyi düşünen herkese karşı rejimin şiddetli misillemeleri de toplumu ağır şekilde etkilemiştir. SUH, Somali'nin en büyük ikinci kenti ve Somaliland'ın başkenti olan Hergesia'da etkili bir konumda yer almaktaydı.

SUH'un Hergesia'da etkili olması Somali hükümetinin askeri anlamda SUH'a karşı harekete geçmesini mümkün kılmıştır. Nisan 1988'de Somali ve Etiyopya arasında resmi bir barış anlaşmasının yapılması da söz konusu olunca SUH'un hareket alanı ciddi şekilde kısıtlanmış oldu.⁴⁵⁵ SUH birlikleri, bu anlaşmadan sonra Etiyopya'da sığınma alanlarını kaybetmiş ve Barre rejimine karşı harekete geçmiştir. Ancak SUH'un bu hareketi kendisi için felaket niteliğinde olmuştur. Barre'nin SUH karşısındaki askeri üstünlüğü ve dış desteği sonucunda hükümetin SUH'a karşı savaşı, Somali'nin kuzeyi için son derece yıkıcı olmuştur. Yaşanan çatışmada Hergesia yoğun şekilde bombalanmış ve SUH destekçilerinin yarısını kaybetmiştir.⁴⁵⁶ Bu süreçte binlerce sivilin sebepsiz yere öldürüldüğü inancında olan Somali Hava Kuvvetleri'ne bağlı pilotlar daha fazla sivilin katledilmesini reddederek uçaklarla Etiyopya'ya kaçmıştır. Yaşanan bu iç savaşta 800.000'den fazla Issaq klanı mensubu yerinden edilmiştir. Bu kişilerin 300.000'i Etiyopya'ya; 500.000'i ise Somali'nin farklı coğrafyalarına sığınmıştır.⁴⁵⁷

Barre'nin SUH'u sert şekilde bastırması Somali'de yaşanan ayrılıkçı hareketin nedenlerinden birini ortaya çıkarmıştır. Barre'nin kuzeye yönelik uyguladığı politikaların

⁴⁵⁴Ibid., s.58-60.

⁴⁵⁵ Lewis, Understanding..., s.71

⁴⁵⁶Bradbury, op.cit., s.62.

⁴⁵⁷Clarke ve Gosende, op.cit., s.137.

yanı sıra isyanın sert şekilde bastırılıp binlerce sivilin öldürülmesi isyan için bir dönüm noktası olmuştur. SUH, bu süreçte kuzeyde geniş çaplı sivil destek sağlamak için mücadelesini sürdürmüştür. Ancak Barre'nin sivil nüfusu katletmesi, yerel Issaq toplumunu harekete geçirmiş ve bu vesileyle SUH'a Issaq toplumundan geniş bir katılım söz konusu olmuştur. Issaqların olduğu bölgelerde faaliyet gösteren SUH, bu klanın kuzeybatıda hâkim olduğu bölgeleri yavaş yavaş ele geçirmiştir.⁴⁵⁸ Barre yönetiminin kuzeye yönelik bu yaklaşımı, Issaq klanının 1991'de ülkenin geri kalanından ayrılmaya çalışmasının ana nedenlerinden biri haline gelmiştir.

5.2.1.3. *Klan Temelli Özgürlük Hareketleri ile Çatışma*

1991 öncesi dönemde Somali'de üçüncü önemli çatışma, 1989-1990'da Barre rejimi ile klan temelli özgürlük hareketleri arasında gerçekleşmiştir. Bu çatışma aynı zamanda SUH'a karşı yürütülen savaş ile eşzamanlı olarak gerçekleşmiştir. Barre, 1990'ın sonuna gelindiğinde Mogadişu dışında hiçbir yeri kontrol edemeyen bir lider olarak Somali'de varlık göstermekteydi. Uzun süre devam eden çatışmalardan ve başkent Mogadişu'nun önemli şekilde tahribata uğratılmasından sonra milis güçleri ve özgürlük hareketlerinin mensupları Ocak 1991'de Barre'yi Somali'den çıkarmayı başarmışlardır. Ancak bu durumun sonucunda Barre'nin yerine yeni bir hükümet kurulamamış ve uzun süren şiddetli çatışmaların yaşanması söz konusu olmuştur.⁴⁵⁹

Barre döneminde klanlar arasında bölünmüşlük ve ötekileştirmenin etkileri, Barre sonrası dönemde çok yoğun şekilde kendisini hissettirmiştir. Nitekim Barre sonrası dönemde oluşturulacak bir hükümette, aralarında düşmanlık ve güvensizlik olan klanların birleşmemesinin temel sorumlusu olarak yine Barre rejimi ön plana çıkmaktadır.⁴⁶⁰ Barre rejiminin çöküşüyle birlikte Somali, bugün de yansımaları hissedilen zorlu bir döneme girmiştir. Rejim, nüfusun çoğunluğunun geçim kaynaklarını iyileştirme konusunda çok zayıf adımlar atmıştır. Bu bağlamda Somali'nin uzun yıllar açlık ve insani krizlerle anılması, Barre dönemindeki başarısız politikalar ve kötü yönetimden kaynaklanmıştır. Ancak bu durumdan daha da önemlisi, Somali'de etkisinin günümüze kadar ulaştığı bir iç savaşın yaşanmasıdır. Somali'de 1991'de başlayan iç savaş, devlet

⁴⁵⁸Bradbury, op.cit., s.62-63.

⁴⁵⁹Meredith, op.cit., s.469; Cristopher Clapham, "Degrees of Statehood." *Review of International Studies*, No. 24, 1998, s.151.

⁴⁶⁰ Meredith, op.cit., s.80.

ve kurumlarının ortadan kalkmasının yanı sıra siyasi parçalanmışlığı beraberinde getirmiştir.

5.2.2. Somali'de Devletin Çöküşü

Somali'de devletin çöküşü hem tarih hem de kültürel miras ile ilişkilidir. 19. yüzyılda Somali topraklarının Fransız Somalisi, İngiliz Somalisi, İtalyan Somalisi, Kenya Kuzey Sınır Bölgesi ve Etiyopya- Ogaden bölgesi olmak üzere beş bölgeye ayrılması söz konusudur. Temmuz 1960'taki bağımsızlıktan itibaren Somali'deki milliyetçilerin temel amacı, tüm bölgeyi yeniden birleştirmek olmuştur. Ancak bu durum aynı zamanda komşularına tehdit oluşturması dolayısıyla sorunlu bir konu olmuştur. Kısacası Somali'de milliyetçiler tarafından savunulan ideoloji Cibuti, Etiyopya ve Kenya için tehdit sayılmaktaydı. Bu durum Somali'nin özellikle bölgesel anlamda ekonomik gelişimini ve diplomatik ilişkilerini zayıflatmıştır.⁴⁶¹

Barre rejiminin uzun süre ayakta kalabilmesi, klanlar arasındaki rekabeti iyi kullanabilmesi dolayısıyla mümkün olmuştur. Ayrıca klan temelli silahlı büyük siyasi grupların oluştuğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Barre'nin merkeziyetçi baskıcı rejimini yıkmak için de aynı şekilde klan temelli isyancı gruplar oluşmuştur. 1989'dan sonra Somali'de hem Barre rejiminin yıkılmasına hem de devletin çöküşüne giden süreç başlamıştır. Mensubu olduğu Marehan klanına Barre'nin verdiği destek ile ülke içinde yaşanan çatışma etkisini arttırmıştır.⁴⁶² 1991'de eski İngiliz Somalisi olan Somali'nin kuzeyinde yer alan topraklarda "Somaliland Cumhuriyeti"nin bağımsızlığını ilan etmesi ülke içindeki durumu daha da karmaşık hale getirmiştir.⁴⁶³

Aynı dil, din, kültür ancak farklı klanlardan oluşan bir ulus olan Somali'de devlet, 1991'de yaşanan iç savaş nedeniyle ortadan kalkmıştır. Ancak bir devletin bir günde çökmesi mümkün değildir. Somali'de de devlet bir günde çökmemiştir. Devletin çöküş sürecine gitmesi için önce zayıflaması gerekmektedir. Zayıf devletin ülke üzerinde sınırlı da olsa bir kontrolü bulunmaktadır. Zayıf devletin çökmüş devletten temel farkı, büyük

⁴⁶¹ All Answers, "History of Somalia: Pre-colonial, Colonial and Post Colonial", November 2018. <https://ukdiss.com/examples/somalia-2.php?vref=1>, E.t. 20.01.2020.

⁴⁶² Dr Andre Le Sage, "Stateless Justice in Somalia Formal and Informal Rule of Law Initiatives", *Centre for Humanitarian Dialogue*, 2005, s.21.

⁴⁶³ Daniel R. Forti, "A Pocket of Stability: Understanding Somaliland", *Occasional Paper Series: No. 2*, 2011.

bir sorunu çözememesi ve toplumun bir kısmının gözünde meşru olmamasıdır. Kısacası bir devletin gücü, milletin kendisine gösterdiği itaat ve meşruiyet düzeyine göre belirlenmektedir. Başarısız devletler, iç savaş ya da işgal yaşayan istikrarsız yapıda olan devletler için kullanılan bir kavramdır. Aynı zamanda başarısız devletlerde ekonominin zayıflaması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin ortadan kalkması, suç ve şiddetin artması, silahlı çatışmaların sık yaşanması, insani kriz, soykırım, yer değiştirme, mülteci krizleri ve kıtlık gibi sorunlar görülmektedir. Çökmüş devlette ise askeri, ekonomik, siyasi ve yargı kurumları başta olmak üzere devletin tüm kurumlarının kapasitesi yani devlet otoritesi ve siyasi kontrol ortadan kalkmıştır.⁴⁶⁴

Somali'de devletin çökmesine neden olan durum, sömürgecilik döneminde Avrupalı güçlerin oluşturduğu istikrarsız yapılardan, post-kolonyal dönemde otokrasiye geçişin yaşanmış olmasıyla ilişkilidir. Gücün, post-kolonyal dönemde sömürgecilikten bağımsızlığa kayması Somali'de siyasi istikrarsızlığa ve devletin çöküşüne yol açmıştır. Somali'de devletin çökmesinin tek bir nedeni bulunmamaktadır. İlk olarak Somali'ye ekonomik, sosyal ve politik olarak ilerleme şansı vermeyen devleti istikrarsızlaştıran ancak etkisizleştirmeyen faktörler öne çıkmıştır. Ayrıca Somali'nin sömürgecilik döneminde beş parçaya bölünmesi ve Somali toplumunun sosyal olarak kendilerini bir devlet çatısı altında gruplandırmaktan ziyade, klan temelli mikro örgütlenmelerin bulunması devletin çöküşüne neden olan temel faktörlerdir. Öte yandan ulusal kaynakların kötü yönetimi ve sömürgecilik döneminden sonra devlet kurumlarında yetime gelecek olan Somalili insan kaynağının nitel yetersizliği devletin zayıf bir durumda olmasına zemin hazırlamıştır.⁴⁶⁵

Somali'nin güneyinde 1991-1992 yılları arasında silahlı çatışmalar şiddetlenmiş ve klanlara ait milisler çeşitli şehir ve limanlardaki kaynakların kontrolü için birbirleriyle savaşmıştır. Barre dönemi sonrasında hükümeti kontrol edebilmek adına başlayan savaş, ilerleyen süreçte hızlı bir şekilde çeşitli milis grupları tarafından yağmacılığı da beraberinde getirmiştir. 1992'ye doğru Somali'de büyük bir kıtlık sorunu da savaşa eklenince ülkede 250.000 Somalilin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ All Answers, loc.cit.

⁴⁶⁵ Ibid.

⁴⁶⁶ Ken Menkhaus, "Governance without Government in Somalia: Spoilers, State Building, and the Politics of Coping." *International Security* Vol. 31, No. 3, 2006, s.81.

Somali'de ortaya çıkan kıtlığı hafifletmek için uluslararası gıda yardımları ülkeye gönderilmiştir. Ancak bu yardımlar savaşmaya değer bir diğer meta olarak görülmüş ve hızla savaş ekonomisinin bir parçası konumuna gelmiştir.

Yaşanan bu durum yapılan uluslararası gıda yardımlarının güvenli şekilde ulaşmamasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda 1992'de BM ve ABD, Somali'de gıda yardımlarının güvenliğini sağlamak ve kıtlığın etkili olduğu güney Somali'ye yardım etme amacıyla müdahale etmiştir. Ancak Somali'ye yönelik BM ve ABD müdahalesi savaşan taraflar arasında barışı sağlama konusunda başarılı olamamıştır. Hatta 1993'te Somalili milislerin iki ABD helikopterini düşürdüğü ve 18 askerini öldürdüğü olaydan sonra ABD, birliklerini Mart 1994'te Somali'den çekmiştir. ABD'den kısa bir süre sonra BM de, Somali'yi savaşan grupların ve klan destekli milislerin insafına bırakarak ülkeden ayrılmıştır.⁴⁶⁷

Ülkedeki çatışma 1995'ten sonra daha çok güney ve orta kısımlarda yaşanmıştır. Aynı zamanda bu süreçte Somali'de çatışmanın doğası da değişmiştir. Bu bağlamda çatışmaların süresi ve yoğunluğu farklılıklar göstererek çoğu yerel düzeyde gerçekleşmiş ve alt klanların birbirine düşmanlaşması söz konusu olmuştur.⁴⁶⁸

Öte yandan Somali'nin kuzeydoğusunda yerel otorite, kendisini Federal Somali'nin bir parçası olarak kabul eden Puntland eyaletini kurmuştur. Puntland, merkezi ve güney Somali'dekinden daha güvenli ve huzurlu bir ortam geliştirmesini sağlayan yarı özerk ve devlet benzeri bir yapı geliştirmiştir.⁴⁶⁹ Öte yandan özellikle 2008'den sonra Puntland, uluslararası taşımacılık şirketleri için ciddi bir tehdit oluşturan Somali kıyılarında korsanlık sorunları nedeniyle önemli bir uluslararası sorun haline gelmiştir.

5.3. Somali-Somaliland Meselesi

Somaliland sorunu, günümüzde Somali'nin karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biri olarak gündeme gelmektedir. Somaliland'ın bağımsızlık arayışları, geçmişte dört gün dahi olsa uluslararası bağımsız bir siyasi yapı olduğunu kanıtladığı için önem arz etmektedir. Bu noktada bağımsızlık için Somali'nin resmi sınırları dışında yaşayan

⁴⁶⁷Clarke ve Gosende, op.cit., s.143-145.

⁴⁶⁸Menkhaus, op.cit., s.88.

⁴⁶⁹Ibid., s.83.

Somali toplumunun varlığı Somaliland'ın egemenlik iddialarını destekleyici unsur olarak sunulmaktadır.

Somali bayrağındaki yıldızın 5 köşesi bu anlamda önem kazanmaktadır. Bu bağlamda bayrakta bulunan yıldızın her bir köşesi İtalyan Somalisi, İngiliz Somalisi, Fransız Somalisi, Etiyopya Somalisi'ni ve Kenya Bölgesi Somalisi'ni ifade etmektedir. Nitekim bu durum Somali irredantizmi için sürekli bir itici güç olarak kullanılmaktadır.

Devletin çöküş sürecinde meydana gelen Somali'nin güneyinde yaşanan olayların aksine kuzey Somali kıtlık ve savaşlara pek maruz kalmamıştır. Nadiren klanlar arası rekabet ve çekişme ile birlikte ekonomik zorluklara maruz kalmış olsa da, kuzeydeki klan liderlerinin arabuluculuğu sayesinde 1991'de Issaqlar ve diğer klanlar arasında barış durumu sağlanmıştır. Barış görüşmelerinin yapıldığı zaman kuzeydeki klan liderleri ve SUH, düşmanlıkları sona erdirmek ve kuzeyin geleceğini tartışmak için Burco'da "Kuzey Halkları Büyük Konferansı" düzenlemiştir. Bu bağlamda kuzeyin geleceği tartışmaları kapsamında kuzey Somali'nin Somali'den ayrılması durumu da tartışılmıştır. Güney ile birliğin gözden geçirilmesine yönelik tartışmalar SUH hariç, konferansa katılan birçok delegenin gündeminde yer almaktaydı.⁴⁷⁰

Barre döneminde yapılan hatalar nedeniyle sömürgecilik döneminde farklı bir yönetim tarzını benimsemiş olan kuzey klanlarından güneye karşı ciddi bir güvensizlik söz konusu olmuştur. Bu durum halkın ayrılıkçı bir tavır takınmasını beraberinde getiren en büyük etken olmuştur. Nitekim 18 Mayıs 1991'de bölgenin "Somaliland Cumhuriyeti" olarak adlandırılması ile güneye karşı bağımsızlığını ilan etmiştir.⁴⁷¹ Ancak Somaliland Cumhuriyeti, bağımsızlık ilanında ciddi engellerle karşılaşmıştır. Güneyde uzun süren bir çatışmaya sürüklenmekten kaçınmak için bağımsızlık ilan eden Somaliland Cumhuriyeti'nin bulunduğu bölge on yıl süren isyan ve çatışmalar yüzünden harap olmuş durumdaydı. Bunun yanında finansal kurumları, sosyal hizmet verebilecek altyapısı ve en önemlisi uluslararası desteği bulunmamaktaydı. Sosyal açıdan önemli bir sorun olarak nüfusun büyük bir kısmı yerinden edilmiş olup mülteci kamplarında yaşamaktaydı.⁴⁷²

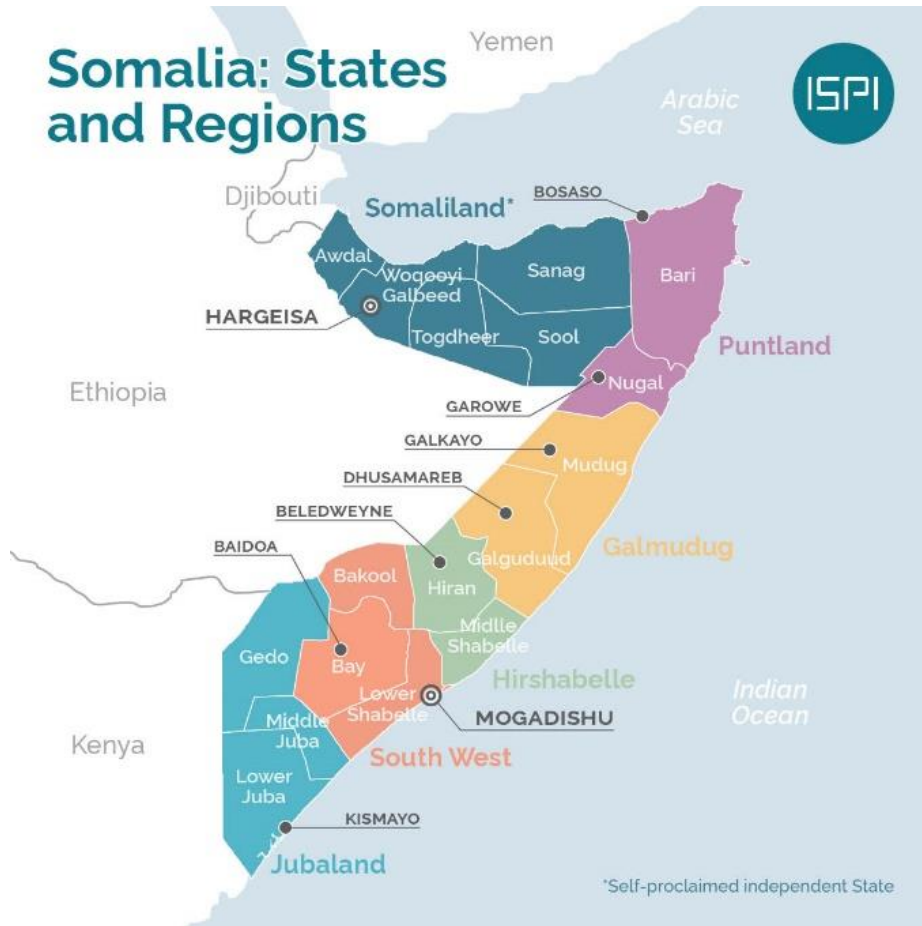
⁴⁷⁰ Bradbury, op.cit., s.80.

⁴⁷¹International Crisis Group, "Somaliland: Democratization and its Discontents", *Africa Report*, No. 66. Nairobi; Brussels, 2003, s.9.

⁴⁷²Bradbury, op.cit., s.77.

Harap durumda olan bölge, altyapı açısından neredeyse tamamen baştan bir yeniden inşa süreci ile karşı karşıya kalmıştı. Yaklaşık 300.000 kişilik bir şehir olan Hergesia'da, yapıların sadece %10'u sağlam şekilde kalmış; ayrıca yıkıma uğramış yerlerdeki molozların altında patlamamış mühimmatlar bulunmaktaydı. Hergesia'nın doğusunda kalan Burco şehri ise %70 oranında yıkıma uğramıştı. Hastaneler ve okullar yıkılmış, devlet daireleri yağmalanmış, köprüler ve ulaşım yolları bombalanmış durumdaydı. Ayrıca 1991-1992 yıllarında Somaliland'da ülkeyi daha fazla istikrarsızlaştırma potansiyeline sahip olan klan içi ve klanlar arası çatışmalar yaşanmıştır.⁴⁷³

Harita-15: Somali İdari Bölgesi

Kaynak: Federal Republic of Somalia Systematic Country Diagnostic, A Document of The World Bank Group, World Bank Geospatial Operations Support Team, 2018, s.8.

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/554051534791806400/pdf/SOMALIA-SCD-08152018.pdf>

Somaliland'da yaşanan bu çatışmalardan sonra barış için birçok klan liderinin katılımıyla barış ve uzlaşma konferansı düzenlenmiştir. Düzenlenen toplantılar anayasal konuları

⁴⁷³ Ibid, s.87-90.

içermekle beraber; Somaliland bölgesindeki klanlar arasında güç paylaşımını, klan liderlerinin hükümete katılımı için mekanizmalar oluşturulmasını ve güvenliğin sürdürülmesi için çeşitli kurum ve mekanizmaların oluşturulmasını amaçlamıştı.⁴⁷⁴ Bu bağlamda gerçekleştirilen görüşmeler arasında en önemlisi “Somaliland Toplulukları Yaşlıları Konferansı” olarak bilinen, 1993 Borama Konferansı olarak öne çıkmaktadır.

Borama Konferansı görüşmeleri Ocak 1993'te başlamış ve Mayıs ayına kadar sürmüştür. Bu Konferans Somaliland'ın siyaset tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Konferansta Somaliland'da oluşturulacak yasama gücünün iki kanatlı bir meclis olarak oluşturulması kararı alınmıştır. Bu bağlamda, bölgedeki klanlarda yaşça en büyüklerin oluşturacağı bir üst meclis (Gurti) ve seçilmiş temsilcilerin bulunacağı bir alt meclisin bulunacağı yasama organının oluşturulmasına karar verilmiştir.⁴⁷⁵ Borama Konferansı'nda Somaliland'ın güvenliği için bir çerçeve oluşturulmuş, bağımsız bir Somaliland vizyonu geliştirilmiş ve SUH'tan sivil bir hükümete geçiş için barışçıl bir güç aktarımını denetleyecek kurulun oluşturulması kararları alınmıştır. Ayrıca hükümeti yönetmesi için bir başkan, bir başkan yardımcısı ve bakanlar kurulundan oluşan yürütme organı ve bağımsız bir yargı organının oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁴⁷⁶

Somaliland'da 1994'ün son ve 1995'in ilk aylarında Issaq klanının alt klanları arasında Hergesia Havaalanı'ndan elde edilen gelirin paylaşımı dolayısıyla yerel çatışmalar yaşansa da, Somaliland hükümeti büyük ölçüde güvenliği sağlamayı başarmıştır. Ancak Somaliland hükümetinin bu başarısı, yerel yönetimdeki devlet yapısının yanı sıra klanların yaşlılarından oluşan devlet dışı yapıların karışımı olduğu unutulmaması gereken önemli bir husustur. Somaliland'da özellikle güvenlik sektörü ve yönetim mekanizmalarındaki istikrar, klan tabanlı yapılardan kaynaklıdır. Somaliland toplumu, yönetim ve demokratikleşmedeki görece başarısından dolayı uluslararası alanda tanınma hakkı kazandıklarını düşünmektedir.

Hükümetin değişeceği durumlarda barışçıl geçişin sağlanması, temel hakların korunmasını sağlayan bir anayasa, yasama ve yürütme arasında denetleme mekanizmasının olması, özgür ve bağımsız medya ve etkili sivil toplum

⁴⁷⁴ Ibid, 96.

⁴⁷⁵ Ibid, 94.

⁴⁷⁶ Ibid, 98-99.

örgütlenmelerinin bulunması demokratik devletlerin temel niteliklerindedir. Örneğin 2002’de Somaliland Başkanı Muhammed Haji Ibrahim Egal’in ölümü üzerine herhangi bir kargaşa ortamı yaşanmadan Başkanlık makamı, dönemin Başkan Yardımcısı Dahir Riyale Kahin Başkan olmuştur.⁴⁷⁷ Ayrıca 2005 ve 2010 seçimlerinde bağımsız seçim gözlemcilerinin seçim sürecine ilişkin olumlu rapor vermeleri Somaliland yönetiminin elini güçlendiren diğer bir unsur olarak öne çıkmaktadır.⁴⁷⁸ Somaliland hükümetinin seçimle iş başına geliyor olup meşruiyetini halktan alması ve siyasetçilerin hesap verebilir olması Somaliland’ı diğerlerinden farklı kılan unsurlar arasında yer almaktadır.⁴⁷⁹

5.4. Şeriat Mahkemeleri ve İslam Mahkemeleri Birliği

1990’ların sonlarında güney Somali’de bazı bölgelerdeki yerel yönetimler, toplumu düzenleyici birer unsur olarak, yasa ve düzen sağlayan şeriat mahkemelerinden oluşmuştur. Şeriat mahkemeleri ilk olarak Ağustos 1994’te kuzey Mogadişu’da ortaya çıkmıştır. Bu mahkemeler Somali’deki anarşik ortamda hukuk, düzen ve güvenliği sağlamayı amaçlamıştı. Mahkemeler, klan temelinde oluşturulmuş; yerel Müslüman din adamları ve iş adamları tarafından finanse edilmiştir.⁴⁸⁰ Mahkemelerin gelir kaynakları, farklı iş kolları ve milis faaliyetlerinin vergilendirilmesiyle sağlanmıştır.

Ailelerin ve klanların yaşadığı rekabetler ve çekişmeli süreçlerden sonra yerel halkın yerinden edildiği dönemde yaşanan olaylar, şeriat mahkemelerinin popülerite kazanmasını ve desteklenmesini beraberinde getirmiştir. Somali toplumunda memnuniyetle karşılanan mahkemeler, halk tarafından hukukun üstünlüğünün yeniden tesis edilmesinin bir yolu olarak görülmüş ve bu doğrultuda desteklemiştir. Bu mahkemeler yargı alanında yerel olduğundan ve belirli alt klanlara hizmet ettikleri için yerel toplumla güçlü ve meşru bir yönetim mekanizması sunmuştur. Klan liderleri, din adamları ve yerel iş adamları koalisyonu tarafından kontrol edilen şeriat mahkemeleri, radikalizme karşı duruş da sergilemiştir.⁴⁸¹

⁴⁷⁷ Ibid, s.218.; Somaliland Times 2002, Hagmann ve Hoehne, 2009, 52.

⁴⁷⁸ Michael Walls and Steve Kibble, “Somaliland: Change and Continuity”, *International Election Observers*, June 2010, *Presidential Elections in Somaliland*, London: Progressio, 2011, s.8.

⁴⁷⁹ Nicholas Eubank, “Taxation, Political Accountability and Foreign Aid: Lessons from Somaliland.” *Journal of Development Studies*, Vol. 48, No. 4, 2012, s.468.

⁴⁸⁰ Oscar Gakuo Mwangi, “The Union of Islamic Courts and security governance in Somalia.” *African Security Review*, Vol. 19, No. 1, 2010, s. 89.

⁴⁸¹ Menkhaus, op.cit., s.85-86.

2005'in sonlarına doğru Mogadişu'da bazılarının radikalizmi desteklediği, bazılarının daha geleneksel bir karaktere sahip olduğu on bir klan temelli İslam Mahkemesi kurulmuştur. Mahkemeler İslam Mahkemeleri Birliği (İMB) olarak adlandırılan sıkı yapıda olmayan bir koalisyon oluşturmuştur. Bu mahkemelerin çoğu esas itibariyle kendi bölgelerindeki sermayenin güvenliğiyle ilgilenirken; diğer yandan aşırı muhafazakâr ve disiplinli gençlerden oluşturulan 400 kişilik İMB milis gücüne asker ve teçhizat da sağlamaktaydı.⁴⁸²

İMB, 1990'ların başından beri Mogadişu üzerinde etkili olan klan temelli çatışmaların üstesinden Haziran 2006'da gelmiş ve barışı önemli ölçüde sağlamıştır. Bu bağlamda Somali'de devletin çöküşünden bu yana ilk kez, bir örgüt Mogadişu'yu birleştirmeyi ve toplumda görece barış ve güvenlik sağlamayı başarmıştır. İMB, her ne kadar başarılı olsa da aynı dönemde Etiyopya ve Kenya'da meydana gelen bombalamalarda İMB'nin üyelerinin parmağı olduğunu iddia eden Somali Federal Geçiş Hükümeti (FGH) ve Etiyopya tarafından tehdit olarak algılanmıştır.⁴⁸³ Uzun yıllar süren istikrarsızlıklardan sonra güney Somali'de nispeten istikrar oluşturan ve merkezi siyasal yönetim sağlayan İMB yönetimi, Etiyopya'nın Somali'ye saldırısı ile sona ermiştir.

2006 sonunda Somali'ye yönelik saldırı, Etiyopya tarafından hava ve kara operasyonlarıyla başlatılmıştır. Bu süreçte ABD, Etiyopya ordusunu dolaylı olarak desteklemiş ve İMB'nin Mogadişu'dan çekilmesini sağlamıştır. İMB'nin çekilmesinden sonra Etiyopya ordusu Mogadişu'da şehrin içine doğru ilerlemiş ve sivil yerleşim alanlarına zaman zaman saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırıların sıklığı artmaya başladıktan sonra şehirdeki sivil kayıpların artması söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Mogadişu'da "soykırım" olarak nitelendirilen saldırılarda 500.000'den fazla sivilin evlerini terk etmek zorunda kaldığı tahmin edilmektedir.⁴⁸⁴

Etiyopya'nın Ocak 2009'da Somali'den çekilmesinden sonra FGH, 2007'de Afrika Birliği (AfB) tarafından Somali'de oluşturulan, Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) birlikleri tarafından desteklenmiştir. Ancak Etiyopya'nın Somali'den geri çekilmesinden sonra FGH, güney Somali'nin kontrolünü sağlayamamıştır. Ortaya çıkan

⁴⁸²Mwangi, op.cit., s.90.

⁴⁸³Lewis, Understanding..., s.88.

⁴⁸⁴Ibid., s.89.

güç boşluğu İMB'den geriye kalan ve günümüzde Mogadişu ve çevresinde etkisi olan El-Şebab'ın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Somali'de eski İMB milislerinin ve klan temelli savaşçı grupların El-Kaide ile olan ilişkileri El-Şebab'ın ABD ve diğer Batılı hükümetler tarafından bir terörist grup olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.⁴⁸⁵ El-Şebab 2012'de El-Kaide'ye bağlılığını ilan ederek ilişkisini resmileştirmiştir.

5.5. Dış Faktörlerin Somali'de Yeniden Yapılandırılmaya Etkisi

Rusya ve bölgedeki diğer aktörlerin korsanlıkla mücadele için aynı zamanda yoksulluk ve kanunsuzluk ile mücadele etmeli ve başarısız devlet kalıntılarında kalan temel nedenleri dikkate alarak politikalar izlemelidir. Nitekim öncelikle Somali'de barışı tesis etmeyi, istikrarı sağlamayı ve devamında uzun bir ulus inşası süreci için tatbikat gerekmektedir. Ancak bu durum 1990'lı yıllarda Somali'de yaşananları uluslararası kamuoyunun hafızalarından henüz silinmemiştir. Özellikle Somali'de gerçekleştirilen başarısız operasyon sonrasında ne Rusya ne de farklı bir küresel aktörün Somali'de istikrarı sağlamaya yönelik cesareti bulunmamaktadır. Bu kapsamda bölgesel aktörler başlığı altında değinilecek olan Türkiye diğer aktörlerden farklı olarak öne çıkmaktadır.

ABD için en büyük endişe El-Şebab'ın ülke içinde artan en büyük tehdit haline gelmesi ve ülke üzerindeki kontrolünü genişletmesiydi.⁴⁸⁶ Soğuk Savaş'ın sona ermesini takip eden on yılda Afrika Boynuzu'ndaki aktörlerin rolü büyük ölçüde barış operasyonlarını desteklemeye odaklanmıştır. Bu operasyonlar finansman, teknik yardım, kapasite geliştirme ve diplomasiyi içermekteydi. Bu güvenlik paradigması bugün özellikle Somali'de devam etmektedir. Ancak bu durum bölgedeki diğer aktörler için güvenlik paradigması ana rolden çıkmış durumdadır.⁴⁸⁷ 2001'de terörizme karşı küresel savaşın başlaması ve 2008'den itibaren korsanlık ve deniz suçlarına uluslararası odaklanma,

⁴⁸⁵ Claire Felter, Jonathan Masters, and Mohammed Aly Sergie, "Al-Shabab, Council on Foreign Relations", *Council Foreign Relations*, 19.05.2021, <https://www.cfr.org/backgrounder/al-shabab>, "Bureau of Counterterrorism, Foreign Terrorist Organizations", *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>, E.t. 23.06.2021.

⁴⁸⁶ Elizabeth Dickinson, *Arming Somalia*, *Foreign Policy*, 10.09.2009, <https://foreignpolicy.com/2009/09/10/arming-somalia/>, E.t. 01.09.2020.

⁴⁸⁷ AMISOM, 'EU pledges continued support to AMISOM on the implementation of key programmes under the Somalia Transition Plan', 5 Nisan 2019, <https://amisom-au.org/2019/04/eu-pledges-continued-support-to-amisom-on-the-implementation-of-key-programmes-under-the-somalia-transition-plan/>, E.t. 01.09.2020.

bölgedeki küresel ve bölgesel güçlerin, özellikle de ABD'nin doğrudan yeniden görevlendirilmesine yol açmıştır.

İngiliz hükümeti bölgedeki altyapı iyileştirme sürecine yardımcı olacağına açıklamış ve bu kapsamda Baydoba ve Mogadişu gibi Somali'deki bazı şehirlerde yeni yolların inşasına yardım sözü vermiştir. Bununla birlikte Somali'de Mogadişu hükümetinin dışında sorunlu konulardan birini oluşturan ve eski İngiliz sömürge toprağında yer alan Somaliland hükümeti ile İngiltere, Danimarka ve Hollanda'nın da dördü bir anlaşma imzalaması söz konusudur. Bu dördü anlaşma Somaliland bölgesinde altyapıyı iyileştirme ve ekonomik büyümeyi destekleme amaçlarıyla imzalanmıştır.⁴⁸⁸ Aynı bağlamda İngiliz hükümeti, eğitim kalitesinin artırılması ve kız çocuklarının eğitiminin desteklenmesi amacıyla Etiyopya'ya 100 milyon Sterlinden fazla mali destek sağlamıştır.⁴⁸⁹

İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallace, Somali'de varlık gösteren El Şebab'a karşı güvenlik iş birliğini geliştirmek için 2021 Ocak ayında Somali ve Kenya'yı ziyaret etmişti. Ancak Somali'de daha fazla yıkıcı etkiye ve güvenlik problemlerine neden olan El-Şebab terör örgütüne karşı Mogadişu hükümeti ile iş birliği yapması gereken İngiltere, Kenya ile güvenlik tehditleri, siber suçlar ve insan kaçakçılığı alanlarında ortak iş birliği ve koordinasyonu geliştirmek için 28 Ocak 2021'de Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. Dolayısıyla İngiltere için sömürgecilik döneminden günümüze kadar ciddi ilişkileri ve yönetim kalıntılarının bulunduğu Kenya'nın, bölgedeki çıkarlarını korumak için asıl sorunun yaşandığı Somali'den daha fazla öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. İngiliz güçleri, Somali ordusu mensuplarının El Şebab'a karşı yürüttükleri mücadelede savaşma kapasitelerini geliştirmek amacıyla 2019'dan bu yana yaklaşık 500 Somali askerine eğitim vermiştir. Ek olarak İngiltere Somali ordusuna Baydoba'da 450 asker kapasiteli kışla ile Somali ordusunun lojistik kapasitesini geliştirmek için 27 askeri araç ve tam donanımlı mekanik üniteler sağlamıştır.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ British Embassy Mogadishu, UK, "Denmark and Netherlands approve agreements with Somaliland Government on critical infrastructure to improve people's lives", 5 July 2020, <https://www.gov.uk/government/news/uk-denmark-and-netherlands-approve-agreements-with-somaliland-government-on-critical-infrastructure-to-improve-peoples-lives>, E.t. 01.09.2020.

⁴⁸⁹ "President Holds Talks with UK First Secretary of State", *ENA*, 23.01.2021, <https://www.ena.et/en/?p=20753>, E.t. 01.09.2021.

⁴⁹⁰ Ministry of Defence, Foreign, Commonwealth & Development Office, James Duddridge MP, and James Heapey MP, "British Army trains 500th Somali soldier in infantry skills",

Öte yandan 2011’de Erdoğan’ın Somali’ye gerçekleştirdiği ziyaret ile Somali’nin ve bölgenin kaderinin değişmesi söz konusu olmuştur. Uluslararası toplumun dikkatini çeken bu ziyaret ile Somali özelinde Afrika Boynuzu daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Bununla birlikte Somali’ye yönelik Türkiye’nin yaklaşımı ve politikaları da diğer Afrika Boynuzu ülkeleri ve kıta açısından belirleyici olmuştur. Türkiye’nin sahip olduğu siyasi, ekonomik ve kurumsal kapasitelerin bölgeye karşılıksız aktarılması bölge toplumlarının Türkiye’ye bakışını olumlu etkilemiştir. Bu bağlamda tarihinde sömürgeciliği ciddi şekilde hisseden Afrika kıtası üzerinde yaşayan halklar açısından herhangi bir sömürgeci geçmişi bulunmayan ve emperyal niyeti olmayan Türkiye’nin yaklaşımı oldukça kıymet kazanmıştır.⁴⁹¹ Kıta için eşitlikçi ve aynı göz hizasında görülmemiş bir yaklaşım sergileyen Türkiye’ye yönelik yaklaşımlar da bu doğrultuda karşılık görmüştür.

Türkiye’nin Somali’de gerçekleştirdiği başarı hikâyesi ile Afrika Boynuzu’nda etkili bir oyuncu olması mümkün olmuştur.⁴⁹² Türkiye’nin Afrika’da izlediği insani politikasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Anadolu Ajansı, Türk Hava Yolları (THY) ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ile varlık göstermektedir.⁴⁹³ Türkiye, bu enstrümanları ile Afrika’da insani yardım projelerini sürdürmektedir. Eşit ortaklık çerçevesinde ekonomik, siyasi ve güvenlik temellerinde kazan kazan politikası uygulayan Türkiye, kolonyal düzenin oluşturduğu hiyerarşik temelli yaklaşıma karşı çıkmaktadır.

Afrika’dan Türkiye’ye yönelik dost ülke yaklaşımı ve Türkiye’nin sahip olduğu imaj, özellikle Erdoğan’ın 2011’de Somali’ye uzatılan yardım eliyle perçinlenmiştir.⁴⁹⁴ Türkiye’nin Afrika kıtasında insanı merkeze alan anlayışı ve kalkınmaya dayalı politikaları, kıtanın kalkınmasına önemli katkı sağlamaktadır. Özellikle nitelikli insan yetiştirme konusunda Afrika’nın farklı ülkelerinden Türkiye’ye gelip çeşitli düzeylerde

15.01.2021,<https://www.gov.uk/government/news/british-army-trains-500th-somali-soldier-in-infantry-skills>, E.t. 01.09.2021.

⁴⁹¹ Murat Yeşiltaş ve Ferhat Pirinççi, *Küresel Dönüşüm Sancısı ve Türkiye’nin Yeni Jeopolitiği*, İstanbul: Turkuvaaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2020, s.129.

⁴⁹² Tunç Demirtaş, “Küresel Güç Mücadelesinin Yeni Cephesi Afrika Boynuzu”, *Bilimevi Dış Politika Dergisi*, Sayı:5, 2018.

⁴⁹³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Afrika İlişkileri”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.t.05.01.2022.

⁴⁹⁴ Recep Tayyip Erdoğan, “Somali’nin Gözyaşları”, *Yeni Fikir*, Vol. 3, No. 7, 2011, s.73.

eğitim gören Türkiye Burslusu uluslararası öğrencilerin mezun olup ülkelerine dönmeleri ile kalkınma somut Şekilde kendisini göstermesi söz konusudur. Aynı zamanda kendi ülkelerine yaptıkları katkılarla kalkınmanın yanı sıra hâlihazırda ülkelerine dönen ama Türkiye’yi bilen, tanıyan Türkiye mezunları, ülkeleri ile Türkiye arasında gönül elçileri olarak görev yapmaktadır.⁴⁹⁵ Bu noktada Somali’de devletin yeniden yapılandırılması konusunda en önemli adımları atan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Nitekim uzun vadeli düşünüldüğünde Türkiye’nin en büyük yatırımını genç nüfusun eğitimine yönelik olmaktadır. Türkiye’de eğitim alan ve ülkelerine döndükten sonra Somali’de özellikle devlet kurumlarında aktif roller üstlenen Somalili gençler Türkiye’de aldıkları eğitim ile Somali’de devletin kurumsal yapısının güçlenmesine n ayak olmaktadır.

Öte yandan devletin yeniden yapılandırılması ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi kapsamında Somali’de Somaliland ile yaşanan sorunda Türkiye arabuluculuk yapmış ve Somali’nin terör sorununa yönelik güvenlik alanında işbirliklerinin yapılması söz konusu olmuştur. Bu kapsamda Türkiye’nin denizaŐarı topraklarda 2017’de Somali’de açılan askeri üssü bölge üzerinde önemli bir yere sahiptir.⁴⁹⁶ Bunların yanı sıra bölgeye yönelik meslek edindirme kursları, kadın ve ocuk sağlığına ilişkin girişimler ve bu kapsamda Somali’de açılan Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi, tarımsal faaliyetlere yönelik işbirlikleri de Türkiye tarafından bölgenin kalkınmasına yönelik geçmişte atılan adımlar arasında olmuştur.⁴⁹⁷

Afrika Boynuzu’nda devletin yeniden yapılandırılması konusunda Türkiye’nin özellikle Somali’de büyük yardım ve desteğinin bulunması söz konusudur. Nitekim 2011’de Erdoğan’ın Somali ziyaretinden sonra ikili ilişkilerde angajman yükselen bir ivmede devam etmektedir. Bu kapsamda iki ülke arasında güvenlik ve savunma alanlarında iş birliği yoğun Şekilde kendisini göstermektedir. Nitekim 2017’de Türkiye’nin Somali’nin başkenti Mogadişu’da TURKSOM askeri üssü açılmıştır.⁴⁹⁸

⁴⁹⁵ “Türkiye Mezunları İstanbul’da Buluşuyor”, Türkiye Mezunları,

<https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/etkinlikler/turkiye-mezunlari-istanbulda-bulusuyor> , E.t. 05.01.2022.

⁴⁹⁶ Abdirahman Hussein ve Orhan Coskun, “Turkey opens military base in Mogadishu to train Somali soldiers”, *Reuters*, 30.09.2017, <https://www.reuters.com/article/us-somalia-turkey-military/turkey-opens-military-base-in-mogadishu-to-train-somali-soldiers-idUSKCN1C50JH?il=0> , E.t. 05.01.2022.

⁴⁹⁷Trk İŞbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “2021 Yılı Performans Programı”, https://www.tika.gov.tr/upload/2021/06/2021%20performans%20program%C4%B1TIKA_PP2021Web.pdf , E.t. 05.01.2022.

⁴⁹⁸ Hussein ve Coşkun, loc.cit.

Somali'nin güvenliğini sağlamak için subay ve astsubayların da eğitildiği bu askeri üs Somali'de devletin yeniden yapılandırılması konusunda önemli bir role sahiptir. Düzenli bir ordu ve komuta kademesinin eğitilmesi açısından önemli olan TURKSOM askeri üssü Türkiye'nin yurtdışındaki ilk yabancı devlet askeri eğitim merkezidir. Bu üs ile Türkiye'nin bölge üzerindeki etkisini arttırması beklentiler arasında yer almaktadır.⁴⁹⁹ Daha önce belirtildiği üzere Eylül 2020 itibarıyla Somali'de Gorgor Tugayı'na bağlı 2.500 askerden oluşan beş piyade taburu TURKSOM askeri üssünde ve Türkiye'de eğitim almıştır.⁵⁰⁰ İlk üç ay TURKSOM'da eğitim gören askerler son ay Türkiye'de Isparta Komando Eğitim Merkezi'nde eğitimlerini tamamlamışlardır. Bu kapsamda El-Şebab terör örgütüyle mücadele konusunda AMISOM'a alternatif bir milli ordunun oluşmasına da katkı sağlayan Türkiye, Somali'de terörle mücadelede güvenlik kurumlarına yönelik yapılandırma desteği sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda orduya bir üst kimlik kazandırmakta ve Somali'de uluslaşma konusunda da önemli bir destek sağlamaktadır.

Somali'de TURKSOM ve gerçekleştirilen diğer işbirlikleri kapsamında kısa vadede Somali toplumuna, ülkelerine yardım için geldiği mesajı verilerek dost-kardeş ülke olarak Türkiye'nin yanlarında olduğu imajının oluşturulması söz konusu olmuştur. Orta vadede; küresel ve bölgesel güç rekabeti alanlarını genişleterek ülke güvenliğinin sınır ötesinde sağlanması kapsamında rekabet alanlarında barış ve istikrara katkı ile Somali'de güvenliğinin tesis edilerek savunma ve güvenlik konularında kendine yetebilmesine (self-help) olanak sağlanması hedeflenmektedir. Uzun vadede ise; Somali'de devletin yeniden yapılandırılmasında önemli bir ortak olmak hedeflenmektedir. Ayrıca Somali halkı ile Türkiye arasında sağlam ve sağlıklı bağlar oluşturularak, projeler üzerinden ekonomik ve siyasi kazanımların elde edilmesi hedeflenmektedir.⁵⁰¹

TURKSOM'un yanı sıra Somali ile Türkiye arasında 17 Nisan 2009'da Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Cumhuriyeti Hükümeti arasında Teknik

⁴⁹⁹ Sucuoğlu & Stearns 2016

⁵⁰⁰ Ilhan and Demirci, loc.cit.; Dhaysane, loc.cit.

⁵⁰⁰ Williams, op.cit., s.373.

⁵⁰¹ Dr. Öğr. Üyesi Per.Alb. Güngör Şahin, "Somali Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma", *İstikrara Katkı Yapan Uluslararası Misyona Ve Kurumlar*, Editör: Dr.Per.Alb. Güngör ŞAHİN, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 2019, s.87.

İşbirliği Anlaşması⁵⁰², 22 Mayıs 2010 tarihinde İstanbul’da imzalanan Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşması, 13 Nisan 2012 tarihinde Ankara’da imzalanan Askeri Eğitim İş Birliği (ASEİŞ) ve 25 Haziran 2015 tarihinde Mogadişu’da imzalanan Savunma Sanayii İşbirliği Anlaşmaları⁵⁰³ ile ikili ilişkilerde güvenlik ve savunma alanlarında iş birliği yapılmıştır.

Türkiye’nin Somali’de kurumsal kapasitenin gelişmesine ve iyileştirilmesine yönelik attığı adımlarda önemli bir sembol olan TURKSOM askeri üssü Somali’de güvenliğin sağlanması, krizlerin ve bölgesel gerilimlerin çözümü konusunda önemli role sahiptir. Askeri kapasitenin zayıf olduğu ülkelerde kalkınmanın yavaş olması söz konusudur. Dolayısıyla Somali’de askeri kapasitenin geliştirilmesine yönelik Türkiye’nin atmış olduğu bu adım Somali’nin ve bölgenin istikrarına yönelik olumlu bir adımdır.⁵⁰⁴

Bununla birlikte ekonomik alanda yapılan iş birlikleri ile bir yandan siyasi ortamın daha istikrarlı bir hale gelmesi sağlanırken; diğer yandan ticaretin de artmasıyla ülkenin refah seviyesinde artış meydana gelmektedir. Dolayısıyla Afrika Boynuzu’nda yer alan El-Şebab terör örgütüne karşı yaşayan ülkelerin siyasi istikrar sağlaması ve ekonomik refahın artmasıyla toplumlar arasında bir güven oluşması söz konusu olmaktadır. Ayrıca terörün bölge ülkeleri üzerinden beslenememesi söz konusu olmaktadır. Böylece güven ortamının devam edebilmesi için Türkiye ile ekonomik anlamda ikili ilişkilerini geliştiren Afrika Boynuzu ülkelerinin, aynı zamanda askeri alandaki iş birliğini geliştirmeleri son yıllarda söz konusu olmaktadır.

Tablo-19: Türkiye-Afrika-Afrika Boynuzu Ülkeleri Ekonomik Göstergeler

Yıllar	Türkiye-Afrika	Türkiye-Sahraaltı Afrika	Türkiye-Afrika Boynuzu	Afrika Boynuzu ile Dış Ticaretin Afrika ile Ticaretteki Payı	Afrika Boynuzu ile Dış Ticaretin SAA ile Ticaretteki Payı
2003	5,4 Milyar \$	1,35 Milyar \$	_ ⁵⁰⁵	-	-
2013	21,5 Milyar \$	6,9 Milyar \$	579,3 Milyon \$	%2,69	%8,3

⁵⁰² TİKA, “2016 İdari Faaliyet Raporu”, s.14

https://www.tika.gov.tr/upload/2017/03/2016%20IdareFaaliyetRaporu/%C4%B0dare%20Rapor_2016_WebFormati.pdf, E.t. 05.01.2022.

⁵⁰³ Abdulkarim Abdulle ve Bulut Gurpinar, “Turkey’s Engagement in Somalia: A Security Perspective”, *Somali Studies: A Peer-Reviewed Academic Journal for Somali Studies*, Vol. 4, 2019, s.53.

⁵⁰⁴ Menekşe Tokyay, “Turkish military base in Somalia: Risks and opportunities”, *Arab News*, 17.08.2017, <https://www.arabnews.com/node/1145846/middle-east>, E.t. 05.01.2022.

⁵⁰⁵ 2003 yılına ait resmi veriler gösterilmemektedir.

2015	18,4 Milyar \$	6,3 Milyar \$	622,5 Milyon \$	%3,38	%9,8
2020	25,3 Milyar \$	8,5 Milyar \$	878 Milyon \$	%3,47	%10,3
2021	29,4 Milyar \$	10,6 Milyar \$	1 Milyar \$	%3,4	%9,43

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, Ülke Gruplarına Göre Yıllık İthalat ve Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat, Ülkelere Göre İthalat, Ülkelere Göre İhracat <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Ekim-2021-37422> , E.t. 05.01.2022.

Mayıs 2015'te BAE, Somali Ulusal Ordusu birimlerini eğitmek için Mogadişu'da bir askeri üs kurmuştur.⁵⁰⁶ Ancak 2018'de krizin Somali'de etki göstermesi ve yayılması ihtimali Somali ve BAE arasında gerilim artmıştır. Söz konusu süreçte artan gerilimin ardından eğitim güçleri geri çekilmiştir. Bu süreçte Somali, ülkesindeki BAE üssünü geri alarak iş birliğine son vermiştir.⁵⁰⁷

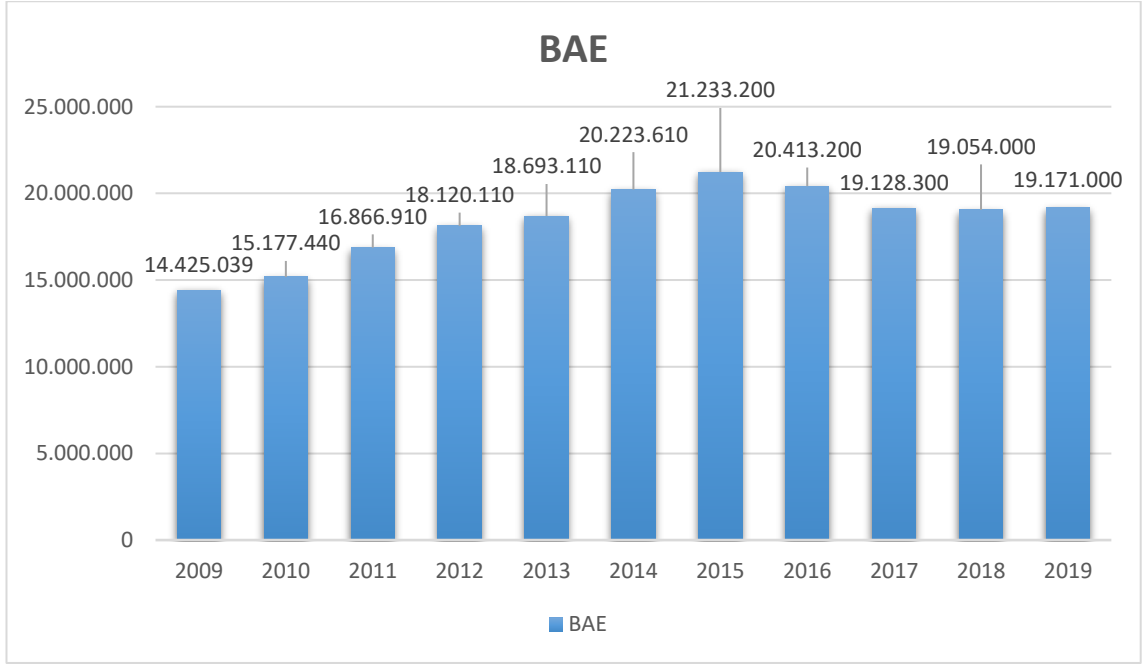
BAE'nin ekonomi açısından en önemli emirliklerinden birisi olan Dubai, deniz taşımacılığında dünyada önemli bir konumda yer almaktadır. bölgesel/uluslararası aktörlerin Afrika Boynuzu'nda yaşanan güç mücadelesinin yanı sıra özellikle BAE'nin ulusal ekonomik çıkarlarını koruma amacıyla Somaliland'da DP World üzerinden limanları kiralaması söz konusudur. Somaliland'da limanları kiralayarak "işleten" BAE, bölgedeki limanları boş tutarak Dubai'deki liman trafiğini arttırmayı ve pazardaki payını korumayı hedeflemektedir. Son yıllarda başta BAE olmak üzere Körfez ülkeleri son yıllarda uluslararası lojistik ve tedarik zinciri dağıtım merkezlerinin "Afrika'ya açılan kapı" olması nedeniyle Somali'ye taşınması konusunda endişe duymaktadır. Bu bağlamda BAE'nin temel endişesi, Çin'in Kuşak-Yol Girişimi kapsamında altyapı yatırımlarından kaynaklıdır.

Dolayısıyla dünya deniz ticaretinde Dubai oldukça uğrak bir liman şehri olarak öne çıkmaktadır. Grafik-4'te görüldüğü üzere BAE'nin ülkesi üzerinde işletmiş olduğu limanlardaki konteyner trafiğinin 2009'dan günümüze kadar olan süreçte yükselen ivmede olması söz konusudur.

⁵⁰⁶ "UAE-funded Somali military centre opens", *The National*, 13.05.2015, <https://www.thenationalnews.com/uae/government/uae-funded-somali-military-centre-opens-1.135075> , E.t. 21.10.2021.

⁵⁰⁷ "Somalia disbands UAE program to pay and train hundreds of soldiers", *Al Jazeera*, 11.4.2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/4/11/somalia-disbands-uae-programme-to-pay-and-train-soldiers> , E.t. 20.11.2021.

Grafik-4: BAE'nin Konteyner Limanı Trafiki

Kaynak: Container port traffic (TEU: 20 foot equivalent units), <https://data.worldbank.org/indicator/IS.SHP.GOOD.TU?locations=AE> , E.t.02.03.2021.

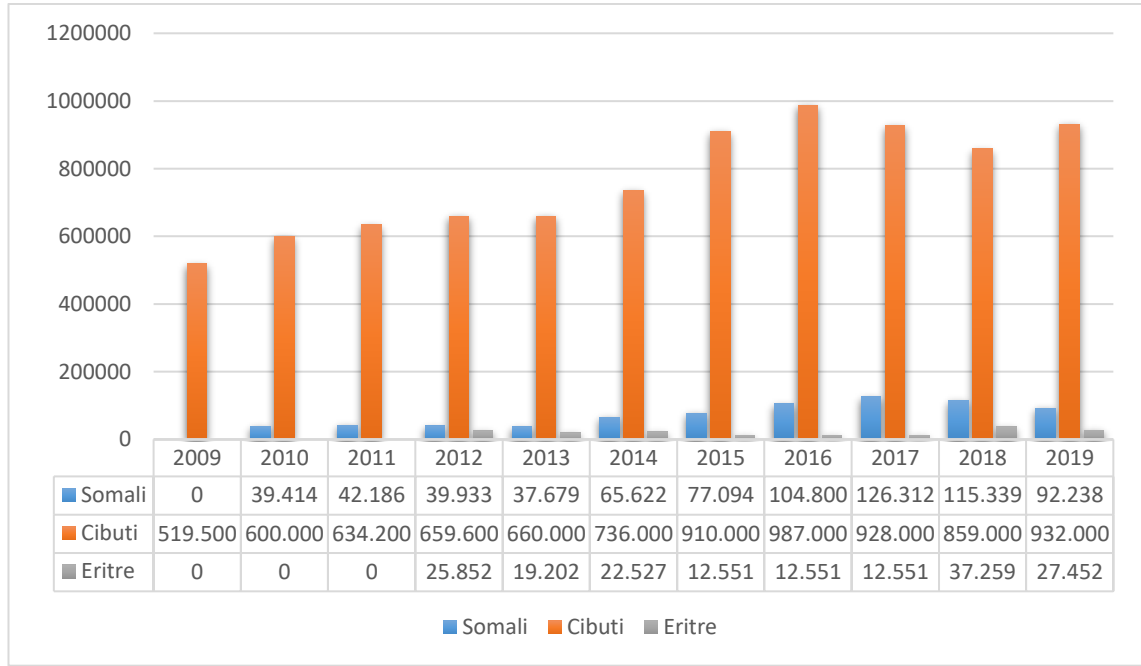
Küresel ticaret yollarında önemli bir güzergâhta bulunan Afrika Boynuzu, bu açıdan bakıldığında BAE açısından riskli bir alternatif olarak bulunmaktadır. Somali'nin özellikle Berbera ve Bosasso'daki limanlarının kapasitesinin artması ve geliştirilmesiyle BAE'nin Dubai şehrindeki limanların önemini yitirmesi söz konusu olacaktır. Nitekim BAE, liman gelirlerini yüksek tutmak için son dönemde Somali'nin kuzey bölgesindeki limanları DP World firması üzerinden uzun vadeli kiralararak bu limanların işletilmemesini sağlamaktadır. Öte yandan BAE, Suudi Arabistan ile kıyaslandığında dini kaygılardan ziyade ekonomik kaygılarla hareket etmektedir.

Körfez bölgesinde BAE-Suudi Arabistan ile Katar arasındaki rekabet 2017 sonlarında Somali'ye sıçramaya başlamıştır. Bu durum Somali'de Mogadişu hükümeti ile bölgesel liderler arasında sürtüşmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu olaylardan sonra Mogadişu hükümeti, BAE ile ilişkileri sonlandırmıştır.⁵⁰⁸ BAE'nin Afrika Boynuzu'nda etkisini arttırdıkça Eritre-Etiyopya arasındaki barış inşasının tersine Somali'de farklı

⁵⁰⁸ "Birleşik Arap Emirlikleri ile Somali arasındaki gerginlik tırmanıyor", *TRT Haber*, 20 Nisan 2018, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/birlesik-arap-emirlikleri-ile-somali-arasindaki-gerginlik-tirmaniyor-361660.html> , E.t. 20.10.2021.

gruplara destek vererek Mogadişu hükümeti karşısında yer almakta ve ülkeyi istikrarsızlığa sürükleyen bir aktör olarak varlık göstermektedir. Zira BAE'nin Somali'de merkezi hükümeti dikkate almadan direkt eyaletler ile anlaşmalar imzalaması Somali'yi daha fazla istikrarsızlaştırma amacına yönelik olduğu için tepki çekmiştir. Devletin kurumlarının zayıf kalması ve ülkenin istikrarsızlıklarla boğuşması kendi ekonomik çıkarlarını rahat gerçekleştirebilmesini mümkün kılacağından BAE'nin Somali'deki faaliyetleri devletin yeniden yapılandırılması önünde büyük engellerdendir. Ayrıca Mogadişu'dan ziyade kuzey bölgelerdeki eyaletlere yatırım yapması ve bu bölgelerin silahlı güçlerine eğitimler verilmesi de farklı bir istikrarsızlaştırıcı unsur olarak değerlendirilebilmektedir.

Grafik-5.: Cibuti, Somali ve Eritre'nin Konteyner Limanı Trafiği

Kaynak: Container port traffic (TEU: 20 foot equivalent units), <https://data.worldbank.org/indicator/IS.SHP.GOOD.TU?locations=SO> ; <https://data.worldbank.org/indicator/IS.SHP.GOOD.TU?locations=ER> ; <https://data.worldbank.org/indicator/IS.SHP.GOOD.TU?locations=DJ> , E.t.02.03.2021.

BAE'nin Somali'den bağımsızlık kazanmak isteyen Somaliland bölgesi ile ilişkileri bölgesel askeri, ekonomik ve rekabet bağlamında değerlendirilmelidir. Askeri üs ile ilgili anlaşma, Somaliland-BAE arasındaki daha geniş yardım anlaşmaları ve ticaret anlaşmaları ile bağlantılıdır. Bu bağlamda Eylül 2016'da BAE'nin DP World şirketine 442 milyon dolarlık yatırım gerektiren Berbera limanını yönetmek ve geliştirmek için 30

yıl süreli bir imtiyaz verilmişti. Bu imtiyaz ile DP World, limanda %51, Somaliland %30 ve Etiyopya %19 hisseye sahip olmuştur.⁵⁰⁹ Ancak bu noktada BAE ile Somaliland arasında imzalanan anlaşma Somali’de Mogadişu’daki hükümet tarafından eleştirilmiştir. Mogadişu hükümeti, Somaliland yetkililerinin böyle bir anlaşma yapma yetkisinin olmadığı ve anlaşmanın anayasaya aykırı olduğu ifade edilmiştir.⁵¹⁰ Ancak Mogadişu hükümetinin itirazlarına rağmen Berbera’daki askeri üs faaliyete geçmiştir.

BAE merkezli P&O Ports şirketi, Somali’de Mogadişu’nun kuzey ucunda, Somaliland’ın doğusunda yer alan yarı özerkliğe sahip olan Puntland’ın Bosaso şehrinde Nisan 2017’de 336 milyon dolar ödeyerek bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile P&O Ports şirketi Bosaso Limanı’nda 30 yıllık yönetim ve geliştirme imtiyazı elde etmiştir.⁵¹¹ Buna anlaşma ile BAE ayrıca, Puntland Deniz Polis Gücü’ne güvenlik yardımı ve eğitimi de sağlamaktadır.⁵¹²

⁵⁰⁹ “Dubai’s DP World Agrees to Manage Port in Somaliland for 30 Years”, *The Wall Street Journals*, 30.05.2016, <https://www.wsj.com/articles/dubais-dp-world-agrees-to-manage-port-in-somaliland-for-30-years-1464549937> , E.t. 20.10.2021.

⁵¹⁰ ‘Somalia calls for UN action against UAE base in Berbera’, *Al Jazeera*, 27 Mar. 2018; and ‘Somaliland defends UAE military deal’, *Khaleej Times*, 27.03.2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/3/27/somalia-calls-for-un-action-against-uae-base-in-berbera> , E.t. 20.10.2021.

⁵¹¹ ‘Somalia: Puntland hands over Bosaso port to P&O Ports’, *Garowe Online*, 12.10.2017, <https://www.garoweonline.com/en/news/puntland/somalia-puntland-hands-over-bosaso-port-to-po-ports> , E.t. 20.10.2021.

⁵¹² ‘UAE confirms to continue supporting Puntland troops’, *Garowe Online*, 14.04.2018, <https://www.garoweonline.com/en/news/puntland/somalia-uae-confirms-to-continue-supporting-puntland-troops> , E.t. 20.10.2021.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AFRİKA BOYNUZU'NDA DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Afrika Boynuzu ülkelerinin maruz kaldığı sömürgecilik uygulamaları ve sonrasında oluşturulan yapılar, bölgede devletlerin kurumsal kapasitesinde ciddi sorunlara yol açmıştır. Bölgede demokrasinin uygulanmasından kaynaklı sorunların yanı sıra bölge ülkelerinin toplumsal açıdan taşıdığı farklılıklar ve klan yapıları devletin işleyişinde ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte bölge ülkelerinin kendi içinde sömürgecilik döneminden sonra yaşadığı iç sorunlar ve toplumsal çatışmalar günümüzde etkisini devam ettirmektedir. Örneğin Etiyopya’da uzun yıllar süren Oromo ve Tigray bölgelerinde yaşanan sorunlar; Somali’de Somaliland sorunu; Cibuti’de Issalar ve Afarlar arasındaki sorunlar ve Eritre’ye uzun yıllardır uygulanan uluslararası izolasyonla birlikte ülke içindeki toplumsal sorunlar devletin yeniden yapılandırılması konusunda ciddi dezavantaj oluşturmaktadır. Bu bağlamda bölge ülkelerinin içsel sorunlarının yanı sıra birbirleriyle yaşadıkları tarihsel sorunlar, ihtilafli bölgeler, terör kaynaklı sorunlar, küresel ve bölgesel güç rekabeti devletin yeniden yapılandırılmasında riskli konuları meydana getirmektedir.

Tablo-20: 2021 Demokrasi İndeksi

Sıralama	Ülke
1.	Norveç
123.	Etiyopya
139.	Cibuti
153.	Eritre
-	Somali
167.	Afganistan

Kaynak: The Economist, A new low for global democracy, 09.02.2022, <https://www.economist.com/graphic-detail/2022/02/09/a-new-low-for-global-democracy>

Bölgede devletin yeniden yapılandırılması konusunda dezavantajlı konuların yanında avantaj oluşturabilecek konular da bulunmaktadır. Bu bağlamda bölgenin sahip olduğu stratejik konum dikkate alındığında devlet kurumlarının doğru işleyebileceği mekanizmalar oluşturulduğu takdirde hızlı kalkınmanın yaşanması söz konusu olacaktır. Bununla birlikte uzun yıllar yaşanan sorunlar dolayısıyla bölge halkının, ekonomik sorunlar yaşaması, nitelikli eğitim alamaması ve temel hizmetlere ulaşamaması konularında ilerleme gerçekleşirse toplumsal açıdan devletin yeniden yapılandırılmasında avantaj sağlayacaktır. Nitekim Afrika Boynuzu bölgesinde devletin yeniden yapılandırılması bölgesel ve küresel açıdan olumlu etkilere sahip olacaktır.

1. DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA HANDİKAPLAR

Devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik girişimlerin başarılı olacağına yönelik net bir değerlendirme hiçbir zaman yapılamamaktadır. Uluslararası toplum, genellikle de jure devletlerin varlıklarının sürdürülmesine yönelik çabalar sarf etmektedir. Yeterli kaynakları sağlayacak siyasi iradenin varlığında devletin sistemle uyumlu şekilde varlığı için yeniden yapılandırılması mümkündür.⁵¹³ Ancak çoğu örnekte olduğu gibi Afrika Boynuzu'nda da siyasi irade ve kaynaklar, devletin yeniden yapılandırılmasını sağlamak için tam anlamıyla yeterli değildir. Bu nedenle bölgede istikrarsız yapıların, çatışmaların ve dolayısıyla devletin zayıflamasına yol açabilecek devlet tiplerinin bulunması söz konusudur.

Devletin yeniden yapılandırılması için kaynak kapasitesine sahip olmak gerekmektedir. Bununla birlikte devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik kapasiteye sahip olan devletlerin elde ettikleri gücü dizginleyerek sert güçten, kurumsallaşmış ve hukukun üstünlüğüne doğru giden yola ilerleme konusunda isteksizlikler görülmesi muhtemeldir. Öte yandan uzun vadede iyi olabilecek politikalar ve uygulamalar kısa vadede o kadar iyi çalışmayabilir. Zira kısa vadede güç, kurumların önüne geçebilmektedir. Devletin yeniden yapılandırılması kapsamında yeni oluşturulan kurumlar beklenen hızda otorite oluşturamamaktadır. Ülke içindeki farklı siyasi grupların güçleri bu şekilde dizginlenememektedir. Yeniden yapılandırılan devlet içindeki yerleşik iktidarlar, ya askeri müdahale ile ya da halkın desteğinin arkasında olduğu sivil bir güçlü aktörün müdahalesi ile kırılabilir. Bu tür devletlerde seçimler, yerleşik iktidara karşı çok az başarı sağlayabilmektedir.⁵¹⁴

Devletin yeniden yapılandırılması, yalnızca mevcut grupların kontrolünü kırmak için yeterli güç üretildiği takdirde başarılı olabilmektedir. Donörlerin desteğiyle gerçekleştirilmek istenen yeniden yapılandırmada, uluslararası toplum isterse, ülke içindeki siyasi grupların direnişini kısa ömürlü kılmak için zorlama araçlarını devreye sokabileceğinden, savaşın yaşanması söz konusu olmayabilir. Ancak devletin yeniden

⁵¹³ John Mukum Mbaku, “Good and inclusive governance is imperative for Africa’s future”, *Brookings*, 08.01.2020, <https://www.brookings.edu/research/good-and-inclusive-governance-is-imperative-for-africas-future/>, E.t. 13.10.2020

⁵¹⁴ Derick W. Brinkerhoff Ronald W. Johnson Richard Hill, “Guide to Rebuilding Public Sector Services In Stability Operations: A Role for the Military”, *RTI International*, 2009, s.1. https://www.files.ethz.ch/isn/106864/2009-10_Guide-to-Rebuilding.pdf, E.t. 17.12.2021

yapılandırılmasında içeriden gerçekleştirilen süreçlerde yeterli güç, genellikle üstün olanın gücü doğrultusunda işletilecektir. Ancak bu noktada dışarıdan destekle yapılacak yeniden yapılandırmada, müdahalelerin toplum tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde uluslararası toplum kendisini daha önce Somali örneğinde olduğu gibi ülkede beklenmedik durumlarla karşılaşabilir. Devletin yeniden yapılandırılmasının her iki durumda da zorlu süreç içinde devam etmesi söz konusudur. Zira iktidar aracılığıyla dayatılan düzenden, uzun vadede oluşturulup sürdürülecek kurumlar aracılığıyla yönetilmesi çok kolay değildir.⁵¹⁵

Afrika, geçmişindeki kolonyalizm izleri ve Soğuk Savaş döneminde yaşanan hadiseler dolayısıyla post-kolonyal dönemde devletin yeniden yapılandırılmasına en fazla ihtiyaç duyan coğrafya olmuştur. Afrika Boynuzu ülkeleri, önceki bölümlerde bahsedilen nedenler dolayısıyla devletin yeniden yapılandırılmasının bölge ülkelerinin yanı sıra bölgesel, kıtasal ve küresel sisteme olumlu etki edeceği düşünülmektedir. **Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılmasında post-kolonyal dönemde, özellikle 1960'lardan sonra, bölgedeki devletlerin ilk olarak uluslaşması, sonra devletin kurumsallaşması ve en son olarak ordunun sivil denetiminin sağlanması elzemdir.** Bu nedenle devletin yeniden yapılandırılması sürecinden önce uluslararası sistemle uyum sağlayabilmek ve daha önemlisi ülke içindeki toplumlar arasında güvenin ve toplumuyla karşılıklı güvene sahip devlet yapılarının oluşması gerekmektedir.

Nitekim devlet olgusu oluştuktan sonra yeniden yapılandırmalar söz konusu olacaktır. Afrika genelinde olduğu gibi Afrika Boynuzu'nda yer alan ülkelerde devletler bir mücadele veya savaş sonrasında kurulmaktan ziyade Batılı sömürgeci ülkelerin 20. yüzyılın ortalarından itibaren kıtadan anlaşmalar yaparak çekilmeleri ile ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla post-kolonyal dönemde etnik unsurlara ve tarihsel süreçlere dikkat edilmeden oluşturulan yapılar ve çizilen sınırlar ile Afrika Boynuzu'nda devletler oluşturulmuştur. Ancak bu noktada Etiyopya'yı sömürgecilik geçmişi olmaması nedeniyle Somali, Cibuti ve Eritre'den ayrı tutmak gerekmektedir.

Bu kapsamda sömürgeciliğin mirasının etkisiyle Afrika Boynuzu'nda Somali haricinde bir uluslaşma durumu söz konusu değildir. Bu durumun en büyük örneği Etiyopya'da görülmektedir. Nitekim Etiyopya'da bir devlet olsa da ülkede bulunan seksenden fazla

⁵¹⁵ Ottaway, op.cit., s.1015.

etnik yapının uluslaşma konusunda bir başarı sağlayamaması söz konusudur. Cibuti ise yine sömürgecilik döneminde Fransız etki alanında olması nedeniyle coğrafi olarak Somali'nin bir parçası olarak kabul edilse de farklı bir ülke olarak oluşturulmuştur. 1993'te Etiyopya'dan bir savaş ile bağımsızlığını kazanan Eritre ise, devlet-toplum ilişkilerinde sağlıklı bir ilerleme kaydedememektedir. Dolayısıyla uluslaşma ve devletin kurumsallaşması konusundan oldukça uzak olan ve askeri bir rejim ile yönetilen Eritre'de devletin yeniden yapılandırılması için uzun bir zamana ihtiyaç bulunmaktadır. Keza Eritre'de olduğu gibi katı yönetim anlayışıyla yönetilen Cibuti, uluslaşma süreci açısından pek sorun olmasa da devletin kurumsallaşması sürecinde ciddi sorunlar bulunmaktadır.

Özellikle Cibuti'de ve Eritre'de adalet ve yönetim sorunlarının yanı sıra ekonomik yozlaşma konularında eksikliklerin bulunması dikkat çekmektedir. Somali'de uluslaşma sürecinin gerçekleşmesi ancak devletin kurumsal bir yapıya kavuşmasında yaşanan olumsuzluklar günümüzde yoğun çabalar ile aşılmaya çalışılmaktadır. Ancak Somali'de toplumun geleneksel yapısının devlet üzerindeki etkisinin yüksek olması günümüzdeki olumsuzlukların yaşanmasına etki etmektedir. Zira klan/kabile sisteminin devletin önünde bulunduğu bir topluma sahip olan Somali'de bu duruma yönelik bir uzlaşıyla klanlar/kabileler üstü bir devlet yapısının ortaya çıkarılması elzemdir. Etiyopya'da ise Somali'dekinin tam tersi olarak, merkezi bir federal devletin olduğu ancak Etiyopya'nın sahip olduğu etnik mozaikten sağlanan kimliklerden ziyade tek bir üst ulus kimliğine sahip olma durumu ülkenin en önemli sorunlarından.

Post-kolonyal dönemde devletin yeniden inşa edilmesine bilim insanlarından ziyade askerler ve politikacılar tarafından ilgi gösterilmiştir. Devletin yeniden yapılandırılması bağlamında Afrika Boynuzu'ndaki devletlerin Weberci olmamaları ve iç çatışmalardan tamamen arınmamış olmaları dikkat çekmektedir. Ancak Cibuti ve Eritre, çatışmalar açısından görece istisnai durumda olsa da, ülke içinde mevcut yönetim şekilleri yeniden yapılandırma konusundaki en önemli tetikleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Yine de bölge devletlerinin kararlar alma ve kararları uygulama konusunda hükümetlere sahip olmaları toplum açısından geçmişe kıyasla daha normal bir hayatın sürmesini sağlamaktadır.⁵¹⁶

⁵¹⁶ Ibid, s.1012.

Etiyopya’da 1974’te askeri bir darbe ile İmparator Haile Selassie’nin devrilmesi ve devletin çökmesi ile Selassie’nin elli yıl boyunca sürdürmüş olduğu kişisel destekçi ağıyla yürüttüğü feodal tarzdaki sistem yıkılmıştır. Bu durumun bölgesel yansıması Eritre’deki ayrılıkçı hareketin direnişinin artmasıdır. Nitekim kısa sürede diğer bölgelerde de etnik kurtuluş hareketlerinin ortaya çıkması söz konusu olmuştur. İsyanları güç kullanarak bastırarak kadar güçlü olmayan Etiyopya ordusu istediği şekilde bir destek bulamamış ve toplumu pasifize etmeye zorlamıştır. Ancak 1991’de Eritre ve Tigre isyancılarının ortak güçleri Mengistu hükümetini yenmiş ve Eritre bağımsızlığa doğru giden süreç başlatmıştır. Etiyopya’da ise yeni bir etnik federasyonun ortaya çıkması söz konusu olmuştur.⁵¹⁷

Dolayısıyla bölgede devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik atılan adımlar genellikle askeri açıdan söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Afrika Boynuzu’nda günümüze kadar devletin içeriden yeniden yapılandırılmasında güç kullanılarak adımlar atılmaya çalışılmıştır. Zira güç uygulayacak unsurların ülke içindeki aktörlerin emrinde olması bu durumun uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Devletler, otoriteyi meşru kılan kurumsal mekanizmalar yoluyla yönetilmelidir. Kurumların yozlaşarak devletin zayıflaması toplumda çözümlere ve devlete yönelik olumsuz yansımalara neden olmaktadır. Nitekim bu süreçten sonra yaşanan çatışma ve iç savaşa doğru ilerleyen süreç ile devletlerin çöküşüne doğru gitmesi muhtemel riskler arasındadır. Hatta bu durum ülkeyi yöneten kesim içinde farklı fraksiyonların ortaya çıkmasını da mümkün kılabilir. Dolayısıyla ülke içinde yaşanan mücadeleler ve çekişme süreci, devletin çöküşünü kolaylaştıran unsurlar arasında bulunmaktadır. Afrika Boynuzu ülkelerinde günümüzde yaşanan çatışmalar bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Sürekli olarak sert güç yoluyla ülkeyi yönetmek ve hüküm vermek oldukça zordur. Katı yönetim şekline sahip hükümetler, toplumdaki az da olsa kabul gören düzenli hükümet süreçleri ve kurumları oluşturarak bu gücü otoriteye dönüştürmeye ihtiyacı duyabilmektedir. Bu bağlamda Eritre açısından bakıldığında, katı yönetim yapıları oluşturmak için silahlı kurtuluş hareketinin siyasi bir partiye dönüştürülmesi gerekmiştir. Etiyopya için ise, etnik kökene dayalı olup ancak güçlü bir siyasi parti ağı tarafından bir

⁵¹⁷ Christophe Van der Beken, “Ethiopia: From a Centralised Monarchy to a Federal Republic”, *Afrika Focus*, Vol. 20, No. 1-2, 2007, s.15-25.

arada tutulan devletlerin federasyona dönüştürülmesi söz konusu olmuştur. Nihayetinde bu ülkelerin gücü otoriteye dönüştürme çabaları yalnızca toplumsal koşulları iyileştirmek açısından düşünülmemiştir. Aynı zamanda hükümeti yönetecek ve ihtiyaç duyulan kaynakları oluşturmak konusunda ekonomik yeniden yapılandırma için de düşünülmüştür. Devletlerin yeniden yapılandırılmasına yönelik geçmişteki denemeler, ilk aşamada silahlı bir hareket yoluyla sert gücü geliştirmeye ve ikinci aşamada hükümet kurumları düzenleyerek bu sert gücü otoriteye dönüştürme çabalarına dayanmıştır. Bu girişimler adaletli ve demokratik devletlerin ortaya çıkmasından ziyade katı rejimlerin, istikrarsız yapıların, devlet-toplum ilişkilerinin kötüleşmesine yol açmıştır. Durumun düzeltilmesi için ise ilk olarak özgür seçimlerin ve bu seçimlere halkın yüksek oranda katılımının sağlanması gerekmektedir.⁵¹⁸

Öte yandan Somali'de 1992'de yaşanan hadiseler nedeniyle uluslararası toplumun bu ülkeyi kendi kaderine terk etmesi söz konusu olmuştur. O dönemde çökmüş ve başarısız bir devlet olan Somali'de huzur ortamından oldukça uzak, hükümete bir yapı ortaya çıkmıştır.⁵¹⁹ Buna ek olarak Somali'nin kuzeyinde eski İngiliz sömürge hâkimiyetinde olan Somaliland'da bir yarı-devletin (proto-state)⁵²⁰ ortaya çıkması ile bölgesel kurumların güçlenmesi ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllarda birleşik bir Somali'nin yenilenmesini taahhüt eden Somalililer, Cibuti'de uzun süren bir dizi toplantı yapmışlardı. Bu toplantı, Somali'deki tüm klan ve alt-klanların temsilcilerinden ve yeni bir hükümetten oluşan bir geçici ulusal meclisin kurulması ile sonuçlanmıştı. Ancak bu noktada yeni kurulan hükümet tam anlamıyla ülke üzerinde bir güç oluşturamamıştır. Nitekim hükümetin ülkede tam güç sahibi olamayışı Somali genelinde uygulamak istediği bir politikanın, ihtilafa düşülmesi durumunda ülkede bulunan bir klan liderinin egemen olduğu bölgelerde uygulayamama durumunu ortaya çıkarmaktadır.⁵²¹ Dolayısıyla Somali'de başarılı bir devlet yapısının ortaya çıkmasındaki önemli engellerden biri olarak devletin klanlardan üstün konumda olması gelmektedir.

⁵¹⁸ Ottaway, op.cit., s.1014.

⁵¹⁹ Rotberg, loc.cit.

⁵²⁰ David K. Leonard, "Recreating Political Order: The Somali Systems Today", *Institute of Development Studies*, Working Paper 2009, No. 316, 2009, s.16.

<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b61ed915d622c000c61/Wp316.pdf> , E.t. 16.08.2021.

⁵²¹ Ottaway, loc.cit.

2. BAŞARILI ŞEKİLDE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASININ KOŞULLARI

Devletin yeniden yapılandırılması konusunda basit bir süreç uygulanamamaktadır. Bu süreçte, uluslararası toplum devletin yeniden inşası çabalarını iyileştirmek için ele alması gereken sorunlara yönelik öneriler yapabilmektedir. Bu bağlamda, yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duyulan devletin ilk adımları kurumların yeniden inşası ile başlamamalıdır.

Öncelikli olarak sorunlu konunun tespit edilmesi ve sorunun çözülmesine yönelik en iyi uygulama ve kurumların nasıl oluşturulmasının planlanması gerekmektedir. Ayrıca uluslararası toplum tarafından yeniden yapılandırılması amaçlanan devlete yüksek derecede taahhütte bulunulması, kurum oluşturma sürecinin erken başlamasına yol açabilmektedir. Uluslararası toplum, devletlerin yeniden yapılandırılmasına yardım ederken kısa vadeli beklentiler içinde olursa devletlerin zayıflaması söz konusu olacaktır. Bu durumdan kaçınmak için uluslararası toplumun yeniden yapılandırılan devletlere karşı mütevazı hedefler belirlemesi gerekmektedir. Son olarak uluslararası toplum, yeniden yapılandırılmak istenen devlet ile yeterli kadar ilgilenmediğinde, sürecin başarılı olma ihtimali ve zamanlaması büyük ölçüde ülkedeki gücün dağılımına bağlı olacaktır. Ancak bu süreçte yeniden yapılandırılması amaçlanan devlete uluslararası toplumun desteğinin yanı sıra ülke içindeki aktörlerin de sürece olumlu yaklaşım göstermesi gerekmektedir.

2.1. Kurumsallaşmada İsteksizlik

Kurumsallaşma yavaş ilerleyen bir süreçtir. İstikrarlı devletlerin işleyen ve meşru kurumları değerlendirilerek bu kurumlara benzeyen örgütsel yapılar kurulabilir. Ancak bu durum yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duyan devletlerin uzun vadede toplum tarafından benimsenerek ve toplumun tüm kesitlerinin dâhil edilerek oluşturulması durumunda örgütün kuruma dönüşümünü mümkün kılmaktadır. Bu kapsamda örgütsel yapının kurulması için ilk olarak finansman ve teknik bilgi gerekmektedir. Örgütsel yapıların meşru kurumlara dönüşmeleri zaman alan bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.⁵²²

⁵²² Ibid., s.1016.

Kurumların zayıflığından ziyade, bir rejimin ülkeyi yönetmesi için gerekli olan güç ve otoriteyi üretme mekanizmalarının işlememesi nedeniyle yeniden yapılandırılmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim zayıf ancak kurumları olmayan rejimlerin uzun süreler dayanabilmesi muhtemeldir. Afrika Boynuzu'nda örnek olarak Somali, kurumların yönetime bir etkisi ya da faydası olmadan Siad Barre tarafından uzun yıllar yönetilmiştir. Aynı şekilde Etiyopya'da İmparator Selassie de kurumların bir faydası olmadan ülkede yarım asır varlık göstermişti.⁵²³ Eritre'de 1993'te tanınan bağımsızlıktan sonra Isaias Afewerki'nin günümüzde mevcut devlet başkanı olması ve Cibuti'de de 1977'deki bağımsızlık sonrasında akrabalık ilişkileri bağlamında Hasan Gouled Aptidon ve yeğeni İsmail Omar Guelleh'in 45 yıldır yönetimde olmaları söz konusudur. Afrika Boynuzu üzerindeki örnekler bakıldığında geliştirilmek istenen tek kurumun ordu olduğu öne çıkmaktadır.

Bu minvalde yeniden yapılandırma sürecinde yüzleşilmesi gereken ilk zorluk kurumların oluşturulmasından ziyade başlangıçta güç ve otoriteyi pekiştirmek için bilinçli olarak kurumsallaştırılmamış mekanizmaların oluşturulmasıdır. Ancak bu sorun çözüme kavuşturulduğunda, iktidarın kullanımını düzenleyecek kurumların oluşturulmasından bahsetmek anlamlı olacaktır.

2.2. Uluslararası Toplumun Taahhütleri

Yerel bir aktörden ziyade uluslararası toplum güç kullandığında, yeniden yapılandırılmada beklentiler hızla artmaktadır. Yerel bir aktör başarılı bir şekilde güç kullandığında hâlihazırda iktidarda olan liderin gücü kontrol etmeye devam etme şansı yüksektir. Uluslararası toplumun sürecin içinde yer alması ile kurumların olabildiğince hızlı şekilde yeniden yapılandırılması iktidardaki liderin gücünü engelleyebilecek durumu ortaya çıkaracaktır.

Bu sürecin, güç ve yetki üretme mekanizmaları oluşturduktan sonra ne kadar erken başlayabileceği, uluslararası toplum tarafından verilen taahhüdün derecesine bağlıdır. Nitekim uluslararası toplum, yüksek derecede kaynak ayırmaya ve güçlü bir askeri ve sivil varlıkla angajmana devam etmeye istekliyse, devletin yeniden yapılandırılma süreci ülkede tam anlamıyla güvenlik sağlanınca başlamalıdır. Ancak böyle bir durum söz

⁵²³ Ayala Levin, "Haile Selassie's Imperial Modernity", *Journal of the Society of Architectural Historians*, University of California Press, Vol. 75, No. 4, 2016.

konusu olmazsa dışarıdan müdahale ile yeniden yapılandırmanın anlamsız olması söz konusu olacaktır. Öte yandan belirtmek gerekir ki uluslararası toplum müdahalesi ile devletin yeniden yapılandırılması müdahaleci bir sosyal mühendislik yaklaşımıdır.⁵²⁴ Uluslararası toplum, yeniden yapılandırılan devlet için bir model tasarlayıp bileşenlerini ortaya koymaktadır. Ancak uygulanacak olan ülkenin tüm dinamikleri göz önünde bulundurulmazsa bu süreç olumsuz sonuçlanabilir. Nitekim uluslararası toplum tarafından oluşturulan modele bağlı hareket edildikten sonra yerel toplumun bu modeli kabul edeceğini ve tartışmasız şekilde kabullenmesini beklemek risk unsuru taşımaktadır. Ülkeye verildikten sonra ülkenin uymasının beklendiği bu modelde, topluma mevcut bölgesel, etnik, dini liderlerden veya silahlı gruplardan bağlılıklarını yeni ulusal kurumlara aktarmaları ve yeni ulusal semboller öğretilmektedir. Ancak bu duruma karşı çıkan ve ülke içinde rekabet eden fraksiyonların olması durumunda, uluslararası mevcudiyetin seçimlerin kararını kabul etmeye zorlamaları söz konusu olacaktır. Uluslararası toplum tarafından demokratikleşme beklentileriyle uygulamaya konan bu sürecin demokratik olmadığı da açıkça görülmektedir.⁵²⁵

Sömürgeci güçlerin Etiyopya istisnai olmak üzere Afrika Boynuzu ülkelerine bağımsızlık vermeden önce demokratik kurumlar inşa etme girişimleri hemen hemen her durumda başarısız olmuştur. Sömürgeci güçlerin Afrika Boynuzu'nda oluşturdukları kurumlar sadece fiziki olarak varlık göstermiş ve iktidar farklı kanallardan uygulamalar gerçekleştirmiştir. Zaten Afrika Boynuzu ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan kısa bir süre sonra birçok ülkede askeri darbe nedeniyle kurumsal görünüm terk edilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ise Afrika'nın önemini yitirmesi ve yüz üstü bırakılması Afrika Boynuzu'nda da olumsuz etkilerini göstermiştir.⁵²⁶ Günümüze kadar bölgenin genel olarak istikrarsızla mücadelesi, bölgesel ve küresel rekabet ortamı ve yaşanan çatışmalar Afrika Boynuzu'nda devletin yeterli derecede güçlenmesinin önünde en büyük engeller olmuştur.⁵²⁷ Bu bağlamda uluslararası toplum için geçerli uluslararası ilkeler temelinde bir devletin ortaya çıkması için bölgedeki devletlerin yeniden yapılandırılması elzemdir.

⁵²⁴ Ottaway, op.cit., s.1017.

⁵²⁵ Femi N. O. Mimiko, "Regional Ethnic Difusion, State Authoritarianism and the Crisis of Post-Colonial Reconstruction in Côte D'ivoire", *Journal of Third World Studies*, Vol. 23, No. 2, 2006, s.191.

⁵²⁶ Ferhat Pirinççi ve Tunç Demirtaş, "Sömürgecilik Mirasının Somali'ye Etkisi", *International Journal of Social Inquiry*, Vol. 13, No. 2, 2020, s.786.

⁵²⁷ Demirtaş, "Küresel Güç ...", loc.cit.

Dolayısıyla gelecekte bölge ülkelerinin iyi ve sorunsuz devlet-toplum ilişkilerine sahip, istikrarlı, demokratik ve iyi yönetişime sahip olmasının yanında sorunsuz bir uluslararası aktör olması devletin gelişmesine bağlı olarak şekillenecektir.

2.3. Güç Konfigürasyonu

Birkaç grubun devleti kontrol etmeye çalıştığı, ancak hiçbirinin galip gelemediği ve herkesin durumun böyle olduğunu bildiği devletlerde istikrarsızlık kaçınılmazdır. Gücün aşırı derecede parçalanmış olduğu durumlarda, hiçbir grubun galip gelememesi söz konusu olmakta devletin yeniden yapılandırılması süreci de oldukça uzun bir zaman dilimine yayılmaktadır. Zira aşırı parçalanma, ülke içindeki tüm fraksiyonlar arasında bir anlaşmaya varmayı imkânsız hale getirmektedir. Bu durum aynı zamanda açmazla doğru gidildiğinin görülmesini de engelleyecektir. Nitekim Somali’de gücün bölünmesiyle hem uluslararası hem de yerel çabaların engellenmesi duruma örnek oluşturmaktadır.⁵²⁸

Gücün bir grup tarafından kontrol edildiği durumlarda da kurum oluşturma süreci oldukça zor hale gelebilmektedir. Böylesi koşullarda kurumlar, binadan öteye geçememekle birlikte iktidarın kontrolünü sağlamlaştırmaya ve meşrulaştırmaya neden olmaktadır. Aynı zamanda bu koşullar çatışmaların yeniden başlamasına da yol açabilmektedir. Yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duyan devletlerin kurumlarını güçlü bir uluslararası varlık olmadan yeniden inşa etmeye yönelik uluslararası girişimler zayıf kalmaktadır. Aynı zamanda bir ülkede devletin yeniden yapılandırılmasına yardımcı olacak olan uluslararası varlığın, söz konusu ülkenin dinamiklerini ve ülke içindeki güç dağılımını anlaması ve buna göre hareket etmesi gerekmektedir.⁵²⁹ Aksi takdirde devletin yeniden yapılandırılması istenen ülkede tehlikeli ve riskli durumların yaşanması muhtemel olacaktır.

2.4. Kısa Vadeli Beklentilerin Düşük Tutulması

Devletin yeniden yapılandırılması konusunda günümüzdeki yaklaşım, piyasa ekonomilerine sahip demokratik ülkeler çizgisinde hızlı ve kapsamlı bir şekilde olması gerektiği yönündedir. Geleneksel anlayış, yeniden yapılandırılması istenen devletlerin,

⁵²⁸ Ottaway, op.cit., s.1019., David Henek, “Somalia’s Fragmentation”, *Center for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/analysis/somalia%E2%80%99s-fragmentation> , E.t.11.05.2021.

⁵²⁹ David Brenner, “Ashes of co-optation: from armed group fragmentation to the rebuilding of popular insurgency in Myanmar”, *Conflict, Security & Development*, Vol. 15, No. 4, 2015, s.337.

ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için güçlü ve karizmatik bir lidere, tek partiye ve büyük ölçüde devlet müdahalesine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktaydı. Ancak bu geleneksel anlayışın günümüzde eleştirilmesi söz konusudur. Zira güçlü karizmatik liderler genellikle diktatörlere dönüşmekte ve devlet müdahalesi kalkınmayı desteklemekten ziyade kalkınmayı engellemektedir.⁵³⁰

Uzun vadede arzu edilen beklentilerin, kısa vadede de gerçekleşmesini beklemek mümkün değildir. Devletin yeniden yapılandırılması sürecinde bu durum özellikle zayıf ve kırılğan devletlere ciddi yükler bindirebilmekte ve süreci olumsuz etkileyebilmektedir. Dolayısıyla süreç, beklentilerin gerçekleşebilmesi için görevlerin adım adım ve uygulanabilir olmasını mümkün kılacak şekilde oluşturulmalıdır. Aynı zamanda reformların nasıl ve hangi sıralamayla gerçekleşeceği konusunda disipline edilmezse devletin yeniden yapılandırılması süreci olumsuz etkilenebilir.⁵³¹

Kısacası devletlerin yeniden yapılandırılmasına yönelik günümüzde uluslararası topluma en çok hitap eden yaklaşım, uluslararası toplum müdahalesi ile emperyal çözüm olarak adlandırılmaktadır. Ancak bir ülke kendi içinde de devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik faaliyet sürdürebilmektedir. Bu, durum uygun bir modele göre ancak minimum kaynaklarla yeniden yapılandırma girişimidir. Bu girişim çok küçük bir barış gücü tarafından gönülsüz müdahaleler, yeni bir ordu kurma girişimi, içi boş demokrasi kurumlarının fonksiyonel olacak şekilde yeniden oluşturulması, iddialı kurumsal reform programlarına girişmek için asgari kapasiteye sahip hükümetleri zorlama yoluyla gerçekleştirilebilmektedir.

3. YENİDEN YAPILANDIRMADA SEKTÖRLER

Genel olarak kabul edilmiş bir plan olmamasına rağmen, yapılması gerekenler konusunda ikili ve çok taraflı farklı kurumlar arasında büyük yaklaşımlar bulunmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren çeşitli kurumlar devletin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulan ülkelere yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Bu kapsamda uluslararası toplumun ve

⁵³⁰ "Development Assistance and Approaches to Risk in Fragile and Conflict Affected States", *OECD*, s.18. <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/2014-10-30%20Approaches%20to%20Risk%20FINAL.pdf>, E.t. 11.05.2021.

⁵³¹ *Ibid.*, s.1.

yerelin devletin yeniden yapılandırılmasına nasıl yardımcı olabileceğine dair fikirler ortaya koyulmuştur.⁵³²

Devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik yaklaşımlar giderek karmaşık hale gelmiştir. Önceki uygulamalardaki sorunlardan ve başarılarından çıkarımlar yapan donörler, devletin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmasını gerekli kılan faktörlerin çokluğu ve bunları ele almak için gereken önlemlerin karmaşıklığı hakkında farklı yaklaşımları ortaya koymuşlardır. Devletin yeniden yapılandırılmasının karmaşıklıklarına ilişkin giderek artan anlayışın dezavantajı, çözüme yönelik uygulamaya meydan okuyacak kadar karmaşık hale gelmesidir. Nitekim yeniden yapılandırılma konusundaki çözümler güvenlik, adalet ve yönetim ve ekonomi temelinde çeşitli boyutlarda yer almaktadır.⁵³³

3.1. Adalet ve Yönetişim

Devletin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyan ülkelerde yaşanan çatışmaların müzakereler yoluyla durdurulması gerekmektedir. Gruplar arasında yapılan anlaşmalardan sonra bazen barışı inşa etme çabalarının aleyhine olacak şekilde yeni demokratik siyasi kurumların yeniden inşa edilme süreci başlamalıdır. Bu kapsamda siyasi yeniden yapılanma anayasada değişiklikler ya da yeni anayasa oluşturulması, yeni seçim yasalarının hazırlanması, ulusal seçim komisyonundan başlayarak bir seçim altyapısının geliştirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla bir seçim izleme sisteminin düzenlenmesi gibi görevleri içermektedir. Ayrıca bu görevlere ek olarak, seçilmiş parlamentolar ve aynı zamanda yürütme organları güçlendirilmesi, yargının tam anlamıyla bağımsız bir organ haline getirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının politika reformunun daha etkin savunucuları haline gelmeleri için mali olarak desteklenmesi ve

⁵³² Nat J. Colletta, Marcus Kostner and Ingo Wiederhofer, 'Case Studies in War-to-Peace Transition: The Demobilization and Reintegration of Ex-Combatants in Ethiopia, Namibia and Uganda'. *World Bank Discussion Paper no 331*. Washington, DC: The World Bank, 1996, <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-3674-6> , E.t. 23.06.2021.

⁵³³ Chester A. Crocker, and Fen Osler Hampson (eds), *Managing Global Chaos*, Washington, DC: United States Institute of Peace, 1996.; Shepard Forman and Stewart Patrick, *Good Intentions: Pledges of Aid for Post-Conflict Recovery*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2000; Krishna Kumar, (ed.), *Post-conflict Elections, Democratization and International Assistance*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1998; USAID, *'After the War: What comes Next?'*, Washington, DC: United States Agency for International Development 1997.

siyasi partilerin eksikliklerini nasıl giderebileceğine yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir.⁵³⁴

Başka bir ifadeyle, hukukun üstünlüğü, yürütmenin seçilen yasama organına veya seçmenlere karşı sorumlu olduğu temsili bir hükümeti içeren tüm kurumsal ve usul unsurlarıyla sağlanmalıdır. Ayrıca hükümetin anayasa ve yasalara uygun hareket etme sorumluluğunu yerine getirmelidir. Bununla birlikte devlet ve siyasi partileri arasında net bir ayırımın bulunması ve ordu ve polisin sivil makamlara karşı sorumluluğunu unutmaması gerekmektedir. Mevzuatın kamu usulüne göre değerlendirilmesi ile beraber geçerlilik koşulu olarak idari düzenlemelerin yayınlanması ve idari kararlara karşı etkili çözüm yolları ve etkilenen kişiye mevcut çözümler hakkında bilgi verilmesi de gerekmektedir. Son olarak bağımsız bir yargı, hukukçuların bağımsızlığının korunması ve ceza muhakemesi alanında ayrıntılı garantilerin sağlanması gerekmektedir.⁵³⁵

3.2. Güvenlik

Güvenlik boyutu yeniden yapılandırma sürecinde en önemli ve kritik aşamalardandır. İç savaş sonrasında yeniden yapılandırma söz konusu ise yeni süreçte savaştan tarafların savaşıncıları hızlı bir şekilde terhis edilmesi gerekmektedir. Ancak barış süreci içinde devletin yeniden yapılandırılması söz konusu olacak ise bu noktada farklı uygulamaların yapılması elzemdir. Tam anlamıyla toplumsal bütünleşmenin sağlanamadığı ülkelerde ihtiyaç duyulan devletin yeniden yapılandırılmasına ülkenin tarihsel süreçte yaşadığı sorunlar etki etmektedir. Bu kapsamda Afrika Boynuzu'nda kolonyal dönemin bıraktığı mirasın yanı sıra post-kolonyal dönemde yaşanan iç savaşlar, işgal, kıtlık ve terörizm gibi nedenler ile ülkede ciddi anlamda güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Yaşanan bu olumsuz süreçlerin ardından bölgede her ne kadar ülkeler bağımsız ve görece istikrarlı şekilde varlık gösterebilirler de bölge ülkelerinde farklı güvenlik sorunları meydana gelmiştir.

⁵³⁴ Neil J. Kritz, "The Rule of Law in the Postconflict Phase", C. Crocker and F. Hamson (eds), *Managing Global Chaos*, Washington, DC: United States Institute of Peace, 1996.; Crisis States Research Centre, War, State Collapse and Reconstruction: Phase 2 of the Crisis States Programme, 2006. <http://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/csrc-working-papers-phase-two/wp1.2-war-state-collapse-and-reconstruction.pdf> , E.t. 23.06.2021.

⁵³⁵ Julius Court, Goran Hyden and Ken Mease, "The Judiciary and Governance in 16 Developing Countries", *World Governance Survey Discussion Paper*, United Nations University, 2003, s.6. <https://cdn.odi.org/media/documents/4108.pdf> , E.t. 23.06.2021.

Örneğin Somali’de yaşanan iç savaştan sonra ülkede görece istikrar sağlanmış ve bir hükümet kurulmuştur. Ancak Somali’de kabileler arasında tam anlamıyla bir birliğin bulunmaması, terörizmin etkin varlığı ve bölge üzerindeki küresel ve bölgesel güç mücadeleleri gibi nedenler ülkede güvenlik kurumlarının kurumsallaşamamasını beraberinde getirmiştir.

Öte yandan bölge ülkelerinde farklı yönetim şekillerinin olması da her ülkenin farklı değerlendirilmesini gerektirmektedir. Örneğin, Etiyopya’nın federal eyaletlere bölünerek yönetilmesi ve her eyaletin Abiy Ahmed’in iktidarına kadar net şekilde kendi askeri birliklerinin ve silahlarının olması söz konusuydu. Ancak Etiyopya’da âdem-i merkeziyetçiliğin son yıllarda Abiy Ahmed tarafından ortadan kaldırılarak güvenliğin merkezi hükümete bağlı olarak sağlanması ve eyaletlerdeki silahların toplatılmasına yönelik hamleleri Etiyopya’da 2020’de gerginliklerin çıkmasına neden olmuştur.

Devletin yeniden yapılandırılmasında önemli konulardan biri güvenlik konusunda özellikle yaşanan iç savaş ya da çatışma sonrası süreçte toplumun herhangi bir grubunun sistem dışına itilmemesidir. Aksi takdirde toplumda dışlanan grup sesini duyurmak için radikalizme yönelerek daha büyük güvenlik tehdidi olarak belirebilir. Ayrıca bu durum toplumun belirli kesimlerinin haydutluk, çeteleşme ve mafyatik örgütlenmelerin önünü açacaktır. Bu nedenle toplumun tüm kesimlerinin güvenlik kurumlarına entegre edilmesi, yeniden yapılandırma süreci için dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. Zira bu grupların isyancı olarak tekrar belirmemesi için az sayıda da olsa eskiden savaşçı olan kişilerin yeni bir ulusal ordu içine dâhil edilmesi ve kısa süreli askerlik yapmaları devlet ile bağlarını kuvvetlendirecektir.

Bununla birlikte devletin yeniden yapılandırılması konusunda silahlı kuvvetler dâhil olmak üzere, polis, jandarma ve sınır muhafızları, istihbarat servisleri, gümrük muhafızları; savunma ve adalet bakanlıkları, yasama organı, cumhurbaşkanlığı gibi sivil denetim organları; maliye bakanlığı, bütçe dairesi, genel denetçilik gibi mali yönetim organları; yargı ve ıslah sistemleri gibi diğer güçlerin güvenlik açısından kuvvetlendirilmesi gerekmektedir.⁵³⁶ Ayrıca profesyonel güvenlik güçlerinin

⁵³⁶ N. Ball, ‘Transforming the Security Sector in Weak States: The Role of External Actors’, Conference on State Collapse and Reconstruction: Lessons and Strategies, *Graduate Institute for International Studies*, Geneva, 2000.

oluşturulması ve bu güçlerin profesyonel doktrinler ile modernleşmesinin sağlanması, hesap verebilirliğin ve hukukun üstünlüğünün öneminin kavranması önemlidir. Bu kapsamda yetenekli ve sorumlu sivil makamlara önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Hükümetin yürütme ve yasama organlarındaki ilgili sivil makamların güvenlik politikası geliştirme, güvenlik sektörünü yönetme ve denetleme kapasitesine sahip olmaları gerekmektedir. İnsan haklarının korunmasına yönelik öncelik de güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir. İnsan haklarına saygı, hem siviller hem de güvenlik güçleri üyeleri arasında bulunmalıdır. Yetenekli ve sorumlu bir sivil toplum, güvenlik sektörünü izleme, değişimi teşvik etme ve güvenlik konularında hükümete girdi sağlama kapasitesine sahip olmalıdır. Öte yandan bazı güvenlik konuları gizlilik gerektiriyor olsa da güvenlik politikaları, planlama ve kaynak kullanımı ile ilgili temel bilgileri hem sivil makamlar hem de kamu üyeleri tarafından erişebilir olmalıdır. Buna ek olarak uluslararası ve iç hukuka uygunluk da güvenlik açısından devletin yeniden yapılandırılması konusunda öneme sahiptir. Nitekim güvenlik sektörü, uluslararası hukuka ve iç anayasa hukukuna uygun olarak faaliyet göstermelidir. Son olarak bölgesel yaklaşımlar güvenlik açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda birçok güvenlik sorunu, bölge içindeki ülkeler tarafından paylaşmakta ve bu ülkelerdeki bireylerin ve toplumların güvenliği bölgesel yaklaşımlardan etkilenebilmektedir.⁵³⁷

3.3. Ekonomik Sistem

Ekonomik olarak yeniden yapılandırma başlangıçta ülkenin yaşamış olduğu sorunlu süreçten olumsuz yönde etkilenen nüfusa yöneliktir. Ancak devletin topluma ekonomik geliri adaletli şekilde paylaştırarak bireyler ve toplumlar arasındaki ekonomik geliri dengede tutması gerekmektedir. Tam tersi durumlarda devletin merkezinde yer alanlar ve yakın çevresindeki grupların ülkenin ekonomik gelirlerinden en yüksek paya sahip olması söz konusu olurken; toplumun geride kalan üyeleri az gelişmişlik ve yoksullukla mücadele etmek durumunda kalabilmektedir.⁵³⁸

⁵³⁷ Dylan Hendrickson And Andrzej Karkoszka, “The Challenges of Security Sector Reform”, *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security*, 2002, s.181.

⁵³⁸ “Department for International Development, Economic development for shared prosperity and poverty reduction: a strategic framework”, [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/276859/Econ-development-strategic-framework .pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/276859/Econ-development-strategic-framework.pdf) , E.t. 23.06.2021.

Bu kapsamda öncelikle para birimini istikrara kavuşturmak, gelir harcamalarını yeniden düzenlemek, enflasyonu kontrol etmek ve özel sektörün güçlenmesini sağlayarak yatırımları artırmak için makroekonomik önlemlerin alınması gerekmektedir. Bununla birlikte bankacılık sisteminden ticaret kodlarına kadar her şeyle ilgili bir dizi reform sonunda ülkenin ekonomik olarak güçlü bir varlık haline gelmesini mümkün kılacaktır. Bu süreçlerden sonra ekonomide yozlaşmanın önüne geçecek şekilde kurumsal dönüşümleri gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁵³⁹

Nitekim devletin yeniden inşasının karmaşık olması kadar kapsamlı bir yaklaşımın sürecin iyi bir şekilde işlerliğini sağlaması da muhtemeldir. Zira bahsedilen güvenlik, siyasi ve ekonomik sütunların tamamı birbiriyle bağlantılıdır. Bu sütunların tümünün ele alınması ile devletin yeniden yapılandırılması oldukça mümkündür. Aksi durumda ya da bu sütunların birinin eksik değerlendirilmesi durumunda devletin çökme riski söz konusudur. Kısacası devletin yeniden yapılandırılması için;

- Güvenliğin sağlanması,
- Güvenlik kurumlarında toplumun her kesiminin temsil edilmesi,
- Ordu ve kolluk kuvvetleri dışında silahsızlandırılmanın sağlanması
- Yeniden bütünleştirici programların oluşturulması
- Yerinden edilmiş nüfus varsa yeniden yerleştirme ve bütünleştirme uygulanması
- Seçimlerin düzenlenmesi
- Ekonomik ve sosyal hizmetlerin yeniden düzenlenmesi
- Altyapının yeniden inşası
- Tüm programların uygulanabileceği sağlam bir makroekonomik çerçeve geliştirilmesi
- Enflasyonun azaltılması
- İç açığın azaltılması, ancak sosyal hizmetlere yapılan harcamaları artırılması
- Vergi sisteminin revize edilmesi ve vergi toplama kurumlarının kapasitesinin geliştirilmesi

⁵³⁹ Uwe Böwer, “A Double-Edged Sword – Can a Currency Board Help Stabilise the Lebanese Economy?”, *European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs*, s.1. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/eb068_en.pdf, E.t. 24.06.2021.

- Enerji ve doğal kaynaklar piyasasının liberalleşmesi en önemli adımlar olarak öne çıkmaktadır.⁵⁴⁰

4. CİBUTİ'DE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1997'de bağımsızlığını kazanmasından sonra 1999'a kadar Hasan Gouled Aptidon'un yönettiği Cibuti'de tek partili sistem 1992'ye kadar sürmüştür. 1992'de yapılan referandum ile Cibuti'de çok partili sistem başlamıştır. Parlamentoda "Halkın İlerleme Yürüyüşü Partisi'nin" egemen olduğu Cibuti'de, mevcut anayasa 1992'de onaylanmıştır.⁵⁴¹ Yarı başkanlık sistemi ile cumhuriyet şeklinde yönetilen Cibuti'de devlet başkanı seçimleri beş yılda bir yapılmaktadır.⁵⁴² 1999'da ilk kez yapılan çok partili Cumhurbaşkanlığı seçimini İsmail Omar Guelleh kazanmıştır. 2005'te tekrar seçilen Guelleh'in 2011, 2016 ve 2021 yılları için görev yapmasına izin veren bir anayasa değişikliği söz konusu olmuş ve Guelleh, görev süresini uzatmıştır.⁵⁴³

Kızıldeniz ve Aden Körfezi'nin kesiştiği noktada stratejik bir coğrafi konumda yer alan Cibuti, limanları sayesinde Etiyopya ticaretinin %95'ini yönetmektedir.⁵⁴⁴ Ayrıca Avrupa, Orta Doğu ve Asya arasındaki aktarmalara da hizmet eden Cibuti limanları küresel ticaret açısından oldukça önemli konumda yer almaktadır. Bu kapsamda Cibuti'de hükümetin, ABD, Japonya, İtalya, Almanya, İspanya ve Çin gibi ülkeler ve askeri varlığını sürdüren Fransa ile uzun süredir devam eden bağları bulunmaktadır.

Cibuti'de devletin yeniden yapılandırılması bağlamında en dikkat çekici konu yönetim şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkede her ne kadar çok partili sistem söz konusu olsa da Cibuti'de bağımsızlık sonrası devlet başkanı olan Aptidon, toplam dört dönem olmak üzere yaklaşık 22 yıl Cibuti'yi yönetmiştir.

⁵⁴⁰ Ottaway, op.cit., s. 1008.

⁵⁴¹ "Cibuti Cumhuriyet Anayasası", <https://www.presidence.dj/PresidenceOld/constitution.htm> , E.t. 24.06.2021.

⁵⁴² "Djibouti: Government", *Global Edge*, Michigan State University, <https://globoledge.msu.edu/countries/djibouti/government> E.t. 24.06.2021.

⁵⁴³ Olivier Caslin, "Djibouti: Ismail Omar Guelleh wins 5th term with 97.44% of vote", *The Africa Report*, 12.04.2021, <https://www.theafricareport.com/79353/djibouti-ismail-omar-guelleh-wins-5th-term-with-97-44-of-vote/> , E.t. 24.06.2021.

⁵⁴⁴ Selam Tadesse Demissie, Djibouti looks to Ethiopia to gauge its economic future, <https://issafrica.org/iss-today/djibouti-looks-to-ethiopia-to-gauge-its-economic-future>, E.t. 24.06.2021.

Tablo-21:Cibuti Devlet Başkanları Listesi

Devlet Başkanı	Görev Başlangıç	Görev Bitiş	Görev Süresi	Seçimlerde Alınan Oy Yüzdesi ⁵⁴⁵
1. Hasan Gouled Aptidon	27 Haziran 1977	-	21 yıl, 11 ay	-
	12 Haziran 1981	-		100
	24 Nisan 1987	-		100
	7 Mayıs 1993	8 Mayıs 1999		60,75
2. İsmail Omar Guelleh	8 Mayıs 1999	-		76,85
	8 Nisan 2005	-		100
	8 Nisan 2011	-		80,63
	8 Nisan 2016	-		87,07
	8 Nisan 2021	Devam etmekte		97,44

Kaynak: <https://africanelections.tripod.com/dj.html> ,

Cibuti’de Aptidon döneminden sonra amcasının halefi olarak seçtiği ve amcası Aptidon’dan sonra Cibuti’de devlet başkanı seçilen ikinci kişi olan Guelleh ise, 8 Mayıs 1999’dan günümüze dek ülkeyi yönetmektedir. Kısacası 44 yıldır Cibuti’de devlet başkanlığı yapan aynı aileden iki devlet adamının bulunması ülke içinde adaletsizlik, kötü yönetim, ekonomik yozlaşma, eğitim gibi çeşitli sorunların gündem haline gelmesi söz konusu olmaktadır.

4.1. Adalet ve Yönetişim

Issa ve Afar olmak üzere Cibuti’de iki ana kabile bulunmaktadır. Issa mensubu devlet başkanlarının yönetiminde olduğu Cibuti, diğer Afrika Boynuzu ülkelerine göre daha homojen bir yapıya sahiptir. Örneğin 4,5 kabilenin olduğu Somali’ye ya da seksenden fazla etnik kökenin bulunduğu Etiyopya’ya göre iki kabile ve Yemen’den gelen Arapların yaşadığı Cibuti’de etnik çeşitliliğin az olması söz konusudur.⁵⁴⁶ Cibuti’de bakanlar kuruluna başkanlık eden Başbakan, Guelleh tarafından atanmaktadır. 65 üyeden oluşan Cibuti parlamentosunda beş yıl görev yapmak üzere Issa ve Afar kabilelerinden milletvekilleri seçilmektedir.

Cibuti’de, hükümet ile Afar toplumunu temsil eden “Birlik ve Demokrasiyi Restorasyon Cephesi’nin (FRUD)” 2001’de bir barış anlaşması imzalamasıyla birlikte on yıl süren bir

⁵⁴⁵ <https://africanelections.tripod.com/dj.html> E.t. 24.06.2021.

⁵⁴⁶ Kassim Shehim and James Searing, “Djibouti and the Question of Afar Nationalism”, *African Affairs*, Vol. 79, No. 315, 1980, s.209.

iç savaştan çıkmıştır. Yukarıdaki Tablo-21’de görüldüğü üzere 1990’lı yıllarda yapılan iki seçimin oy oranlarının diğer seçimlere kıyasla düşük gözükmesi nedeniyle "genel olarak adil" olarak tanımlanmasına söz konusu olmuştur. Ancak buna rağmen, Guelleh 8 Nisan 2005'te tek kişilik bir seçimden bu yana bu görevi sürdürmektedir. 2005 seçimlerinde oyların %100'ünü alan Guelleh’in karşısında muhalefet partileri, seçimleri "gülünç, hileli ve saçma" olarak nitelendirerek seçimi boykot etmişlerdi. Nitekim bu boykotun amacına ulaşmaması ve günümüzde Cibuti’de oluşturulan sistemin sorunlu bir şekilde devam etmesi söz konusudur.

Cibuti’de siyasi güç iki kabile arasında bölünmüştür. Hükümetin Issalar tarafından kontrol edilmesi söz konusudur. Ancak Cibuti’de Issa kabilesinden yetki olarak güçlü bir Cumhurbaşkanı ve Afar kabilesinden bir Başbakan arasında güçler paylaşılmaktadır. Ayrıca benzer bir paylaşım kabine dağılımında da söz konusudur. Ancak bazı Cibutililer Issaların hükümette, kamu hizmetlerinde ve iktidarda aşırı temsil edildiğini ve adaletsizlik yapıldığını düşünmektedir. Bu durum Cibuti’de %11,5 olan istihdam sorunu⁵⁴⁷ ile düşünüldüğünde ülkede Issalar ve Afarlar arasında rekabetin artmasına yol açmaktadır.

Devlet başkanının toplumun her kesiminin desteğini alması ülkede devlet-toplum ilişkilerindeki güven seviyesini artırıcı etkiye sahip olmasını beraberinde getirecektir. Cibuti’de 44 yıldır devam eden aynı aile üyelerinin devletin ve hükümetin başında olması adalet konusunda bazı endişelere neden olmaktadır.

Cibuti toplumunun bu kapsamda ülke içinde herkes için adil ve erişilebilir adalet arayışı sürmektedir. BM Kalkınma Programı’na (UNDP) göre adalet, iyi yönetim ile eş anlamlıdır.⁵⁴⁸ Hukukun üstünlüğü ile yönetilen ve kendine saygısı olan devletler, onu bir öncelik haline getirecektir. Cibuti hükümeti, Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilen adaleti destekleme programının bir parçası olarak ortakları olan AB ve UNDP’nin yardımıyla iyi yönetimi öncelik haline getirmeyi hedeflemektedir.

⁵⁴⁷ “Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) – Djibouti”, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=DJ>, E.t. 13.02.2022.

⁵⁴⁸ UNDP, “For a fair and accessible justice for all in Djibouti”, <https://www.dj.undp.org/content/djibouti/en/home/news-centre/news/justiceforallinDjibouti.html> E.t. 13.02.2022.

Cibuti'nin AB ile ilerlettiği bu program, yargı yönetişimini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve hukuka ve adalete erişimin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu çalışmalar sadece hukuk alanı kapsamında değerlendirilmekten ziyade eğitim alanına da etki etmektedir. Dolayısıyla eğitim sisteminin güçlendirilmesinin yanı sıra Cibuti'de entegre adli ve cezaevi bilgi sisteminin kurulması da gerekmektedir.

Toplumun devlete daha fazla güven duyması için öncelikli olarak adli kurumlara eşit erişim sağlanmasına yönelik kurumsal kapasite oluşturulmalıdır. Cibuti'de toplumun devlete güveni için adalet ve yönetim üzerine ulusal parlamento dâhil olmak üzere, Adalet Bakanlığı⁵⁴⁹, insan hakları komisyonu, Ombudsman ofisi ve yolsuzlukla mücadele komisyonu kurumlarını kapsayan yeniden yapılandırılmalar gerekmektedir.⁵⁵⁰

Tek kamaralı bir parlamentoya sahip olan Cibuti'de 65 kişilik parlamentonun on yedisi yani %26'sı kadınlardan oluşmaktadır. Ancak kadınların parlamentoda yer almaya başlaması 2002'de "Kota Yasası" ile mümkün olmuştur. Dolayısıyla Cibuti'de kadınların parlamentoya ilk kez girmesi 2003'te yapılan parlamento seçimlerinde söz konusu olmuştur. Öte yandan 2018'de yeni düzenlemeyle Cibuti parlamentosunda en az %25 oranında kadın milletvekili bulunması gerekmektedir.⁵⁵¹ Muhalefet partileri, kadınların aday listelerinde yer almasına karşı başlangıçta olumsuz bir tavır sergilemiş olsa da cinsiyet kotası şartına uymuşlardır.⁵⁵² Ayrıca kadınlar 2000'li yılların başında siyasi hayata katılmaya başlasalar da Cibuti'de günümüzde hâlihazırda toplumsal cinsiyet ve yoksulluk, fiziksel ve cinsel taciz, kadınların araziler dâhil olmak üzere varlıklara erişimi ve çevre gibi birçok alanda sorunlar mevcuttur. Bu durum devlet-toplum ilişkileri açısından sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunların çözümü için toplumsal cinsiyet veri açıklarının kapatılması, Cibuti'de toplumsal cinsiyet ile ilgili sürdürülebilir kalkınma hedefleri taahhütlerinin yerine getirilmesi için çok önemlidir.

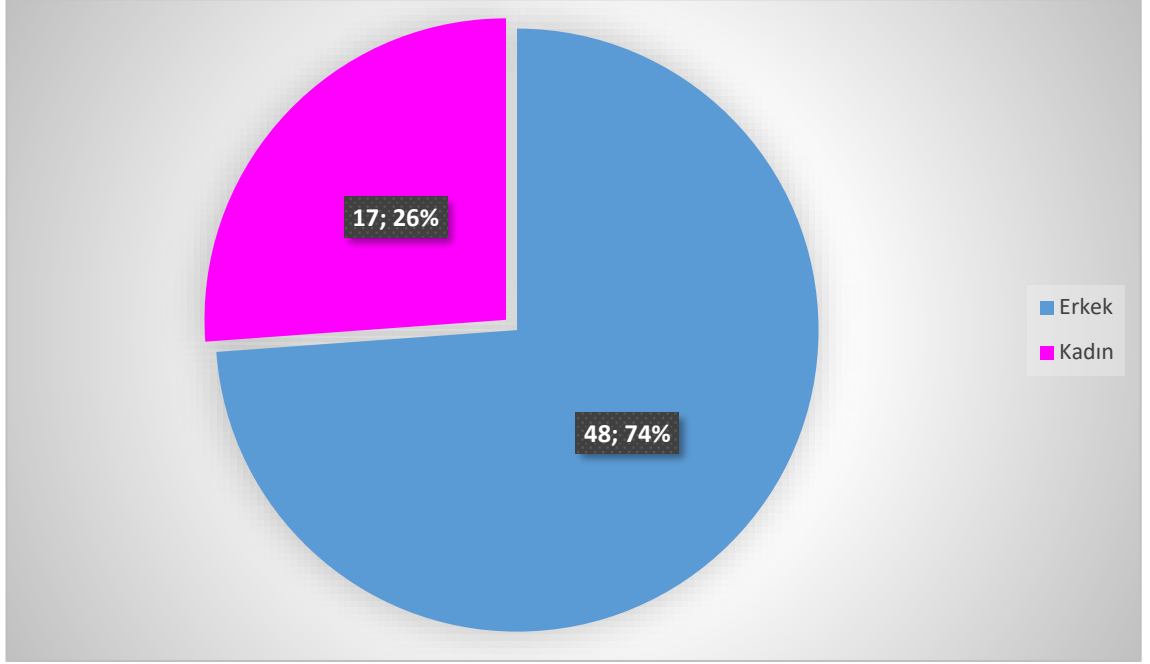
⁵⁴⁹ Republique de Djibouti, <https://justice.gouv.dj/> E.t. 10.11.2021.

⁵⁵⁰ UNDP, For a fair ..., Ibid.

⁵⁵¹ "Présidence de la République de Djibouti". République de Djibouti, <https://www.presidence.dj/texte.php?ID=219&ID2=2018-01-11&ID3=Loi&ID4=1&ID5=2018-01-30&ID6=spelec>, E.t. 10.11.2021.

⁵⁵² Youssouf, H. A., 'Women's Participation and Special Measures in Djibouti', in The Arab Quota Report: Selected Case Studies, Quota Report Series, Stockholm: International IDEA, 2007.

Grafik-6: Cibuti Parlamento’da Cinsiyete GÖre Sandalye Dağılımı

Kaynak: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), Gender Quotas Database, <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/country-view/93/35>

Ayrıca Cibuti’de hükümet ve yakın çevresi tarafından dışarıdan gelen yardımların ve özellikle askeri üslerden elde edilen ekonomik kazançların bireysel zenginleşmeye yönelik kullanılması ülke dışında bulunan Cibutililer tarafından dile getirilmektedir. Hükümetin yolsuzlukları nedeniyle sıkça eleştirilere rağmen yakın zamanda Cibuti, dünyanın en az gelişmiş ülkeleri sınıflandırmasından düşük orta gelirli ülke statüsüne yükselmiştir.⁵⁵³

4.2. Güvenlik

Cibuti, 1991’de iç savaşın başlamasıyla önemli ölçüde büyüyen küçük bir ordu da dâhil olmak üzere kendi silahlı kuvvetlerine sahiptir. Hükümet ile Afar hâkimiyetindeki siyasi parti FRUD arasındaki 2001 Barış Anlaşmasıyla, silahlı kuvvetler küçültülmüştür. Günümüzde Cibuti’nin güvenliği, ülkenin yabancı saldırılara karşı toprak bütünlüğünü garanti eden Fransa Hükümeti ile yapılan resmi bir güvenlik anlaşmasıyla desteklenmektedir. Dolayısıyla Fransa, yurtdışındaki en büyük askeri üssünü, kolonyal

⁵⁵³ World Food Programme, “Djibouti”, Ibid..

bağlara sahip olduğu Cibuti’de bulundurmaktadır. Bu kapsamda Cibuti’de yaklaşık 3.000 Fransız askeri bulunmaktadır.⁵⁵⁴

Cibuti, sahip olduğu jeostratejik konum ile terörizm ve korsanlıkla mücadele açısından oldukça önemli bir alan haline gelmektedir. Cibuti’nin sahip olduğu bu coğrafi avantaj güvenliği konusunda aynı ölçüde avantajı beraberinde getirmemektedir. Nitekim bölgesel ya da kıtasal olarak güvenlik politikaları incelendiğinde iç savaşlar, sınır anlaşmazlıkları ve diğer krizler ile karşı karşıya kalındığında Cibuti’nin konumu güvenlik açısından pek avantaj sağlamamaktadır. Cibuti’de ulusal güvenlik politikasında yolsuzluk, kayırmacılık ve kabilecilik önemli role sahiptir. Bu unsurlar Cibuti’de güvenlik mekanizmasını zayıflatmaktadır. Bu durum başta ülkenin güvenliği olmak üzere ülkenin ekonomisini ve toplumun refahını da olumsuz yönde etkilemektedir.

Afrika Boynuzu’nda yer alan diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında daha istikrarlı bir yapıda olan Cibuti aynı zamanda terör örgütlerine ve korsanlara komşu bir ülke konumundadır. Ancak Cibuti’nin küresel ve bölgesel aktörlerin askeri üslerine ev sahipliği yaptığı dikkate alındığında terör örgütleri ve korsanların saldırılarını kolaylıkla bertaraf edeceği düşünülmektedir. Öte yandan ev sahipliği yaptığı askeri üsler nedeniyle Cibuti, terör örgütlerinin hedefi haline de gelmektedir. Askeri üsler her ne kadar Cibuti’nin güvenliğine ve ekonomisine yönelik etki etse de sosyal çevre üzerine olumsuz etkiler de oluşturmaktadır. Terör örgütleri için Cibuti’nin önemi, uluslararası terör örgütleri için bir üs olma potansiyelinden ziyade transit yeteneklerinden kaynaklanmaktadır.⁵⁵⁵

Cibuti’nin ülkede güvenliği sağlamak üzere bir ordusu, jandarması ve polis gücü ile birlikte kıyı şeridinde etkin bir şekilde gezme yeteneği kısıtlı da olsa bir donanması bulunmaktadır. Cibuti’de geçmişte hükümet, klan sadakatlerine ve jandarma güçlerine dayalı bir güvenlik stratejisi izlemekteydi.⁵⁵⁶ Ancak günümüzde Cibuti’nin farklı ülkelere askeri üs kiralamasından elde etmiş olduğu gelirler ile ekonomik açıdan kaynak eksikliğini gidermesi söz konusu olmuştur. Bu geliri güvenlik sektöründeki açığı

⁵⁵⁴ Pradyumna P. Karan, *The Non-Western World: Environment, Development and Human Rights*, Routledge, 2004, s.519.

⁵⁵⁵ United States Institute of Peace, *Terrorism in the Horn of Africa*, Special Report 113, Washington DC, 2004, s.7. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr113.pdf>, E.t. 27.08.2021.

⁵⁵⁶ Ibid., s.8.

kapatmak için kullanan Cibuti’de hükümet ülkenin farklı bölgelerinde garnizonlar kurması söz konusu olmuştur. Nitekim günümüzde Afrika Birliği ve Arap Birliği’nin aktif bir üyesi olan Cibuti’nin ordusu altında kara, hava ve deniz kuvvetleri bulunmaktadır. Bu bağlamda Cibuti kara kuvvetlerin 18 bin, hava kuvvetlerinin 370 ve deniz kuvvetlerinin bin 500 olmak üzere toplam 20 bin civarı personeli bulunmaktadır.⁵⁵⁷

4.3. Ekonomi

Cibuti'nin ekonomisi büyük ölçüde ülkede bulunan yabancı askeri üslerin varlığına, Etiyopya pazarına ve yurtdışında bulunan ülke vatandaşlarına bağlıdır. Cibuti’de gerçekleşen başlıca ekonomik faaliyetler bankacılık sektörü, havaalanı, Addis Ababa-Cibuti demiryolunun işletilmesi ve liman faaliyetleridir.

1991-1994 yılları arasında iç savaşın etkilerini izleyen on yıl, hükümet bütçe kaynaklarının kalkınma ve sosyal hizmetlerden askeri ihtiyaçlara yönelmesi söz konusu olmuştur. Bununla birlikte, 2001'den itibaren Cibuti, özel sektör sermaye yatırımları açısından çekici bir yer haline gelmiştir. Günümüzde Cibuti’ye yıllık 175 milyon doları aşan doğrudan yabancı yatırımların girmesi söz konusudur.⁵⁵⁸ Bununla birlikte Cibuti, mali durumunu önemli ölçüde iyileştirmiş ve maaşların ödenmesi konusunda şimdilik sorunsuz bir süreç izlemektedir. Bununla birlikte 2015’ten 2018’e kadar ekonomik büyümede gerileyen Cibuti, 2018’de yükselişe geçmiştir. Ancak bu yükseliş Covid-19 pandemisi nedeniyle küresel piyasalarda da olduğu üzere Cibuti’ye de etki etmiştir. Dolayısıyla Cibuti’nin 2018’de yakaladığı yükseliş trendi 2019’dan itibaren ciddi düşüş göstermektedir.⁵⁵⁹

Cibuti, yaklaşık 600 milyon dolarlık mevduatı ile önemli bir bölgesel bankacılık merkezi haline gelmiştir. Öte yandan yüksek üretim maliyetleri, vasıfsız işgücü, sınırlı doğal kaynaklar ve görece sert iklim nedenleriyle tarım ve sanayi ülkede çok az gelişmiştir. Cibuti topraklarının yüzde 89’unun çöl arazisi, yüzde 10’unun otlak ve yüzde 1’inin ormanlık olması tarıma elverişsiz hale gelmesine neden olmaktadır. Tüm bu konular bir

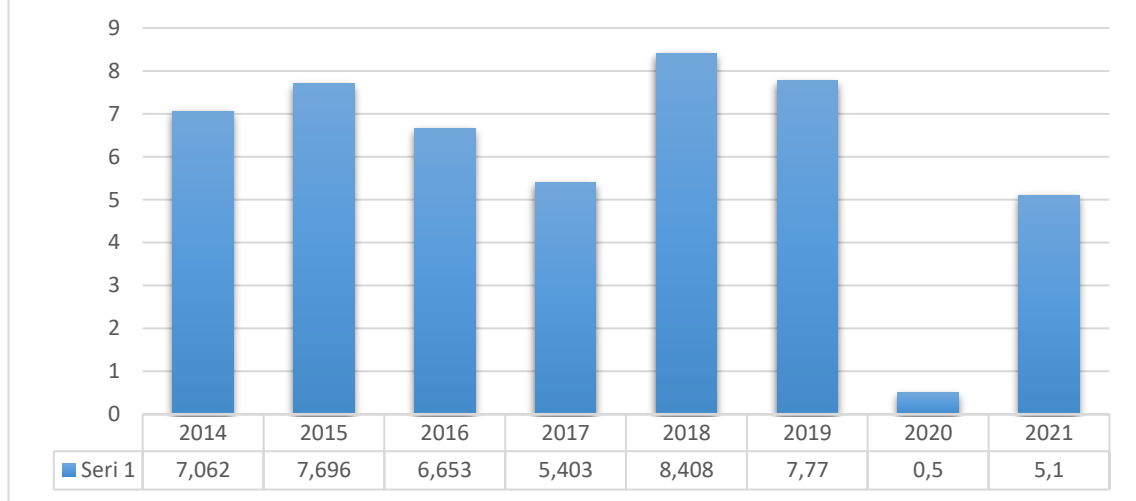
⁵⁵⁷ “US Department of Defense, U.S., Djiboutian Defense Leaders Discuss Continued Cooperation”, 14.06.2019, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1876495/us-djiboutian-defense-leaders-discuss-continued-cooperation/>, E.t. 10.11.2021.

⁵⁵⁸ Foreign direct investment, net inflows (% of GDP) – Djibouti, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?locations=DJ>, E.t. 10.11.2021.

⁵⁵⁹ World Bank, GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=DJ>, E.t. 10.11.2021.

arada düşünülürken Cibuti’de, hizmet sektörü ve ticaret, gayri safi yurtiçi hasılanın çoğunu oluşturmaktadır.⁵⁶⁰

Grafik-7: Cibuti’de Ekonomik Büyüme

Kaynak: World Bank, GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=DJ> , WB - Djibouti Economic Monitor: Navigating through the Pandemic and Regional Tensions, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/91245> Et. 12.04.2022.

Cibuti'nin en önemli ekonomik varlığı, stratejik konumundan kaynaklı olarak Akdeniz ile Hint Okyanusu arasındaki yoğun ticaret yolları üzerindeki nakliye güzergâhıdır. Dünyadaki tüm ticari gemilerin yaklaşık yüzde 60'ı, Kızıldeniz'den Bab-el-Mandeb boğazından geçerek Aden Körfezi ve Hint Okyanusu'nu kullanmaktadır.⁵⁶¹ Cibuti, konteynerler için giderek daha önemli bir aktarma noktası haline gelmektedir. Aynı zamanda Etiyopya ticareti için de son derece önemli bir limana sahiptir. 2009'da Cibuti ve Dubai Ports World (DP World), 300 milyon dolarlık Doraleh Konteyner Terminali'nin açılışını yapmıştır. Limanın eski bölümü, genel bir nakliye, dökme yük ve dökme yük tesisi olarak hizmet vermeye ve ayrıca küçük bir Fransız deniz tesisine ev sahipliği yapmaya devam etmektedir.⁵⁶²

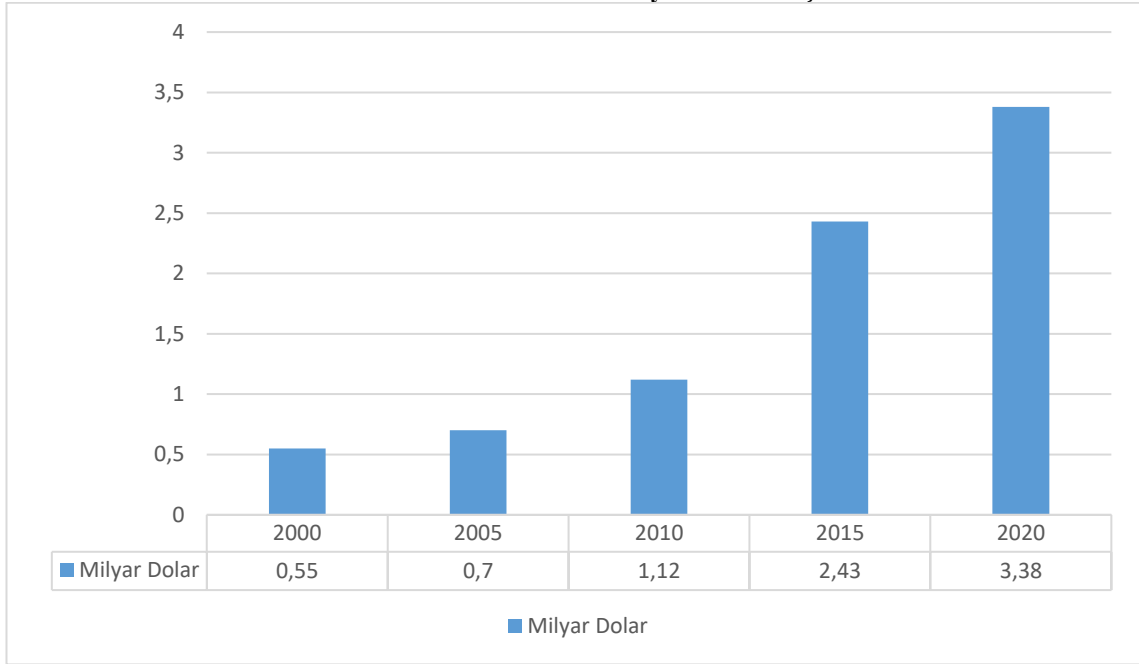
⁵⁶⁰ U.S. Department of State, Diplomacy in Action, Djibouti (04/08), <https://2009-2017.state.gov/outofdate/bgn/djibouti/103850.htm> , E.t. 10.11.2021.

⁵⁶¹ IBP USA, *Djibouti Business Law Handbook Vol. 1 Strategic Information and Basic Laws*, International Business Publications, USA Washington DC, 2012, s.26.

⁵⁶² African Development Bank Group, “Djibouti - The Doraleh Container Terminal Project”, *Africa Bank Data Group*, 15.11.2009, <https://projectsportal.afdb.org/dataportal/VProject/show/P-DJ-D00-001> ; “Port of Djibouti to Invite Bid for Doraleh Container Terminal Expansion”, *Offshore Energy*, 12.03.2012, <https://www.offshore-energy.biz/port-of-djibouti-to-invite-bid-for-doraleh-container-terminal-expansion/> , E.t. 10.11.2021.

Etiyopya’da Abiy Ahmed’in iktidara gelmesinden sonra 2018’e kadar Eritre ve Etiyopya arasındaki düşmanlıklar Etiyopya’nın Eritre Assab Limanı’na erişimini engellediğinden Cibuti Limanı’nın önemi Etiyopya için daha çok yükselmiştir. Cibuti, karayla çevrili olan Etiyopya için tek önemli liman haline gelmiş ve 2000 yılında kuraklık ve kıtlık sırasında ABD’nin büyük gıda yardımı sevkiyatları da dâhil olmak üzere tüm ithalat ve ihracatını gerçekleştirmiştir. 2000 yılında Dubai Ports World, Cibuti limanının yönetimini ve daha sonra gümrük ve havaalanı operasyonlarını devralmıştır.⁵⁶³ Sonuç olarak Cibuti’de yatırım, verimlilik ve liman gelirlerinde önemli bir artış meydana gelmiştir. Cibuti limanı, Etiyopya’ya giren ve Etiyopya’dan çıkan kargolar için ana geçiş noktası ve Afrika Boynuzu için ticari ulaşım yollarında önemli bir bağlantıdır. Hem insani hem de ticari lojistikte verimliliği artırmak için Cibuti hükümeti ve Dünya Gıda Programı (WFP), bölgedeki operasyonlar için 25.000 metrik tona kadar gıda ve mal depolayabilen İnsani Lojistik Merkezi’ni kurmuştur.⁵⁶⁴

Grafik-8: Yıllara Göre Cibuti’nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası

Kaynak: The World Bank, GDP (current US\$) – Djibouti, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=DJ> , Et. 19.05.2021.

⁵⁶³ IBP USA, op.cit., s.187.

⁵⁶⁴ World Food Programme, WFP Opens Logistics Hub For Humanitarian Assistance in Horn of Africa, <https://www.wfp.org/news/wfp-opens-logistics-hub-humanitarian-assistance-horn-africa> , E.t. 10.11.2021.

Ancak bahsi geçen tüm konular bir arada düşünüldüğünde Cibuti'nin ticari ve askeri üsler üzerinden elde etmiş olduğu kazançlar topluma eşit ve adil şekilde dağılmadığı için hükümete karşı eleştirileri beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Cibuti'de hükümetin ekonomik gelirin adil dağıtılmaması konusunda toplum ile ilişkileri sorunlu ilerlemektedir. Nitekim Cibuti'de yoksulluk oranı %79'da ve nüfusun %42'si aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır.⁵⁶⁵

Tablo-22: 2020 Yılı Afrika Boynuzu Ülkelerinin Ekonomik Göstergeleri

Ülke	Kişi Başı Milli Gelir	Milli Gelir	Nüfus
Cibuti	3.425 \$	3.3 Milyar \$	988.002
Somali	313 \$	6.9 Milyar \$	15.893.219
Eritre	642 \$ (2011)	2 Milyar \$ (2011)	3.546.427
Etiyopya	936 \$	107.6 Milyar \$	114.963.583

Kaynak: The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=DJ-SO-ER-> , E.t. 12.04.2022.

Cibuti, ihtiyacı olan gıdanın %90'ını ithal etmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının (GSYİH) sadece %3'ünü oluşturan hayvancılık, Cibuti nüfusunun üçte biri için ana geçim kaynağı olarak bulunmaktadır. Dolayısıyla Cibuti'nin mevcut durumu onu uluslararası piyasa fiyatlarına bağımlı hale getirmektedir.

5. ERİTRE'DE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1990'ların başında, Eritre, çatışma sonrası yönetim açısından iyi bir model olarak gösterilmekteydi. Eritre'de nispeten iyi yönetim, adil yargı, siyasi şeffaflık, hesap verebilirlik, temel özgürlükler ve vatandaşların kamu işlerine katılımı ile sosyo-ekonomik kalkınma politikaları ve kurumsal yeniden yapılanma stratejilerini formüle etme uygulanmaya çalışılmıştır.

1998-2000 yılları arasında Etiyopya ile yaşanan sınır savaşının ardından, Eritre trajik bir şekilde Afrika Boynuzu'ndaki örnek olmaktan çıkıp, ekonomik kalkınmanın ve savaş sonrası yeniden yapılanmanın durma noktasına getirildiği totaliter bir devlete dönüşmüş ve temel hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılmıştır. Etiyopya eski başbakanı Meles Zenawi'nin kuzeni⁵⁶⁶ olan Isaias Afwerki, de facto olarak 24 Mayıs 1991'de Etiyopya'dan

⁵⁶⁵ Ibid.

⁵⁶⁶ "Brothers divided by war", *The Guardian*, 13.07.1999, <https://www.theguardian.com/world/1999/jul/13/ethiopia> , E.t. 10.11.2021.

elde edilen bağımsızlık⁵⁶⁷ mücadelesinde öne çıkmış ve Eritre'nin ilk ve bugüne kadar tek devlet başkanı olmuştur. Savaş sonrasındaki ilk yıllarda bağımsızlığın sembolü olan Afewerki ilerleyen süreçte gücü tekelinde toplamasıyla ülkede eleştirilerin odağında olmuştur. Sosyo-politik baskı, ekonomik yoksunluk ve yapısal şiddet Eritre'nin günlük yaşamının bir parçası olmuştur.⁵⁶⁸

Bağımsızlık sürecini kazandığı savaş sonrasında iyileşmeye giden Eritre'nin karmaşık bir süreçten geçmesi söz konusudur. Ancak katı bir yönetim şeklinin yanı sıra savaşın parçaladığı bir toplum için iyileşme bu karmaşıklığa yenilerini eklemektedir. Günümüzde Eritre'nin mevcut idari yapıları ve hükümet sistemi Isaias Afewerki'den daha uzun varlık sürdüreceği şekilde tasarlanmamıştır. Bunun yanında Afewerki'den sonra bir halefin bulunmaması da söz konusudur.

Eritre'de olası bir riskli duruma karşın güvenli bir iktidar devrini güvence altına alacak bir başkan yardımcısı ve tam anlamıyla temel dayanakları sağlam olan bir anayasa⁵⁶⁹ bulunmamaktadır. Dolayısıyla ordu, hükümetin kontrolünü üstlenecek tek güç ve çalkantılı bir demokrasiye geçiş süreci boyunca ulusu korumak için mevcut tek seçenek olarak bulunmaktadır. Bununla birlikte ülkede etkili bir sivil toplum ve orduya bağlı yeni oluşturulan mekanizmalar dışında ülke içinde muhalefet bulunmamaktadır.

Dolayısıyla, askeri bir hükümetle ilişki kurmak ve müzakerelerde bulunmak, adil, özgür ve demokratik seçimlere ülkeyi sürdürülebilir, istikrarlı ve kalıcı bir sivil yönetime dönüştürebilecek tek mekanizma olarak görünmektedir. Ancak bu noktada uluslararası toplumun askeri darbeleri ve askeri yönetimleri demokratikleşmeye karşı olarak görme eğilimi göz ardı edilmemelidir. Öte yandan ordu, otoriter bir rejime karşı toplumdaki muhalefete yanıt verdiği darbelere daha fazla demokrasiyi teşvik edici potansiyele sahip olarak ortaya çıkabilmektedir.

⁵⁶⁷ Eritre 24 Mayıs 1993'te de jure olarak bağımsız olmuştur. Bağımsızlık için yapılan referanduma %98,5 katılım gerçekleşmiş olup Eritre, %99.83 oy oranı ile bağımsızlığını ilan etmiştir. Bkz. EASO COI Report , Eritrea Country Focus, 2015, s.16. <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/public/Eritrea-Report-Final.pdf> ; A/HRC/29/CRP.1, s.29. https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIEritrea/A_HRC_29_CRP-1_Chapter_III.pdf E.t. 10.11.2021.

⁵⁶⁸ Sally Healy, "Eritrea's Economic Survival", *Chatham House*, Summary record of a conference held on 20 April 2007, s.21. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/200407eritrea.pdf> , E.t. 10.11.2021.

⁵⁶⁹ "Eritrea's Constitution of 1997", https://www.constituteproject.org/constitution/Eritrea_1997.pdf?lang=en , E.t. 10.11.2021.

Devletin yeniden yapılandırılması ile ilgili kararlar içsel olarak yönlendirilen bir süreçtir. Yeniden yapılandırılma konusunun gündeme gelmesi ve geçiş hükümetinin oluşturulması durumunda uluslararası toplumun geçiş hükümetini desteklemede önemli bir rol oynaması gerekecektir. Potansiyel olarak kaotik ve çalkantılı olan süreç ve katı yönetim sonrası durumda güvenlik, hukukun üstünlüğü, kurumsal kapasitenin yeniden inşası, temel insani ve acil ihtiyaçların karşılanması ve uzun vadeli siyasi istikrarı garanti eden yeni bir kalıcı hükümeti başlatmak gerekmektedir. Dolayısıyla demokratik seçimler için de uygun koşullar oluşturulması gerekmektedir.

Tablo-23: 2021 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi

Sıralama	Ülke	Puan
1.	Norveç	6.72
161.	Somali	55.47
176.	Cibuti	78.62
101.	Etiyopya	33.63
180.	Eritre	81.45

Kaynak: Reporters Without Borders, 2021 World Press Freedom Index, <https://rsf.org/en/ranking/2021>

Demokrasi, siyasi, ekonomik, anayasal, kültürel ve toplumsal yeniden yapılanma için bir ön koşul olmaktadır. Ancak işlevsel kurumlar, sivil toplum, özgür basın ve uygulanabilir bir eğitim sistemi kurmak, başarılı bir demokrasinin önkoşuludur. Zira tek adam yönetiminin sosyo-ekonomik ve psikolojik olarak parçalanmış ve politik olarak haklarından mahrum edilmiş bir toplum oluşturması bu devletin yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır. Ancak bunlardan en çok öne çıkanı eğitim sistemine yöneliktir. Eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması, sivil özgürlük ve özgür basın, diğerlerinin yanı sıra, adalet, güven, iş birliği, katılım ve barış içinde bir arada yaşama koşullarını yaratmak ve vatandaşları uygun şekilde bilgilendirmek için son derece önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda yukarıda Tablo-23'te görüldüğü üzere 2021 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'ne göre 180 ülkenin bulunduğu listede Eritre, 180. Sırada yani son sırada yer almaktadır.⁵⁷⁰

Hükümetin aşırı merkezileşmesi Eritre'de katı bir yönetimi ortaya çıkardığından, adem-i merkeziyetçilik kilit bir politika önceliği haline gelmektedir. Aşırı merkezileşme, Eritre'de otoriteye körü körüne itaat eden bir siyasi kültürü besleyen bir siyasi sistemdir. Hiyerarşik yönetişime, demokratik değerlerin ve siyasi katılım kültürünün

⁵⁷⁰ 2021 World Press Freedom Index, <https://rsf.org/en/ranking/2021> , E.t. 18.01.2022.

yerleştirilebileceği bir âdem-i merkezîyetçilik süreci ile bu durum düzeltilebilir. Bu sayede adalete erişim, kamu görevlerine katılım, kişisel güvenlik ve ifade, seyahat, ibadet, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü güvence altına alınabilecektir.

Siyasi açıdan toparlanma sadece devleti yeniden yapılandırmak, özgür bir seçim yapmak ve anayasa hazırlamak veya uygulamakla mümkün olmamaktadır. Bundan ziyade geçmişteki belirsizliklerin üstesinden gelmek için gerçeği ortaya çıkarmak, yanlışları düzeltmek ve toplumun sesini yenilenmiş bir şekilde ortaya çıkarmak ile ilgili olmaktadır. Nitekim toplum bu süreçle birlikte siyasi bir korku ve güvensizlik ortamı olmadan, vatandaşların kendi ülkelerinde kendilerini güvende hissetmelerinin sağlandığı iş birliği vizyonuna dönüşecektir. Bu dönüşüm aynı zamanda toplumun birbirine ve devlete karşı olan güvenini geri getirerek sorunlu geçmişle uzlaşmaya başlamasını sağlayacaktır.

Ulusal birliği sıklıkla harekete geçiren ve düşmanların genellikle belirli olduğu devletlerarası savaşın aksine, katı yönetime yönetilen bir toplumlarda düşmanlık, güvensizlik ve şüphe artmaktadır. Ayrıca toplumdaki dini veya etnik grupları birbirine düşürmek, demokratikleşmeye ve uzlaşmaya geçişi son derece zorlaştıran derin ve psikolojik, sosyal, politik ve yasal sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu koşullar, toparlanma sürecinin, savaş sonrası ve tek adam yönetimi sonrası devletin yeniden yapılandırması için uyarlanmış ikili stratejiler içeren çok boyutlu ve ülkeye özgü bir yaklaşım gerektirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda bunlar kapsamlı, eşzamanlı ve aynı ivedilikle ele alınması gereken tek adam yönetimi sonrası devletin yeniden yapılandırılmasının unsurlarının birbirine bağlı ve bağımlı doğasını dikkate almalıdır.⁵⁷¹

Eritre toplumu üzerinde onlarca yıl süren baskı, Eritre toplumunun sosyal, psikolojik, politik, ekonomik ve kurumsal yönlerini ve insan sermayesini harap etmiş durumdadır. Günümüzde Eritre’de kamu kurumlarında, toplumda ve ciddi şekilde hasar görmüş kurum ve altyapılara yönelik korku ve güvensizlik ortaya çıkmaktadır.⁵⁷² Bu nedenle, baskıcı rejim sonrası toparlanma zorluklarının ele alınması, iyi organize edilmiş yardım

⁵⁷¹ Emmanuel Mavrozacharakis, “Populism and Democracy: An Ambiguous Relationship”, *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities EQPAM* Vol. 7, No.4, October 2018, s.22-24. https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3293005_code2385835.pdf?abstractid=3293005&mirid=1, E.t. 10.11.2021.

⁵⁷² Assefaw Bariagaber, *Eritrea: Challenges and Crises of a New State*, United Nations High Commissioner for Refugees, Status Determination and Protection Information Section (DIPS), 2006, s.8. <https://www.refworld.org/pdfid/4538821e4.pdf>, E.t. 10.11.2021.

ve kalkınma girişimlerinin yanı sıra, toplum direncini artırma, aileleri eski haline getirme, insan kaynakları kapasitesini yeniden inşa etme, toplum arasındaki bağları yeniden oluşturma ve altyapıları yeniden yapılandırmaya yönelik kapsamlı, genişletilmiş ve eşzamanlı çabalar gerekmektedir.

Eritre'nin insan kaynağının büyük bir kısmı ulusal hizmette tutulduğundan veya Eritre'den kaçmak için ülkeyi terk ettiğinden, hızlıca uygulamaya konulması gereken bir dizi politika bulunmaktadır. Bunlar, vatani hizmetin askıya alınmasını, vatani hizmette bulunanların terhis edilmesini, yeniden entegrasyonun sağlanmasını ve terhis edilen personel için istihdamın yanı sıra ülkenin yerinden edilmiş nüfuslarının ülkelerine geri gönderilmesini içermektedir.⁵⁷³ Eritre'de normalleşme ancak bu durumların söz konusu olmasıyla mümkün olabilecektir. Daha sonra Eritre, etkili bir devletin yeniden yapılandırılması süreci ile barış, yönetim, kalkınma, istikrar ve güvenlik sektörlerinde gelişim gösterebilecektir.⁵⁷⁴

5.1. Adalet ve Yönetişim

Eritre'de bulunan Bakanlar Kuruluna başkanlık eden Afewerki, aynı zamanda Eritre Meclis Başkanı olarak da görev yapmaktadır. Şubat 1992'de oluşturulan Eritre Ulusal Meclisi'nde (*Hagerawi Baito*) yalnızca Demokrasi ve Adalet Halk Cephesi (PFDJ) bulunmaktadır. Tek partili bir ulusal meclis olan Eritre Ulusal Meclisi'nde 150 temsilci bulunmaktadır. 150 üyenin 75'i nüfusun geneli tarafından seçilen ve en az 11'inin kadın ve 15'inin yurtdışında yaşayan Eritrelileri temsil eden kişilerden oluşması gerekmektedir. Geriye kalan 75 temsilci ise ülkedeki tek siyasi parti olan PFDJ'nin temsilcisi olarak görev yapmaktadır.⁵⁷⁵ 2016'da BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) tarafından Eritre'de otoriter bir yönetim olduğu ve Eritre Ulusal Meclisi'nin var olmadığı üzerinde karar alınmıştır.⁵⁷⁶

⁵⁷³ European Asylum Support Office, "Eritrea National service, exit, and return", *Country of Origin Information Report*, 2019, s.10.

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_EASO_COI_Eritrea_National_service_exit_and_return.pdf, E.t. 10.11.2021.

⁵⁷⁴ "Eritrea: from war and oppression to peace and development", London School of Economics and Political Science, <https://blogs.lse.ac.uk/africaatlse/2019/04/29/eritrea-from-war-and-oppression-to-peace-and-development/>, E.t. 11.11.2021.

⁵⁷⁵ IPU Parline, "Eritrea National Assembly", https://data.ipu.org/content/eritrea?chamber_id=13383, E.t. 11.11.2021.

⁵⁷⁶ "UN Inquiry finds crimes against humanity in Eritrea", *OHCHR*, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20067>, E.t. 09.05.2021

Eritre hükümeti, ulusal siyasi hedefini ulusun barışını, güvenliğini ve egemenliğini korumaya çalışmak olarak ilan ederek, Eritre toplumunun desteğini kazanmaya çalışmaktadır. Nüfusun büyük bölümü ya ilan edilen hedeflerden ve politikalarından kopuk kalmakta ya da sadece korkuyla hedeflere katılıyor gibi görünmektedir. Eritre’de hükümetin öncelikleri, politikaları ve uygulamaları konusunda toplum oldukça şüpheli davranmaktadır. Aktif olarak duygusal, rasyonel olmayan ve yıkıcı bir politika izleyerek Eritre’nin barış ve güvenliğini korumanın mümkün olup olmadığı, toplumda tartışma konusudur.⁵⁷⁷

Eritre’de güvenlik aygıtı, ulusu dışardan gelebilecek saldırılardan korumak yerine, topluma zorlayıcı yaptırımlar uygulamak ve korku aşılacak için kullanılmıştır. Güvenlik kurumları, son zamanlarda militarize edilen sivil sektörlerde olduğu kadar, ordu içinde de büyüyen kanunsuzluk, yolsuzluk ve adaletsizlik kültürünü de yansıtmaktadır. Bu nedenle, Eritre’deki adaletsiz askeri yönetim altında gençlerin sürekli askere alınmasını haklı çıkarma çabaları söz konusudur. Bu durum Eritre’de ciddi tepkilere yol açmaktadır. Eritre’de mevcut sivil eğitim sistemini ortadan kaldırma ve Eritre toplumunun nihai akademik bilgi ve yenilik kaynağı olarak hizmet edecek yeni askeri kamplar kurma fikri toplum tarafından benimsenmemektedir.⁵⁷⁸

Afewerki, Eritre’de insanlığa karşı suç olarak değerlendirilebilecek insan hakları ihlallerinden sorumlu bir hükümete liderlik etmesi nedeniyle 2015’te BM’de suçlanmıştır.⁵⁷⁹ Öte yandan Afewerki, Uluslararası Af Örgütü bünyesinde ülkede on bin civarında siyasi tutukluyu hapsederek işkence, zorlama, cezalandırma gibi suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır.⁵⁸⁰ Eritre toplumunda insan onuru ve özgürlüğünün korunmasına yönelik kaygılar mevcuttur. Kendi liderlerini özgür biçimde seçme haklarından mahrum kaldıklarını düşünen Eritreliler, Eritre'nin yıllarca tek bir kişi tarafından yönetilmesini

⁵⁷⁷ Bariagaber, op.cit., s.1.

⁵⁷⁸ Service for Life, “State Repression and Indefinite Conscription in Eritrea”, 04.16.2009, https://www.hrw.org/report/2009/04/16/service-life/state-repression-and-indefinite-conscription-eritrea#_ftn129 , E.t. 09.05.2021

⁵⁷⁹ Human Rights Council Thirty-second session Agenda item 4 Human rights situations that require the Council’s attention, Detailed findings of the commission of inquiry on human rights in Eritrea, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIEritrea/A_HRC_32_CRP.1_read-only.pdf , E.t. 09.05.2021.

⁵⁸⁰ Amnesty International, “Eritrea: Rampant repression 20 years after independence”, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/05/eritrea-rampant-repression-years-after-independence/> , E.t. 09.05.2021.

kabul edilemez olarak görmektedir. Zira iktidar için çok hırslı ve iktidarı ömür boyu elinde tutmaya çalışan bir kişinin Eritre Anayasası'nın uygulanmasını tekeline bulundurduğu da toplum tarafından sıkça dile getirilen bir konudur. Adalet ve yönetim sisteminin Eritre toplumu için ikincil, üçüncül derecede ve hatta gereksiz olduğunu hisseden Eritreliler de bulunmaktadır.⁵⁸¹ Dolayısıyla Eritre'de devlet-toplum ilişkileri bağlamında mevcut hükümetin toplum tarafından meşru olarak algılanabilmesi için öncelikli olarak bu sorunların çözülmesi gerekmektedir. Ancak Eritre'de bu sorunlu konuları sorgulayan vatandaşların zorlayıcı veya insanlık dışı önlemlerle karşı karşıya kaldığı dile getirilmektedir.

Ancak Eritre'de adalet ve yönetim konusunda sorunlara rağmen, Eritre toplumunda bu durumun karşısında olanların faaliyetleri de söz konusudur. Ancak toplumun bu kesimin üyeleri, Eritre hükümetinin politikalarına ve uygulamalarına yönelik muhalefeti ülke dışında yapmaktadır. Bu kapsamda toplumun muhalif kesimi, birçok sivil toplum kuruluşu ve medya grubu üzerinden faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir. Muhalefet faaliyetlerinin çoğu Eritre hükümeti, yabancı hükümetler veya uluslararası toplum tarafından başlatılan girişimlere yanıt olarak gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, Eritre hükümeti ülke içindeki tüm muhalif görüşleri şiddetle bastırmaya devam etmektedir.

Eritre'nin barışçıl, demokratik ve tüm vatandaşlarının egemenliğine saygı duyulan bir millet haline gelmesi, Afrika Boynuzu bölgesinde ve uluslararası arenada barış, güvenlik ve kalkınmanın sağlanmasında önemli ve yapıcı bir rol oynayacaktır. Eritre toplumunun adalet ve yönetim kapsamında yeniden yapılandırmanın mümkün olması için toplumun proaktif bir inisiyatif alması ve tehlikeli gidişat izleyen acil sorunları öncelik sırasına koyması gerekmektedir. Ayrıca Eritre toplumunun etrafında toplanabileceği gerçekçi bir ulusal hedef, dayanışma ve fikir birliği geliştirmesi gerekmektedir.

⁵⁸¹ Human Rights Council Twenty-ninth session Agenda item 4 Human rights situations that require the Council's attention, Report of the detailed findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea, 2015, s.214-221.

https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIEritrea/A_HRC_29_CRP-1.pdf , E.t. 09.05.2021

5.2. Güvenlik

Eritre'deki tek adam yönetimi, savaş durumu olmasa da savaşta olan bir toplumun özelliklerini taşıyan bir yapı oluşturmuştur. Günümüzde, Eritre Devlet Başkan Isaias Afwerki'nin giderek yalnızlaştığına dair toplum arasında bir söylentiyle birlikte⁵⁸², ülkede oluşturulması istenen yeni bir rejim hakkında konuşmalar artmaya başlamıştır. Ancak kamu kurumlarına duyulan güvensizliğin yüksek olduğu Eritre'de, ilk olarak devletin yeniden yapılandırılması için toplumun psikolojik olarak inancının yükselmesi gerekmektedir.

Son 29 yılda Eritre, sosyo-ekonomik, politik ve psikolojik sonuçlara sahip olan savaşın ve tek adam yönetiminin olumsuzluklarını yaşamaktadır. Eritre, Etiyopya-Eritre sınır Savaşı'ndan günümüze kadar tam anlamıyla bir savaşın içinde olmasa da, zorunlu göç, yoğun işgücü kaybı, sosyal istikrarsızlık, ekonomik çöküntü, sosyal travma, toplumun dağılması, eğitimin gerilemesi ve kurumların dağılması gibi savaşın temel özelliklerine sahip bir toplum ortaya çıkarmıştır.⁵⁸³

Özellikle 2018'e kadar Etiyopya ile sınır sorunu, anayasanın askıya alınması, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması, vatandaşlık hizmetinin süresiz olarak uzatılması, seçimleri belirsiz süreli olarak ertelenmesi ve yasalara bakılmaksızın vatandaşları hapse atmak için bahane olarak kullanılması söz konusu olmuştur. Kısacası, Etiyopya ile 2018'e kadar ne savaş, ne de barış durumu, Eritre'yi rehin tutmak ve Afewerki'nin toplum üzerindeki kontrolünü artırmak için bir gerekçe olarak kullanılmıştır.⁵⁸⁴

Ancak Eritre toplumunun barış, kalkınma, istikrar ve normalliğe dönüş konusunda iyimser olmak için birçok nedeni bulunmaktadır. Etiyopya ve Eritre tarafından 2000'de Sınır Savaşı'nın ardından imzalanan Cezayir Anlaşması'nı⁵⁸⁵ Etiyopya'nın Temmuz

⁵⁸² Abraham T. Zere, "Democracy according to Eritrea's Afwerki, then and now", *Al Jazeera*, 24.05.2018, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/5/24/democracy-according-to-eritreas-afwerki-then-and-now> , E.t. 09.05.2021

⁵⁸³ Nicole Hirt, "Eritrea's Chosen Trauma and the Legacy of the Martyrs: The Impact of Postmemory on Political Identity Formation of Second Generation Diaspora Eritreans", *Africa Spectrum* 2021, Vol. 56, No.1, s.21-23. 2021, <https://bit.ly/3O1oxSq> . E.t. 09.05.2021.

⁵⁸⁴ Human Rights Watch World Report 2021, "Eritrea Events of 2020", <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/eritrea> , E.t. 10.05.2021

⁵⁸⁵ United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea, "UN Mission in Ethiopia and Eritrea is withdrawn", <https://unmee.unmissions.org/algiers-peace-agreement> , E.t. 10.05.2021

2018'de koşulsuz olarak kabul etmesi⁵⁸⁶ ve tam uyum vaadi, yalnızca iki ülke arasındaki barışı inşa etmemiş, aynı zamanda Afewerki'nin uzun yıllar kullandığı argümanları da ortadan kaldırmıştır.

Ayrıca Etiyopya-Eritre barışı toplumda, orduda ve iktidarda ciddi soru ve talepleri de beraberinde getirmiştir. Eritre'de Afewerki, askeri personelinin terhis edilmesi ve 1997 anayasasının uygulanması konularına yönelik toplumun artan siyasi taleplerine yanıt vermekte oldukça isteksiz davranmaktadır. Bu nedenle Afewerki, ülkede yönetimin meşruiyetini ve topluma kendi kurallarını kabul ettirme konusunda gücünü kaybetmektedir. Dolayısıyla Eritre toplumunu başlangıçta boyun eğmeye iten bu durumun psikolojik etkileri ortadan kalkmıştır. Eritre toplumu ülkedeki tek adam yönetimini ortadan kaldırmaya yönelik ortak isteği etrafında birleşerek devletin yeniden yapılandırılması konusuna olumlu yaklaşmaktadır.

Diasporada büyüyen kitle hareketinin de desteğiyle Eritre'deki kamuya yönelik sivil itaatsizliğin başlaması söz konusudur.⁵⁸⁷ Dolayısıyla Afewerki üzerine kurulu Eritre'de “devlet”, Afewerki sonrası dönemde yeniden yapılandırılmak zorundadır. Sömürge sonrası dönemde bağımsızlık savaşı ve tek adam yönetimiyle varlığını sürdüren Eritre'de kurumsal mekanizmaların yokluğu, yozlaşma, adalet ve iyi yönetim eksikliği, toplumsal sorunlar ve devlet-toplum arasındaki güvensizlik gibi temel birçok sorun bulunmaktadır. Ancak Eritre, uzun yıllar tek adam yönetiminden ve savaştan sonra barış ve demokratikleşmeye geçmek için önemli bir avantaja sahiptir.⁵⁸⁸

5.3. Ekonomi

Dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden biri olan Eritre'de halkının çoğunluğu geçimlerini tarımdan sağlamaktadır. Eritre'de mevcut hükümetin uyguladığı katı politikalar nedeniyle serbest piyasa ekonomisi sürdürülememektedir. Eritre'yi serbest piyasaya dayalı bir ekonomiye dönüştürmek için gereken geniş reformların gerçekleştirilmesi ülkenin bölgesel, kıtasal ve küresel sisteme tam entegrasyonu için oldukça önemlidir. Ekonomik özgürlüğün tam olarak sağlanamadığı bir ülke olan Eritre'nin ekonomik

⁵⁸⁶ Senai W. Andemariam ve Isaias T. Berhe, *The 2000 Algiers Agreement and the 2018 Asmara/Jeddah Peace Agreements Between Eritrea and Ethiopia: Continuity or a New Beginning?*, *Ethiopian Yearbook of International Law*, 2019, s.118.

⁵⁸⁷ Nicole Hirt, “The Eritrean Diaspora and Its Impact on Regime Stability: Responses to UN Sanctions”, *African Affairs*, Vol. 114, No. 454, 2015, s.121.

⁵⁸⁸ Eritrea: from war and oppression ..., loc.cit.,

özgürlük puanı 42,3 olarak öne çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle Eritre, 2021 verilerine göre ekonomik açıdan en özgür 173. Ülke konumunda yer almaktadır. Bununla birlikte Eritre, Afrika özelinde değerlendirilen 47 ülke arasında 45. sırada yer almaktadır.⁵⁸⁹ Dolayısıyla Eritre, dünya ortalamasının oldukça altında yer almaktadır.

Tablo-24: Ekonomik Özgürlük İndeksi

Ülke	Puanı	Statüsü	Dünya Sıralaması	Afrika Sıralaması
Singapur	89,7	Özgür	1	-
Eritre	42,3	Baskılanmış	173	45
Cibuti	56,2	Özgürlüğü kısıtlanmış	126	22
Somali	55,7	Sıralama Dışı	-	-
Etiyopya	51,7	Özgürlüğü kısıtlanmış	151	35
Kuzey Kore	5,2	Baskılanmış	178	-
Dünya Ortalaması	61,6	-	-	-

Kaynak: Terry Miller, Anthony B. Kim, James M. Roberts, 2021 Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation, https://www.heritage.org/index/pdf/2021/book/2021_IndexOfEconomicFreedom_FINAL.pdf

Yolsuzluk, günümüzde Eritre'de son derece ciddi ve büyüyen bir sorun olarak kabul edilmektedir. Ancak geçmişte bakıldığında Eritre'de yolsuzluk, diğer birçok Afrika ülkesinde olduğundan çok daha düşük olarak değerlendirilmekteydi. Bununla birlikte Eritre, geleneksel olarak güçlü bir yolsuzlukla mücadele kültürüne sahip olarak ifade edilmiştir.⁵⁹⁰ Bağımsızlığından itibaren Eritre'de yolsuzluk olaylarına dikkat çekilse de yolsuzluğun, 1998'de Etiyopya ile savaştan sonra kötüye doğru gittiği ifade edilmektedir. Nitekim 2000'li yılların başında yolsuzluğun Eritre'nin günlük yaşamının birçok alanında bulunduğu ve çoğu devlet hizmeti için rüşvet gerektiği de ifade edilmektedir.⁵⁹¹

Günümüzde Eritre'de yolsuzlukla mücadele için görünür bir çaba ortada bulunmamaktadır. Ekonomik özgürlüklerin kısıtlı olduğu Eritre'de oldukça sınırlı sayıda özel işletme bulunmaktadır. Dolayısıyla istihdam olanakları da sınırlı olmaktadır. Bununla birlikte görece kapalı bir sistem olması nedeniyle Eritre'de güvenilir ekonomik ve işgücü istatistiklerini bulmak oldukça zordur. Parasal istikrarın zayıf olduğu ülkede

⁵⁸⁹ “2021 Index of Economic Freedom”, Eritrea , https://www.heritage.org/index/pdf/2021/countries/2021_IndexofEconomicFreedom-Eritrea.pdf , E.t. 10.05.2021.

⁵⁹⁰ “President Isaias Warns Corrupt Officials”, *Tesfanews*, 24.05.2015, <https://www.tesfanews.net/president-isaias-warns-corrupt-officials/> , E.t. 11.05.2021.

⁵⁹¹ “Isaias Of Eritrea Threatens Corrupt Government Functionaries”, *Gebab News*, 26.05.2015, <http://awate.com/isaias-of-eritrea-threatens-corrupt-government-functionaries/> , E.t. 11.05.2021.

devletin kişi ve kurumlara yönelik uyguladığı sübvansiyonlar yaygın olarak kullanılmaktadır.⁵⁹²

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olmayan Eritre’de, çeşitli sektörlerde yabancı yatırımlar kısıtlanmış ve devlete ait işletmeler piyasalara oldukça hâkim konumdadır. Finansal sistem çok az gelişmiş durumda ve etkin sermaye piyasalarının olmaması da Eritre’deki ekonomik ortamın yolsuzluğa elverişli olmasını mümkün kılmaktadır. Bireysel gelirlerin yüzde 30’unun vergi olarak alındığı Eritre’de kurumlar vergisi oranı da yüzde 30’dur. Nitekim genel vergi yükü, toplam yurtiçi gelirin yüzde 28,2’sine eşittir.⁵⁹³

6. ETİYOPYA’DA DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Etiyopya’da 2005 parlamento seçimlerinin bir şiddet dalgası getirmesinin ardından hükümet, muhalefeti susturmayı ve iktidar koalisyonu Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi’nin (EPRDF)gücünü pekiştirmeyi amaçlayan acımasız yasaların yürürlüğe girmesiyle sivil topluma 13 yıllık bir baskı başlatmıştır. 2016’da ülke çapında protestoların yaşanması söz konusu olmuştur. Protestocuların temel amacı ülkede etnik ve siyasi farklılıklara son verilmesi olarak görülmekteydi. Buna karşılık, Etiyopya hükümeti iki kez OHAL ilan ederek orduya kapsamlı yetkiler vermiştir. Bu durum yüzlerce kişinin ölümüne ve binlerce barışçıl protestocunun tutuklanmasına, keyfi olarak gözaltına alınmasına ve işkence görmesine yol açmıştır.

Nitekim 2 Nisan 2018’de Etiyopya’da Başbakan olarak atanan Abiy Ahmed Ali, Etiyopya’da yaşanan olumsuz sürecin ortasında göreve başlamıştır. Etiyopya’da iç baskıların ortasında göreve başlayan Abiy Ahmed, hızlıca ülkede siyasi ve sivil alan açılmasını amaçlayan bir dizi reform başlatmıştır. Bu kapsamda binlerce siyasi mahkûmu serbest bırakarak, mahkûmlar için af çıkararak, daha önce yasaklanmış grupları Etiyopya siyasetine geri kabul ederek ve ayrıca kadınlara hükümet içinde güçlü pozisyonlara atayarak başarılı olmuştur. Ancak bu reformlarla birlikte Etiyopya’da özellikle Tigray sorununa yönelik son yıllarda yaşanan gelişmeler ile güvenlik, hukuk ve ekonomi sektörlerinde mevcut boşluklara ilişkin sorunlar devam etmektedir.

⁵⁹² 2021 Index of Economic Freedom, Ibid.

⁵⁹³ “2021 Index of Economic Freedom”, Ibid.

Öte yandan Etiyopya’da medya kanallarının çoğunluğu devlete ait olsa da, devletin yeniden yapılandırılmasına ilişkin reform sürecinin başlamasıyla birlikte çevirim içi yayıncılık ve küçük medya yayıncılarının gelişmesi söz konusu olmuştur. Ancak medya ve iletişim sektöründe yaşanan liberalleşme olumlu bir değişim olsa da ülkede çok sayıda farklı etnik grubun bulunması ve etnik milliyetçiliğin yüksek olması özellikle çevirim içi nefret söylemlerinin yükselmesine sebep olmuştur.

6.1. Yönetişim ve Adalet

Federal yapıda çok partili bir parlamenter cumhuriyet olan Etiyopya’da sembolik bir Cumhurbaşkanı ve yürütmenin başında bir Başbakan bulunmaktadır.⁵⁹⁴ Federal bir cumhuriyet olan Etiyopya, her birinin kendi hükümeti olan dokuz bölgesel eyaletten oluşmaktadır. Günümüzde mevcut Başbakan Dr. Abiy Ahmed, göreve gelmesinden önce ülkede aylarca süren siyasi gösteriler ve 2015’te seçilen Hailemariam Desalegn’in istifasının ardından Nisan 2018’de Temsilciler Meclisi (alt meclis) tarafından Başbakan olarak seçilmiştir. Öte yandan Etiyopya’nın ilk kadın Cumhurbaşkanı olan Dr. Sahle-Work Zewde ise 2018’de atanmıştır.⁵⁹⁵

Etiyopya’da 547 sandalyeye sahip Temsilciler Meclisi ve üyelerinin Etiyopya’nın farklı bölgelerindeki milletlerin, milliyetlerin ve halkların temsilcilerinden oluşan 135 sandalyeye sahip Federasyon Meclisi⁵⁹⁶ (üst meclis) olmak üzere iki kanatlı Federal Parlamenter Meclis bulunmaktadır. Federasyon Meclisi’nde her eyalet, milliyet veya halk en az bir üye tarafından temsil edilmektedir. 1995 Anayasası’na⁵⁹⁷ göre yönetilen Etiyopya’da yargı organı diğer Afrika Boynuzu ülkelerine kıyasla yasama ve yürütmeden görece daha bağımsız hareket etmektedir. Öte yandan federal yasama yetkisi hem hükümete hem de parlamentodaki iki meclise aittir. Federal Parlamenter Meclis’in üst

⁵⁹⁴ “Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, Article 56”, https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/41544/63844/F-300752700/ETH41544_2.pdf, E.t. 11.05.2021.

⁵⁹⁵ African Development Bank, “AfDB-RDGE, COUNTRY PROFILES: Ethiopia”, https://www.afdb.org/sites/default/files/documents/publications/ethiopia_profile_enhanced_final_7th_october_2021.pdf, E.t. 11.05.2021.

⁵⁹⁶ “Yefedereshin Mekir Bete, House of the Federation of Ethiopia”, <http://www.senat.fr/senatsdumonde/english/ethiopie.html#:~:text=The%20House%20of%20the%20Federation%20fixes%20the%20electoral%20constituencies%20on,by%20the%20national%20electoral%20committee>, E.t. 11.05.2021.

⁵⁹⁷ “Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, Article 56”, https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/41544/63844/F-300752700/ETH41544_2.pdf, E.t. 11.05.2021.

meclisi, bölgesel konseyler tarafından 5 yıllığına görev yapmak üzere seçilen üyelerden oluşurken; alt meclis, doğrudan seçimler vasıtasıyla göreve seçilir ve aynı zamanda bu meclis Cumhurbaşkanını 6 yıllık bir dönem için seçmektedir.

Etiyopya'daki yargı, her ne kadar diğer Afrika Boynuzu ülkelerine göre iyi durumda olsa da düşük düzeyde olan tarafsızlığı ve yetkinliği ile öne çıkmaktadır. Dolayısıyla adalet arayışında olan birçok Etiyopyalı için yargı, adaleti sağlamada yetersiz kalmaktadır. Etiyopya'da mahkemeler uzun gecikmelerle sonuca ulaşmaktadır. Ayrıca hassas davalarda politikacılar ve bürokratların sürece sıklıkla müdahalelerde bulunduğu ifade edilmektedir. Adalet reformları ile ilgili geçmişte yargının yozlaşmış, erişilemez, politize edilmiş ve yetersiz finanse edildiğine yönelik eleştiriler de yapılmaktaydı. Örneğin, az sonra değinilecek olan 2005'teki seçim sonrası krizin ardından, Oromia Yüksek Mahkemesi yargıcı Teshale Abera ve federal yargıç Wolde-Michael Meshesha olası seçim usulsüzlüğünü araştırmak üzere atandıktan sonra Etiyopya'dan kaçmıştır.⁵⁹⁸

Bu tür olaylar nedeniyle 2000'den bu yana Etiyopya'da, bazı bağış fonlarının yardımıyla adalet sisteminde iyileştirmeler yapılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda 2002'de, Kapasite Geliştirme Bakanlığı tarafından, adalet sistemindeki tüm aktörlere, yasa koyuculara, mahkemelere, kolluk kuvvetlerine ve hukuk eğitimi veren kurumlara 2005 temel çalışma raporunda bir dizi tavsiye öneren bir Adalet Sistemi Reformu programı yürütülmüştür.⁵⁹⁹ Ancak yerel yargıçlar ve eyalet yargıçları için çeşitli seminerler yürütülmesine rağmen, mevcut durum çalışmasında belirlenen temel sorunlar devam ettiğinden program pek istenen sonucu ortaya çıkarmamıştır. Dolayısıyla adalet reformu tam anlamıyla başarıya ulaşamamış ve bu sektörde çok az gelişim görülebilmiştir.

2018'den günümüze, Başbakan Abiy Ahmed'in adalet, siyaset ve ekonomi sektörlerinde bazı reformlar başlatmıştır. Bu reformların arasında yer alan, hükümete reformların oluşturulması ve uygulanması konusunda tavsiyelerde bulunmak üzere 2018'de kurulan Hukuk ve Adalet İşleri Danışma Kurulu tarafından yapılan bir çalışmaya göre, önceki

⁵⁹⁸ John Doe, A.K.A. Kidane, "Appeal From The United States District Court For The District of Columbia Case", No. 1:14-Cv-00372, Judge Randolph D. Moss, *Deferred Joint Appendix* Vol. I of I, Pages Ja 001 To Ja 429, s.16.

https://www.eff.org/files/2017/01/10/12.14.16_joint_appendix_vol_1_of_2.pdf, E.t. 11.05.2021.

⁵⁹⁹ Elias N. Stebek, "Ethiopia's Justice System Reform at Crossroads: Impediments relating to Institutional Continuity, Ethnic Politics and the Land Regime", *Mizan Law Review*, Vol. 12, No.2, 2018, s.260.

reformlar halkın ve profesyonellerin gerçek katılımından yoksundu.⁶⁰⁰ Ayrıca federal mahkemelerin eleştirildiği konulardan biri olan mahkemelerin uzun sürede sonuca varmasına yönelik de adımlar atılmıştır. Bu bağlamda 2020’de federal mahkemeler 166.758 davayı sonuçlandırmayı planlamış olup 171.276 davaya ilişkin karar vermiştir.⁶⁰¹ Dolayısıyla bu konuda planlananın üstünde başarıya ulaşılması söz konusu olmuştur.

Bununla birlikte Yargıtay da yargıçların ve yargının bağımsızlığını güvence altına almak için adımlar atmaktadır. Bu kapsamda Etiyopya’da federal yargıçların şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırmak için bir Federal Yargıç Davranış Kuralları ve Disiplin Prosedürü Direktifinde değişiklik yapılmasına içeren çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca bir kurum olarak yargı bağımsızlığının yanı sıra yargıçların bağımsızlığını da sağlamak reformun odak noktasını oluşturmaktadır.⁶⁰²

Etiyopya’da reformlar ve boşluklar dikkate alındığında, özellikle hızlı reform süreci içinde devletin yeniden yapılandırılma çabaları sivil toplum alanı da dâhil olmak üzere birçok alana etki etmektedir. Toplumsal olarak heterojen bir yapıda olan Etiyopya nüfusunun yüzde 85’i kırsal bölgelerde, yüzde 15’i ise şehir ve kasabalarda yaşamaktadır. Etiyopya’nın toplumsal yapısına bakıldığında en üstte “tanrı tarafından seçilmiş” kral (Negusa Negest, kralların kralı) yer almaktadır. Toplumsal yapısında dikey hiyerarşi bulunan ülkede feodal bir sistem söz konusudur.⁶⁰³

115 milyona yakın nüfusuyla Afrika Boynuzu’nun en kalabalık ve Afrika Kıtası’nın ise en büyük ikinci ülkesi konumunda olan Etiyopya⁶⁰⁴ farklı etnik ve kültürel gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Toplumun farklı etnik gruplardan oluşan onlarca klanın bulunduğu ülkede her klanın dili, dini, törenleri ve kültürleri farklılık göstermektedir. Hristiyanlığın kıtada yayıldığı ilk yerlerden biri olan Etiyopya’da yüksek oranda Müslüman nüfus da yaşamaktadır. Topraklarında seksen farklı etnik grubu barındıran Etiyopya, çoğu açıdan yüksek potansiyele sahiptir.

⁶⁰⁰ Muradu Abdo, “Ethiopia’s Ongoing Criminal Justice Reform: Modus Operandi, Methodology and Observations”, *Mizan Law Review*, Vol. 13, No.2, 2020, s.342.

⁶⁰¹ Leul Estifanos, “Judicial reform in Ethiopia: Inching towards justice, Ethiopia Insight Election Project (EIEP)”, 2021, <https://www.ethiopia-insight.com/2021/09/05/judicial-reform-in-ethiopia-inching-towards-justice/>, E.t. 12.05.2021.

⁶⁰² Ibid.

⁶⁰³ Gliks, Ibid.

⁶⁰⁴ “Population, Total”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>, E.t. 06.11.2021.

Etiyopya’da büyük umutlarla iktidara seçilen Başbakan Abiy Ahmed’in son dönemde ülkesinin iç işlerine karıştıkları iddiası ile Birleşmiş Milletler (BM) yetkililerini sınır dışı etmesi, kendisine destek veren Oromoları sistem dışına itmesi ve Tigray bölgesinde insan hakları ihlallerinin yaşandığı iddialarının yanı sıra THKC’nin sosyal medyayı etkili bir propaganda aracı olarak kullanarak uluslararası platformlarda sesini duyurması Addis Ababa yönetimini zorlamaya başlamıştır. Göreve gelmesinden kısa bir süre sonra Nobel Barış Ödülü’ne layık görülen Abiy Ahmed son dönemde yaşanan gelişmeler nedeniyle Etiyopya’da ve uluslararası toplum tarafından eleştirilmektedir.

Federal Anayasa’ya göre etnik kökenlere bağlı olarak eyaletlere bölünmüş olan Etiyopya’da hiçbir eyalet etnik köken açısından tam bir homojenlik göstermemektedir. Ülke sınırları içinde yaklaşık seksen farklı etnik grup barındıran Etiyopya’da bu etnik grupların oransal dağılımında yüzde 34,4 Oromo, yüzde 27 Amhara, yüzde 6,2 Somali, yüzde 6,1 Tigray, yüzde 4 Sidama, yüzde 2,5 Gurage, yüzde 2,3 Welaita, yüzde 1,7 Hadiya, yüzde 1,7 Afar, yüzde 1,5 Gamo, yüzde 1,3 Gedeo, yüzde 1,3 Silte, yüzde 1,2 Kefficho ve yüzde 8,8 diğer etnik kökenlere sahip toplumlar öne çıkmaktadır.⁶⁰⁵ Ülke içindeki etnik grupların hepsi farklı derecelerde politik sisteme entegre olmuştur. Bu bağlamda ülke içinde etnik kökene dayalı on bir yönetim bölgesi bulunmaktadır.⁶⁰⁶ Bununla ilişkili olarak Etiyopya’da etnik kökene dayalı bir bölgesel özerklik isteyen gruplar ve bu gruplar ile merkezi yönetimin mücadelesi geçmişte de söz konusu olmuştur.

Yaklaşık bin yıldır Etiyopya’da yaşayan Oromolar ülkenin en büyük etnik grubu olmasına rağmen Amhara ve Tigray gibi etnik gruplara kıyasla toplumsal olarak daha az birlikte hareket etme ve dayanışma duygusuna sahiptir. Oromolar genel olarak Etiyopya politikalarında ötekileştirilmiş bir grup olarak varlık göstermektedir. Ülkedeki en büyük ikinci toplum olan Amharalar ise genellikle Etiyopya’nın dağlık kesimlerinde yaşamakta olup ülkenin ekonomi ve siyasetine hâkim konumdadır. Amharaların büyük bir kısmı Ortodoks Hristiyan’dır.⁶⁰⁷ Etiyopya’nın geçmişten bu yana yönetici sınıfıyla özdeşleşmiş olan Amharalar kendilerini Etiyopya milliyetçisi olarak tanımlamaktadır.⁶⁰⁸ Etiyopya’nın

⁶⁰⁵ “Ethiopia”, CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/et.html> , E.t. 06.11.2021.

⁶⁰⁶ “Regional States”, Ethiopian Government Portal, <http://www.ethiopia.gov.et/regional-states1> , E.t. 06.11.2021.

⁶⁰⁷ Teka, loc.cit.

⁶⁰⁸ Michael, loc.cit.

kuzeyinde Eritre sınırına komşu coğrafyada yer alan Tigray eyaletinde yaşayan Tigray nüfusu ise ülke nüfusunun %7'sinden az olup yaklaşık olarak 7 milyon civarındadır.

Harita-16: Etiyopya Yönetim Bölgeleri

Kaynak: "Maps of Ethiopia", World Atlas, <https://www.worldatlas.com/maps/ethiopia>

1974-1987 arasında Etiyopya'yı yöneten askeri cunta olan Derg rejimi döneminde ülkede iç karışıklıklar ve istikrarsızlık ciddi ölçüde kendini göstermiştir. 1987'de Derg rejimini lağvedip Etiyopya'da İşçi Partisi üzerinden yönetime devam eden Mengistu Haile Mariam 1991'e kadar ülkede iktidarda kalmıştır. Mengistu döneminde Eritre Kurtuluş Cephesi (EKC), Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (EHKC), THKC ve Oromo Kurtuluş Cephesi (OKC) gibi iç kesimlerde etkili olan etnik kökene dayalı ayrılıkçı hareketler Etiyopya'da çözülmesi gereken en önemli sorunlar arasında yer almıştır. İdeolojik açıdan

sosyalist bir anlayışa sahip olan THKC ise Etiyopya'nın en eski ve etkili siyasi aktörlerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir.⁶⁰⁹

Uzun yıllar istikrarsızlık yaşayan Etiyopya'da Abiy Ahmed'in 2018'de büyük umutlarla Başbakan seçilmesi, ülkede devlet-toplum ilişkilerine iyileştirici bir etkide bulunacağı beklentilerini ortaya çıkarmıştır. Ancak 2020 Kasım'ından itibaren Etiyopya'da yaşanan kriz ile bu beklentiler yerini Abiy Ahmed'e yönelik eleştirilere bırakmıştır.

Etiyopya'yı 1991'e kadar yöneten Komünist askeri Derg rejimi, SSCB'nin dağılmasıyla ortadan kalkmıştır. Bu tarihten sonra ortaya çıkan geçiş hükümetini Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (THKC) yönetmiştir. 1994'te kabul edilen yeni anayasa ile iktidar, Etiyopya'da farklı etnik gruplar arasında paylaştırılmıştır. Etiyopya'da etnik federalizme dayalı yönetim biçimi, THKC, Amhara Demokrat Partisi (ADP), Oromo Demokrat Partisi (ODP) ve Güney Etiyopya Halk Demokratik Hareketi'nden (GEHHD) oluşan ülkenin baskın siyasi koalisyonu olan EPRDF ile bugüne kadar Etiyopya toplumu ve siyaseti yönetilmiştir.

Derg rejimi sonrası Etiyopya'da yöneticiler, daha önce sadece monarşi ve diktatörlük olan bir ülkeyi yeniden şekillendirmek için federal âdem-i merkeziyetçiliğe, demokratikleşmeye ve sosyoekonomik kalkınmaya yönelik girişimlerde bulunduğunu iddia etmiştir. Bu kapsamda Etiyopya'da bulunan seksenden fazla etnik grubun anayasal olarak her birinin kendi kaderini tayin etme, kültürünü yaşama ve merkezi hükümette temsil hakkı bulunmaktadır. Etnik federalizm, ulusal düzeyde toprakla ilgili konularda ve meşru siyasi temsil konusunda uzun süredir devam eden rahatsızlıkları yeterince ele almakta başarısız olmuştur.

Öte yandan 2005'te gerçekleşen tartışmalı parlamento seçimleri Etiyopya'nın gerçek anlamda ilk çekişmeli seçimi olarak öne çıkmaktadır. Bu seçimlerde insan hakları savunucularının ve STK'ların aktif rol oynaması söz konusu olmuştur. Nitekim sivil toplumun demokrasiye geçişteki yeri bu seçimlerle tescillenmiştir. Bu seçimde EPRDF, muhalefete karşı taban kaybetmiş olsa da parlamentodaki sandalyelerin çoğunluğunu kazandığını iddia etmiştir. Ancak muhalefetin seçimi kazandığına yönelik iddiaları sonucunda Addis Ababa'da şiddetin yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte

⁶⁰⁹ Young, "The Tigray ...", loc.cit.

seçimleri muhalefetin kazandığını iddia eden muhalif milletvekilleri parlamentoda kazanmış oldukları koltukları reddetmişlerdir. Bu kapsamda 2005'te Addis Ababa'daki protestoların yerini giderek şiddete bırakmasıyla içlerinde muhalefet liderlerinin, STK temsilcilerinin ve gazetecilerin bulunduğu binlerce kişi haklı ya da keyfi olarak tutuklanmıştır.

Seçim sonuçlarının güvenilirliğine ilişkin yaşanan güven sorunu, EPRDF'nin sivil topluma yönelik tutumlarını gözden geçirmesine ve sivil toplumu bir tehdit olarak algılamasına neden olmuştur. Bundan sonraki süreçte Etiyopya'da hükümet, insan hakları savunucularının ve muhalefet partilerinin alanını kısıtlayan, medya faaliyetlerini engelleyen ve STK'ları sistematik olarak zayıflatan çeşitli yasalar çıkarmıştır. Bunun sonucunda gazeteci, hukukçu ve siyasi aktivistlerin de içinde olduğu yüzlerce insan hakları savunucusu yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Etiyopya'da muhalefetin büyük kısmı ortadan kalmıştır. İktidarda olan EPRDF ise 2010'da yapılan seçimlerde meclisteki sandalyelerin yüzde 99'unu kazanmıştır.⁶¹⁰

Tablo-25: Etiyopya'da Genel Siyasi Seçimler ve Mecliste Kazanılan Koltuk Sayıları

Yıl	Hükümet (EPRDF)	Oransal Dağılım (%)
2005	327	60
2010	499	91,22
2015	500	93,2
2021	410 (Refah Partisi ⁶¹¹)	90

Kaynak: African Democracy Encyclopaedia Project, Ethiopia: 2015 House of People's Representatives election results, <https://www.eisa.org/wep/eth2005results.htm> ; 2010 House of People's Representatives election results, <https://www.eisa.org/wep/eth2010results.htm> ; Ethiopia: 2015 House of People's Representatives election results, <https://www.eisa.org/wep/eth2015results.htm> ; Seleshi Tessema, Ibrahim Tigli, and Addis Getachew, Ethiopian premier's party wins general elections, <https://www.aa.com.tr/en/africa/ethiopian-premiers-party-wins-general-elections/2300696> , E.t.30.12.2021

2015 seçimlerinde de EPRDF'nin meclisteki tüm sandalyelerini kazanması söz konusu olmuştur.⁶¹² Aynı zamanda iktidarın yetkilerinin güçlendirildiği ve ülke çapında bir direniş hareketinin ortaya çıktığı da görülmekteydi. 2015 seçiminden sonra, Ağustos

⁶¹⁰ African Democracy Encyclopaedia Project, 2010 House of People's Representatives election results, <https://www.eisa.org/wep/eth2010results.htm> , E.t. 06.11.2021.

⁶¹¹ Etiyopya'da Refah Partisi, EPRDF'nin ardılı olarak 1 Aralık 2019'da kurulmuştur. Bkz.

⁶¹¹ African Democracy Encyclopaedia Project, Ethiopia: 2015 House of People's Representatives election results, <https://www.eisa.org/wep/eth2015results.htm> , E.t. 06.11.2021.

⁶¹² African Democracy Encyclopaedia Project, Ethiopia: 2015 House of People's Representatives election results, <https://www.eisa.org/wep/eth2015results.htm> , E.t. 06.11.2021.

2016'da, devam eden hükümet baskısına yanıt olarak, büyük ölçüde Oromo ve Amhara topluluklarının üyeleri tarafından yönetilen, sivillerin siyasi reformlar ve yaygın insan hakları ihlallerine son verilmesini talep ettiği ülke çapında protestolar yaşanmaya başladı. Buna karşılık olarak Etiyopya hükümeti, internetin kapatılması dâhil olmak üzere on binlerce göstericinin tutuklanmasına yönelik muhaliflere karşı sert bir süreç başlatmıştır. Dolayısıyla güvenlik güçlerinin silah kullanımı söz konusu olmuştur. Aşırı güç kullanılması sonucunda ise Etiyopya'da yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir.⁶¹³

Yaşanan gerilim nedeniyle, Ekim 2016'da Etiyopya genelinde bir OHAL başlatan hükümet, orduya protestocuları yasal süreç garantileri dışında tutuklama ve gözaltına alma konusunda geniş yetkiler vermişti. Ardından Mart 2017'de meclis, OHAL'i dört ay daha uzatma kararı almıştı. OHAL sürecinde, göstericilerle birlikte on binlerce insan hakları savunucusu, gazeteci ve muhalefet üyesi tutuklanmıştır. Nitekim uluslararası kuruluşlar, işkence, zorla itiraf, kötü muamele biçimleri ve aşırı kalabalıktan kaynaklanan insanlık dışı koşulların yanı sıra avukata veya adil yargılanmaya erişimin engellenmesi ve diğer yasal yargılanma süreçler dâhil olmak üzere cezaevlerinde yaygın insan hakları ihlallerini belgelemiştir.⁶¹⁴

Etiyopya'da yaşanan bu olumsuz süreçte, toplumdaki genç nüfus ülkede yaşananları duyurmak için sosyal medya ve çevirim içi platformları kullanmaya başlamıştır. Öte yandan protestoların temelini bağımsız ve güçlü bir sivil toplumun eksikliği oluşturmaktaydı. Zira Etiyopya'da alternatif seslerin kendilerini ifade edebilecekleri veya insan hakları ihlallerine yönelik çare arayacak bir platform bulunmamaktaydı. Dolayısıyla Etiyopya hükümeti, siyasi durum ve insan hakları konularına yönelik artan uluslararası ilgi ile birlikte kötü etkilenen ekonomiyi artık dengeleyemediği için kendisini bir çıkmazda görmeye başlamıştır. Bu döneme kadar adalet ve yönetişimin oldukça

⁶¹³ Human Rights Watch, "Such a Brutal Crackdown", Killings and Arrests in Response to Ethiopia's Oromo Protests, <https://www.hrw.org/report/2016/06/15/such-brutal-crackdown/killings-and-arrests-response-ethiopia-omero-protests> , E.t. 06.11.2021.

⁶¹⁴ Ethiopia extends state of emergency by four months, *Al Jazeera*, 07.11.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/3/30/ethiopia-extends-state-of-emergency-by-four-months> , E.t. 07.11.2021.

sorunlu olduğu ülkede Şubat 2018'de dönemin Başbakanı Hailemariam Desalegn istifasını etmiş ve Etiyopya'da yeni bir OHAL ilan edilmiştir.⁶¹⁵

2 Nisan 2018'de Etiyopya'da eski bir askeri istihbarat subayı olan Dr. Abiy Ahmed Ali Başbakan olarak atanmıştır. Abiy Ahmed, sivil toplumun Etiyopya'da yeniden sahada varlık göstermesine izin vererek siyasi ve sivil alan açmayı amaçlayan kapsamlı ulusal reformları hızla başlatmıştır. Abiy Ahmed'in uygulamaya koyduğu kapsamlı reform programı ve bunun yanı sıra yurt dışında diplomatik bağları güçlendirme girişimleri Etiyopya açısından umut verici gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Babası Oromolu bir Müslüman ve annesi Amharalı bir Hristiyan olan Abiy Ahmed'e karşı Etiyopya toplumunda nispeten bir güven söz konusu oluşmuştur.⁶¹⁶ Göreve geldikten hemen sonra binlerce siyasi tutukluyu serbest bırakması ve olağanüstü hali sonlandırması Abiy Ahmed'e yönelik mevcut iç kamuoyundaki güvenin uluslararası kamuoyu tarafından da desteklenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Abiy Ahmed'in Temmuz 2018'de Eritre-Etiyopya arasındaki sınır çatışmasından dolayı tartışmalı bölgeyi tahliye etmeyi kabul etmesi iki ülke arasındaki savaşı bitirmiş ve kendisine Nobel Barış Ödülü'nü getirmiştir. Tüm bu gelişmelerin yanında aynı yılın Ekim 2018'de Ogaden Ulusal Kurtuluş Cephesi ile otuz dört yıllık silahlı isyanı sona erdiren bir barış anlaşmasının imzalanması Etiyopya'da olumlu gelişmelerden biri olmuştur.⁶¹⁷

Bunların yanı sıra Nisan 2019'da, eski STK bildirgesi revize edilmiş ve sivil haklara çok daha saygılı bir versiyonla değiştirilmiştir. Bu kapsamda Etiyopya'da aktif bir sivil toplumun önü açılmıştır. Ayrıca Abiy Ahmed'in 2018'de göreve geldikten sonra binlerce siyasi mahkûmu serbest bırakmasının ardından sürgündeki insan hakları savunucuları ve muhalefet liderleri, seçime aday olmak da dâhil olmak üzere ülkenin geleceğinde aktif bir rol oynamaya davet edilerek Etiyopya'ya geri dönüş yapmışlardır. Haziran 2018'de, hükümet Şubat'ta başlatılan OHAL'i kaldırmıştır. Abiy Ahmed, 2020'de özgür ve adil seçimler düzenleme ve yeni bir siyasi dönemin başlangıcı konusunda sözler vererek

⁶¹⁵ Turning the Page: Rebuilding Civil Society in Ethiopia, DefendDefenders (the East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project), 2019, s. 16. https://defenddefenders.org/wp-content/uploads/2019/05/Ethiopia_FINAL-REPORT.pdf, E.t. 07.11.2021.

⁶¹⁶ Abiy Ahmed Sworn in as Ethiopia's Prime Minister, *Al Jazeera*, 10.04.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/4/ethiopia-pm-abiy-ahmed-sworn-in-for-new-five-year-term>, E.t. 07.11.2021.

⁶¹⁷ Ibid.

görevine devam etmiştir. Öte yandan Abiy Ahmed'in Etiyopya'da Başbakan seçilmesinin bölgesel olarak da olumlu yansımaları olmuştur. Nitekim Eritre ile uzun yıllardır süren düşmanlık barış ile sona ermiş ve Somali ve Cibuti ile uzlaştırıcı anlaşmalar imzalanarak Afrika Boynuzu'nda yeni bir barış ortamı oluşmuştur. Ancak tüm bu olumlu gelişmeler devam ederken Tigray krizi ve bu krize giden süreçte yaşanan gelişmeler Etiyopya'da yönetim ve adalet konularında ciddi eleştirilere yol açmıştır.⁶¹⁸

6.1.1. Tigray Sorununun Etkisi

Etiyopya'da 1999-2000 arasında yaşanan ve 2018'e kadar çözümsüz kalan sınır savaşı, 2003'te yaşanan kıtlık, aşırı kuraklık ve iki milyon insanın açlıkla mücadelesi, 2006'da El-Şebab terör örgütü ile mücadele için Somali'ye yönelik müdahale, 2016'da aylarca süren ve şiddet içeren hükümet karşıtı protestolar sonucunda ülkede olağanüstü hal ilan edilmesi ve 2018'in ilk aylarında hükümet karşıtı protestolar devam ederken Başbakan Desalegn'in istifası Etiyopya'nın uzun yıllar süren istikrarsızlığının sebepleri olmuştur. Ancak 2 Nisan 2018'de Oromo etnik kökenine mensup Abiy Ahmed, en etkili üyesinin THKC olduğu ve bölgesel partilerden oluşan bir koalisyondan iktidarı devralmıştır.⁶¹⁹

Bu gelişmelerin yanında aynı yılın Ekim ayında Ogaden Ulusal Kurtuluş Cephesi ile otuz dört yıllık silahlı isyanı sona erdiren bir barış anlaşmasının imzalanması Etiyopya'da belki de son olumlu gelişme olmuştur. Nitekim Haziran 2019'da Amhara bölgesinde yönetimi ele geçirme amacıyla Etiyopya ordusundan bir generalin federal hükümete karşı darbe girişiminde bulunması sonucunda Etiyopya Genelkurmay Başkanı Seare Mekonnen ile Amhara Valisi Ambachew Mekonnen öldürülmüştür.⁶²⁰ Darbe girişimi her ne kadar başarısız olsa da bu girişim ülkede gerginliğin artmasına neden olmuştur.

2020 Kasım ayından bu yana süren gerginliğin ortaya çıkmasına neden olan faktörler incelendiğinde bölgesel seçimlerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Normal şartlar altında Eylül 2020'de Tigray bölgesinde gerçekleşmesi gereken seçimlerin koronavirüs (Covid-19) pandemisi nedeniyle ertelenmesi söz konusu olmuştur. Ancak THKC

⁶¹⁸ Ibid.

⁶¹⁹ Abdur Rahman Alfa Shaban, "Ethiopia's New PM Abiy Ahmed Takes Office on April 2", *Africa News*, 3 Mart 2018, <https://www.africanews.com/2018/03/30/ethiopia-s-new-pm-abiy-ahmed-takes-office-on-april-2/>, E.t. 06.11.2021

⁶²⁰ Fatma Esmâ Arslan, "Turkey Strongly Condemns Coup Attempt in Ethiopia", *Anadolu Agency*, 24.06.2019, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-strongly-condemns-coup-attempt-in-ethiopia/1513872>, E.t. 06.11.2021.

seçimlerin yapılmasına yönelik adımlar atmış ve Tigray'daki kriz Etiyopya ve THKC arasında gerilimin artmasına neden olmuştur. THKC'nin hükümetin kararını hiçe sayarak atmış olduğu adım sonucunda Abiy Ahmed seçimleri geçersiz ilan etme yoluna gitmiştir. THKC ise Abiy Ahmed'in bu adımına karşılık olarak Etiyopya hükümetini tanımayı bırakmış ve ardından Etiyopya hükümeti de THKC'yi tanımadığını bildirmiştir. THKC'nin Etiyopya'da sistemin dışında bırakılmasından sonra Abiy Ahmed etnik şiddeti organize ederek ülkeyi istikrarsızlaştırmakla suçlanmıştır.⁶²¹

Anayasa'ya aykırı sayılan bir eyalet seçiminin ardından 4 Kasım 2020'de Tigray bölgesi ile yaşanan gerginlikler ve sonrasında THKC birliklerinin tanklar, ağır silahlar ve havanlar kullanarak Tigray bölgesinin başkenti Mekele'ye 28 Kasım 2020'de girmesi ve Sero'daki önemli bir askeri karargâha saldırmasıyla taraflar arasındaki gerilim çatışmaya dönüşmüştür.⁶²² Bu süreçte yaşanan silahlı çatışmalardan en çok etkilenen taraf hiç şüphesiz bölgede yaşayan Tigray halkı olmuştur. Bölgede sivillerin toplu katliamı, cinsel şiddet, yağmalama ve insani yardımlara erişimin engellenmesi gibi insan haklarının ihlaline yönelik iddialar ortaya atılmaktadır. Bu iddiaların yanı sıra bölgede kesin olarak doğrulanabilecek önemli bir insani durum ise bölge halkının yerinden edilmesidir. Buna ek olarak Tigray'da uzun bir dönem gıda güvenliği sorunu da yaşanmıştır.

Uluslararası toplumun da desteğiyle son otuz yılda yaşanan kıtlığı sona erdirmek için büyük çabalar sarf edilse de günümüzde yaşanan süreç gıda güvenliği konusundaki tüm ilerlemeyi durdurmuştur. Bu süreçte bölgede yaşanan insani krizin boyutları, etki alanı ve maliyeti giderek artmaktadır. Özellikle krizin bölge ülkelerinin istikrarına da etki edebilecek potansiyeli bulunmaktadır. Nitekim çatışmalar sırasında bölgede yaklaşık 2 milyon kişinin yerinden edilmesi ve binlerce kişinin hayatını kaybetmesi insani felaketin boyutunu göstermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre Tigray'da yaşanan çatışmalar sırasında 56 bin kişi Sudan'a sığınmıştır.⁶²³

⁶²¹ Eliza Mackintosh, "Ethiopia is at War with Itself. Here's What You Need to Know about the Conflict", *CNN*, 11.03.2021, <https://edition.cnn.com/2021/11/03/africa/ethiopia-tigray-explainer-2-intl/index.html> , E.t. 06.11.2021.

⁶²² "The UN has a Clear Message: What is Happening in Ethiopia is Unacceptable", Government of the Netherlands, 22 Temmuz 2021, <https://www.government.nl/latest/news/2021/07/22/ethiopia-situation-tigray-and-un-resolution> , E.t. 06.11.2021.

⁶²³ Scott Neuman, "9 Things to Know about the Unfolding Crisis in Ethiopia's Tigray Region", *NPR*, 5 Mart 2021, <https://www.npr.org/2021/03/05/973624991/9-things-to-know-about-the-unfolding-crisis-in-ethiopia-tigray-region> , E.t. 06.11.2021.

6.2. Güvenlik

Etiyopya'da son dönemde güvenlik mimarisinde gerçeklemede olan yeniden yapılandırma girişimleri söz konusudur. Ancak bazı kaynaklar Etiyopya'daki bu sürecin yeni sistemler kurulmadan güvenlik sektörünün hızlı bir şekilde dağıtıldığını ve tasfiye edildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Oromo Federal Kongresi'nin üst düzey bir temsilcisi, "Bütün sistem değişti ve temizlendi, ancak yeni bir düzen kurulmadı. Kritik bir yol ayrımındayız." şeklinde bir açıklama yapmıştır. Abiy Ahmed'in eski bir istihbarat subayı olmasının ilk olarak Etiyopya'da güvenlik sektöründe reformlar yapmasına neden olmuştur. Zira Abiy Ahmed'in istihbarat gücünü elinde bulunduranın iktidarda güçlü olacağını biliyor olması onu THKC'nin Etiyopya'daki etkisini azaltmak için sektörü yeniden yapılandırmaya itmiştir.

Ancak Abiy Ahmed'in hızlı şekilde THKC'yi sistemin dışına doğru itmesi başta Tigray bölgesinin tepkisine yol açmıştır. Buna ek olarak Etiyopya'nın güvenlik sektöründe Tigraylıların uzun yıllar tecrübeye sahip olması nedeniyle sistemin dışına itilmeleri ülkede güvenlik sektöründe deneyim eksikliklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Oromolu yetkililerin açıklamalarına göre önceki hükümette yer alan ve THKC'ye bağlı olan yetkililerin yerini Abiy Ahmed'e yakın olan isimlerin alması söz konusudur.

Ancak bu noktada Etiyopya'da 2018-2019 yılları arasında güvenlik sektörünün yıkıldığı ifade edilse de THKC'nin ülkede güvenlik sektöründe boşalan konumların ordu tarafından doldurulması söz konusu olmuştur. Etiyopya'da güvenliğe ilişkin yeniden yapılandırma süreci genel olarak kolluk kuvvetini kapsamakta ve orduya yönelik ciddi güvenlik reformları yapılmamıştır. Bu bağlamda Abiy Ahmed'in Etiyopya'da bölgelerin kendi silahlı kuvvetlerini oluşturmaları ve bu kuvvetleri zaman zaman kendi çıkarları doğrultusunda kullanmanın önüne geçmeye çalıştığı düşünülmektedir. Etiyopya'da ulusal güvenliği sağlamak için güvenlik birimlerinin bölgelerden ziyade devlet tekelinde olmasına yönelik reformlar yapılması söz konusudur.

6.2.1. Etiyopya Devlet Güvenlik Kurumları

Etiyopya'da güvenlik mimarisine bakıldığında federal polis gücü, Milli İstihbarat ve Güvenlik Teşkilatı (NISS), orduyu (Etiyopya Ulusal Savunma Kuvvetleri - ENDS) içermektedir. Ayrıca bu yapının yanında her bölgenin kendine özel oluşturduğu bölgesel

güvenlik güçleri (Eyalet Polis Kuvvetleri)de bulunmaktadır.⁶²⁴ Federal düzeyde kanun ve düzeni sağlamak ve organize suçları araştırmak için 1995'te kurulan Etiyopya Federal Polis Gücü, yaklaşık 30 bin personelden oluşmaktadır. Ayrıca federal polis gücü daha önceden Adalet Bakanlığı'na bağlıydı. Ancak daha sonra Federal İşler Bakanlığı'na bağlanmıştır.⁶²⁵

Etiyopya federal polisi, anayasal düzeni, kamu düzenini, hooliganlığı, terörizmi, uyuşturucu ile mücadeleyi, insan kaçakçılığına karşı Anayasa'ya aykırı faaliyetler de dâhil olmak üzere federal mahkemelerin yargı yetkisine giren suçları soruşturmaktan sorumludur. Buna ek olarak, bölgesel hükümetlerin kontrolünden çıkan, kötüleşen bir güvenlik durumu olduğunda ve müdahale talebinde bulunulduğunda herhangi bir bölgede kanun ve düzeni sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca, iki veya daha fazla bölgesel hükümet arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktığında ve durum federal hükümetin güvenliği için tehlikeli hale geldiğinde de federal polis devreye girebilmektedir. Gerektiğinde bölgesel polis güçlerine yetki verebilen federal polis gücü, sınırların, havaalanlarının, demiryolu hatlarının/terminallerinin, maden alanlarının ve federal hükümetin diğer hayati kurumlarının güvenliğini sağlamaktadır.⁶²⁶

Öte yandan yine 1995'te kurulan NISS, günümüzde doğrudan Başbakan'a bağlı olarak bakanlık statüsüne sahip bir kurumdur. Temelde ulusal güvenliği korumak için gerekli istihbaratı toplamakla görevlidir. Ancak Etiyopya'da istihbaratın, hem El-Şebab tarafından gerçekleştirilen terör saldırılarını önlemek hem de ülke içindeki muhalefeti bastırmak için kullanıldığı ifade edilmektedir.⁶²⁷

Etiyopya Ulusal Savunma Kuvvetlerini oluşturan ordu, kara ve hava kuvvetlerinden oluşmakta ve yaklaşık 140.000 personele sahiptir. Etiyopya'da en güçlü kurumlardan biri olan ordu, federal hükümete bağlı ve geçmişten günümüze kadar aynı çizgide kalan bir kurum olarak öne çıkmaktadır.⁶²⁸ Etiyopya ordusu sınırlı araçlara rağmen, kıta genelinde

⁶²⁴ CRU Report, "The nature and organization of state security in Ethiopia", September 2016, https://www.clingendael.org/pub/2016/power_politics_and_security_in_ethiopia/2_state_security_in_ethiopia/, E.t. 07.11.2021.

⁶²⁵ Overseas Security Advisory Council, Country Security Report, "Ethiopia 2020 Crime & Safety Report", <https://www.osac.gov/Content/Report/f76c57da-23f7-4161-80d7-186994905e93>, E.t. 07.11.2021.

⁶²⁶ Ibid.

⁶²⁷ Ibid.

⁶²⁸ Home Office, "Country Policy and Information Note Ethiopia: Actors of protection", September 2020, s.36.

kalite ve etki kapasitesi açısından olumlu bir imaja sahiptir. Aynı zamanda BM Barışı Koruma Misyonlarına katkıda bulunan Etiyopya ordusu, Somali ve Ogaden'deki operasyonlarında geçmişte insan hakları ihlalleri ile suçlanmıştır.⁶²⁹ Toplum güvenliği açısından bölgesel polis güçleri veya yerel milisler kanun ve düzeni sağlamak için yetersiz kaldığında ordu, iç güvenlikle ilgili olarak genişletilmiş bir rol oynamaktadır.⁶³⁰

6.2.1.1. Eyalet Polis Kuvvetleri

Etiyopya'nın eyaletlerinde kanun ve düzeni sağlamakla yükümlü Etiyopya Eyalet Polis Kuvvetlerinin sayıları, yapıları ve hatta üniformaları farklılık gösterse de, her biri Federal Polis Komisyonu ile birlikte gevşek bir şekilde çalışan bir Bölgesel Polis Komisyonu'na rapor vermektedir. Öte yandan Etiyopya federal polisi, eyalet polisinin davetiyle bölgelere müdahale edebilmektedir. Ancak geçmişte Oromo Bölge Eyaletine davetsiz polis müdahaleleri söz konusu olmuştur. Eyalet polisleri açısından en önemli sorunlu konular olarak yolsuzluk ve rüşvet öne çıkmaktadır. Eyalet düzeyinde yaşanan yolsuzluk ve rüşvet sorunları genellikle trafik suçları ve tutuklanmaya karşı rüşvetler olarak ortaya çıkmaktadır.⁶³¹

Bölge kuvvetleri, isyan kontrolü ve diğer tehditler için kullanılan özel eğitilmiş ve donanımlı birimlerden oluşmaktadır. Ancak gerektiğinde, polise kırsal destek sağlamak için gönüllü bir güç oluşturan silahlı ve periyodik olarak eğitilmiş kırsal çiftçiler de bölge kuvvetlerine destek vermektedir. Geçmişteki bölgesel güvenlik sektörü ile günümüzdekini ayıran temel durum, bu kırsal birliklerin giderek artan sayıları, karmaşık yapısı, acemi askerlere erişimi, aldıkları eğitim, özel ekipmanlar ve hükümet karşıtı olan duygular konusundaki ilişkileridir. Nitekim bu tür gayri resmi silahlı grupların yükselişi, Etiyopya'nın federal birliği için günümüze kadarki en büyük tehdit unsurlarındandır.⁶³²

[https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/920200/ETH - CPIN - BN AoP - V1.0e.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/920200/ETH_-_CPIN_-_BN_AoP_-_V1.0e.pdf) , E.t. 07.11.2021.

⁶²⁹ Overseas Security Advisory Council, loc.cit.

⁶³⁰ "Ethiopia 2019 Human Rights Report", s.1. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/03/ETHIOPIA-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> , E.t. 07.11.2021.

⁶³¹ Overseas Security Advisory Council, loc.cit.

⁶³² Ann M. Fitz-Gerald, "Ethiopia's Security Dilemmas, Royal United Services Institute", <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ethiopia-security-dilemmas> , E.t. 09.11.2021.

Federal hükümet, bölgesel eyaletler ve onların milis bölgesel polisi üzerinde doğrudan kontrole sahip değildir.⁶³³ Etiyopya’da hükümetin zaman zaman tüm insanları koruyamayacağı ifade edilmektedir. Etiyopya’da farklı bölgelerde yaşayan toplumların zaman zaman saldırılara maruz kalması söz konusu olabilmektedir. Hatta bazen bölgesel polis kuvvetleri memurlarının bu saldırılarda suça ortak oldukları ifade edilmektedir. Dolayısıyla Etiyopya hükümeti her ne kadar bölgelere ve haklara saygı duysa da özellikle farklı etnik gruplara ait bölgelerde Etiyopya vatandaşlarına yönelik güvenlik konularında eksiklikler olabilmektedir.⁶³⁴

Etiyopya’da dokuz eyaletin her birinin özel bölgesel bir polis gücü bulunmaktadır. Öte yandan Etiyopya’da yerel kabile liderleri tarafından seçilen yerel milisler, başta kırsal alanlarda olmak üzere toplulukları içinde standart güvenlik konularını ele alma yetkisine sahiplerdir. Ancak kırsalda bulunan milisler zaman zaman bağımsız hareket edebilmektedir.⁶³⁵

6.2.2. Etiyopya’da Güvenlik Mimarisinin Yeniden Yapılandırılması

Etiyopya, Tigray bölgesindeki çatışma, seçimler, Abiy Ahmed’in reform gündemi ve siyasi geçiş süreci gibi gündemler nedeniyle çeşitli bölgelerde artan gerilimlerle kritik bir yol ayrımındadır. Bununla birlikte Etiyopya, barış ve istikrarı giderek daha fazla tehdit eden artan siyasi ve etnik kutuplaşmanın yanı sıra iç güvenlik krizleriyle de karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, tüm zorluklara rağmen ülkedeki kolluk kuvvetlerine yönelik stratejik reformlar gerçekleştirilmek istenmektedir. Nitekim Etiyopya’daki mevcut durum, son dönemde şiddet ve çatışmanın tırmanmasına yol açan bazı yapısal ve kurumsal faktörlerin düzeltilmesine yardımcı olabilecek kolluk kuvvetlerinin reformlarını sürdürmek için hoşgörülü bir ortam sağlamaktadır. Güvenlik sektörü, yeniden yapılandırılma sürecindeki ortaya çıkabilecek çatışmaların önlenmesine yönelik çabalarını sürdürmede önemli bir yer tutmaktadır.

Etkili bir sivil gözetim sisteminin yokluğunda, güvenlik operasyonları üzerindeki siyasi etkiyi sınırlamak, güvenlik sektörünü insan hakları ihlallerinden sorumlu tutmak, güvenlik kurumlarının davranışlarını etkilemek ve Etiyopya’da güvenliğe daha toplum

⁶³³ Home Office, Report of..., op.cit., s.130.

⁶³⁴ Home Office, Country Policy..., op.cit., s.37.

⁶³⁵ Ethiopia 2019 Human Rights Report, loc.cit., s.

odaklı bir yaklaşım oluşturmak oldukça zor olacaktır. Bununla birlikte uluslararası toplumdan belirli dönemler haricinde Etiyopya'daki güvenlik konularına yönelik yeterli ilgi gösterilmemesi de güvenlik sektöründe kötü uygulamaların yaşanmasını mümkün kılmıştır. Ancak Etiyopya'da asıl sorun, 2018'de kurulan Barış Bakanlığı'nın⁶³⁶, güvenlik sektörü gözetimi için sınırlı bir kapasiteye ve yetersiz tanımlanmış sorumluluklara sahip tüm sivil güvenlik teşkilatlarını denetlemekle görevlendirilmiş olmasıdır. Nitekim Barış Bakanlığı'nın kolluk kuvvetlerini denetlemek için yeterli personelinin bulunmadığı ifade edilmektedir. Hatta kolluk kuvvetlerini denetlemeye yönelik bazı atamalar yine kolluk kuvvetleri bünyesindeki personel arasından yapılmaktadır. Dolayısıyla Barış Bakanlığı'nın çoğu zaman sorumluluklarını farklı birimlere devretmesi ya da kolluk kuvvetlerinin kendi kendini yönetmesine müsaade etmesi söz konusu olmaktadır.⁶³⁷

Ayrıca Etiyopya'nın bölgesel ve federal güvenlik mimarisini gözden geçirmesi gerekmektedir. Zira neredeyse her bölgenin sahip olduğu ulusal kurtuluş cephesinin ve bölge milislerinin iç güvenlik meselelerinde kullanımını veya katılımını azaltmayı amaçlayan daha iyi düzenlemeler mümkün olabilecektir. Yetersiz düzenleme ve denetim eksikliği nedeniyle, bölgeler güçlerini teçhizat ve büyüklük bakımından ordulara rakip olabilecek özel kuvvetler kurmak için kullanmışlardır. Nitekim Etiyopya'da neredeyse her bölgenin kendisine ait bir ulusal kurtuluş cephesi bulunmaktadır. Etiyopya'nın ordusundan bağımsız olarak bulunan ulusal kurtuluş cephesi kuvvetleri, ülke içi çatışma durumlarında potansiyel bir tehlikeyi barındırmaktadır. THKC'nin Etiyopya ordusu ile girmiş olduğu çatışmalar bu kapsamda verilebilecek en yakın örnek olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca operasyonlar ve eğitim için iyi belirlenmiş standartların olmaması ve özel kuvvetlerin etkin bir şekilde gözetim altında tutulmaması ülke içinde kötüye kullanılmalarına neden olma potansiyelini taşımaktadır.⁶³⁸ Dolayısıyla Etiyopya'da son zamanlarda yaşanan çatışmalar da dikkate alındığında bu tür kuvvetlerin denetlenmesi ve sınırlandırılması için uzun vadeli bir yeniden yapılandırma sürecine ihtiyaç duyulmaktadır.

⁶³⁶ Ethiopia, Ministry of Peace, <https://www.mop.gov.et/>, E.t. 09.11.2021.

⁶³⁷ Strengthening Security Sector Governance in Ethiopia, <https://www.swisspeace.ch/apropos/strengthening-security-sector-governance-in-ethiopia/> E.t. 09.11.2021.

⁶³⁸ Ibid.

2018'de siyasi geçiş sürecinin başlamasından bu yana, Etiyopya Federal Polis Komisyonu reformu gündemine almıştır. Bu kapsamda 2020'nin sonlarında Etiyopya, hem federal hem de bölgesel kolluk kuvvetlerinin uluslararası standartları, değerleri ve ilkeleri desteklemesini taahhüt eden yeni bir doktrin ortaya koymuştur.⁶³⁹ Bu doktrin, bir reform sürecinin izleneceğini garanti etmese de, kolluk kuvvetlerinde reformu teşvik etmek için önemli bir çerçeve çizmektedir. Doktrin, özellikle kolluk kuvvetlerinin hesap verebilir olmasını, insan haklarına saygı duymasını, siyasi atamaları ve kolluk kuvvetleri operasyonları üzerindeki siyasi etkiyi azaltmasını ve kolluk kuvvetlerinin kapsayıcı ve temsili bir örgüt olmasını sağlamaya yönelik önemli politika taahhütlerini içermektedir. Aynı zamanda doktrin, toplum odaklı kolluk kuvvetleri üyeliğinin temel operasyonel kavramlarını tanıtmaktadır.⁶⁴⁰ Etiyopya Federal Polisi, kamu şikâyetleri işleme mekanizması geliştirmeyi, Polis Üniversitesi⁶⁴¹ tarafından yönetilen polis eğitimini geliştirmeye yeniden yatırım yapmayı ve istihbarata dayalı polislik kavramlarını keşfederek soruşturmalara yönelik yapılara ve yaklaşımlara öncelik vermeyi içeren gerekli reformları başlatmıştır.⁶⁴²

6.2.2.1. *Federal Polis Gücünün Yeniden Yapılandırılması*

Federal polis gücünün yeniden yapılandırılmasına yönelik reform, güvenlik sektörünün tüm alanlarında olduğu gibi, teknik ve yasal olduğu kadar siyasi ve sosyal bir zorluğa sahiptir. Federal polis gücünün yeniden yapılandırılması yerel olarak sahip olunan ve tanımlanan bir siyasi öncelik ve taahhüt olmalıdır. Nitekim yeniden yapılandırılma sürecinde yaşanacak değişimlerin başarıya ulaşması için siyasi taahhütlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca değişime doğrudan muhatap olacak personelin ve yapının da değişim ihtiyacını kabul etmesi ve bu düşünceye sahip çıkması gerekmektedir. Toplumun da özellikle kolluk kuvvetlerinin yapısı, kaynakları, yetkileri ve hesap verebilirliği ile

⁶³⁹ “Ethiopia unveils new police doctrine”, *Capital Ethiopia*, 12.10.2020,

<https://www.capitalethiopia.com/capital/ethiopia-unveils-new-police-doctrine/> E.t. 11.11.2021.

⁶⁴⁰ Ethiopia Federal Police Commission, <http://www.federalpolice.gov.et/web/guest/services> , E.t. 11.11.2021.

⁶⁴¹ Eastern Africa Standby Force, “Police Training in Sendafa, Ethiopia”,

<https://www.easfcom.org/index.php/en/home/9-news/1219-police-training-in-sendafa-ethiopia> , E.t. 11.11.2021.

⁶⁴² Programme Office in Ethiopia, “Semi-Annual Progress Report”, s.16.

https://www.unodc.org/documents/easternafrika/ETHIOPIA/UNODC_Ethiopia_Semi-annual_Report_FINAL_-_1_January_-_30_June_2021.pdf , E.t. 11.11.2021.

ilgili yeniden yapılandırılma önceliklerinin belirlenmesi sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir.⁶⁴³

Başbakan Abiy Ahmed Ali'nin Nisan 2018'de atanmasının ardından Etiyopya hükümeti, kritik bir siyasi geçiş süreci başlatmıştı. Bu kapsamda güvenlik sektörü kurumlarını iyileştirmeye yönelik önemli reformlar başlatılmıştır. Polisin hesap verme sorumluluğunun oldukça az olduğu toplumlardan biri olan Etiyopya'da hükümet, yerel topluluklar, akademisyenler, polis uzmanları, sivil toplum ve siyasi partilerle kapsamlı istişareler yürütmektedir.⁶⁴⁴

Etiyopya'da güvenlik sektöründe gerçekleştirilen önemli atılımlara rağmen, ülkede çeşitli zorluklar da devam etmektedir. Dolayısıyla Etiyopya'da genel güvenlik durumu oldukça kırılgan olarak nitelendirilmektedir. Etiyopya'da farklı etnik gruplar arasında ve Tigray örneğinde olduğu gibi hükümete karşı artan etnik gerilimler, yerel milis gruplarının etkisindeki artış, artan protestolar, federal yönetim sistemi içinde artan gerilimler ve toplumdaki siyasi yelpazenin daha fazla kutuplaşması ülkedeki çatışmaların potansiyel itici güçleri olarak bulunmaktadır.⁶⁴⁵

Etiyopya federal polisinin, ülkedeki güvenlik sektöründe yaşanan reformların gerçekleştirildiği süreçte barışın korunmasında önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Bu sürece soruşturmaların etkinliğinin artırılması, polis teşkilatları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi ve kamu düzeni müdahaleleri için orantılılık ve operasyonel stratejilerin iyileştirilmesi de dâhil edilmektedir. Ülkede gerçekleştirilmek istenen siyasi geçiş sürecinde Etiyopya'nın güvenlik mimarisinde iç güvenliğe yönelik reformlar uluslararası toplum tarafından da desteklenmektedir.⁶⁴⁶

Genel olarak Etiyopya'da devletin yeniden yapılandırılması konusunda yönetim ve yargı reformu çabaları doğru yönde ilerlese de, kolluk kuvvetleriyle ilgili sorunlar devam etmektedir. Bu kapsamda yaşanan olumsuzluk sürecin genelindeki iyileştirmede bozucu bir girdi olarak bulunmaktadır. Bu nedenle, güvenlik alanına daha fazla dikkat edilmesi

⁶⁴³ Bryan R. Smith, "Police Reform: The United States and Europe Can Learn From The Rest of the World", <https://www.dcaf.ch/police-reform-united-states-and-europe-can-learn-rest-world>, E.t. 11.11.2021.

⁶⁴⁴ Ibid.

⁶⁴⁵ Alexander Burian and Anne Bennett, "Geneva Center for Security Sector Governance", Ethiopia, <https://www.dcaf.ch/ssad/ethiopia>, E.t. 11.11.2021.

⁶⁴⁶ Ibid.

gerekmektedir. Yargı sistemi, adalet sisteminin önemli bir bileşeni olan polislik ve kovuşturma kurumlarının hesap verebilirliğini sağlamakta halen yetersiz kalmaktadır. Etiyopya’da güvenlik kollarından biri olan asayiş kuvvetlerinin keyfi eylemlerinin zaman zaman ön plana çıktığı ifade edilmektedir.⁶⁴⁷

6.3. Ekonomi

Etiyopya’da kamu mali yönetişimi, yerel koşullara uyarlanmış kapsamlı bir yasa, kural, yönetmelik ve uluslararası standartlar bütününe içeren yasal ve düzenleyici bir çerçeveye bağlıdır. Yasal ve düzenleyici çerçeve gelir idaresi; bütçeleme; finansal muhasebe ve raporlama; satın alma; bütçe yürütme ve dış denetimdeki kontrolleri kapsamaktadır. Kamu mali yönetişimi için kurumsal çerçeve, bütçe döngüsüne dâhil olan kurumların her biri için sorumluluk ve rollerin net bir şekilde sınırlandırılmasıyla Etiyopya’da iyi bir şekilde oluşturulmuştur.

1990’ların ortalarından bu yana Etiyopya, kamu harcamalarında verimliliği ve etkinliği artırmayı ve kamu maliyesinin yönetiminde şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırmayı amaçlayan kapsamlı bir Kamu Mali Yönetim Reformları programı başlatmıştır. Hem federal hem de bölgesel düzeyde yürütülen 2007 kamu harcamaları ve mali hesap verebilirlik gibi teşhis çalışmaları, bu reformlardaki ilerlemeyi detaylandırmaktadır. Öte yandan Etiyopya hükümeti, fonları önce Bakanlar Kurulu’na ve sonra Parlamento’ya rapor ederek şeffaflığı sağlamaktadır.⁶⁴⁸

Etiyopya’da bütçe uygulaması yüksek derecede disiplin ile farkını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Etiyopya’da düzenli olan ve mali bir takvime bağlı olan bütçe sürecinde hazırlık süreci hükümet içindeki tüm paydaşları içermektedir. Öte yandan son on yılda Etiyopya’nın mali raporlamasının güncelliği önemli ölçüde iyileşmiştir. Etiyopya’da bordro kontrol sistemleri yeterli olsa da maaş dışı harcamalar üzerindeki iç kontrollerde zayıflıklar bulunmaktadır. Nitekim Etiyopya’da tüm bütçe kurumlarında hem federal hem de yerel düzeyde iç denetim sistemleri mevcuttur. Ancak iç denetim kapasitesi, iç denetim fonksiyonunun profesyonelleşmemiş olması nedeniyle zayıftır. Bu bağlamda Etiyopya,

⁶⁴⁷ Estifanos, loc.cit.

⁶⁴⁸ Afrian Development Bank African Development Fund, “Federal Democratic Republic of Ethiopia Country Governance Profile”, <https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/Ethiopia%20E2%80%93%20Country%20Governance%20Profile%20EN.pdf> , s.5. E.t. 11.11.2021.

uluslararası uygulamalara uyum sağlamak için iç denetim fonksiyonlarını güçlendirmek ve modernize etmek için girişimlerde bulunmaktadır.⁶⁴⁹

Öte yandan tedarik süreçleri kapsamında 2000'li yılların başlarında hükümet, satın alma sürecinde çeşitli zayıflıklar göstermiştir. Tespit edilen zayıflıklar arasında satın alma sürecinde yavaşlık, uluslararası sistemle uyumsuz yasal çerçeve, yetersiz rekabet ve şeffaflık eksikliği bulunmaktaydı. Ancak bu zayıflıkların şeffaflıkla giderilmesi için hükümetin reformlar yapması söz konusudur. Bu bağlamda 2005'te federal ihale kanununun yürürlüğe girmesiyle süreçte başarıya ulaşılmıştır.⁶⁵⁰

Etiyopya'da her bölgenin, bölgesel hesapları denetlemekten sorumlu kendi genel denetçisi bulunmaktadır. Ancak zayıf kapasite nedeniyle, federal harcamaların dış denetim kapsamı sadece %50 iken bu oran bölgesel harcama denetimlerinde daha düşük seviyelerdedir. Bu nedenle denetim sonrası tavsiyelerin takibinin zayıf olması yaptırımların sıkı bir şekilde uygulanamamasına neden olmaktadır. Mali hesap verebilirliği ve şeffaflığı güçlendirmek için denetim sonrası tavsiyelerin hızlı bir şekilde uygulanması önem taşımaktadır.⁶⁵¹

Etiyopya'daki bütçe kanunu geniş bir alana yayılmıştır. Yasama bütçe tartışmaları halka açıktır. Ancak bu durum dış denetim raporları için geçerli olmamakla birlikte dış denetim raporlarına erişim oldukça zordur. Denetim raporları vatandaşlara hükümetleri sorumlu tutmak için önemli bilgiler sağladığından, bu raporları geniş çapta erişilebilir kılmak için bilinçli çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Öte yandan alt-ulusal bütçe bilgileri geçmişte kamu tarafından erişilebilir durumda değildi. Bu nedenle şeffaflık ve hesap verebilirlik zayıflatmıştır. Ancak günümüzde bütçelerin halka açık şekilde yayınlanması, bütçe şeffaflığını ve hesap verebilirliği güçlendirmeye yönelik önemli adımların atıldığını göstermektedir.⁶⁵²

⁶⁴⁹ Ibid.

⁶⁵⁰ Ibid., s.6.

⁶⁵¹ Federal Government of Ethiopia Ministry of Finance and Economic Development, "Oromia Regional Government PEFA Assessment Report", s.10. <https://www.pefa.org/sites/pefa/files/assessments/reports/ET-Oromia-Oct10-PFMPR-SN-Public.pdf> , E.t. 17.11.2021.

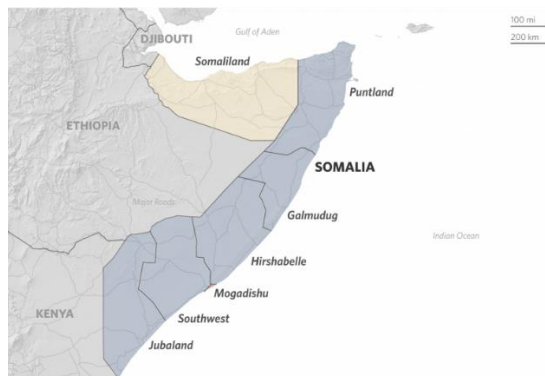
⁶⁵² Afrian Development Bank African Development Fund, "Federal Democratic Republic of Ethiopia Country Governance Profile...", op.cit., s.7.

Kısacası Etiyopya’da kamu mali yönetimi reformunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak bu duruma yönelik çabaları derinleştirmeye ve kazanımları sürdürmeye halen ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda Etiyopya’da hesap verebilirliği artırılması ve şeffaflığı teşvik etmek ilk olarak atılması gereken adımlardır. Ardından satın alma, bölgesel düzeyde mali raporlamanın zamanında yapılması ve kalitesinin iyileştirilmesi ile birlikte mali bilgilere erişimin sağlanması ekonomik reformlar açısından son derece elzemdir. Uluslararası finansal sistemde olduğu gibi ülkelerin ekonomi ve finans sistemlerindeki yeniden yapılandırılma sürecindeki görüş ayrılıkları yavaş ilerlemeye neden olmaktadır.⁶⁵³

7. SOMALİ’DE DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Yıllarca süren iç savaş ve El-Şebab ile mücadeleden sonra Somali günümüzde toparlanma süreci içindedir. Somali gibi uzun süreli çatışmalar ve siyasi istikrarsızlıklar yaşayan bir ülkede çökmüş devlet sıfatından kurtulmak ilk aşamada önemli bir başarı olarak ortaya çıkmaktadır. Dünyanın çatışmalardan en çok etkilenen devletlerinden biri olan Somali’de 20 yıldan fazla süredir işleyen istikrarlı bir merkezi hükümet kurulamamıştır. Son yıllarda bu durumun tersine dönmesi için yoğun çabalar hem Somali toplumu hem de uluslararası toplum tarafından sürdürülmektedir. Somali’nin toplumsal yapısında önemli bir yere sahip olan kabilelerin ülkenin yönetim biçimine etki etmesi bu süreçte göz ardı edilmemesi gereken en önemli unsurdur.

Harita-17: Somali Eyaletleri

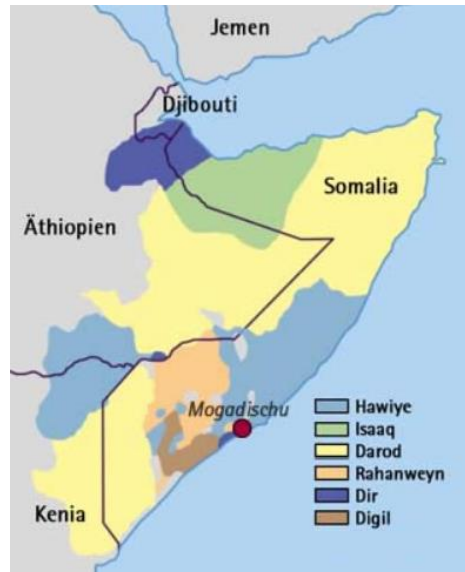

Kaynak: <https://worldview.stratfor.com/article/reversing-controversial-law-won-t-end-somalias-political-crisis> , E.t. 17.11.2021.

⁶⁵³ Gökhan Özkan, “Uluslararası Güç Dengeleri Bağlamında Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Disiplinlerarası Bir Değerlendirme”, Uluslararası İlişkiler, Vol. 7, No. 27, Güz 2010, s.21.

Nitekim Somali'de Somaliland'ın batı kesiminde ve az sayıda güneyde bulunan **Dir klanı**; Somaliland'ın doğusunda Puntland'ta, Doğu Etiyopya'da ve Somali'nin Kenya sınırında bulunan **Darod klanı**; Mogadişu ile Puntland arasında kalan Galmudug ve Hirshabelle eyaletlerinin geniş bölgesini kaplayan **Hawiye klanı**; Somali Mezopotamyası olarak bilinen Juba ve Shabelle nehirleri arasında yaşayan **Rahaweyn (Digil-Mirifle) klanı** ve 0,5⁶⁵⁴ olarak adlandırılan diğer kabileler Somali'nin yönetim sisteminde oldukça önemli yere sahiplerdir.

Harita-18: Somali'deki Etkili Klanlar / Kabileler

Kaynak: Somalinet, <https://www.somalinet.com/forums/viewtopic.php?t=270727>

⁶⁵⁴ Bu kabileler, daha büyük kabileler arasında yaşayan daha küçük topluluklar olduğundan, Somali nüfusunun bazı kesimlerince azınlık olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu kabileler küçük klanlar, Somalili olmayan gruplar ve kast edilmiş gruplar olarak üçe ayrılmaktadır. Bu kapsamda Biyomaal, Sheekhaal, Asharaaf, Ajuuraan, Tunni, Garre, Begedi, Tumaal, Midgaan, Yibro, Madhibaan, Bantu, Benaadir, Bajuni, Barwaani ve Jaaji gibi kabileler 0,5 olarak adlandırılan gruplar arasında yer almaktadır. Bkz. Joakim Gundel, "Clans in Somalia", ACCORD, COI Workshop Vienna, 2009, <https://www.refworld.org/pdfid/4b29f5e82.pdf>, World Directory of Minorities and Indigenous Peoples, "Minority Rights Group International", <https://minorityrights.org/country/somalia/>, Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, "Somalia: The Tunni ethnic group, including regions where its members reside; treatment by society, authorities and Al Shabaab; relationship with other clans" (2012-December 2014), 22 December 2014, SOM105011.E, <https://www.refworld.org/docid/551d08124.html>, Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, "Somalia: The Tunni ethnic group, including regions where its members reside; treatment by society, authorities and Al Shabaab; relationship with other clans" (2012-December 2014), 22 December 2014, SOM105011.E, <https://www.refworld.org/docid/551d08124.html>, Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, "Somalia: Information on the Begedi clan", 1 September 1997, SOM27551.E, <https://www.refworld.org/docid/3ae6ac5144.html>, Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, "Somalia: Additional information on the Tumaal including their location, present situation, and whether or not they are related to the Midgan", 1 November 1996, SOM24966.E, <https://www.refworld.org/docid/3ae6ab14c.html>, Ken Menkhaus, "Bantu ethnic identities in Somalia", *Annales d'Éthiopie Année*, 2003, s.19.

Somali’de devletin yeniden yapılandırılması ülke için oldukça önemli bir konudur. Zira Somali’nin kolonyal geçmişi, Soğuk Savaş döneminde maruz kaldığı etkiler, Soğuk Savaş sonrası ülkedeki baskıcı ve otoriter rejim ve sonrasında yaşanan iç savaşın etkilerinden sonra Somali toplumunun günümüzde görece iyi durumda olması ve bölgesel ve küresel aktörlerin destekleriyle toparlanma çabaları ülke içinde olumlu yansımalara sahiptir. Dolayısıyla Somali’de çökmüş devletten kırılğan devlet statüsüne geçişin yaşandığı dönemde Somali’de devletin yeniden inşası Somali’nin geleceğini şekillendirecektir. Federal bir yapıda olan Somali’de 4,5 kabile sisteminin etkisinde yürütülen siyasal sistemde en büyük sorun seçimlerin yapılması konusunda yaşanmaktadır. Somali genelinde siyasi yaşamın önemli aktörlerinden olan kabile milis grupları zaman zaman ülke açısından istikrarsızlaştırıcı unsur olarak varlık gösterebilmektedir. Dolayısıyla Somali’de devletin yeniden yapılandırılması bağlamında güvenlik boyutunu oluşturan bu durumun dikkate alınması gerekmektedir.

7.1. Yönetişim ve Adalet

Federal yapıda bir devlet olan Somali’de Geçici Anayasa’ya göre federal hükümet ve hem eyalet hem de yerel yönetimleri içeren federal üye devletlerden oluşan devletin iki yönetim birimi bulunmaktadır. Federal hükümet ve Federal Üye Eyalet hükümetleri, Federal Üye Eyaletlerin başkanları ile toplumda önde gelen kanaat önderleri arasında Somali’yi ilgilendiren çeşitli konularda toplantılar yapılmaktadır.⁶⁵⁵

Somali’de yasama organı, halk meclisi (alt meclis) ve üst meclisten oluşan federal parlamentoda halk meclisi 275 üyeden oluşmaktadır. Halk meclisi üyeleri hukuki olarak doğrudan Somali vatandaşları tarafından seçilmeleri gerekmektedir. Ancak fiilen kabile temelli bir güç paylaşımı formülü nedeniyle dolaylı olarak seçilmektedir. Öte yandan 1991’den önce Somali’de bulunan 18 bölgeye göre 54 üyeden oluşan üst meclisin üyelerinin hukuken Federal Üye Eyaletlerin halkı tarafından doğrudan, gizli ve serbest oy ile seçilmesi söz konusudur. Ancak bu durum uygulamada farklılık göstererek üst meclis üyelerinin Federal Üye Eyalet meclisleri tarafından seçilmesi söz konusudur. Bununla birlikte 27 Haziran 2020’de alt meclisin Banadir Bölgesel Yönetimi’nin üst mecliste 13

⁶⁵⁵ European Asylum Support Office, “Somalia Actors, Country of Origin Information Report”, 2021, s.19. https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2021_07_EASO_COI_Report_Somalia_Actors.pdf , E.t. 19.11.2021.

üye ile temsil edilmesini ve üst meclisin üye sayısını 67'ye çıkarmayı onaylayan “Temsil Yasasını” onaylamıştır.⁶⁵⁶

Federal hükümetin en yüksek yürütme organı 71 üyeli Bakanlar Kurulu'dur. Somali'de Bakanlar Kurulu'na ise 23 Ekim 2020'de alt meclis tarafından onaylanan Muhammed Hüseyin Roble Başbakan olarak öncülük etmektedir. Ancak Somali, anayasa hükümlerinin yanı sıra, ülkede hâkim olan ve "kabileler arası elitler" gibi ortak bir anlayışa sahip olan büyük kabile aileleri ve arasındaki bir anlaşmayla fiilen yönetilmektedir. Özellikle 11 Eylül'ün gölgesinde Somali'deki çökmüş devlet yapısının terör örgütlerinin gelişmesi için uygun ortamı sağlaması nedeniyle 2004'te Mbagathi Barış Süreci ile birlikte Somali'de düzen kabileler üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır.⁶⁵⁷ Bu sürecin sonunda Somali'ye tamamen etki bu anlaşma ilk aşamada geçici olarak planlanmış olsa da günümüzde Somali siyasetinde gayri resmi olarak önemli rol oynamaktadır.

4,5 güç paylaşımı formülü olarak da bilinen bu anlaşmaya göre, parlamento koltukları dâhil devlet aygıtındaki kilit konumlar, 4 ana kabile ve azınlıkları temsil eden 0,5 kota arasında orantılı olarak dağıtılmaktadır. Bu anlaşma ile aynı zamanda 4 büyük kabile arasında bir denge de kurulmuştur. Nitekim Somali devlet başkanlığı ve başbakanlığın Hawiye ve Darood arasında değiştiği, parlamento başkanlığının Rahanweyn'e ve yüksek mahkemenin Dir'e atandığı egemen kabilelere hükümette denge sağlamaktadır.⁶⁵⁸ Örneğin Somali'de 2021 itibarıyla devlet başkanı olan Farmajo, Darod kabilesinden; Başbakan Roble, Hawiye kabilesinden; Federal Parlamento Başkanı Mohamed Mursal Abdirahman Rahaweyn kabilesinden⁶⁵⁹ ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Bashe Yusuf Ahmed, Dir kabilesinden olarak Somali'de görev yapmaktadırlar.⁶⁶⁰

⁶⁵⁶ Ibid., s.23.

⁶⁵⁷ Kingsley Makhubela, “Reflections on the Somali Peace Proces”s, Consultative Workshop on Mediation Centre for Mediation in Africa in collaboration with the UN Mediation Support Unit University of Pretoria, 5 April 2012, <https://www.up.ac.za/media/shared/Legacy/sitefiles/file/46/1322/17295/kingsleymakhubela.pdf> , E.t. 19.11.2021.

⁶⁵⁸ Peter Albrecht and Idil Lambo, “Five Key Challenges in Somalia’s Game of Thrones”, *Danish Institute for International Studies*, 2015, s.2.

⁶⁵⁹ Mohamed Mursal Sheikh Abdirahman, <https://www.somalia.gov.so/parliament/> , <https://www.ftl.com/profile/mohamed-mursal-sheikh-abdirahman/> , E.t. 19.11.2021.

⁶⁶⁰ “Rebuilding Somalia’s Broken Justice System: Fixing the Politics, Policies and Procedures”, *Heritage Institute*, 2021, s.9. <http://www.heritageinstitute.org/wp-content/uploads/2021/01/Justice-Report-Jan-6-.pdf> , E.t. 19.11.2021.

Adalet sistemine bakıldığında ise Somali Geçici Anayasası, yargının Federal Parlamento tarafından çıkarılan bir yasayla düzenleneceğini öngörmesi söz konusudur. Ancak Somali Parlamentosu, yargı organının yapısını netleştiren yasaları henüz kabul etmese de, anayasal hükümlere uygun bir şekilde Barre döneminde geliştirilen ilk derece, temyiz ve eyalet yüksek mahkemesi⁶⁶¹ olmak üzere üç aşamalı bir yaklaşımın etrafında bir adalet sistemini oluşturulmuştur.

Somali adalet sisteminde 2019'da Cumhurbaşkanı Farmajo, Süleyman Muhammed Mahmud'u yeni federal başsavcı olarak atamıştır. Göreve atandıktan sonra Somali adalet sisteminde reformları başlatan Mahmud, özellikle insan ticareti, kara para aklama, Somali kıyılarında yasadışı balıkçılık, cinsiyete dayalı şiddet ve gazetecilere karşı suçlarla mücadele de dâhil olmak üzere adalete erişimi genişletmeyi ve yolsuzlukla mücadele etmeyi amaçlamıştır. Bununla birlikte İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, Somali adalet sistemi, adil yargılanma standartlarını ihlal eden yargılamalarda terörle ilgili suçlar da dâhil olmak üzere çeşitli davaların kovuşturulması için askeri mahkemelere oldukça güvenmektedir.⁶⁶² Öte yandan Somali'deki askeri mahkemelerin çoğunlukla El-Şebab faaliyetleriyle bağlantılı olan suçluları yargılamak ve cezalandırmak için görev yaptığı da ifade edilmektedir.

Daha önce de bahsedildiği üzere Somali'yi fiilen yöneten büyük klanlar arasındaki 4,5 formülüne ilişkin güç paylaşımında Dir klanı yargı kanadını oluşturmaktaydı. Bu kapsamda 2018'de hükümet ve eyaletler arasında entegre bir yargı sisteminin temelini oluşturan ve Jowhar Anlaşması olarak adlandırılan bir anlaşmaya yapılmıştır.⁶⁶³ Temel olarak üç kademeli eyalet mahkemelerine yerel ve federal davaları ilk derece, temyiz ve eyalet yüksek mahkemesi seviyelerinde dava etme yetkisi verilmiştir. Aynı zamanda,

⁶⁶¹ Somali'de ilk derece mahkemesi bölge düzeyinde bulunmakta olup basit ceza davalarına bakmaktadır. Bölgelerin başkentinde bulunan temyiz mahkemesi ise asliye mahkemesi tarafından çözülemeyen davalara bakmaktadır. Son olarak eyalet yüksek mahkemesi ise Somali'deki eyaletlerin başkentlerinde bulunmakta olup sermaye ve tecavüz davaları gibi ciddi suçlara karar vermektedir. Aynı zamanda eyalet düzeyinde anayasa mahkemesi olarak görev yapmaktadır.

⁶⁶² USDOS, "Country Reports on Human Rights Practices 2020 – Somalia", 30 March 2021, s. 10; UNSG, Situation in Somalia, 2020, s.9. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/S_2020_798_E.pdf; Human Rights Watch, Submission to the Universal Periodic Review of Somalia, 2020, s.8-9. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj9auFi7DwAhVLt6QKHe3pApAQFjAAegQIBRAD&url=https%3A%2F%2Fuprdoc.ohchr.org%2Fprweb%2Fdownloadfile.aspx%3Ffilename%3D8584%26file%3DEnglishTranslation&usg=AOvVaw0K5vqXr3D5VR08NVBabbMz>, E.t. 19.11.2021.

⁶⁶³ "Rebuilding Somalia's ...", op.cit., s.21.22.

federal yüksek yüksek mahkemeye, tüm davalar hakkında nihai, temyiz edilemez bir karar verme yetkisi verilmiştir. Somali’de resmi adalet sistemi ilke olarak, bölge mahkemesinden ilk derece mahkemesine veya eyalet yüksek mahkemesine taşınabilen tüm hukuk ve ceza davalarına bakarken; Xeer (töre) adalet sistemi, klan anlaşmazlıklarının, çatışma çözümlerinin, arazi anlaşmazlıklarının ve toplu sorumluluklarının çözümü için ana adalet kaynağı olarak bulunmaktadır. Bu bağlamda Somali’de alışlagelmiş bir bakış açısıyla kadın sünneti gibi uygulamalar ile kadınların miras haklarına getirilen kısıtlamalar her ne kadar şeriat ile çelişse de birçok alanda artık müsamaha gösterilmeye başlanmıştır. Şeriat mahkemeleri ise yerel hukuk davaları, evlilik, boşanma, kişisel, miras, küçük medeni sorunlar dâhil olmak üzere öncelikle aile meseleleri için uygulanan hak temelli adalet sistemi olarak uygulansa da bu mahkemeler iş ve ticari uyuşmazlıklar konusunda da işletilmektedir. Nitekim arabuluculuk veya örfi hukuk büyükleri aracılığıyla tahkim, şeriat mahkemeleri aracılığıyla yargılama ve resmi yargı mekanizmaları ile birlikte hukuk sürecinin birbirlerini tamamlayarak reforma tabii tutulması söz konusudur.⁶⁶⁴

Ancak tüm bunlara rağmen Somali’de 1990’lı yıllarda oluşan çökmüş devlet durumunun etkisiyle günümüzde tam işleyen bütüncül bir adalet sistemi bulunmamaktadır. Adalet sisteminin bulunmadığı 1990-2000 arasında ve zayıf resmi mahkemelerin bulunduğu 2000-2020 arasında yaşanan süreçler Somali’de yargı organları üzerinde olumsuz etkiye neden olmuştur. Zira Somali’de resmi adalet sistemi özünde bozuk olmakla birlikte bu sistemde milyonlarca Somalili adalete eşit erişimden mahrum bırakılmaktadır. Yine de son yıllarda Somali’de adalete ilişkin çeşitli reformlar yapılmaktadır. Nitekim Somali Yargı Hizmeti Komisyonu ve Somali Anayasa Mahkemesi’nin oluşturulması bu reformların en çok öne çıkan taraflarıdır. Dolayısıyla devlet-toplum ilişkilerinin temel sütunlarından birini oluşturan adaletin yeniden düzenlenmesi Somali’de devletin yeniden inşasında önemli yer tutmaktadır.

7.1.1. Adalet Sisteminin Yeniden Yapılandırılması

Somali’deki resmi adalet sisteminin kökenleri sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır. Sömürgecilik döneminde kuzeyi kontrol eden İngiltere’nin ve güneyi

⁶⁶⁴ “Expanding Access to Justice Program, Access to Justice Assessment Tool 2020”, Somalia Baseline Study Brief, s.1-2. https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/AJATSomalia_Brief.pdf , E.t. 21.11.2021.

kontrol eden İtalya'nın hâkimiyetinde bulunan bölgelerdeki boşanma ve miras gibi aile sorunlarına ilişkin sorunların çözümünde şeriatın ve Xeer'in (töre) kullanılmasına müsaade edilmekteydi. Ancak diğer davalar doğrudan sömürge makamlarının kontrolünde bulunan mahkemelere tabi olarak yapılmaktaydı.⁶⁶⁵

Somaliland'da uygulanan İngiliz Ortak Yasası ile güneyde uygulanan İtalyan Medeni ve Ceza Yasası arasındaki farklılıklara rağmen, iki sömürge makamı Somali'deki bağımsızlık sonrası adalet sistemini üç temel şekilde etkilemiştir. Birinci etki her iki sömürgeci güç de bölgenin dinamiklerini göz ardı ederek laik, batılı bir yasa oluşturmuş ve cezai konularda kendi üstünlüğünü sisteme entegre etmiştir. Bu kapsamda başkent Mogadişu'nun merkezi olan güneydeki mahkemeler yeni yasayı benimserken, eski İngiliz sömürgesi olan Somaliland'daki mahkemeler, şeriat ve Xeer'i tamamlayıcı sistemler olarak hukuk ve ceza davaları için İngiliz Ortak Hukukunu kullanmıştır. İkincisi, yine her iki sömürgeci güç de uygulaması kamu güvenliği için bir tehdit oluşturmadığı sürece Somali'nin geleneksel Xeer sisteminin büyük ölçüde bozulmadan bırakmasına izin vermiştir. Bu durum Somali'de farklı uygulamaların olduğu hukuki süreçlerin olmasına neden olmuştur. Üçüncü etki olarak ise şeriatın yargı sistemindeki merkeziliğinin bozulmadan bırakılması olmuştur.⁶⁶⁶

1960'ta Somali'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra yeni kurulan Somali devletinde İtalyan hukuku, İngiliz Ortak Hukuku, şeriat ve Xeer olmak üzere dört farklı hukuk sistemi ortaya çıkmıştır.⁶⁶⁷ Bu şekilde Somali'de yargı alanındaki karmaşıklık derinleşmiştir. Bu süreçte mahkemelerin farklı hukuk sistemleri ile uğraşmasının yanında dil sorunu da yaşanmaktaydı. Dolayısıyla Somaliland'da İngilizce birincil dava kaynağı olarak tutulurken, güneydeki mahkemeler günlük işlerini neredeyse tamamen İtalyanca ile yürütmekteydi. Bağımsızlıktan 1962'ye kadar olan süreçte bu sorunlar ortaya çıkarken 1962'de Somali'de hukuk sistemlerinin entegrasyonu için "Hukuk Sistemlerinin Entegrasyonu için Danışma Komitesi" oluşturulmuştur. 3 Haziran 1962'de ortaya çıkarılan tamamlayıcı yasalara göre adalet sisteminin yapısı ve hiyerarşisi, en üstte bir

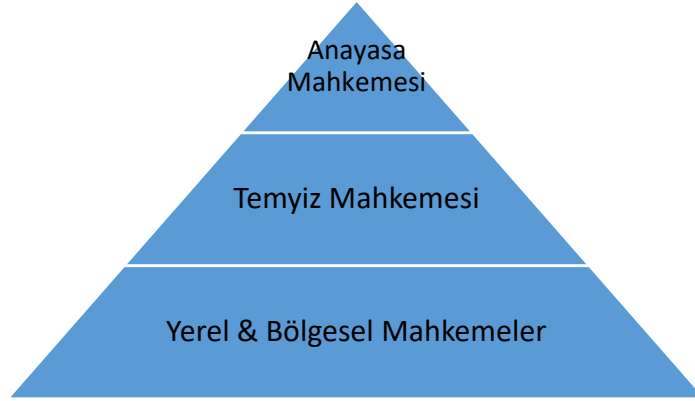
⁶⁶⁵ Andre Le Sage, 'Stateless Justice in Somalia: Formal and Informal Rule of Law Initiatives', *Centre for Humanitarian Dialogue*, Geneva, 2005, <https://gsdrc.org/document-library/stateless-justice-in-somalia-formal-and-informal-rule-of-law-initiatives/>, E.t. 21.11.2021.

⁶⁶⁶ Ibid.

⁶⁶⁷ "The State of the Judiciary in Somaliland", *Horizon Institute*, https://www.thehorizoninstitute.org/user/documents/publications/document_url/9/the-state-of-the-judiciary-in-somaliland-june-2016-report.pdf, E.t. 21.11.2021.

anayasa mahkemesi, ortada bir temyiz mahkemesi ve en altta bir yerel ve bölge mahkemeleri olarak belirlenmiştir.⁶⁶⁸

Şekil-3: Somali Adalet Sisteminin Yapısı

Ancak Ekim 1969'da Somali'de askeri darbenin yaşanmasıyla Somali'de Siyad Barre cuntanın başına gelmiştir. Barre göreve geldikten sonra ülkede bir iktidar boşluğu ve yolsuzlukların olduğunu söyleyerek anayasayı askıya almış ve seçilerek göreve gelen hükümet üyelerinin neredeyse tamamını tutuklamıştır. Sonrasında ise Barre liderliğinde Somali'deki diktatörlük tüm adalet sistemini dağıtarak Devlet Güvenlik Mahkemesi'ni (DGM) kurmuştur.⁶⁶⁹ Bu kapsamda DGM'nin en önemli görevi Barre rejimi mümkün olan her şekilde korumaktı. DGM yargıçları ordu mensubu olmakta ve direkt olarak Barre tarafından atanmaktaydı. DGM genellikle ulusal güvenlik konularını küçük suçlarla birleştirerek, davaları alt mahkemelerden istediği zaman alma yetkisi verilmişti. Kanunen DGM kararlarını temyize götürmesine izin verilen kişiler, askeri cunta içindeki en yüksek yürütme organı olan Yüksek Devrim Konseyi (YDK) üyelerinden oluşmaktaydı. Barre, Somali'nin adalet sistemini yeniden oluşturma konusunda oldukça büyük adımlar atmıştır. Barre, şeriat kanunlarını ve Xeer'in uygulamalarını oldukça sınırlamıştır. Nitekim Barre ile gelen yeni medeni kanun ile sorumluluğun bireyden ziyade toplu olarak klan tarafından üstlenildiği, ölüm veya yaralanma tazminatı olarak geleneksel diyet ödeme sistemini değiştirmiştir.⁶⁷⁰ Barre'nin adalet revizyonunun en kalıcı sonucu tüm

⁶⁶⁸ Paolo Contini, "Integration of Legal Systems in the Somali Republic", *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 16, No. 4, Oct., 1967, s.1089.

⁶⁶⁹ Le Sage, op.cit., s.20.

⁶⁷⁰ Ibid.

alanlarda olduğu gibi adalet sistemini merkezileştirme olarak öne çıkmıştır. Somali’de diktatörlük döneminde yargının bağımsızlığı tamamen ortadan kalkmıştır.

1991’de Barre rejiminden sonra başlayan iç savaş ile devlet çöküş sürecine girmiş ve bununla birlikte adalet sistemi de çökmüştür. 2000’li yıllara kadar Somali’de klanlar yerel anlaşmazlıkları çözmek için Xeer sistemini uygulamaya devam etseler de ülkede bir hukuk düzeni bulunmamaktaydı. Öte yandan Mayıs 1991’de Somaliland’ın tanınmayacak olsa da bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte yerel adalet sistemi Somaliland’da yeniden kuruldu. Bu bağlamda Somaliland Anayasası, Somali hükümeti tarafından 1991’den önce çıkarılan, şeriat kanunlarına aykırı olmayan ve bireylerin haklarını ihlal etmeyen yasaların, yenileri çıkarılana kadar yürürlükte kalmasını belirtmektedir.⁶⁷¹

Öte yandan Puntland, 1998’de daha sonra federal üye eyaletler olarak anılacak sisteme ilk adım atan bölge olarak Somaliland’dakine benzer adımlar atmıştır. Ancak Somaliland’dan farklı olarak Puntland, hiçbir zaman Somali’den ayrılma isteğinde olmamıştır. Bununla birlikte olası ulusal bir hükümetin yokluğu durumunda sorun yaşamamak adına anayasası sağlam bir adalet sisteminin ana hatlarını oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Puntland 1999 tarihli 2 sayılı kanun ile üç kademeli bir mahkeme sistemi oluşturmuştur.⁶⁷² Puntland ayrıca, 1960’larda ulusal düzeyde var olana benzer şekilde, yargı organını denetlemek için Yüksek Yargı Konseyi’ni kurmuştur.⁶⁷³ Puntland günümüzde bu sistemi kullanmakta olup ülkedeki açık ara en gelişmiş adalet sistemine sahip bölge olarak kabul edilmektedir.

2000’li yıllarda Somali’de adalet sisteminin yeniden oluşturulmasına yönelik çabalar ortaya çıkmıştır. 2000’in sonlarına doğru oluşturulan Ulusal Geçiş Hükümeti (UGH) liderleri adalet sistemi ile ilgili zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Zira başta Mogadişu, her biri kendi milisleri ve alt klanı için bir derebeylik oluşturan birden fazla zümre (hizip, toplum, kabile) lideri tarafından yönetilmekteydi. Dolayısıyla bu süreçte UGH her ne kadar Mogadişu’da geniş desteğe sahip olsa da UGH’nin ülkedeki adalet sistemi ile ilgili

⁶⁷¹ “The Constitution of the Republic of Somaliland”, http://www.somalilandlaw.com/body_somaliland_constitution.htm

⁶⁷² “Transitional Constitution of Puntland Regional Government”, Article 66. <https://www.refworld.org/pdfid/4bc589e92.pdf>, E.t. 21.11.2021.

⁶⁷³ “Puntland Attorney General’s Office develops landmark Prosecutors’ Manual with support of EUCAP Somalia”, *EU External Action*, <https://www.eucap-som.eu/puntland-attorney-generals-office-develops-landmark-prosecutors-manual-with-support-of-eucap-somalia/>, E.t. 21.11.2021.

somut bir adım atması oldukça zordu. Zira ülkede savaştan beslenen grupların gelir kaynaklarının kesilecek olması nedeniyle iyi çalışan bir adalet sisteminin oluşması istenmeyen bir durumu yansıtmaktaydı. Buna rağmen UGH, ismen var olacak olsa da yüksek mahkeme için bir baş yargıç atamış ve Adalet Bakanlığı Mogadişu'da mahkemeler kurmaya çalışmıştır. Ancak bu süreçte düzgün çalışan bir devlet mekanizmasının olmaması nedeniyle oluşturulan mahkemelerdeki kamu personellerine maaşları ödenememekteydi. 2004'e gelindiğinde UGH, Geçiş Federal Hükümeti (GFH) ile değiştirilmiş olup aynı zamanda Puntland'ın kurucu lideri olan Abdullahi Yusuf Somali'de Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiş ve yeni bir geçici anayasa üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Cumhurbaşkanlığına seçildikten yaklaşık iki yıl sonra Mogadişu'ya yerleşebilen Yusuf, atamış olduğu yüksek mahkeme yargıcı ile anlaşmazlık yaşamıştır. Bu süreçte Yusuf, Cumhurbaşkanlığı binasının yanında bir hapisanede tutulan yargıcın tutuklanmasını emretmiştir.⁶⁷⁴

7.1.1.1. *İslam Mahkemeleri Birliği'nin Adalet Sistemine Etkisi*

2005'te İslam Mahkemeleri Birliği'nin kurulmasıyla birlikte Somali'de yerel klanlar arasında şeriat kanununun sert bir şekilde uygulanması yoluyla toplum tarafından barış ve adaletin sağlanması beklenmekteydi. Ancak 2001 sonrası uluslararası sistem açısından bakıldığında bu durum ABD'nin dikkatini çekmiştir. Zira 11 Eylül sonrası konjonktürde İMB'nin terör örgütlerine ev sahipliği yapmasından korkması nedeniyle ABD, Somali'deki savaş ağalarına finansman sağlamıştır. Ancak İMB'nin ABD tarafından finanse edilen savaş ağalarını yenmesi söz konusu olmuştur. Somali'de toplumun desteğini kazanan İMB, güney Somali'de özellikle Mogadişu çevresinde geniş kontrol alanı ele geçirmiştir.

Dolayısıyla bu süreçte ABD, bölgede önem verdiği müttefiklerinden biri olan Etiyopya'nın Mogadişu ve çevresini kapsayan güney orta Somali'yi işgalini desteklemiştir. Buna karşın iki yıl süren bir direniş savaşından sonra İMB ile bağlantılı ancak daha önce adı duyulmamış olan El-Şebab'ın Etiyopya'ya karşı direniş ile ortaya çıkması söz konusu olmuştur. İki yılın sonunda eski İMB lideri Şeyh Şerif Ahmed'in cumhurbaşkanlığına seçildiğini gören Etiyopya, Cibuti'de yapılan bir anlaşma uyarınca

⁶⁷⁴ Aweys Yusuf, "Somali president, PM meet to solve latest rift", <https://reliefweb.int/report/somalia/somali-president-pm-meet-solve-latest-rift> , E.t. 21.11.2021.

Somali'den çıkmak durumunda kalmıştır. 2009'da Mogadişu toplumunda ciddi bir popülariteye sahip olan Cumhurbaşkanı Ahmed, GFH başkanı olarak iç savaştan bu yana Somali adalet sistemini yeniden inşa etmek için somut adımlar atabilmiştir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı Ahmed, adalet sistemini denetlemekten sorumlu bir organ olan Yargı Hizmetleri Komisyonu'nu (YHK) geçici olarak oluşturmuş ve yüksek mahkeme için iki baş yargıç atamıştır.⁶⁷⁵ Yeniden yapılandırma konusunda atılan en önemli adım olarak Somali'de oldukça saygın bir hukukçu ve eski bir federal parlamento üyesi olan Aidiid Abdullahi'nin atanan iki baş yargıçtan biri olması olarak öne çıkmaktadır. İlkahanaf göreve geldikten sonra federal mahkemenin yetkilerini ciddi anlamda genişletmiştir.⁶⁷⁶ Nitekim Somali'de hukuk sistemi, geçici olarak oluşturulan Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun dağıtılması, 2013'te adalet reformu konferansının düzenlenmesi ve tartışmalı da olsa adalet reformunun yapılmasıyla yeniden yapılandırılmaya yönelmiştir.

7.1.1.2. *Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun Dağıtılması*

Somali'de Cumhurbaşkanı Ahmed tarafından büyük beklentilerle baş yargıç olarak göreve getirilen İlkahanaf, yargıçları göreve getirme veya görevden alma yetkisine sahip olan geçici Yargı Hizmetleri Komisyonu tarafından zaman zaman kısıtlanmıştır. Yargı organı üzerinde denetim sağlamak için yetkisini kullanan Yargı Hizmetleri Komisyonu, başyargıcın federal mahkemeyi tek taraflı olarak şekillendirme isteğine yönelik müdahalelerde bulunmuştur. Ancak İlkahanaf bu durumu kendisine yönelik kasıtlı bir müdahale olarak görmüştür.⁶⁷⁷

Geçici Yargı Hizmetleri Komisyonu tarafından önüne konulan engeli aşmak için İlkahanaf, 2012'de Somali'de Cumhurbaşkanı seçilen Hasan Şeyh Mahmud ve danışmanlarına yönelik yoğun lobi çalışması yapmıştır. Bu bağlamda İlkahanaf, geçici Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun hem yasadışı hem de engelleyici olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun sonucunda Somali'de adalet reformunu politika gündeminin önemli sütunlarından biri olarak tanımlayan Cumhurbaşkanı Mahmud, geçici Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun varlığının devam etmesinin, kendi zihnindeki reform gündemine temel bir engel oluşturduğuna ikna olmuştur.⁶⁷⁸ Nihayetinde Cumhurbaşkanı Mahmud, adalet

⁶⁷⁵ "Rebuilding Somalia's Broken ...", loc.cit. , E.t. 21.11.2021.

⁶⁷⁶ Ibid.

⁶⁷⁷ Ibid.

⁶⁷⁸ Abdirahman Yusuf Ali, "Somalia: An Unconvincing Progress", 2014, <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2014/01/20141297747673110.html> , E.t. 21.11.2021.

reformu gündemine uygun yeni bir kurum oluşturmak amacıyla geçici Yargı Hizmetleri Komisyonu'nu dağıtmıştır.⁶⁷⁹

7.1.1.3. *Adalet Reformu Konferansı*

Somali'de Cumhurbaşkanı Mahmud yönetimi, 2013'te Somali toplumu arasındaki istişareleri genişletmek amacıyla adalet reformu üzerine ulusal bir konferans düzenlemiştir. Somali'nin birçok bölgesinden ve diasporadan aralarında yargı mensupları, hukuk uzmanları, eski hâkim ve savcılar, parlamento üyeleri, önde gelen sivil toplum liderleri ve görevdeki adalet yetkililerinin yer aldığı 200'den fazla kişi, Somali'deki adalet sisteminin karşı karşıya olduğu birçok zorluğu Mogadişu'da tartışmışlardır. Nitekim oldukça geniş kapsamlı ve bu alanda ilk örnek olan adalet reformu konferansı, Somali için önemli bir kilometre taşı olarak nitelendirilmiştir.⁶⁸⁰

Konferansta gerçekleştirilen tartışmalar sonucunda konferans katılımcıları hükümeti, başta yeni bir Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun kurulması ve Somali Anayasa Mahkemesi'nin kurulması başta olmak üzere 19 politika eylemini gerçekleştirmeye çağırılmışlardır. Ayrıca konferans katılımcıları parlamentodan hükümeti desteklemesini ve anayasal gereklilikleri karşılamak için birlikte kurulması gereken üç kurum olan Yargı Hizmetleri Komisyonu, Somali Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Komisyonu'nu kurmaya yönelik yasalar da dâhil olmak üzere beş özel yasa çıkarmanın gerekliliğine işaret etmişlerdir. Ancak konferansı organize eden Cumhurbaşkanı danışmanları, adalet reformu için önemli olan konferansın, Somali'nin karşı karşıya olduğu birçok sorunu çözmesinin mümkün olmadığını kabul etmişlerdir.⁶⁸¹

Ancak Somali'nin karşı karşıya olduğu sorunların konferanslar sonucu çeşitli tavsiyeler ile çözülmeyeceği unutulmamalıdır. Çeyrek yüzyıldan fazla süredir şiddet ve istikrarsızlıktan sonra bir toplumu yeniden ayağa kaldırmak ve devleti yeniden yapılandırmak zorlu ve uzun bir sürece gereksinim duymaktadır. Somali'de başlatılan bu süreç ülke tarihinde ciddi bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Somali toplumunun yaşadığı kötü süreçlerden sonra ülkelerini tekrar bir araya getirme istekleri ve

⁶⁷⁹ “Rebuilding Somalia’s Broken ...”, loc.cit.

⁶⁸⁰ Abdulwahid S. Qalinle & Hassan H. Haji, “National Dialogue on Justice Reform: A New Beginning in Somalia”, 2013, https://hiiraan.com/op4/2013/apr/29058/national_dialogue_on_justice_reform_a_new_beginning_in_somalia.aspx, E.t. 21.11.2021.

⁶⁸¹ “Rebuilding Somalia’s Broken ...”, op.cit., s.12.

yeteneklerine olan güvenlerini yeniden kazanmaya yönelik inançları bu kapsamda sürece en çok yardımcı olan unsurdur. Ayrıca bu kapsamda uluslararası yardım çabaları da önemli bir yere sahiptir.⁶⁸²

7.1.1.4. Adalet Reformları

Adalet reformu konferansı sona erdikten kısa bir süre sonra, Başkan Hassan Şeyh'in yönetimi, etkili politika birimindeki danışmanları aracılığıyla, kabinenin parlamentoya sunması için bir dizi yasa hazırlamaya başlamıştır. Bu yasaların çoğu konferans sonucunda verilen tavsiyeler ile uyumlu olarak öne çıkmıştır. Ancak bu süreçte Cumhurbaşkanı ile Başbakan Abdi Farah Shirdoon arasında yaşanan gerilim süreci engellemiştir. Aralık 2013'te cumhurbaşkanı ve başbakan arasındaki gerilim giderek tırmanmış ve cumhurbaşkanının çağrısı üzerine parlamento tarafından başbakanın görevden alınması söz konusu olmuştur.⁶⁸³

2014'te Somali'de Abdiweli Şeyh Ahmed yeni başbakan olarak atanmış ve Adalet Reformu Konferansı'nın düzenleyicilerinden ve Cumhurbaşkanı danışmanlarından olan Farah Şeyh Abdulkadir de Adalet Bakanı olarak atanarak adalet reformunda hızlı bir sürecin yaşanmasına yönelik adımlar atılmıştır. Nitekim her iki isim göreve geldikten sonra belirlenen hedeflere ulaşmak için hızlı hareket edilmiştir. Birkaç ay içinde, yeni bir Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun kurulmasına ilişkin yasa, parlamento tarafından oylamaya katılan 147 milletvekilinin 59 ret ve 9 çekimser oya karşılık 79 lehte oy ile yürürlüğe girmiştir. Ancak iki meclisli Somali parlamentosunda alt mecliste 275 koltuk, üst meclis olarak adlandırılan senatoda ise 56 koltuk bulunmaktadır.⁶⁸⁴ Parlamentoda yasa geçirebilmek için asgari yeter sayısı alt mecliste %50+1 olarak yani 138 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla adalet reformuna ilişkin yasa tartışmalı bir şekilde geçmiştir.⁶⁸⁵

Yapılan reform ve yeni yasa ile Somali Adalet Bakanlığı'na Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun dokuz üyesini seçme konusunda önemli yetkiler vermiştir. Ayrıca yasaya göre Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun yürütme ve yasama organlarından

⁶⁸² Qalinle ve Haji, loc.cit.

⁶⁸³ Abdrahman Hussein, Ismail Taxta, "Somali prime minister voted out by lawmakers", *Reuters*, 12.02.2013, <https://www.reuters.com/article/uk-somalia-politics/somali-prime-minister-voted-out-by-lawmakers-idUKBRE9B10ML20131202?edition-redirect=uk>, E.t. 21.11.2021.

⁶⁸⁴ "Somali Federal Parliament", <https://www.somalia.gov.so/parliament/>, E.t. 21.11.2021.

⁶⁸⁵ "Rebuilding Somalia's Broken ...", op.cit., s.13.

bağımsız olduğu kesin olarak belirtilmekle birlikte federal mahkemeler ve anayasa mahkemesi için işe alma, görevden alma ve idari prosedürleri belirleme dâhil olmak üzere yetkilerinin sınırlarını oluşturulmuştur. Ancak bu yasanın çıkartılmasıyla birlikte Somali’de farklı siyasi güçlerin hareketlenmesi söz konusu olmuştur. Zira yargı organının Dir klanına ait olması nedeniyle Adalet Bakanlığı’nın reform çabalarının kendilerini tehdit ettiğini düşünmüşlerdir. İlkahanaf ve mensubu olduğu Dir klanı üyeleri, yönetimdeki paylarının Cumhurbaşkanı Mahmud’un yakın müttefiki olan Adalet Bakanı’nın insafına bırakılacağını hissetmiştir.⁶⁸⁶

Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Eylül 2014’te Yargı Hizmetleri Komisyonu yasınının parlamento tarafından kabul edilmesinden iki ay sonra Başbakan Abdiweli Şeyh Ahmed Adalet Bakanı Farah Şeyh Abdulkadir’i görevden almıştır. Şey Abdulkadir’in yerine parlamento sözcüsü Muhammed Osman Jawari’nin müttefiki ve kıdemli bir politikacı olan Salim Aliyow Ibrow’u yeni Adalet Bakanı olarak atamıştır. Şey Abdulkadir’in Cumhurbaşkanı’na yakın olması nedeniyle ayrıcalıklı olduğu düşünülmekteydi. Ancak yaşanan değişim Somali siyasetinde ciddi bir etkiye neden olmuştur. Şey Abdulkadir, bu hareketin, reform gündemini baltalamak amacıyla farklı paydaşlar tarafından iyi koordine edilmiş bir kampanya olduğunu savunmuştur.⁶⁸⁷

2015’in başlarında Somali’de başbakanlık koltuğuna Omar Sharmarke’nin gelmesi ile Adalet Bakanı tekrar değişmiştir. Eski bir general ve Puntland’da İçişleri Bakanı olan Abdullahi Ahmed Jama İlkajir⁶⁸⁸, Sharmarke tarafından Adalet Bakanı olarak atanmıştır. Günümüze kadar gelinen süreçte Somali’de Adalet Bakanlığı Ahmed Jama’dan sonra üç kez değişmiştir. Bu bağlamda 2017’de Hassan Hussein Hajj, 2020’de Abdulkadir Muhammed Nur ve Aralık 2021’de kabinede yapılan değişiklikle Abdulkadir Muhammed Nur’un Savunma Bakanı olarak atanmasından sonra yerine Hasan Hüseyin Haji geçmiştir.⁶⁸⁹

⁶⁸⁶ Ibid, s.14.

⁶⁸⁷ Ibid.

⁶⁸⁸ “Somalia: Puntland’s new interior minister takes oath”, *Garowe Online*, 22.01.2009, https://web.archive.org/web/20090122224846/http://www.garoweonline.com/artman2/publish/Somalia_27/Somalia_Puntland_s_new_interior_minister_takes_oath.shtml, E.t. 22.11.2021.

⁶⁸⁹ Murat Özgür Güvendik, “Somali’nin Türkiye mezunu Adalet Bakanı Nur, Savunma Bakanı olarak atandı”, *Anadolu Ajansı*, 26.12.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalinin-turkiye-mezunu-adalet-bakani-nur-savunma-bakani-olarak-atandi/2458057>, E.t. 28.12.2021.

Somali'de tam çalış(a)mayan adalet sistemi, hem federal hükümetin hem de üye eyaletlerin yargı organlarının karşı karşıya olduğu birçok engeli hesaba katan sistemik bir revizyon gerektirmektedir. Somali'de iyi yönetim arayışını güçlendirmek için ek kaynaklar sağlayarak ve daha güçlü kapasite oluşturarak adalet sistemine öncelik vermelidir. Adalet sisteminin karşı karşıya olduğu birçok zorluk arasında, ülkenin tahmini 15 milyon insanının adalete erişimini zorlaştıran anayasal, yasal, sosyo-politik, yapısal ve mali konular yer almaktadır.⁶⁹⁰ Ancak Somali çıkarı için iş birliği yapmak ve teşkilatlanmak için federal ve eyalet düzeylerinde ilkeli ve kararlı liderlerin göreve gelmesi ile ülkede yeniden yapılandırma süreci zaman içinde düzelecektir.

7.2. Güvenlik

Somali'de her eyaletin kendi başkanı, parlamentosu olduğu gibi eyalette asayiş sağlayan kolluk kuvveti ve silahlı kuvvetleri bulunmaktadır. Genel olarak silahlı kuvvetler, istihbarat servisleri, polis gücü ve hapisane güçleri olmak üzere dört birimden oluşan güvenlik sağlayıcılar⁶⁹¹ bulunsada; gayri resmi olarak yerel ve bölgesel düzeyde derviş kuvvetleri, paramiliter ve kabile milisleri dâhil olmak üzere güvenlik güçleri de bulunmaktadır. Bu güvenlik güçleri arasındaki sınırlar net olmamakla birlikte birbirlerine karşı üstünlük durumu söz konusu değildir.

Bölge kontrolü açısından Somali Federal Hükümeti, Mogadişu'da yalnızca küçük bir bölgeyi kontrol ettiği 2010'dan bu yana büyük ilerleme kaydetmiştir. 2010'dan itibaren Somali'deki Afrika Birliği Misyonu'nun (AMISOM) desteğiyle, El-Şebab'ı güney-orta Somali'deki birçok şehir merkezinden uzaklaştırmıştır. Ancak Somali hükümetinin bu kazanımlarının uluslararası askeri desteğe bağlı ve "kırılgan" olması göz ardı edilmemelidir. Ayrıca El-Şebab'ın kontrolü altındaki bölgelerde kitlesel saldırılar gerçekleştirebilecek kapasitede olması da söz konusudur.

7.2.1. Somali Ulusal Ordusu

Somali Ulusal Ordusu'nun (ordu) resmi olarak nicel gücü kesin şekilde bilinmese yaklaşık olarak 25 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Somali Savunma

⁶⁹⁰ "The Expanding Access To Justice Program in Somalia (Eaj)", Justice Assessment Tool: 2020, Somalia Baseline Study, https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/AJATSomalia_Brief.pdf , E.t. 28.12.2021.

⁶⁹¹ "The Federal Republic of Somalia, Provisional Constitution", Article 126 (1), <https://www.refworld.org/pdfid/51b6d0c94.pdf> , E.t. 28.12.2021.

Bakanlığı'nın 2017'ye ait Operasyonel Hazırlık Değerlendirmesi, birçok ordu taburu resmi güçlerinin sadece üçte ikisinde faaliyet gösterdiğini ortaya çıkarmıştır.⁶⁹² Buna göre yaklaşık 25 bin askerin 9 bini savaşma kapasitesine sahiptir.⁶⁹³ Öte yandan aynı döneme ait bir medya raporuna göre orduda görev alan askerlerin gerçek sayısının 10 binden az olduğunu göstermektedir. BM Somali Uzmanlar Paneli'ne göre Şubat 2020'de 21.209 askerin Somali Savunma Bakanlığı insan kaynakları yönetim sistemine kayıtlı olduğunu göstermektedir.⁶⁹⁴ Ancak bu noktada Somali ordusunun nicel askeri kapasitesinden ziyade nitel unsurlarının değerlendirilmesi gerektiğini belirtmek gerekmektedir.

Somali ordusunda hayalet, yaşlı ve hasta askerlerin varlığının yanında eğitimsiz ve niteliksiz birimlerin varlığı orduyu etkileyen sorunların başında gelmektedir.⁶⁹⁵ Bunun yanı sıra Somali ordusunun yaklaşık %60-70'inin gerçek bir askeri kapasiteden teknik ekipman, ağır silahlar ve operasyonel kapasite eksikliği bağlamındaki yoksunluğu söz konusudur.⁶⁹⁶ Öte yandan ordunun düzenli birliklerden ziyade milis gruplarının bir araya gelmesi ile oluşması klanların ordudan daha önce gelmesini mümkün kılmaktadır.⁶⁹⁷ Bu noktada orduya doğrudan bağlılık yerine, klan temelli sadakatin yüksek olması farklı bir problemi ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla ordunun klanlar üstü vatani aidiyet ve sadakati pekiştirici bir unsur olarak görülmemesi askerlerin klanlarına orduya olan sadakatinden fazla olmasını gündeme getirmektedir.⁶⁹⁸ Son olarak ordu komuta kademesindeki askeri personele ödenemeyen maaşlar, düşük maaşlar ve yolsuzluk temel sorunlar arasında yer almaktadır.⁶⁹⁹

Somali ordusunun bu tür kapasite sorunları, El-Şebab ile mücadelede konusunda önemli bir etkiye sahiptir.⁷⁰⁰ Somali ordusu günümüzde BM, AB, Etiyopya, Türkiye, BAE,

⁶⁹² Paul D. Williams, "Building the Somali National Army: Anatomy of a failure, 2008–2018", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 43, No. 3, 2019, s.366.

⁶⁹³ International Peace Institute, "Transitioning to National Forces in Somalia: More Than an Exit for AMISOM", April 2019, s.8., https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2019/04/1904_Transitioning-in-Somalia.pdf, E.t. 28.12.2021.

⁶⁹⁴ UN Security Council, "Report of the Panel of Experts on Somalia, 2020". <https://www.undocs.org/en/S/2020/949>, E.t. 28.12.2021.

⁶⁹⁵ Vanda Felbab-Brown ve Fanar Haddad, "Hybrid Conflict, Hybrid Peace: How Militias and Paramilitary groups shape post-conflict transition", United Nations University, *Centre for Policy Research*, 2020, s.118. <https://i.unu.edu/media/cpr.unu.edu/post/3895/HybridConflictSomaliaWeb.pdf>, E.t. 28.12.2021.

⁶⁹⁶ Williams, op.cit., s.387.

⁶⁹⁷ Felbab Brown ve Haddad, op.cit., s.119.

⁶⁹⁸ Ibid.

⁶⁹⁹ Williams, op.cit., s.376-380.

⁷⁰⁰ Felbab Brown ve Haddad, op.cit., s.118-119.

İngiltere ve ABD askeri yardımlarını ve askeri personel eğitimleri konusunda desteğini almaktadır. Ancak yine de Somali ordusu eğitim ve donanım açısından tam anlamıyla kapasitesini geliştirebilmiş değildir. Somali ordusunun askeri yetenekler açısından kırılğan bir yapıda olması söz konusudur. Ayrıca Somali ordusuna yönelik durağan ve savunmacı eleştirilerinin yanı sıra El-Şebab'tan kurtarılan yeni bölgeleri elde tutma yeteneğinden uzak olduğu eleştirileri de yapılmaktadır.⁷⁰¹

Somali ordusuna bağlı olarak Türkiye tarafından eğitilen-donatılan Gorgor (Kartal) tugayı ve ABD tarafından eğitilen-donatılan Danab (Yıldırım) piyade tugayı bulunmaktadır. Bu bağlamda Gorgor tugayı hem Somali hem de Türkiye'de Türk askeri yardımı ile eğitilmiş Somali komando gücüdür. Eylül 2020 itibariyle, Gorgor tugayına ait 5 piyade taburundan oluşan yaklaşık 2.500 asker Somali'de bulunan TÜRKSOM üssünde ve Türkiye'de eğitilmiştir.⁷⁰² Öte yandan Danab tugayı ise ABD tarafından Somali ordusunun geri kalanından farklı bir konumda tutulan bir piyade taburudur. Bu tabur sürekli saldırı operasyonları yürütme kapasitesine sahip tek çok klanlı yapıda olan bir birim olarak ifade edilmektedir.⁷⁰³ Danab tugayında 945 asker bulunmaktadır.⁷⁰⁴

7.2.2. Milli İstihbarat ve Güvenlik Teşkilatı (NISA)

Resmi tahminlere göre 2020'de Milli İstihbarat ve Güvenlik Teşkilatı (NISA) personelinin toplam sayısı 3.200'dür.⁷⁰⁵ İstihbarat ve güvenlik olarak iki bölüme ayrılan NISA'nın istihbarat bölümünün başında Amniyat'ın eski başkanı Sakariye Ahmed Hersi

⁷⁰¹ AMISOM, "Report of the chairperson of the African Union Commission on the African Union-United Nations", 4th Joint Review of the African Union Mission in Somalia, 2018, s.4-5. <https://www.peaceau.org/uploads/report-to-psc-on-amisom-joint-review.27.6.2018.pdf> , E.t. 28.12.2021. UN Security Council, the Secretary-General addressed to the President of the Security Council, Enclosure II, Report of the Chairperson of the African Union Commission on the fifth African Union-United Nations joint review of the African Union Mission in Somalia, 2019, s.12., Felbab Brown ve Haddad, op.cit., s. 119.

⁷⁰² Lokman İlhan and Zuhal Demirci, "1 of 3 Somalian troops to be trained by Turkey: Envoy", AA, 04.08.2020, <https://www.aa.com.tr/en/africa/1-of-3-somalian-troops-to-be-trained-by-turkey-envoy/1931275> , Mohammed Dhaysane, "Somali commandos trained by Turkey back home", AA, 09.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/somali-commandos-trained-by-turkey-back-home/2169184> E.t. 28.12.2021.

⁷⁰³ Williams, op.cit., s.373.

⁷⁰⁴ US DoD, "East Africa Counterterrorism Operation, Lead Inspector General Report to the United States Congress", 2020, s.20-21. <https://media.defense.gov/2020/Dec/04/2002546287/-1/-/1/1/LEAD%20IG%20EAST%20AFRICA%20AND%20NORTH%20AND%20WEST%20AFRICA%20COUNTERTERRORISM%20OPERATIONS.PDF> , E.t. 28.12.2021.

⁷⁰⁵ Mohamed Haji Ingiriis, Insurgency and international extraversion in Somalia: the National Intelligence and Security Agency (NISA) and Al-Shabaab's Amniyat, African Security Review, Vol. 29, No. 2, 2020.ss.133-143.

bulunmaktadır.⁷⁰⁶ Fahad Yasin Huseyin'in başkanı olduğu NISA'nın Türkiye ve Katar ile güçlü ilişkilerinin olduğu da bazı kaynaklarda ifade edilmektedir.⁷⁰⁷ Güvenlik bölümü, NISA'nın eş-Şebab'a yönelik operasyonlarının çoğunu, iki birimi Alpha Group ve Bravo Group ile Danab (Yıldırım), Waran (Mızrak) ve Gaashaan (Kalkan) özel birimlerine başvurarak yürütmektedir.⁷⁰⁸

NISA, Mogadişu, Benadir Bölgesi, Güney Batı Eyaleti, Hirshabelle ve Galmudug'da bulunmaktadır. Dolayısıyla NISA, Puntland ve Somaliland'da faaliyet göstermemektedir.⁷⁰⁹ NISA'nın günümüzde etkisi olmasını engelleyen sızma, dış istihbarat servislerine bağımlılık, iç bölünmeler, siyasallaşma ve hukuk dışı faaliyetler gibi bazı faktörler bulunmaktadır. Bu kapsamda El-Şebab'ın NISA'nın içine sızması teşkilatta güvenlik zafiyetlerinin yaşanmasını ve bilgi güvenliğinin korunamamasını beraberinde getirmektedir. Öte yandan Batılı istihbarat servisleri başta olmak üzere ülkede Türkiye ve Körfez ülkelerinin faaliyetleri NISA'nın dışa bağımlılığını artırmaktadır. Bunun yanı sıra Körfez ülkeleri arasındaki rekabetin Somali üzerindeki mücadelesi NISA bağlamında kendisini göstermektedir. Nitekim NISA personellerinin Katar ve BAE etkisindeki personeller olarak ayrışması söz konusu olmuştur. Temelde ulusal güvenliğe yönelik tehditlere karşı istihbarat faaliyetleri izlemesi gereken NISA, El-Şebab'ın faaliyetlerini izlemenin yanı sıra Somali'deki muhalefetin faaliyetlerini izlemek ve muhalefeti zayıflatmak için de kullanılarak zaman zaman siyasallaştırılmaktadır.⁷¹⁰ Bununla birlikte özellikle 2021'de Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili yaşanan sorun kapsamında bir NISA çalışanı Ikran Tahlil'in ortadan kaybolması ve bunun son dönemde ülkedeki siyasi süreç ile bağdaştırılarak yasa dışı faaliyet olarak adlandırılması kurumun itibarını zedelemiştir.⁷¹¹

⁷⁰⁶ Ibid., s.138.

⁷⁰⁷ "Gorgor militia: Turkey and Qatar's card to control Somalia", <https://www.thereference-paris.com/15300>, E.t. 28.12.2021.

⁷⁰⁸ Ingiriis, op.cit., s.133.

⁷⁰⁹ UNSOM and OHCHR, "Protection of Civilians Report, Building the Foundation for Peace, Security and Human Rights in Somalia", 2020, s.23.

https://www.ohchr.org/Documents/Countries/SO/UNSOM_protection_of_civilians_2020.pdf, E.t. 28.12.2021.

⁷¹⁰ Ingiriis, op.cit., s.133-139.

⁷¹¹ "A Somali lawmaker working to conceal NISA involvement in Ikran Tahlil's disappearance", *Horn Observer*, 12.09.2021, <https://hornobserver.com/articles/1302/A-Somali-lawmaker-working-to-conceal-NISA-involvement-in-Ikran-Tahlils-disappearance>, E.t. 28.12.2021.

7.2.3. Somali Polis Gücü

Somali’de ülke genelinde tam anlamıyla bir devlet kontrolü olmadığından her ne kadar AMISOM ve ordu gibi askeri aktörler birincil güvenlik sağlayıcıları olsa da 2012 geçici anayasası, federal polisin ülkede kolluk kuvvetleri ve asayişten sorumlu olan İç Güvenlik Bakanlığı aracılığıyla sivil gözetim tarafından yönetilmesini zorunlu kılmaktadır.⁷¹² Somali’de güvenlik mimarisinin yeniden yapılandırılmasına yönelik ülkenin güvenlik ve asayiş hizmetlerinde reform yapma taahhüdü, Mayıs 2017’de Londra’da uluslararası olarak onaylanmıştır. Bu bağlamda Somali ulusal güvenlik mimarisi, yeni Somali Polis Gücü, federal polis ve eyalet polisi olmak üzere toplam 32 bin personelden oluşacaktır.⁷¹³ Ayrıca oluşturulan yeni güvenlik mimarisine Sahil Güvenlik ve Derviş’in de dâhil edilmesi söz konusu olmuştur.

Günümüzde Somali'nin anayasası kapsamında tanınmayan devlet düzeyindeki Dervişlerin ordu ve polis gücüne entegre edilmesi söz konusudur.⁷¹⁴ Dervişlerin Somali polis gücüne dâhil edilmesiyle polis gücü sayısının 56 bine kadar çıkması beklenmektedir. Ancak beklentilerin yanı sıra gerçeklere bakıldığında bu durum aslını şu an için yansıtamamıştır. 2020’de Dervişler de dâhil olmak üzere Somali polis gücünün toplam 8 bin kişiden oluştuğu tahmin edilmektedir.⁷¹⁵ Öte yandan 2019 BM Somali Ülke Raporu’na göre Somali’de yeni polislik modeli kapsamında Jubaland’da 550, Güney-batı eyaletinde 850, Hirshabelle’de 400 ve Puntland’da 3.500 polis memurunun bulunması öngörülmüştür.⁷¹⁶

Somali’de devletin yeniden yapılandırılmasında güvenlik mimarisinde, polis gücü içinde Derviş biriminin yeniden oluşturulması söz konusu olmuştur. Bu kapsamda federal polis gücüne bağlı olan Derviş birimleri, sınır polisliği yapmak, hükümet altyapılarını ve personelini korumak ve afet durumunda yardım sağlamakla görevli birimler olarak

⁷¹² USDOS, “Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Somalia”, 2021, s.1. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/03/SOMALIA-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> , E.t. 28.12.2021.

⁷¹³ London Somalia Conference, Security Pact, 11 May 2017, s.5-6. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/613720/london-somalia-conference-2017-security-pact.pdf , E.t. 28.12.2021.

⁷¹⁴ Felbab Brown ve Haddad, op.cit., s.122.

⁷¹⁵ Ibid., s.139.

⁷¹⁶ UN Somalia, “Country Results Report 2019”, June 2020, s.19. <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-06/UN-Country-Results-Report-2019.pdf> , E.t. 28.12.2021.

bulunmaktadır. Ayrıca devlet polisi Derviş birimleri ise terörizm ve silahlı isyanlar ile mücadele konusunda görevli birimler olarak yer almaktadır.⁷¹⁷

UNSOM'a göre Somali polis gücünün varlığı Mogadişu ve Benadir Bölgesi'nde etkiliyken; Hirshabelle, Galmudug, Güney Batı Eyaleti ve Jubaland'da nispeten düşük kalmaktadır.⁷¹⁸ Bu noktada Mogadişu'nun başkent olması ve 2018'de başkent güvenliğinin istihbarattan Somali polis gücüne devredilmesi öne çıkmaktadır. Bu süreç öncesinde ise Somali polis gücünün yetkileri polis karakolları ve hükümet binalarının korunması konularıyla sınırlı kalmıştı.⁷¹⁹ Öte yandan Somali polis memurları genel olarak genç erkeklerden oluşmakla birlikte polis teşkilatı içinde yaklaşık 750 kadın polis memuru da yer almaktadır.⁷²⁰

Somali polis güçleri kendi içinde Derviş, Birmad Güçleri, Haramcad Güçleri, Acil Müdahale Ekibi, Bomba İmha Birimi, Vergi Koruma Birimi, Diplomat Muhafızlar, Kriminal Soruşturma Birimi ve Sahil Güvenlik Birimi olmak üzere çeşitli birimlerden oluşmaktadır.⁷²¹ Somali'de her eyaletin kendine ait olan milis grupları ve paramiliter grupların yanı sıra Derviş grupları Somali polis gücüne devretme konusunda isteksiz davranabilmektedir. Zira eyaletlerin kendi güvenlik güçleri üzerinde kontrol sahibi olmalarına alışkın olmaları söz konusudur. Nitekim polis güçlerinin devletin tekelinde toplanacak olmasıyla eyaletlerin güç kaybedecek olacağına yönelik düşünceler

⁷¹⁷ Ibid.

⁷¹⁸ UNSOM and OHCHR, "Protection of Civilians Report, Building the Foundation for Peace", Security and Human Rights in Somalia, 1 January 2017 – 31 December 2019, 2020, s.20. https://www.ohchr.org/Documents/Countries/SO/UNSOM_protection_of_civilians_2020.pdf , E.t. 28.12.2021.

⁷¹⁹ Ibid, s.23-24.

⁷²⁰ Sahro Ahmed Koshin and Mahad Ade Botan, "Assessment Study On Female Police Officers In Police Forces In Somalia", *Somali Institute for Development and Research Analysis Institute*, 2017, s.16., https://sidrainstitute.org/wp-content/uploads/2018/04/Somali_Female_Police_Study.pdf , E.t.30.01.2021.

⁷²¹ "Parliament approves security architecture with few amends", *Goobjoog News*, 2017, <https://goobjoog.com/english/parliament-approves-security-architecture-amends/>; "Somali police detain, confiscate equipment and intimidate journalists at gunpoint in Mogadishu", *Horn Observer*, 2021, <https://hornobserver.com/articles/713/Somali-police-detain-confiscate-equipment-and-intimidate-journalists-at-gunpoint-in-Mogadishu>; "Turkey under pressure to stop funding troops involved in Somalia violence", *Garowe Online*, 2020, <https://www.garoweonline.com/en/news/somalia/turkey-under-pressure-to-stop-funding-troops-involved-in-somalia-violence>; "Parliament approves security architecture with few amends", *Goobjoog News*, 2017, <https://goobjoog.com/english/parliament-approves-security-architecture-amends/>; Felbab-Brown ve Haddad, op.cit., s.122-123.; Michael Rubin, "It's Time for a U.S. Navy Port Call in Somaliland", 2020, https://www.realcleardefense.com/articles/2020/07/31/its_time_for_a_us_navy_port_call_in_somaliland_115510.html , E.t.30.01.2021.

Mogadişu'nun merkezi gücünü artıracak olsa da eyaletlerin Mogadişu'ya karşı kendilerini korumaları söz konusu olmaktadır.⁷²²

7.3. Ekonomi

El-Şebab'ın güney ve orta Somali'yi, on farklı gelir toplama bölgesine ayıran çeşitlendirilmiş bir “vergilendirme” sistemi uygulaması söz konusudur. On bölgenin her birinde toplanan gelirlerin El-Şebab kontrolündeki Jilib kasabası yakınlarındaki Aşağı Juba bölgesindeki merkezi bir konuma aktarılmaktadır.⁷²³ On bölgeye ayrılan yapıya yönelik oluşturulan yürütme konseyinin Grafik-9'da görüldüğü üzere dağılımına bakıldığında El-Şebab'ın Somali'deki dört büyük klanla eşit davranma konusunda çaba göstermediği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca El-Şebab, devlet-toplum ilişkilerini yeniden yapılandırmak yerine klan siyaseti izlemeyi tercih etmektedir. Özellikle 2009'dan sonra klan milislerinin kendisine karşı direnişiyi karşıladıktan sonra El-Şebab, klan liderlerinden bağlılık sözü almaya başlamıştır. Dolayısıyla El-Şebab yerel toplumu yönetebilmek ve kontrol edebilmek için klan liderlerini kullanmaya çalışmaktadır.

Grafik-9: Yürütme Konseyinin 10 Üyesinden Oluşan Klanlar

⁷²² Felbab-Brown ve Haddad, loc.cit.

⁷²³ UN Security Council, “Report of the Panel of Experts on Somalia”, Ibid.

Bununla birlikte El-Şebab, zekât ve finans ofisleri olmak üzere halktan vergi toplayan iki ana departmana sahiptir. Bu bağlamda zekât ofisi, hayvancılık ve çiftlik ürünleri gibi parasal olmayan vergileri toplamakla görevliyken; finans ofisi, tüm parasal vergileri toplamaktadır.⁷²⁴

Tablo-26: El-Şebab Vergilendirme Sistemi

Vergi Kalemi	Vergi Oranı / Bedeli
Çiftlik üretimi	%10
Ağır hizmet traktörlerinin işletme ruhsatı	750 \$
Su kuyusu sondaj kulesi kaydı	3000 \$
Toyota mini Van kayıt ücreti	200 \$
Kişisel araba kayıt ücreti	200 \$
Pazara bir deve getirme ücreti	5 \$
Pazara bir inek getirme ücreti	3 \$

Kaynak: The AS Finance System, Hiraal Institute, 2018, <https://hiraalinstitute.org/wp-content/uploads/2018/07/AS-Finance-System.pdf>

Klan önde gelenlerinin yardımıyla toplanan zekat geleneksel olarak Ramazan ayı olan toplama sezonunda faaliyete geçirilir. Başlangıç oranı, sahip olunan her 25 deveden biri ve her 40 keçiden bir keçidir. Toplama, El-Şebab'ın kontrol etmediği bölgeler de dâhil olmak üzere, güney ve orta Somali'deki tüm bölgelerde tek tip olarak yapılmaktadır. Toplanan vergilere karşılık olarak El-Şebab “mükellefe” makbuz vermektedir. Ancak bu makbuzun kaybolması durumunda gelecek sene yeniden vergi ödemek gerekmektedir. Bu uygulama ile El-Şebab, bir önceki sene kontrol ettiği topraklardan uzakta yaşayan toplumun zekât ödemesinden kaçmamasını amaçlamaktadır.⁷²⁵

Finans ofisi ise, bir işletmenin parasal değerinin %2,5'i olarak belirlenen maddi zekat da dâhil olmak üzere tüm parasal vergileri kârdan önce tahsil etmektedir. Dolayısıyla işletmesinde 1000 \$ değerinde malı olan bir tüccarın 25 \$ “vergi” ödemesi anlamına gelmektedir.⁷²⁶ El-Şebab'a uzak olan bölgelerde ödeme yapmak istemeyenlerden zorla bu “vergi”nin alınması söz konusudur. Bununla birlikte yine de ödeme yapmayan ve yapmayı reddeden kişiler, El-Şebab'ın istihbarat örgütü olan Amniyaat'ın hedefi haline gelmektedir. El-Şebab denetçilerinin makbuz seri numaralarını sorgulayarak yaptığı kontroller sonucunda toplanan para ile eşleştirmeler yapılmaktadır. Her kasabanın çevrelendiği kontrol noktalarında gerçekleşen bu işlem sırasında denetçiye paranın ve

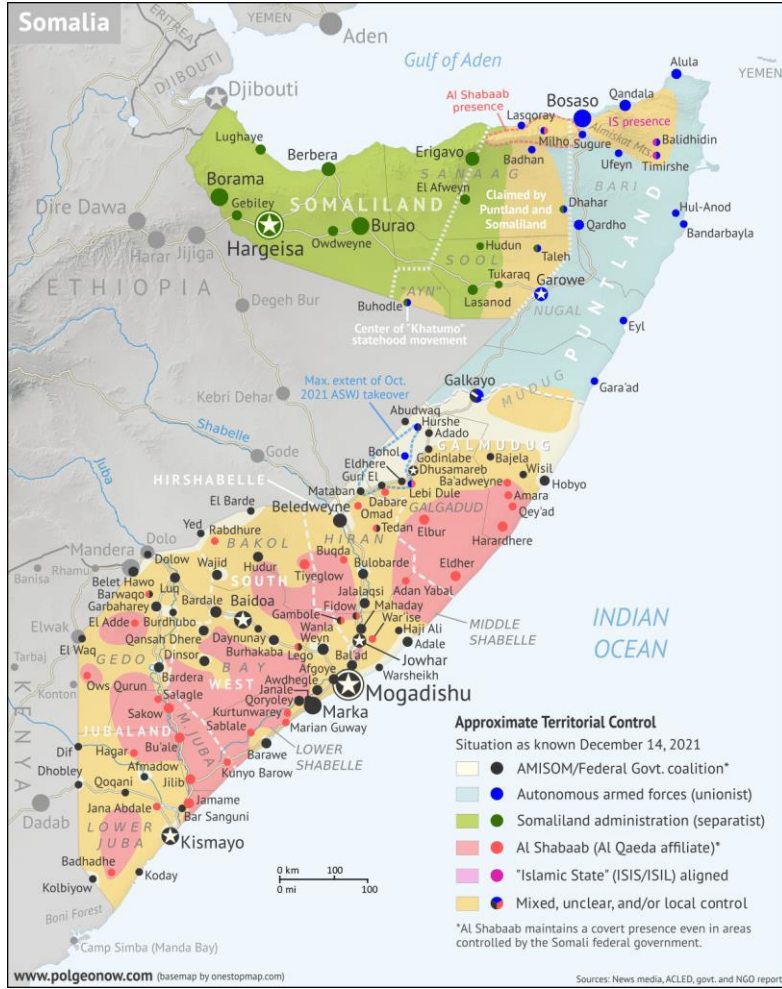
⁷²⁴ “The AS Finance System”, Hiraal Institute, 2018, s.1. <https://hiraalinstitute.org/wp-content/uploads/2018/07/AS-Finance-System.pdf>, E.t.30.01.2021.

⁷²⁵ Ibid.

⁷²⁶ Ibid., s.2.

makbuzların teslim edilmesinden sonra parayı teslim eden kişiye bir mektup verilmektedir. Paranın yatırıldığı banka, parayı yatıran kişiye denetçiye verilmek üzere fiş vermektedir. Denetimin bu şekilde sağlandığı sistemde her iki ayda bir parayı toplayan kişiler değiştirilerek bir aylık izne gönderilmekte ve tekrar göreve atanmaktadır.⁷²⁷

Harita-19: Somali Kontrol Bölgeleri (Aralık 2021)

Kaynak: Somalia Control Map & Timeline - December 2021,
<https://www.polgeonow.com/search/label/al%20shabaab>

Öte yandan El-Şebab'ın kontrol noktalarını vergilendirmesi, kargo taşımacılığı yapan araçlardan vergi alması, ticari şantaj, büyük limanlarda ithalat vergisi, emlak vergisi, hayvancılık, tarımsal ürünler ve sulama vergileri adı altında para toplayarak gelir elde

⁷²⁷ Ibid., s.3.

etmektedir.⁷²⁸ Ayrıca Infaaq⁷²⁹ adı verilen ve El-Şebab'ın yerel yönetimlerinin nakit sıkıntısı olduğunda acil durum fonu toplamak için kullanılan sistem bulunmaktadır. Ancak ordudaki üst düzey komutanlar da dâhil olmak üzere hükümet yetkililerinden El-Şebab tarafından suikast hedefi haline gelmemek için maaşlarının bir kısmını El-Şebab'a bırakmakta/vergi ödemektedir.⁷³⁰ Devlet olmayıp devlet gibi hareket eden El-Şebab'ın vergi toplaması Somali'de devletin yeniden yapılandırılması konusunda en büyük risklerden birini oluşturmaktadır. Zira El-Şebab'ın yıllık operasyonel harcamasının yıllık yaklaşık 21 milyon \$ olması, askeri ve lojistik destek birimlerine 16,5 milyon \$ tahsis edilmesi ve istihbarat örgütü Amniyaat'a 4,9 milyon \$ tahsis edilmesi söz konusudur.⁷³¹

Kısacası Somali'de yeniden yapılandırılma bağlamında ekonomi daha çok El-Şebab'ın yol açtığı yozlaşma üzerinden değerlendirilmektedir. Devlet otoritesinin tamamen karşısında yer alan örgüt Somali'de devlet-toplum ilişkilerini belki de en çok etkileyen unsurdur. Ancak bu etki özellikle devlete yönelik olumsuz yansımalar barındırmaktadır. Hâlihazırda 46 ülkenin yer aldığı en az gelişmiş ülkeler listesinde yer alan Somali'nin⁷³² bu durumdan kurtulabilmesi, kalkınmanın hızlıca sağlanması, toplumun refahının artması için El-Şebab'ın etkisinin net bir şekilde kısıtlanmasını sağlamalıdır. Ancak bu durum uzun yıllar istikrarsızlık yaşayan Somali'de dışarıdan tetiklemeye açık olan El-Şebab'ın ülkeyi ve Afrika Boynuzu'nu tekrar ciddi derecede istikrarsızlaştırma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle Somali'de devletin yeniden yapılandırılmasında toplumun El-Şebab'a desteğinin kesilmesinin yanı sıra uluslararası kamuoyunun da El-Şebab karşısında net pozisyon alması da gerekmektedir.

7.4. Somaliland Meselesi

Somali'de 1991'de iç savaş sürerken bağımsızlığını ilan eden Somaliland, sömürgecilik döneminde İngiliz kolonyal bölgesinde olması nedeniyle kendisini Somali'deki diğer bölgelerden farklı görmektedir. Dolayısıyla Somaliland, kendisinin farklı bir yapıda

⁷²⁸ Ibid, s.1-2.; A Losing Game, Countering Al-Shabaab Financial System, October 2020, s.2., <https://hiraalinstitute.org/wp-content/uploads/2020/10/A-Losing-Game.pdf>, E.t. 30.01.2021.

⁷²⁹ Taming the Clans: Al-Shabab's Clan Politics, Hiraal Institute, 2018, s.3., <https://hiraalinstitute.org/wp-content/uploads/2018/05/AS-Clan-Politics.pdf>, E.t. 30.01.2021.

⁷³⁰ A Losing Game..., op.cit., s.6-7.

⁷³¹ UN Security Council, Report of the Panel of Experts on Somalia, 2020, <https://www.undocs.org/en/S/2020/949>, E.t. 30.01.2021.

⁷³² United Nations, "Committee for Development Policy, List of Least Developed Countries (as of 24 November 2021)", https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf, E.t.30.01.2021.

olduğunu ifade ederek Somali'den ayrılmak istediğini her fırsatta ifade etmektedir. Zira geleneksel ve modern yönetim biçimlerini hibrid bir şekilde birleştiren ve Somali'nin diğer bölgelerine kıyasla daha istikrarlı bir yapıda olması, kurumsal açıdan daha iyi bir yönetim izlenebilmesi ve demokratikleşme konusunda daha fazla dikkat çekmesi Somaliland'ı diğer bölgelerden farklılaştırmaktadır.

Dir kabilesinin etkin olduğu Somaliland'da ayrıca Isaaq kabilesi çatısı altında Gadabursi, Issa ve Cise; ve Darood kabilesi çatısı altında Dhulbahante ve Warsangeli kabilelerinin üyeleri ve Gaboye gibi diğer azınlık kabileleri yaşamaktadır.⁷³³ Ancak daha önce de belirtildiği üzere bazı kabilelerin soy kütüklerinde Isaaq kabilesi, büyüklükleri ve siyasi ağırlıkları göz önüne alındığında kendi başlarına bir kabile oluşturmalarına rağmen Dir'e dâhil edilmektedir. Isaaq klanı içinde Habar Awal, Habar Jeclo ve Garhajis kabileleri bulunmaktadır. Aynı zamanda Garhajis kabilesi Habar Yonis and Ciidagalle kabilelerini de içinde bulundurmaktadır.

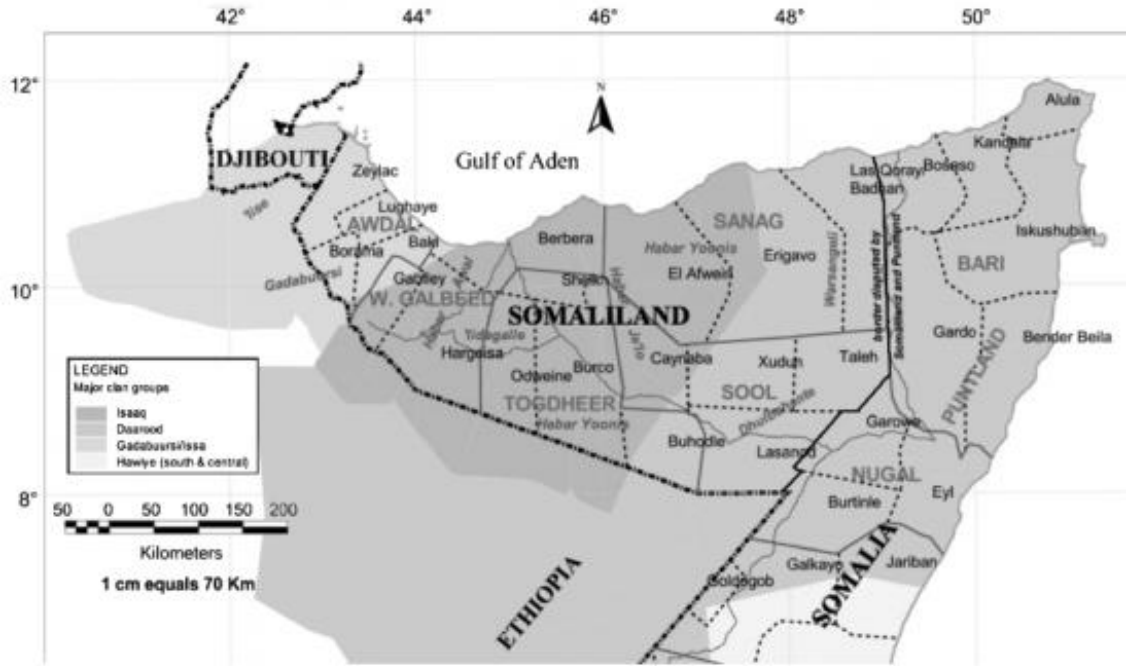
Somaliland'ın gökkuşağı ittifakı olarak adlandırılan Habar Jeclo-Habar Awal siyasi ittifakı tarafından günümüzde yönetilmesi söz konusudur. Somaliland aynı zamanda klanlar ve kabileler arası rekabetin yaşandığı bir bölgedir. Nitekim Somaliland'da yönetimde bulunan ittifakın üyelerine karşın üçüncü ana klan grubunu oluşturan Garhajis iktidarın karşısında yer almaktadır. Somaliland'da “gökkuşağı ittifakı” olarak adlandırılan Habar Jeclo-Habar Awal arasındaki siyasi ittifak hâkim konumdadır.

Öte yandan Somaliland'ın uluslararası tanınma konusunda ciddi girişimleri olsa da bu girişimler sonuçsuz kalmaktadır.⁷³⁴ Bu bağlamda 1 Temmuz 2020'de Tayvan, Somaliland ile karşılıklı olarak diplomatik misyon açma durumları söz konusu olurken; Türkiye, Danimarka, Etiyopya, Kenya ve Cibuti'nin Hargeisa'da konsolosluklarının bulunması söz konusudur. Ayrıca İspanyol donanması Somaliland sahil güvenlik kuvvetleriyle tatbikatlar yapmış ve BAE, Berbera'da bir üs kiralamıştır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, adı geçen ülkelerin hiçbiri Somaliland'ın istemiş olduğu bağımsızlığın resmi olarak tanınması konusunda bir adım atmamaktadır.

⁷³³ Academy for Peace and Development, “The Search for Peace, Somali Programme, Peace in Somaliland: An Indigenous Approach to State-Building”, 2008, s.11. https://www.interpeace.org/wp-content/uploads/2008/04/2008_SomS_Interpeace_APD_Statebuilding_EN.pdf , E.t.30.01.2021.

⁷³⁴ Recognition of Somaliland – claiming our rightful place within the community of nations, <https://recognition.somalilandgov.com/> , E.t.30.01.2021.

Harita-20: Somaliland Klan/Kabile Haritası

Kaynak: Michael Walls, Clans: Northern Regions, Food Security Analysis Unit (Somalia), Nairobi, 2005.

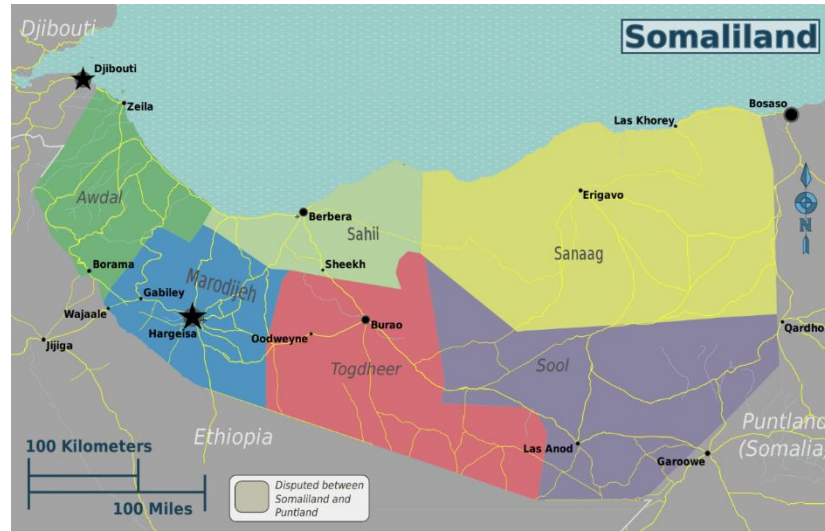
Somaliland’da yasal mahkemeler, şeriat mahkemeleri ve Xeer olmak üzere üç adalet sistemi bulunmaktadır. Somaliland’da adalet sisteminin, Mogadişu’daki merkezi hükümetin kontrolünde olan bölgelerdeki sisteme benzer şekilde işlemesi ve hem Xeer (töre) hem de Şer’i hukuk ile uygulanması söz konusudur. Bölgedeki üç adalet sistemi Somaliland Anayasası tarafından tanınmakla birlikte birbirlerini tamamlayıcı olarak görülmektedir. Somaliland toplumu, yüksek avukatlık ücretlerinden kaçınmak ve zaman zaman yolsuzlukla suçlanan yasal mahkemeler tarafından anlaşmazlığın çözümü için haftalarca beklemek yerine, birkaç gün içinde hızlı çözüm bulmak için genellikle şeriat mahkemelerini ya da Xeer’i tercih etmektelerdir.⁷³⁵ Somaliland adalet sisteminde kentsel bölgelerde adalete erişimin artmakta; kırsal alanlarda halen eksikliklerin olması söz konusudur.⁷³⁶

⁷³⁵ Expanding Access to Justice Program, “The Shari’ah in Somalia”, USAID, Mart 2020, s. 28. <https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1860/Shariah-in-Somalia.pdf> , E.t.31.01.2021.

⁷³⁶ Saferworld and SONSAF, “Building a peaceful, just and inclusive Somaliland: SDG16+ priorities for action”, Briefing, 2018, <https://www.saferworld.org.uk/downloads/building-a-peaceful-just-and-inclusive-somaliland-sdg16-plus---priorities-for-action.pdf> , E.t.31.01.2021.

Somaliland’da yönetişime bakıldığında bölgenin yönetim yapısının, Somali'nin diğer bölgelerine kıyasla oldukça gelişmiş olması söz konusudur.⁷³⁷ Somaliland’ın kendine ait bir anayasası, devlet başkanı, parlamentosu, bölge ve ilçe başkanlarının yanı sıra bölge, ilçe ve köy konseyleri bulunmaktadır. Somaliland Eyalet Anayasası, 150 yerel klan ve siyasi oluşum üyesinden oluşan bir "kurucu meclis" tarafından hazırlanmış olup 31 Mayıs 2001'de referandumla onaylanmıştır. Somaliland başkanı ise, 2017’de doğrudan genel seçim yoluyla 5 yıllığına yüzde 55 oyla göreve seçilen ve eskiden Somali Ulusal Hareketi üyesi olan asker kökenli Musa Bihi Abdi'dir.⁷³⁸ Somaliland parlamentosu ise modern-geleneksel kurum yapısının bir örneği olarak bulunmaktadır. Nitekim Somaliland parlamentosunda seçimlerle göreve gelen ve ana yasama organı olan 82 üyeli Temsilciler Meclisi ve bölgede çeşitli topluluklar tarafından dolaylı olarak seçilen “Guurti”⁷³⁹ olarak adlandırılan 82 üyeli İhtiyarlar Meclisi bulunmaktadır.⁷⁴⁰

Harita-21: Somaliland Siyasi Haritası

Kaynak: Somaliland Regions Map,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Somaliland_regions_map.png , E.t. 25.01.2022.

⁷³⁷ Mohamed Farah Hersi, “State fragility in Somaliland and Somalia: A contrast in peace and state building”, Ağustos 2018, https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2018/08/Somaliland-and-Somalia_online.pdf , E.t.31.01.2021.

⁷³⁸ “Somaliland, Somaliland Law - Somaliland Constitution”, 2005, http://www.somalilandlaw.com/body_somaliland_constitution.htm , E.t.31.01.2021.

⁷³⁹Guurti’de bulunanların en az 45 yaşında olmaları, iyi bir din bilgisine sahip olmaları ve gelenekler konusunda bilgili olmaları gerekmektedir. Kökeni 1980’e kadar uzanan Guurti, bölgede barış yapma ve geleneksel çatışma çözümlerini üstlenen bir kurum olarak bulunmaktadır. Bkz. Somaliland Eyalet Anayasası, 59. Madde, http://www.somalilandlaw.com/body_somaliland_constitution.htm , E.t.31.01.2021.

⁷⁴⁰ “Somaliland, Somaliland Law ...”, loc.cit.

Somaliland’da bulunan Adwal, Marodijeh, Togdheer, Sool, Sanaag ve Sahil (Woqooyi Galbeed) şehirlerinin başkanları hükümet tarafından atanmakta ve ilçelerdeki merkezi yönetim birimleri Somaliland hükümetinin temsilcileri olarak hareket etmektedir.⁷⁴¹

Öte yandan güvenlik konusunda ise Somaliland hükümeti, kontrol ettiği topraklarının çoğu üzerinde tutarlı bir kontrol uygulamaktadır. Sınırlı kaynaklara rağmen özellikle El-Şebab’ın Somaliland’da kalıcı bir varlık oluşturamaması söz konusudur. El-Şebab’ın “istihbarat kurumu” olan Amniyat, Somali genelinde kendi muhbir ağlarını kullanırken⁷⁴²; Somaliland, terör kaynaklı güvenlik sorunlarına ve potansiyel tecavüzlere karşı ordusuna, Ulusal İstihbarat Servisi’ne (NIS), insan istihbaratına, yerel toplumla yakın ilişkilere güvenmektedir.⁷⁴³ Bu bağlamda Somaliland’da NIS, polis ve ordu istihbarat memurlarının oluşturduğu resmi ağların ve yerelden alınan gayri resmi istihbarat ağlarının birleşimi Somaliland’ın güvenliği konusunda önemli role sahiptir.

Somaliland bütçesinin üçte birini savunma ve güvenliğe harcamaktadır.⁷⁴⁴ Somaliland’ın NIS’i, yerel topluluklarda yerleşik ordu ve polis kuvvetleri istihbarat görevlilerini içeren resmi ve gayri resmi istihbarat ağlarından oluşmaktadır. Öte yandan Birleşik Krallık’ta eğitim alan ve 6 bin kişiden oluşan Somaliland polisi, Somaliland’da bulunan yabancı örgütleri ve personellerini korumakla görevli özel polis birimi ve terörle mücadele operasyonlarına ilişkin oluşturulan hızlı müdahale birimlerinden oluşmaktadır. Hava kuvvetleri bulunmayan Somaliland’da yaklaşık 10 bin civarında askerden oluşan kara ve deniz kuvvetlerini içeren Somaliland Ulusal Silahlı Kuvvetleri bulunmaktadır. Somaliland Ulusal Silahlı Kuvvetleri Birleşik Krallık, AB ve BAE’den askeri eğitim ve yardımlar almaktadır.⁷⁴⁵

⁷⁴¹ “Somalia Actors”, op.cit., s.111.

⁷⁴² Ingiriis, loc.cit.

⁷⁴³ Michael Horton, “How Somaliland Combats al-Shabaab, Combating Terrorism Center”, *CTC Sentinel*, Vol. 12, No. 10, 2019, s.22. <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2019/11/CTC-SENTINEL-102019.pdf>, E.t.31.01.2021.

⁷⁴⁴ Michael Rubin, “Somaliland – Key to Winning America's Longest War”, https://www.realcleardefense.com/articles/2019/03/07/somaliland_key_to_winning_americas_longest_war_114238.html, E.t.31.01.2021.

⁷⁴⁵ Horton, loc.cit.; Rubin, loc.cit.; UN SEMG, 7 November 2018, the Chair of the Security Council Committee pursuant to resolutions 751 (1992) and 1907 (2009) concerning Somalia and Eritrea addressed to the President of the Security Council, 2018, s. 17-18. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2018_1002.pdf, E.t.31.01.2021.

Özellikle Birleşik Krallık ve AB'den alınan yardım ve destekler Somaliland Sahil Güvenlik birimleri açısından önemlidir. Zira 850 km uzunluğunda sahil şeridinde sahip olan Somaliland'da⁷⁴⁶ kıyı şeridi boyunca çeşitli noktalara gözlem noktaları kurulmuştur. Ancak sınırlı kaynağı bulunan Somaliland, bu kıyı şeridini kısıtlı şekilde aktif olarak izleyebilmektedir. Dolayısıyla bu eksikliği giderebilmek için istihbarat kurumlarını güçlendirmeye yönelik Somaliland, yerel bölge toplumlarından “kıyı şeridi gözlemcileri” olarak destek almaktadır.⁷⁴⁷

Somaliland hükümeti için yerel topluluk liderleri ve gayri resmi istihbarat oldukça önemlidir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1992'de aldığı 733 sayılı karar uyarınca uygulanan ve 2013'te kısmen kaldırılan silah ambargosu⁷⁴⁸ nedeniyle, uluslararası alanda tanınmayan Somaliland'ın silah satın almasına izin verilmemektedir. Bu nedenle Somaliland ordusu ve polis gücü özellikle savunma alanında ve iletişim için kritik ekipmanlardan yoksundur. Ayrıca Somaliland polisi ve ordusuna askere alınanların kendi kişisel silahlarını tedarik etmeleri veya askere gitmeden önce bir tane satın almaları gerekmektedir. Bu durum Somaliland'da diğer bölgelere kıyasla güçlü görülen kurumsal yapının görece sarsılmasına neden olabilmektedir.⁷⁴⁹ Zira devlet kontrolünün dışında silahlanmanın güvenlik sorunlarına yol açabilmesi söz konusu olabilecektir. Ancak bundan ziyade güçlü bir devlet olabilmenin temel koşullarından biri olan kendine dayanma (self-help)⁷⁵⁰ prensibi sağlanamayacaktır. Dolayısıyla toplumun devlete güveninin sağlanması konusunda çeşitli problemlerin ortaya çıkması söz konusu olabilecektir.

8. RİSKLER VE FIRSATLAR

Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılması konusunda öncelikli olarak devlet-toplum ilişkilerinin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet-toplum ilişkilerinin zayıf olması ülkeler içinde toplumlararası ve toplumun devlete karşı güven ortamının bozulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte toplumun devlete

⁷⁴⁶ UNPO “Representation: Government of Somaliland”, <https://unpo.org/members/7916#:~:text=Somaliland%20has%20a%20coastline%20of,treaties%20betwee n%201888%20and%201897>. E.t.31.01.2021.

⁷⁴⁷ Horton, loc.cit.

⁷⁴⁸ UN SEMG, op.cit., s.3.

⁷⁴⁹ Horton, loc.cit.

⁷⁵⁰ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa: Aktüel Yayınevi, 2017, s.100.

güvensizliği ülke içinde güvenlik sorunlarının artmasına ve zaten kırılğan ve zayıf olan adalet, hukuk ve ekonomik sistemlerinin daha fazla zayıflamasına ve ortadan kalkmasına yol açabilmektedir. Nitekim Somali'deki iç siyasi dinamiklerin Somali'nin istikrarını etkilemesi söz konusu olmaktadır. Somali'nin yanı sıra Etiyopya'daki çoklu etnik yapı ve Etiyopya'nın "Balkanlaşma" tehlikesinin yanı sıra Eritre ve Cibuti'deki katı yönetim şekilleri devletlerin yapısına etki etmektedir. Bu bağlamda Somali, Etiyopya, Cibuti ve Eritre'nin salt ülke çıkarlarını gerçekleştirmek yerine bölgesel çıkarlar açısından politikalar izlemesi ve güçlü devlet yapılarının oluşumuna destek vermeleri kendi güvenlikleri için de gereklidir. Zira çatışmalar ve istikrarsızlıklarla gündeme gelen bölge devletleri süreç içinde Afrika Boynuzu'nu istikrarsızlığa sürüklenme potansiyeline sahiptir. Ayrıca bölgesel güvenlik, büyük ölçüde belirli bir bölgedeki tek tek devletlerin ulusal güvenliklerine bağlıdır.⁷⁵¹

Tablo-27: Afrika Boynuzu'nda Potansiyel Riskler

POTANSİYEL RİSKLER	AÇIKLAMA
Afrika Boynuzu'nda Küresel ve Bölgesel Rekabet	-Bölgenin güç mücadeleleri sonucunda militarize olması -Afrika Boynuzu'nda istikrarsızlığın artması
Darbeler/Darbe Girişimleri	-Darbelerin ülkeleri ve Afrika Boynuzu'nu istikrarsızlaştırması -Meşruiyeti sorgulanan yönetimlerin ortaya çıkarması -Toplumsal olayların artması -Terör örgütlerinin güçlenmesi -Katı yönetim biçimlerinin sayısının artması
Güvenlik sorunları	-Terörizmin artması -İktidar boşluklarının artması -Devlet yapısının zayıflaması
Kolonyalizm ve Neo-kolonyalizm	-Kolonyal güçlerin ülkeler üzerinde hegemonyasının devamlılığı -Toplumsal ayrışmanın artması -Toplumlar arasında rövanşizmin artması -Ülkelerin tam bağımsız hareket edememesi -Afrika Boynuzu ülkelerinin ağır ekonomik borç yüklerinin altında kalması
Ülkesel Parçalanma / Dağılma Risklerinin Kıtaya Yayılması	-Etiyopya başta olmak üzere bölgede etnik parçalanma riskinin ve bağımsızlık taleplerinin artması -Afrika Boynuzu'nun topyekûn istikrarsızlaşması -Son dönemde bölge ülkelerindeki kazanımların kaybedilmesi -Yatırımların durması ve küresel ticaretin etkilenmesi
Ülke İçi Sorunların Tırmanması ve Bölgeye Yayılması	-Ülke içi sorunların toprak bütünlüğünün kaybı ile sonuçlanması -Bölgesel çatışmaların artması riski -Yatırımların durması ve küresel ticaretin etkilenmesi

⁷⁵¹ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s.119.

Bölgesel birliğin zayıf olduğu ve ortak hareketin az olduğu Afrika Boynuzu'ndaki ekonomik sorunlar, zayıf devlet ve güvenlik kurumları, diplomatik zayıflıklar, özellikle Etiyopya'daki uluslaşamama sorunu ve Somali'de alt kimliklerin ulus kimliğinin önünde bulunması Afrika Boynuzu ülkelerini dış manipülasyonlara ne neo-kolonyalizme açık hale getirmektedir. Bölgede terörizm ve klan/kabile çatışmaları ve çekişmeleri nedeniyle yaşanan istikrarsızlıklar bölgede parçalanmaya yönelik ifadeleri ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bölge ülkelerinin bölünmesini önlemek daha fazla ülkeyi ortaya çıkaracağı için yeni oluşabilecek ülkelere daha fazla yabancı aktörün gelmesine ve daha karmaşık süreçlerin yaşanmasına neden olabilecektir. Dolayısıyla çalışma kapsamında bahsedilen tüm sorunların çözülmemesi durumunda bu sorunlara yenileri eklenerek bölgesel istikrarsızlığın kötüleşme potansiyeli bulunmaktadır.

Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılması sadece bölge ülkelerinin iç dinamikleri ile gerçekleşmemektedir. Zira Afrika Boynuzu'nun 21. yüzyılda küresel sistemde daha fazla öne çıkması ve bölge üzerinde yabancı aktörlerin sayıca fazlalaşması Afrika Boynuzu'nun istikrarını, güvenliğini, bölge ülkelerinin politikalarını, devlet yapılarını, siyasal sistemleri, ülke içi mücadeleleri, etnik problemleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Hâlihazırda sömürgeciliğin mirası olarak görülen birçok sorunun günümüzde küresel ve bölgesel güç rekabeti dolayısıyla da perçinlenmesi söz konusu olabilmektedir. Yabancı aktörlerin çıkarları için bölge ülkelerinin dinamiklerini göz ardı etmeleri bölgenin istikrarsızlaşmasına yol açmaktadır.

Bu bağlamda Afrika Boynuzu'nda bulunan askeri üsler bölgenin militarizasyonuna, egemenlik sorunlarının yaşanmasına, iktidar boşluklarının artmasına, meydan okumaların yayılmasına yol açabilmektedir. Ayrıca zayıf, kırılabilir veya savunmasız devlet yapıları ve liberal olmayan politik sistemlerin, kimlik, ideoloji, terör ve sınır sorunlarının varlığı küresel ve bölgesel rekabet ile birleşince Afrika Boynuzu'nda devletin yeniden yapılandırılması sürecinde olumsuz etkilerinin olacağı belirlenmiştir.

8.1. Askeri Üsler ve Bölgenin Militarizasyonu

Afrika Boynuzu'nda askeri üslerin mevcudiyeti bölgenin jeopolitik dinamiklerinde yeni bir gelişme değildir. 1908'de Etiyopya ile diplomatik ilişkiler kuran ABD, İmparator Haile Selassie ile anlaşarak 1977'de, günümüzde Eritre'de bulunan, Kagnew Üssü'nü

kira karşılığında kurmuştur.⁷⁵² Son yıllarda özellikle bölgesel ve küresel güçlerin Cibuti, Eritre ve Somali’de askeri üsler kurması söz konusudur. Kurulan bu askeri üsler, ev sahibi ülkelerin yıllık kira, askeri ve güvenlik yardımı ve kalkınma yardımı aldığı kira sözleşmeleri üzerine inşa edilmektedir. Afrika Boynuzu’nun militarizasyonu Orta Doğu, Atlantik, Avrupa ve Asya ülkeleri arasındaki mevcut veya yeni ittifak sistemlerinden yararlanmaktadır. Bununla birlikte askeri üsler üzerinden bölgedeki varlıklarını sağlamlaştıran aktörler, Kızıldeniz’den Batı Afrika’ya kadar Afrika’daki çıkarlarını güvence altına almak istemektedir. Bu kapsamda Çin’in Cibuti’den sonra Ekvator Ginesi’nde askeri üs kurma girişimi ön plana çıkmaktadır.⁷⁵³ Bu bağlamda küresel ve bölgesel aktörlerin çıkarları Kızıldeniz boyunca uluslararası deniz ticaretinden ve doğrudan yabancı yatırımlardan terörle mücadele, barışı koruma ve insani yardımı içeren güvenliğe ve jeopolitik rekabet adı altında siyasi çıkarlara kadar farklılıklar barındırmaktadır.

Tablo-28: Afrika Boynuzu’nda Askeri Üssü Bulunan Aktörlerin Çıkarları

Askeri Güç	Askeri Üssün Bulunduğu Ülke	Stratejik Çıkar	Aktif Olduğu Ülkeler
ABD	Cibuti	AFRICOM	13 Afrika Ülkesinde ⁷⁵⁴ 36 Operasyon
		Korsanlıkla Mücadele	Somali (Kızıldeniz ve Bab-el Mendeb Boğazı)
		Terörle mücadele	Somali
Çin	Cibuti	Ticari Taşımacılık ve Barışı Koruma	Kızıldeniz’e kıyısı olan ülkeler ve Asya’da Avrupa’ya giden ticari gemilerin rotasındaki ülkeler
Fransa	Cibuti	Deniz Güvenliği, korsanlıkla ve insan ticaretiyle mücadele	Kızıldeniz ve Somali
Rusya	Cibuti’de askeri üs kurma girişimi reddedilmiştir. Eritre’de lojistik üssü ve Sudan’da askeri üs inşa girişimleri bulunmaktadır.	-	-

⁷⁵² Robin Luckham and Dawit Bekele, “Foreign Powers and Militarism in the Horn of Africa: Part II”, *Review of African Political Economy*, No. 31, Capital vs. Labour in West Africa, 1984, s.7.

⁷⁵³ Michael Tanchum, “China’s new military base in Africa: What it means for Europe and America”, *European Council on Foreign Relations*, <https://ecfr.eu/article/chinas-new-military-base-in-africa-what-it-means-for-europe-and-america/>, E.t.31.01.2021.

⁷⁵⁴ Burkina Faso, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kenya, Libya, Mali, Moritanya, Nijer, Somali, Güney Sudan ve Tunus’ta AFRICOM operasyonlar gerçekleştirmiştir.

Türkiye	Somali	Bölgesel istikrar ve güvenlik, Somali'nin güvenliği	Somali
BAE	Eritre ve Somali (Somaliland, Berbera)	İran destekli Husilere karşı olan güçler	Somali ve Yemen
Suudi Arabistan	Cibuti	İran'ın Husilere sağladığı ikmal malzemelerinin durdurulması ve Husilerle mücadele	Somali ve Yemen

Kızıldeniz'deki deniz ticareti, Afrika Boynuzu'nun militarizasyonunu etkileyen en önemli faktördür. Zira dünya ekonomisi için özellikle endüstriyel ekonomiler için deniz ticaretinin en büyük büyüme motorlarından biri olması söz konusudur. Günümüzde Kızıldeniz'in küresel deniz ticaretinin %10'undan fazlasını taşıdığı tahmin edilmektedir.⁷⁵⁵ Dolayısıyla Afrika Boynuzu, jeostratejik olarak Kızıldeniz ticaret yolunun kavşağında yer almaktadır. Öte yandan, Somali kıyılarındaki korsanlık faaliyetleri, Kızıldeniz ticaretine yönelik en önemli güvenlik tehdidini oluşturmaktadır. Bununla birlikte terörle mücadele de Afrika Boynuzu'nun militarizasyonuna katkıda bulunmuştur. Son çeyrek yüzyılda Afrika Boynuzu ile Orta Doğu arasında ideoloji transferi ve El-Kaide ve DAESH gibi terör örgütlerinin operasyonel etkisi ile terör ve şiddet eylemleri açısından Afrika Boynuzu öne çıkmıştır. Bu bağlamda özellikle Cibuti, Somali'de El-Şebab ve Yemen'de el-Kaide tehdidine karşı ABD liderliğindeki terörle mücadele faaliyetlerine operasyonel katkı sağlamaktadır.

Öte yandan Rusya, Batı'nın Sahra Altı Afrika'ya katılımından büyük ölçüde şüphe duysa da, Moskova, Afrika Boynuzu'nda Fransa ile doğrudan rekabet etmekte ve bölgedeki ABD çıkarlarını olumsuz yönde etkilemeye çalışmaktadır. Rusya, Fransa'yı güvenlik alanında potansiyel bir rakip olarak görmektedir. Çünkü her iki ülke de Afrika Boynuzu'ndaki ülkeler arasında Çin'e aşırı güven konusundaki endişelerden yararlanmak istemektedir.⁷⁵⁶

Bölgesel krizler bağlamında Mısır ve Etiyopya arasında Rönesans Barajı nedeniyle yaşanan gerilimin devam etmesi durumunda, Kahire'nin Libya ve Suriye'deki Rusya için giderek daha önemli bir ortak ve Rus silahlarının önemli bir alıcısı olduğu için, Rusya'nın

⁷⁵⁵ The Red Sea: 'A vital artery for the world economy', *The Africa Report*, 13.11.2020, <https://www.theafricareport.com/50046/the-red-sea-a-vital-artery-for-the-world-economy/>, E.t. 03.01.2022.

⁷⁵⁶ John Irish, "Ethiopia, France Sign Military, Navy Deal, Turn 'New Page' in Ties," *Reuters*, March 12, 2019, <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-france/ethiopia-france-sign-military-navy-deal-turn-new-page-in-tiesidUSKBN1QOT2W3>, E.t. 03.01.2022.

Etiyopya ile ilişkisi daha ihtiyatlı hale gelebilir. Rusya'nın Afrika Boynuzu'ndaki etkisi 2008'den bu yana önemli ölçüde artmış olsa da, Moskova'nın bölgedeki bağlayıcı ittifaklardan veya güvenlik taahhütlerinden kaçınması nedeniyle bölgedeki rolü düşük angajmanda seyredecektir. Rusya'nın kısa vadeli başlıca öncelikleri, bölgedeki silah transferlerini genişletmek ve Etiyopya ile askeri iş birliğini derinleştirmek olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Rusya uzun vadede, Eritre'nin Kızıldeniz kıyısını askeri üs ve lojistik merkezi için potansiyel bir üs olarak görmektedir.

8.2. Yapısal Sorunlar ve Güç Boşlukları

Bölgenin militarize olması başta egemenlik sorunlarına yol açabilecektir. Bu bağlamda askeri üslere ev sahipliği yapan Afrika Boynuzu ülkeleri, topraklarında askeri güçlerin etkisi nedeniyle iç ve dış politika uygulamalarında bir noktada bağımsız ve tarafsız duruşları sorgulanabilmektedir. Örneğin 2018'de Cibuti, Dolareh Konteyner Terminali'ni işleten BAE'nin DP World şirketinden kamulaştırma yoluyla geri aldığı ABD, Cibuti'nin bu limanı Çin'e kiralamasından çekinmiştir. Dolayısıyla ABD'den gelen baskı üzerine Cibuti, Dolareh Konteyner Limanı'nı Çin'e kiralamayacağına yönelik bir duyuru yapmıştır.⁷⁵⁷ Bununla birlikte Somali ve Eritre, Suudi Arabistan ve BAE ile ilişkiler kurmak ve kalkınma yardımları almak için İran ile angajmanını azaltarak bitirme durumunda kalmıştır.

İkinci olarak bölgede iktidar boşluklarının ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Sınır ötesi görevler için bölgesel orduların ya da geçici görev gücü misyonlarının kullanılmasında hedefe ulaştıktan sonra çekilmesi söz konusu ülkede iktidar ve askeri güç boşlukları ortaya çıkarması muhtemeldir. Nitekim Etiyopya askeri kuvvetlerinin 2009'da Mogadişu'dan çekilmesi, Somali'de Federal Geçiş Hükümeti güçlerinin Somali'nin etkin kontrolünü ve güç kullanımını devralma kapasitesine sahip olmadığı için güç boşluğu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Somali'de AMISOM El-Şebab'ın ilerlemesini durdurana kadar terör örgütü bu güç boşluğundan yararlanmışır.⁷⁵⁸

Öte yandan bölgede meydan okumaların yayılması, Afrika Boynuzu'nda küresel ve bölgesel güçlerin rekabetleri ve kendi çıkarları için bölge ülkelerindeki faaliyetleri dolaylı

⁷⁵⁷ Congressional Research Service, China's "Engagement in Djibouti", September 4, 2019, s.2. <https://sgp.fas.org/crs/row/IF11304.pdf>, E.t. 03.01.2022.

⁷⁵⁸ Phillip Carter and Ryan Guard, "Upcoming Inflection Point: Tracing and Optimizing the Amisom Trajectory in Somalia", *Institute for National Strategic Security*, Vol. 5, No. 2, 2015, s.49.

olarak farklı bölgelerdeki güç mücadelesinde kendisine yönelik düşmanların belirmesine neden olmaktadır. Örneğin, Yemen'deki Husiler, Berbera'da bulunan BAE askeri üssünü vurmakla tehdit etmiştir.⁷⁵⁹ Ayrıca Etiyopya'nın Somali'yi işgali sırasında yaptığı gibi AMISOM'a asker desteğinde bulunan ülkelere yönelik El-Şebab'ın zaman zaman terör saldırıları gerçekleşmiştir.

Jeopolitik rekabet içinde olan uluslararası sistemdeki aktörlerin kendi etki alanlarının ötesinde birbirlerini takip etmeleri, birbirlerinin stratejik manevra alanlarını sınırlamaları ve güç dengesini korumaya yönelik hareketleri oldukça doğaldır. Bu bağlamda ABD ve Çin küresel rekabet halinde ve Afrika Boynuzu'nda da bu rekabeti sürdüren iki küresel aktördür. ABD ve Çin'in Afrika Boynuzu'ndaki en büyük rekabet alanı Cibuti'de ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Yemen'deki iç savaşta Afrika Boynuzu'nda ilişkilerin yeniden yapılandırılması Suudi Arabistan ve İran'ın jeopolitik hamleleri sonucunda yaşanmıştır. Bununla birlikte Katar ile Suudi Arabistan ve BAE arasında başlayan Körfez Krizi de müttefik olan Türkiye ve Katar'ın politikaları ile Suudi Arabistan ve BAE politikaları ile çatışmıştır.

Afrika Boynuzu'nda Çinli işçileri, diplomatları ve yatırımcıları hedef alan tehdit unsurlarına ve Afrika Boynuzu'nda özellikle Cibuti ve Etiyopya'daki projelerine yönelik Çin'in güvenlik endişeleri bulunmaktadır.⁷⁶⁰ Aynı zamanda Çin, küresel güvenlik yönetiminde son dönemde daha aktif bir rol üstlenmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Cibuti'de Çin'in askeri üssünün açılması, Somali kıyıları ve Aden Körfezi'ndeki çok uluslu korsanlıkla mücadele operasyonları konusunda önemli bir rolü bulunmaktadır.

Öte yandan zayıf, kırılabilir veya savunmasız devlet yapıları ve liberal olmayan politik sistemlerin varlığı Afrika Boynuzu'nda farklı bir risk unsuru olarak bulunmaktadır. Afrika Boynuzu'nda Somali ve Eritre gibi yapısal ve işlevsel başarısızlıklar sergileyen, barış, güvenlik ve istikrarı tehdit eden kırılabilir devletler bulunmaktadır. Ayrıca Etiyopya'da başarısız darbe girişimi de bölge devletlerinin kırılabilirliği açısından uyarıcı bir nitelik taşımaktadır. Nitekim devletin kırılabilir yapıda olması devlet kurumlarının ve güvenlik aygıtlarının hukukun üstünlüğünü sağlamasını, nüfusları kontrol etmesini,

⁷⁵⁹ Neptune P2P Group, "Houthi Rebels Threaten to Bomb Somaliland's Berbera Port Run By UAE", <https://neptunep2pgroup.com/uncategorised/houthi-rebels-threaten-bomb-somalilands-berbera-port-run-uae/>, E.t. 03.01.2022.

⁷⁶⁰ Ursu and Berg, op.cit., s.2.

güvenliği sağlamasını, insan haklarını korumasını, yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik kalkınma programlarını yürütmesini, istihdam sağlamasını ve ekonomik büyümeyi desteklemesini engellemektedir. Bu tür başarısızlıklar hükümetler üzerinde kamuoyu baskısı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durum istikrarı yeniden tesis etmek ya da garanti altına almak için hükümetlerin baskıcı ve sert önlemler almasına yol açmaktadır.

Yolsuzluk, siyasi dışlama, zayıf kamu kurumları ve hizmetleri, ekonomik kötü yönetim ve katılımcı olmayan ve dar siyasi manevra alanına sahip liberal olmayan siyasal sistemlerin bulunduğu ülkelerdeki kötü yönetim yapısal sorunlara neden olmaktadır. Bu kapsamda özellikle Somali ve Etiyopya’da yaşanan gelişmeler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

8.3. Krizlerin Yayılma Etkisi

Özellikle Somali-Kenya arasında yaşanan deniz sınırı sorununda Kenya’nın iddiası, Çin, ABD, Japonya ve Norveç’in Kenya’da olan yatırımlarını destekleyici niteliktedir. Bu kapsamda Somali-Kenya arasındaki anlaşmazlığın arkasında küresel ve bölgesel güç rekabetinin izlerinin olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla Batı, Çin ve Körfez ülkelerinin Hint Okyanusu’ndaki zengin enerji kaynakları için mücadelesi söz konusudur. Ancak bu mücadele bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri bir taraftan kötü etkilerken; diğer taraftan bölgeyi daha fazla istikrarsızlaştırmaktadır.⁷⁶¹

Ortadoğu’da Katar, Suudi Arabistan ve BAE arasında yaşanan güç mücadelesi bir yönüyle Afrika Boynuzu’nda devam etmektedir. Bu kapsamda BAE ve Suudi Arabistan, Katar’ın yakın müttefiki olan Türkiye ile Somali ve Hint Okyanusu sularında siyasi, ekonomik ve askeri nüfuz için mücadeleye girmiştir. Bu bağlamda 2016’da BAE’nin P&O Ports şirketinin Puntland’ın Bosasso limanını genişletmek için bir sözleşme önerdiği ve Türkiye’nin çok yakın ilişkileri olduğu Mogadişu hükümeti ile sirtüşmeye yol açması söz konusu olmuştur.⁷⁶² Bu durum hâlihazırda çökmüş devlet yapısının

⁷⁶¹ Aggrey Mutambo and Fred Oluoch, “How Somalia’s internal politics fuels obstinacy on boundary row with Kenya”, *The East African*, 01.06.2019, <https://www.theeastafrican.co.ke/news/ea/Politics-big-oil-fuel-Somalia-kenya-sea-battle/4552908-5141152-psyyln/index.html> , E.t. 03.01.2022.

⁷⁶² “Gulf rivals battle for ports access in Somalia”, *Gulf Business*, <https://gulfbusiness.com/gulf-rivals-battle-for-ports-access-in-somalia/> , E.t. 03.01.2022.

yeniden yapılandırılırken; Somali'nin kırılgan yapısını ve bölgeler arasında istikrarsızlığa yol açmasına neden olmaktadır.

BAE'nin Somali'nin Somaliland ve Puntland bölgelerinde Mogadişu'daki merkezi hükümeti yok sayarak direkt olarak federal hükümetler ile anlaşma yapmak istemesinin karşısında Türkiye, doğrudan merkezi hükümet ile iş birliği yapmaktadır. Nitekim Mogadişu'da Aden Adde Uluslararası Havalimanı'nın iyileştirilmesi ve işletilmesi için yatırım, ulaşımın iyileştirilmesine yönelik karayolları, teröre karşı mücadele ve kalkınma için okullar ve sağlık sistemi için hastaneler inşa etmiştir.⁷⁶³ Ayrıca Katar da altyapı, eğitim ve insani yardım için Somali'ye para yardımlarında bulunmuştur.⁷⁶⁴

Afrika Boynuzu'nu Türkiye için oldukça önemli bir nüfuz alanıdır. Özellikle Somali'de altyapı ve üstyapı yatırımları ile Somali Ulusal Ordusu'nun eğitimine yönelik katkıları bölgenin istikrarına ve güvenliğine yönelik yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Türkiye, Somali'nin ve Afrika Boynuzu'nun güvenliği ve ticari çıkarlarını korumak için uluslararası hukuka uygun olarak Mogadişu'da 2017'de askeri üs kurmuştur. Somali'nin güvenlik sektörüne ciddi yatırımlar yapan Türkiye, hem Somali'de hem de Türkiye'de Somali askeri birimlerini eğitmektedir.⁷⁶⁵ Öte yandan BAE de Somali'de işletmiş olduğu limanlarını korumak ve ticari çıkarlarını korumak için korsanlıkla mücadele ve El-Şebab'a karşı operasyonlar için Somali güvenlik sektörüne yatırımlar yapmıştır.⁷⁶⁶ Ancak BAE'nin bu yatırımları özellikle 2017-2018 arasında Somali'de Türkiye ile girdiği mücadeleye yönelik kullanımı söz konusu olmuştur. Somali'de BAE'nin eğitmiş olduğu güçler üzerinden Somali alt parlamentosunda belli bir grubu destekleyerek siyasi istikrarsızlığa neden olmuştur. Dolayısıyla Somali'de yönetici seçkinler arasında siyasi krizin yaşanması ile Somali'de devletin kurumlarının

⁷⁶³ TİKA, "Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015", [https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20\(1\).pdf](https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20(1).pdf) , E.t. 03.01.2022.

⁷⁶⁴ Qatar Fund for Development, "Qatar Fund for Development on behalf of the State of Qatar sends urgent medical aids to Somalia in cooperation with the Emiri Air Force fleet", <https://qatarfund.org.qa/en/qatar-fund-for-development-on-behalf-of-the-state-of-qatar-sends-urgent-medical-aids-to-somalia-in-cooperation-with-the-emiri-air-force-fleet/> , E.t. 03.01.2022.

⁷⁶⁵ Zafer Fatih Beyaz, "Türkiye'den Somalili askerlere komando eğitimi", AA, 05.01.2021 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-somalili-askerlere-komando-egitimi/2099290> , E.t. 03.01.2022.

⁷⁶⁶ Abdi Sheikh, Feisal Omar, "Rival groups from Somali army clash at former UAE training facility", Reuters, 23.04.2018, <https://www.reuters.com/article/us-somalia-security-idUSKBN1HU1QE> , E.t. 03.01.2022.

dış müdahaleye açık hale gelmesini ve bağımsızlığını tehdit eden bir durum ortaya çıkmıştır. Ayrıca alt meclis sözcüsünün 2018’de istifaya zorlanması ile Somali’nin siyasi olarak bölünmesine de sebep olunmuştur.⁷⁶⁷

Tüm bu risklere rağmen Afrika Boynuzu birtakım önemli fırsatlara da sahiptir. Afrika Boynuzu uzun yıllardır yaşadığı istikrarsızlık, iç savaş, kıtlık ve terörizm gibi konularla uluslararası toplumun gündemine gelse de sahip olduğu nüfus, tarih, kültürel zenginlik ve jeopolitik konum gibi unsurlarla önemli avantajlara sahiptir. Nitekim Somali’nin uzun sahil şeridine sahip olması ve Mogadişu, Kismayo, Berbara ve Bosasso gibi deniz ve havalimanları vasıtasıyla önemli bir ekonomi ve ticaret merkezi olması mümkündür. Jeopolitik konum nedeniyle dünyanın en işlek deniz ticaret yolları üzerinde bulunan Afrika Boynuzu’nda devletlerin yeniden yapılandırılarak kolonyal ve neo-kolonyal bağlardan kurtulması ile bölgenin istikrarının artması söz konusu olacaktır. İstikrar ile birlikte ticaretin ve refah seviyesinin artması bölgede terör örgütlerinin etkinlik alanlarını kısıtlayacaktır.

Bununla birlikte özellikle 1991’de yaşadığı kötü tecrübelerden yola çıkarak Somali’de siyasi istikrarsızlıkların oluşturduğu güvensizlik ortamının çatışmaya dönüşmemesi görülmektedir. Bu noktada Somali halkının çatışmalardan bıkmaması, çatışmalarla sorunların çözülemeyeceğini acı tecrübelerle öğrenmesi, diyalog kapısını sürekli olarak açık bırakarak demokrasiyle değişime gitme isteği söz konusudur. Nitekim Somali özelinde yerel halkların çatışmalardan bıkmaması Afrika Boynuzu’nda önemli fırsatlardandır.

⁷⁶⁷ “Somali parliament speaker resigns”, *Anadolu Ajansı*, 10.04.2018, <https://www.aa.com.tr/en/africa/somali-parliament-speaker-resigns/1114145> , E.t. 03.01.2022.

SONUÇ

Devletin yeniden yapılandırılmasında riskler ve fırsatları Afrika Boynuzu özelinde analiz eden çalışmada günümüzde ve gelecekteki süreçte daha istikrarlı devlet yapılarının, barış ve güvenliğin hâkim olduğu bir bölgenin oluşması ve uluslararası sistemde giderek önemini artıran coğrafyada güvenliğin sağlanmasına yönelik ışık tutacak sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmada ulaşılan en önemli sonuçlardan biri, günümüzde Afrika Boynuzu'nda yaşanan tüm olayların temelinde Avrupalı güçlerin uygulamış oldukları sömürgecilik faaliyetlerinin etkilerinin günümüzde etkilerinin yansımalarının bulunuyor olmasıdır. Nitekim geçmişte yaşanan sömürgecilik faaliyetleri günümüzde ülkeler özelinde ve bölgesel anlamda yaşanan sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmanın birinci hipotezinde belirtildiği üzere sömürgecilik mirasının etkisi altında olan devletler tam bağımsız hareket edemediklerinden devletin yeniden yapılandırılması süreci oldukça zorlu ilerlemektedir.

Afrika Boynuzu'nda yaşanan sömürgeciliğin neden olduğu konulardan biri zayıf devlet-toplum ilişkisidir. Avrupalı sömürgeci güçlerin Afrika Boynuzu'nu sömürgeleştirmeden önce bölgede modern devlet yapılarından ziyade farklı alanlarda etkili olan kabile ve klanlar, sultanlıklar ve imparatorluklar yer almaktaydı. Ancak Avrupalı sömürgeci güçlerin sömürge haline getirdiği topraklarda klanlar arasındaki rekabetlerden yararlanmaları istikrarsız yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Klanlar arasında yaşanan anlaşmazlıklardan yararlanarak, böl ve yönet politikaları, dil ve kültür transferleri ile birlikte baskı ve zulmü kullanarak bölgeyi rahat bir şekilde yöneten sömürgeci güçler bu uygulamalarla istikrarsız yapıların temellerini atmış ve bu durumun yansımaları günümüze kadar etki etmiştir. Bu bağlamda Somali'de günümüzde mevcut klanlar arasında yaşanan güç mücadelesi örneğinde olduğu gibi rekabet ortamının temeli sömürgecilik dönemine dayanmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın birinci hipotezinde güç paylaşımı ve iktidar mücadelelerinin güç paylaşımı ve iktidar konusunda mücadelelerin ortaya çıkması ile devlet-toplum ilişkilerinde başarısız süreçlerin ortaya çıkması söz konusu olmaktadır.

Çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç, sömürgecilik döneminde gerçekleştirilen uygulamaların post-kolonyal dönemde Afrika Boynuzu'nda bulunan toplumu sınıfsal, fiziksel ve dilsel olarak bölmesinden kaynaklı rövanşizm duygularının ortaya çıkmasıdır. Sömürgeci güçlerin bölgede oluşturduğu yönetim yapılarında yerel toplumdan yeterli

düzyeyde kişinin karar alma mekanizmalarında yer almaması ya da belirli gruplara yönelik ayrıcalıkların tanınması da günümüzde rövanşist duygularla hareket edilmesinin önünü açmaktadır. Nitekim sömürgecilik döneminin sona ermesinden sonra “bağımsız” devlet yapılarının ortaya çıkması söz konusu olmuş ve 1977’de Fransa’dan bağımsızlığını kazanan Cibuti’de 1991’de Afar isyanı olarak da bilinen iç savaş yaşanmıştır. Bu savaşın temel nedeni ülke içinde yer alan Afar ve Issa olmak üzere iki büyük klan arasındaki dengesiz güç dağılımı ve Afar klanını yetersiz temsil edilmesi olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte ikinci hipotezde belirtildiği üzere geçmişte farklı sömürgeci güçlerin kontrolünde olan toprakların post-kolonyal dönemde Somali örneğinde görüldüğü gibi tek bir devlet çatısı altında birleştirilmesi devletin yeniden yapılandırılması karşısında başarısızlığa yol açma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla Somaliland bölgesinde geçmişte İngiliz sömürge yönetiminin olması nedeniyle Somaliland’da farklı hukuk sistemi ve devlet yapılarının bulunmasının yanı sıra Güney Somali olarak ifade edilen bölgede geçmişte İtalyan sömürge yönetiminin bulunması ve farklı hukuk sistemi ve kurumsal yapıların oluşturulmasından sonra 1960’ta bu iki bölgenin tek bir ülke olarak birleştirilmesi günümüzde bir mesele olarak bulunmaktadır. Nitekim Somaliland bu farklılıkları ortaya koyarak Somali’den bağımsızlığını istemekte ve devletin yeniden yapılandırılması sürecini bu bağımsızlık isteği olumsuz yönde etkilemektedir.

Çalışmada bağımsız değişken olarak belirtilen sömürgeciliğin mirasının her ülkede bulunmasına rağmen bağımlı değişken olan devletin yeniden yapılandırılması her ülkede farklılıklar göstermektedir. Nitekim Cibuti’de Fransız, Eritre’de İtalyan, Somali’de İtalyan ve İngiliz sömürgeciliklerinin yanı sıra Etiyopya’da İtalyan işgali her bölge ülkesinde devletin yeniden yapılandırılmasını farklı olarak etkilemektedir.

Post-kolonyal dönemde demokrasi anlayışının tam olarak yerleşmediği bölgede yönetsel sorunların olması söz konusudur. Katı yönetimlerin bulunduğu rejimlerde devlet-toplum ilişkilerindeki kopukluk bölgede istikrarsızlığın ve çatışmaların temel nedenleri arasındadır. Zira tarihsel süreçte Somali’de Siyad Barre, Eritre’de Issaias Afewerki, Cibuti’de Ismael Omar Guelleh ve Etiyopya’da Mengistu Haile Mariam bölgede katı yönetim anlayışına sahip liderler arasında gösterilmektedir.

Bunula birlikte Afrika Boynuzu’nun sömürgecilik döneminde bölge halkları ve yapıları dikkate alınmadan çizilen sınırlarının post-kolonyal dönemde ülkelerin bağımsızlıklarını

elde etmesiyle çatışmaların yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Etiyopya'dan 1993'te bağımsızlığını resmi olarak kazanan eski İtalyan sömürgesi olan Eritre ile Etiyopya arasında yaşanan savaş, Somali-Etiyopya arasında yaşanan Ogaden Savaşı ve Eritre-Cibuti arasındaki sınırdan kaynaklı sorunlar bölgedeki barış ve istikrar ortamını olumsuz olarak etkilemektedir.

Çalışmada ulaşılan bir başka sonuç, sömürgecilik döneminde klanlar arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanılarak toprakların yönetilmesine ek olarak post-kolonyal dönemde ortaya çıkan yöneticilerin klanlar arasında bölünmüşlüğü ve ötekileştirmeyi sona erdirmekten ziyade daha çok artırması özellikle Somali'de klan temelli çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum Somali'de devleti önce zayıflatmış ve 1991'de devletin çöküşe giden sürecini başlatmıştır. Dolayısıyla devlet-toplum ilişkilerindeki zayıflık ve çökmüş devlet durumu Somali'yi terörist grupların üssü konumuna getirmiştir. Nitekim El-Şebab'ın Somali'de bir devlet mekanizmasının bulunmamasından faydalanarak ülkeyi ve bölgeyi tehdit etmesi söz konusu olmuştur. Kısacası bir toplumda her ne kadar ulus bilinci olsa da toplumsal farklılıkların kullanılarak devletin yönetilmesi devlet kapasitesini zayıflatarak çökmesine neden olmaktadır.

Afrika Boynuzu'nun daha istikrarlı bir bölge haline gelmesi için devletin yeniden yapılandırılması kaçınılmazdır. Afrika Boynuzu'nda farklı etnik kimlikler ve klan yapıları mevcuttur ve bu unsurlar bölgesel birer gerçekliktir. Bu unsurlardan bağımsız devlet kurumlarının oluşturulması ya da yeniden yapılandırılması mümkün olmamaktadır. Ancak yeniden yapılandırma süreci için de bölge ülkelerinin toplumlarının klan, kabile ve etnisiteyi bir kenara bırakarak üst bir kimlik çatısı altında birleşmeleri devletin kurumsal yapısının daha güçlü olmasının önündeki en büyük engellerden birini kaldıracaktır. Zira Etiyopya ve Somali'de etnisitelerin ve kabilelerin zaman zaman devlet otoritesinin önüne geçebilmeleri söz konusudur. Bununla birlikte etnik bir mozaik görünümünde olan Etiyopya'da ulus kimliğinin yeterince oluşamamasına rağmen devletin diğer bölge ülkelere göre daha kurumsal yapıda olması; Somali'de ise ulus kimliğinin diğer ülkelere kıyasla daha fazla oturmuş olması ancak devletin kurumsal yapıda olmaması durumu söz konusudur. Üçüncü hipotezde sömürgeci güçlerin oluşturduğu yapıların ve yönetim şekillerinin günümüzde devletin yönetim mekanizmasına yansımalarının kaçınılmaz olduğudur. Öte yandan Cibuti ve Eritre'de onlarca yıldır aynı yöneticilerin iktidarda olmaları nedeniyle devletin kurumsal yapılarını ve ordularını

kişisel çıkarlarına yönelik yapılandırmaları ve kullanmaları söz konusudur. Bu bağlamda Afrika Boynuzu'nda yer alan tüm ülkelerin farklı dinamikleri ve yapıları üzerinden devletin yeniden yapılandırmaları gerekliliği çalışmada ulaşılan sonuçlardan biridir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlardan biri de, dördüncü hipotezin ortaya koyduğu Afrika Boynuzu'nda küresel rekabet devletin yeniden yapılandırılması konusunda önemli bir risk unsuru olduğudur. Ayrıca hipotez bölge üzerindeki rekabet ve mücadelenin kırılgan devlet yapıları üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilecek olmasıdır. Öte yandan bölge ülkelerinin yeniden yapılandırılması konusunda avantaj sağlayabileceğini savunmaktadır. Afrika Boynuzu'nda küresel güç mücadelesi ve bölgenin askeri üslere ev sahipliğinden dolayı bölge giderek militarize olmaktadır. Bu durum bir taraftan bölge ülkelerinin güvenlikleri açısından avantaj gibi görünse de diğer taraftan uzun vadede bölge ülkelerinin terör örgütlerinin saldırı hedefi haline gelmesi ve egemenlik problemlerinin yaşanmasına neden oluşturabilme riskini barındırmaktadır.

Bununla birlikte bölge dışı aktörlerin Afrika Boynuzu ülkelerindeki kalkınma yardımları, yerel orduların eğitim faaliyetleri, altyapının güçlendirilmesine yönelik kredileri söz konusudur. Her ülkenin bölge üzerinde farklı politikaları ve jeopolitik çıkarları göz önünde bulundurulduğunda bölge ülkelerindeki faaliyetlerin farklı yansımaları, riskleri ve fırsatları ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda küresel ve bölgesel rekabet Afrika Boynuzu'nu çeşitli meydan okumalara sahne etmektedir. Bu bağlamda Batılı aktörlerin bölgedeki faaliyetleri ve yaklaşımları devletin yeniden yapılandırılması ve kurumsal yapıların güçlendirilmesinden ziyade genel olarak kendi çıkarlarını maksimize etmeye yönelik olarak öne çıkmaktadır. Çin ise, bölge ülkelerinin kalkınmalarına yönelik altyapı ve güvenlik sektörüne yatırımlar gerçekleştirmektedir. Ancak Kuşak-Yol Girişimi kapsamında özellikle Cibuti ve Etiyopya'nın Çin açısından önemi diğer ülkelere göre bir adım daha öne çıkmaktadır. Ancak Çin'in bu ülkelere vermiş olduğu yüklü miktardaki kredilerin geri ödemesi geciktiğinde Çin'in bahse konu ülkelerdeki stratejik noktalara el koymasının söz konusu olduğu unutulmaması gereken önemli bir konudur. Diğer bir ifadeyle Çin'in "borçlandırma politikası" üzerinden kalkınma yardımları gerçekleştirerek ülkelerin bağımsızlığını ve işlevselliğini sorgulatan durumların ortaya çıkması ve bu durumun devletin yeniden yapılandırması önündeki en büyük engellerden birini oluşturması söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte Suudi Arabistan ve BAE'nin bölgenin kalkınması ve devlet yapılarının güçlenmesinden ziyade ulusal ekonomik

çıkarları ve ulusal güvenlikleri bağlamında yaklaşımlar sergilediği görülmektedir. Öte yandan Türkiye, bölgede devletin yeniden yapılandırılması konusunda en somut adım atan ülke olarak öne çıkmaktadır. Karşılıklı ve eşit kazanmaya yönelik politikaları ile birlikte devlet kurumlarının toplumun tüm kesimlerini dâhil edecek şekilde sisteme entegre edilmesine dikkat ederek bölge ülkelerine destek olmaktadır.

Afrika Boynuzu'nda Mısır-Sudan-Etiyopya arasında yaşanan Rönesans Barajı kaynaklı kriz gibi yaşanan ikili ve bölgesel krizlerin başka bir risk unsuru olması söz konusudur. Dolayısıyla Etiyopya'da yaşanan Tigray sorununda Rönesans Barajı konusunda avantaj sağlamaya yönelik Mısır ve Sudan'ın Etiyopya'nın istikrarını olumsuz etkileyebilecek girişimlerinin olması bölgede geniş çaplı farklı çatışmaların yaşanmasını beraberinde getirebilme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla ikili ve bölgesel krizlerin Afrika Boynuzu güvenliğine yönelik etkilerinin olması çalışmada ulaşılan farklı bir bulgudur.

Sonuç olarak, Afrika Boynuzu'nda başarılı bir şekilde devletin yeniden yapılandırılması için devlet-toplum ilişkilerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bölge ülkelerinde adalet, yönetim, güvenlik ve ekonomi alanlarında gerçekleştirilen reformlar ve yeniden yapılandırmaların işlevsel olabilmesi ancak güçlü devlet-toplum ilişkisiyle söz konusu olacaktır. Jeopolitik konumdan kaynaklı fırsatların yanı sıra doğal kaynaklar ve nüfustan kaynaklı potansiyellerin oldukça yüksek olduğu Afrika Boynuzu'nda bölgesel güvenlik ve işbirliği ağlarının oluşturulması, demokratikleşme, siyasi katılım politikaları, mevcut sorunların çözümüne yönelik müzakere ve barış anlaşmalarının imzalanmasının bölgedeki şiddetli çatışmaları önemli ölçüde engelleyip değiştirebileceği ve çekişmeli konuların yapıcı bir şekilde ele alınabileceği mümkün gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- 'Danish frigate Niels Juel to join French Navy carrier strike group', *Naval News*, 2019.
- 'Helicopter carrier, frigate kick off French Navy's annual Asia-Pacific mission', *Naval Today*, 27.02.2019.
- 'Military bases', <https://qz.com/africa/955585/in-somalia-and-eritrea-the-united-arab-emirates-is-expanding-its-influence-by-building-ports-and-funding-military-bases/>
- "A Somali lawmaker working to conceal NISA involvement in Ikran Tahlil's disappearance", *Horn Observer*, 12.09.2021, <https://hornobserver.com/articles/1302/A-Somali-lawmaker-working-to-conceal-NISA-involvement-in-Ikran-Tahlils-disappearance> , E.t. 28.12.2021.
- "Abiy Ahmed Sworn in as Ethiopia's Prime Minister", *Al Jazeera*, 10.04.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/4/ethiopia-pm-abiy-ahmed-sworn-in-for-new-five-year-term> , E.t. 07.11.2021.
- "British CDC Group is planning about \$1 billion investments in African countries including Egypt", <https://pably.org/5mt> , E.t. 03.11.2021.
- "Brothers divided by war", *The Guardian*, 13.07.1999, <https://www.theguardian.com/world/1999/jul/13/ethiopia> , E.t. 10.11.2021.
- "Bureau of Counterterrorism, Foreign Terrorist Organizations", *U.S. Department of State*, <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/> , E.t. 23.06.2021.
- "Camp Lemonnier, Djibouti", https://www.cnic.navy.mil/regions/cnreurafcnt/installations/camp_lemonnier_djibouti.html , E.t. 21.04.2020.
- "Combined Joint Task Force - Horn of Africa", <https://www.hoa.africom.mil/> , E.t. 21.04.2020.
- "Development Assistance and Approaches to Risk in Fragile and Conflict Affected States", *OECD*. <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/2014-10-30%20Approaches%20to%20Risk%20FINAL.pdf> , E.t. 11.05.2021.
- "Djibouti (1977-present)", University of Central Arkansas, <https://uca.edu/politicalscience/dadm-project/sub-saharan-africa-region/djibouti-1977-present/> , E.t. 09.06.2020.
- "Djibouti", Worldmark Encyclopedia of Nations, 2007. <http://www.encyclopedia.com/places/africa/djiboutipolitical-geography/djibouti> . , E.t. 09.06.2020.
- "Eritrea: Another Venue for the Iran-Israel Rivalry", *Stratfor*, 11.12.2012, <https://worldview.stratfor.com/article/eritrea-another-venue-iran-israel-rivalry> E.t. 01.06.2018
- "Ethiopia 2019 Human Rights Report". <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/03/ETHIOPIA-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> , E.t. 07.11.2021.
- "Ethiopia extends state of emergency by four months", *Al Jazeera*, 07.11.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/3/30/ethiopia-extends-state-of-emergency-by-four-months>, E.t. 07.11.2021.
- "Ethiopia unveils new police doctrine", *Capital Ethiopia*, 12.10.2020, <https://www.capitalethiopia.com/capital/ethiopia-unveils-new-police-doctrine/> E.t. 11.11.2021.
- "Ethiopia, Kenya Raise Military Spend as East Africa Arms Budget Hits \$104 Million," *The East African*, April 4, 2020.

“Ethiopia, UK Ink Two Agreements Worth £105 Mn”, <https://www.2merkato.com/news/alerts/6075-ethiopia-uk-ink-two-agreements-worth-%C2%A3105-mn> , E.t. E.t. 03.11.2021.

“Ethiopian Tribes”, <https://interesting-africa-facts.com/Africa-People/Ethiopian-Tribes.html> , E.t. 20.01.2020.

“Final report of the United Nations Commissioner in Eritrea”, https://digitallibrary.un.org/record/624014/files/A_2188-EN.pdf , E.t. 22.09.2021.

“Forum on China-Africa Cooperation”, <http://www.focac.org/eng/> , E.t. 04.11.2021.

“Gorgor militia: Turkey and Qatar’s card to control Somalia”, <https://www.thereference-paris.com/15300> , E.t. 28.12.2021.

“Gulf rivals battle for ports access in Somalia”, *Gulf Business*, <https://gulfbusiness.com/gulf-rivals-battle-for-ports-access-in-somalia/> , E.t. 03.01.2022.

“Parliament approves security architecture with few amends”, *Goobjoog News*, 2017, <https://goobjoog.com/english/parliament-approves-security-architecture-amends/>

“President Holds Talks with UK First Secretary of State”, *ENA*, 23.01.2021, <https://www.ena.et/en/?p=20753> , E.t. 01.09.2021.

“Social structure”, 2004, <https://ethiopiaforum.wordpress.com/social-structure/> , E.t. 08.02.2020.

“Somali parliament speaker resigns”, *AA*, 10.04.2018, <https://www.aa.com.tr/en/africa/somali-parliament-speaker-resigns/1114145> , E.t. 03.01.2022.

“Somali police detain, confiscate equipment and intimidate journalists at gunpoint in Mogadishu”, *Horn Observer*, 2021, <https://hornobserver.com/articles/713/Somali-police-detain-confiscate-equipment-and-intimidate-journalists-at-gunpoint-in-Mogadishu>

“Somalia - The Society and Its Environment.” https://data.mongabay.com/reference/country_studies/somalia/SOCIETY.html E.t. 30.05.2018.

“Somalia disbands UAE program to pay and train hundreds of soldiers’, *Al Jazeera*, 11.4.2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/4/11/somalia-disbands-uae-programme-to-pay-and-train-soldiers> , E.t. 20.11.2021.

“Somalia: Puntland’s new interior minister takes oath”, *Garowe Online*, 22.01.2009, https://web.archive.org/web/20090122224846/http://www.garoweonline.com/artman2/publish/Somalia_27/Somalia_Puntland_s_new_interior_minister_takes_oath.shtml , E.t. 22.11.2021.

“Somaliland, Somaliland Law - Somaliland Constitution”, 2005, http://www.somalilandlaw.com/body_somaliland_constitution.htm , E.t.31.01.2021.

“The AS Finance System”, Hiraal Institute, 2018. <https://hiraalinstitute.org/wp-content/uploads/2018/07/AS-Finance-System.pdf> , E.t.30.01.2021.

“The Expanding Access To Justice Program in Somalia (Eaj)”, Justice Assessment Tool: 2020, Somalia Baseline Study, https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/AJATSomalia_Brief.pdf , E.t. 28.12.2021.

“The Federal Republic of Somalia, Provisional Constitution”, Article 126 (1), <https://www.refworld.org/pdfid/51b6d0c94.pdf> , E.t. 28.12.2021.

“The State of the Judiciary in Somaliland”, *Horizon Institute*, https://www.thehorizoninstitute.org/usr/documents/publications/document_url/9/the-state-of-the-judiciary-in-somaliland-june-2016-report.pdf , E.t. 21.11.2021.

“Turkey under pressure to stop funding troops involved in Somalia violence”, *Garowe Online*, 2020, <https://www.garoweonline.com/en/news/somalia/turkey-under-pressure-to-stop-funding-troops-involved-in-somalia-violence>

“Türkiye Mezunları İstanbul’da Buluşuyor”, Türkiye Mezunları, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/etkinlikler/turkiye-mezunlari-istanbulda-bulusuyor>, E.t. 05.01.2022.

“Türkiye’nin Kalkınma İşbirliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa> , E.t. 08.06.2018.

“UAE-funded Somali military centre opens”, *The National*, 13.05.2015, <https://www.thenationalnews.com/uae/government/uae-funded-somali-military-centre-opens-1.135075> , E.t. 21.10.2021.

“US Department of Defense, U.S., Djiboutian Defense Leaders Discuss Continued Cooperation”, 14.06.2019, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1876495/us-djiboutian-defense-leaders-discuss-continued-cooperation/> , E.t. 10.11.2021.

2021 Index of Economic Freedom”, Eritrea , https://www.heritage.org/index/pdf/2021/countries/2021_IndexofEconomicFreedom-Eritrea.pdf , E.t. 10.05.2021.

2021 World Press Freedom Index, <https://rsf.org/en/ranking/2021> , E.t. 18.01.2022.

28 January 2021, <https://www.gov.uk/government/news/defence-secretary-visits-kenya-and-somalia-to-discuss-al-shabaab> , E.t. 01.09.2021.

British Embassy Mogadishu, UK, Denmark and Netherlands approve agreements with Somaliland Government on critical infrastructure to improve people’s lives, 5 July 2020, <https://www.gov.uk/government/news/uk-denmark-and-netherlands-approve-agreements-with-somaliland-government-on-critical-infrastructure-to-improve-peoples-lives> , E.t. 01.09.2020.

A Losing Game, Countering Al-Shabaab Financial System, October 2020. <https://hiraalinstitute.org/wp-content/uploads/2020/10/A-Losing-Game.pdf> , E.t. 30.01.2021.

A/HRC/29/CRP.1, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIEritrea/A_HRC_29_CRP-1_Chapter_III.pdf E.t. 10.11.2021.

Abbink, G. J. The Total Somali Clan Genealogy (second edition). Asc Working Paper Series, No. 84, 2009. <https://hdl.handle.net/1887/14007>.

Abbink, Jon. “Badme and the Ethio- Eritrean Border: The Challenge of Demarcation in the Post War Period.”, *Africa*, Vol. 58, No. 2, 2003, ss. 219-231.

Abdi, Said Yusuf. “Independence for the Afars and Issas: Complex Background; Uncertain Future”, *Africa Today* , Vol. 24, No. 1, Jan. - Mar., 1977, ss. 61-67.

Abdirahman, Mohamed Mursal Sheikh. <https://www.somalia.gov.so/parliament/> , <https://www.ftl.com/profile/mohamed-mursal-sheikh-abdirahman/> , E.t. 19.11.2021.

Abdo, Muradu. “Ethiopia’s Ongoing Criminal Justice Reform: Modus Operandi, Methodology and Observations”, *Mizan Law Review*, Vol. 13, No.2, 2020, ss.341-356.

Abdulle, Abdulkarim. ve Gurpinar, Bulut. “Turkey's Engagement in Somalia: A Security Perspective”, *Somali Studies: A Peer-Reviewed Academic Journal for Somali Studies*, Vol. 4, 2019, ss. 53-71.

Academy for Peace and Development, “The Search for Peace, Somali Programme, Peace in Somaliland: An Indigenous Approach to State-Building”, 2008.

https://www.interpeace.org/wp-content/uploads/2008/04/2008_SomS_Interpeace_APD_Statebuilding_EN.pdf, E.t.30.01.2021.

Adejumobi, Saheed A. *The History of Ethiopia*, West port Connecticut London, Greenwood Press, 2007.

African Development Bank African Development Fund, “Federal Democratic Republic of Ethiopia Country Governance Profile”, <https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/Ethiopia%20E2%80%93%20Country%20Governance%20Profile%20EN.pdf>, E.t. 11.11.2021.

African Democracy Encyclopaedia Project, 2010 House of People's Representatives election results, <https://www.eisa.org/wep/eth2010results.htm>, E.t. 06.11.2021.

African Democracy Encyclopaedia Project, Ethiopia: 2015 House of People's Representatives election results, <https://www.eisa.org/wep/eth2015results.htm>, E.t. 06.11.2021.

African Development Bank Group, “Djibouti - The Doraleh Container Terminal Project”, *Africa Bank Data Group*, 15.11.2009, <https://projectsportal.afdb.org/dataportal/VProject/show/P-DJ-D00-001>

African Development Bank, “AfDB-RDGE, COUNTRY PROFILES: Ethiopia”, https://www.afdb.org/sites/default/files/documents/publications/ethiopia_profile_enhanced_final_7th_october_2021.pdf, E.t. 11.05.2021.

Africasafari, “Tribes in Africa”, 03 July 2018, <https://www.africasafari.co.uk/blog/tribes-in-africa.htm#:~:text=In%20Africa%2C%20there%20are%20about,by%20immense%20change%20over%20time>, E.t. 20.01.2020.

Ağaoğulları, Mehmet Ali. “Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset,” *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. by Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss.235-354.

Ahmad, Abdussamad H. “Trade Relations of Northern Ethiopia With Italian Eritrea 1903-1935”, *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente*, Anno 52, No. 3, Settembre 1997, ss. 416-430.

Alasow, Omar Abdulle. *Violations of the Rules Applicable in Non-International Armed Conflicts and Their Possible Causes*, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010.

Albrecht, Peter. and Lambo, Idil. “Five Key Challenges in Somalia’s Game of Thrones”, *Danish Institute for International Studies*, 2015, ss.1-4.

Ali, Abdirahman Yusuf. “Somalia: An Unconvincing Progress”, 2014, <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2014/01/20141297747673110.html>, E.t. 21.11.2021.

Ali, I.A., Qati, S. K., y Alwan, B. H. (2020). Leadership and Post-Conflict State Rebuilding: Iraq after 2003 Case Study, *Campos en Ciencias Sociales*, Vol. 8, No. 2, 2020, ss.347-368.

Conflict_State_Rebuilding_Iraq_after_2003_Case_Study [accessed May 11 2022].

All Answers, “History of Somalia: Pre-colonial, Colonial and Post Colonial”, November 2018. <https://ukdiss.com/examples/somalia-2.php?vref=1>, E.t. 20.01.2020.

Allen, Daniel. “New Directions in the Study of Nation-building: Views through the Lens of Path Dependence”, *International Studies Review*, Vol. 12, No. 3, 2010, ss.413-429.

AMISOM, ‘EU pledges continued support to AMISOM on the implementation of key

AMISOM, “Report of the chairperson of the African Union Commission on the African Union-United Nations”, 4th Joint Review of the African Union Mission in Somalia, 2018. <https://www.peaceau.org/uploads/report-to-psc-on-amisom-joint-review.27.6.2018.pdf> , E.t. 28.12.2021.

Amnesty International, “Eritrea: Rampant repression 20 years after independence”, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/05/eritrea-rampant-repression-years-after-independence/>, E.t. 09.05.2021.

Andemariam, Senai W. ve Berhe, Isaias T. The 2000 Algiers Agreement and the 2018 Asmara/Jeddah Peace Agreements Between Eritrea and Ethiopia: Continuity or a New Beginning?, *Ethiopian Yearbook of International Law*, 2019, ss. 117-139.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 10. Baskı, Bursa: Aktüel Yayınevi, 2021.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 11.Baskı, Bursa: Alfa Akademi, 2017.

Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, Cilt-1 (5.Baskı)*, Bursa: MKM Yayınları, 2012.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2009.

Arnold, Guy. *Africa: A Modern History*, London: Atlantic Books, 2006.

Arslan, Fatma Esma. “Turkey Strongly Condemns Coup Attempt in Ethiopia”, *Anadolu Agency*, 24.06.2019, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-strongly-condemns-coup-attempt-in-ethiopia/1513872> ,E.t. 06.11.2021.

Askar, Ahmad. “British Presence in the Horn of Africa: Interests, Policies and Prospects”, *EPC*, <https://epc.ae/en/details/featured/british-presence-in-the-horn-of-africa-interests-policies-and-prospects> , E.t. 06.03.2020.

Ball, Nicole. “The Challenge of Rebuilding War-Torn Societies”, *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*, Ed. Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson and Pamela Aall, Washington: United States Institute of Peace Press, 2001, ss.719-736.

Ball, N. ‘Transforming the Security Sector in Weak States: The Role of External Actors’, Conference on State Collapse and Reconstruction: Lessons and Strategies, *Graduate Institute for International Studies*, Geneva, 2000.

Bariagaber, Assefaw. *Eritrea: Challenges and Crises of a New State*, United Nations High Commissioner for Refugees, Status Determination and Protection Information Section (DIPS), 2006. <https://www.refworld.org/pdfid/4538821e4.pdf> , E.t. 10.11.2021.

Benjamin, Thomas. *Encyclopedia of Western Colonialism since 1450*, USA: Thomson Gale, 2007.

Berger, Suzanne. ve Piore, Michael J. *Dualism and Discontinuity in Industrial Societies*, Washington: Cambridge University Press, 1980.

Berhane, Woldegabriel. “Eritrea: a War of National Unity”, *The Search for Peace: The Conflict between Ethiopia and Eritrea*, Proceedings of the scholarly conference on Ethiopia–Eritrea conflict, ed. Lencho Lata, Oslo, Norway 6-7 July 2006.

Besteman, Catherine. “Representing Violence and "Othering" Somalia”, *Cultural Anthropology*, Vol. 11, No. 1, Feb., 1996, ss. 120-133.

Besteman, Catherine. *Unraveling Somalia. Race, Violence, and the Legacy of Slavery*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.

Bete, Yefedereshein Mekir. House of the Federation of Ethiopia”, <http://www.senat.fr/senatsdumonde/english/ethiopia.html#:~:text=The%20House%20of%20the%20Federation%20fixes%20the%20electoral%20constituencies%20on,by%20he%20national%20electoral%20committee>. E.t. 11.05.2021.

Beyaz, Zafer Fatih. “Türkiye'den Somalili askerlere komando eğitimi”, AA, 05.01.2021 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-somalili-askerlere-komando-egitimi/2099290> , E.t. 03.01.2022.

Birleşik Arap Emirlikleri ile Somali arasındaki gerginlik tırmanıyor”, *TRT Haber*, 20 Nisan 2018, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/birlesik-arap-emirlikleri-ile-somali-arasindaki-gerginlik-tirmani-yor-361660.html> , E.t. 20.10.2021.

Bodin, Jean. *Six Books of the Commonwealth*, The Final End of the Well-ordered Commonwealth [CHAPTER I], Çeviri: M. J. Tooley, Oxford: Liberty Library of Constitutional Classics. http://www.yorku.ca/comninel/courses/3020pdf/six_books.pdf , E.t. 08.07.2021.

Bodin, Jean. *The Six Bookes of a Commonweal*, Çev. Richard Knolles. Ed. Kenneth Douglas McRae. Cambridge: Harvard University Press, 1962.

Bollee, Amedee. “Djibouti: From French Outpost to US Base,” *Review of African Political Economy* , Vol. 30, No. 97, 2003, ss. 481-484.

Borchgrevink, A. ‘Limits to donor influence: Ethiopia, aid and conditionality’, *Forum for Development studies*, Vol. 35, No.2, 2008, ss.195-220.

Borowicz, Jessica E. *Strategic Location and Neopatrimonialism in Djibouti*, University of Kansas, 2017.

Boxer, C. R. “Portuguese And Spanish Projects For The Conquest Of Southeast Asia,1580—1600”, *Journal of Asian History* , Vol. 3, No. 2, 1969, ss. 118-136.

Böwer, Uwe. “A Double-Edged Sword – Can a Currency Board Help Stabilise the Lebanese Economy?”, *European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/eb068_en.pdf , E.t. 24.06.2021.

Bradbury, Mark. *Becoming Somaliland*, London: Progressio, 2008.

Brauer, J. “Two Belts, One Road? The Role of Africa in China’s Belt & Road Initiative”, *Stiftung Aseinhau*. July, 2017.

Brenner, David. “Ashes of co-optation: from armed group fragmentation to the rebuilding of popular insurgency in Myanmar”, *Conflict, Security & Development*, Vol. 15, No. 4, 2015, ss.337-358.

Brinkerhoff, Derick W. Rebuilding Governance in Failed States and Post-conflict Societies: Concepts and Cross-cutting Themes”. *Public Administration and Development*, No.25, 2005, ss.3-14.

Brinkerhoff Derick W., Johnson Ronald W., Hill, Richard. “Guide to Rebuilding Public Sector Services In Stability Operations: A Role for the Military”, *RTI International*, 2009. https://www.files.ethz.ch/isn/106864/2009-10_Guide-to-Rebuilding.pdf , E.t. 17.12.2021

Brinkerhoff, Derick W. ve Goldsmith, Arthur A., *Clientelism, Patrimonialism and Democratic Governance: An Overview and Framework for Assessment and Programming*, U.S. Agency for International Development Office of Democracy and Governance, 2002.

British Embassy Mogadishu, “British military train Somali Army in Baidoa”, 02.06.2021, <https://www.gov.uk/government/news/british-military-train-somali-army-in-baidoa> , E.t. 24.07.2021.

British Embassy Mogadishu, UK, “Denmark and Netherlands approve agreements with Somaliland Government on critical infrastructure to improve people’s lives”,

Brown, Latham. “The Ethiopia-Somaliland Frontier Dispute”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 5, No. 2, Apr., 1956, ss. 245-264.

Burian, Alexander. and Bennett, Anne. “Geneva Center for Security Sector Governance”, Ethiopia, <https://www.dcaf.ch/ssad/ethiopia> , E.t. 11.11.2021.

Buzan, Barry. and Waever, Ole. de Wilde, Jaap. *A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

Buzan, Barry. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era (ECPR Classics Series)*, 2nd Editio ECPR Press, 2007.

Cahen, Michel. “Success in Mozambique?”, *Making states work: State failure and the crisis of governance*, Ed. Simon Chesterman, Michael Ignatieff and Ramesh Thakur, New York: United Nations University Press, 2005.

Call, Charles. “Building States to Build Peace? A Critical Analysis”, *Journal of Peacebuilding and Development*, Vol. 4, No. 2, 2008, ss.60-74.

Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, “Somalia: Additional information on the Tumaal including their location, present situation, and whether or not they are related to the Midgan”, 1 November 1996, SOM24966.E, <https://www.refworld.org/docid/3ae6ab14c.html> .

Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, “Somalia: Information on the Begedi clan”, 1 September 1997, SOM27551.E, <https://www.refworld.org/docid/3ae6ac5144.html> .

Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, “Somalia: The Tunni ethnic group, including regions where its members reside; treatment by society, authorities and Al Shabaab; relationship with other clans” (2012-December 2014), 22 December 2014, SOM105011.E, <https://www.refworld.org/docid/551d08124.html>

Carter, Phillip. and Guard, Ryan. “Upcoming Inflection Point: Tracing and Optimizing the Amisom Trajectory in Somalia”, *Institute for National Strategic Security*, Vol. 5, No. 2, 2015, ss. 48-59.

Caslin, Olivier. “Djibouti: Ismaïl Omar Guelleh wins 5th term with 97.44% of vote”, *The Africa Report*, 12.04.2021, <https://www.theafricareport.com/79353/djibouti-ismail-omar-guelleh-wins-5th-term-with-97-44-of-vote/> , E.t. 24.06.2021.

Ce, Shen. ve Williamson, John B., “Corruption, Democracy, Economic Freedom, and State Strength. A Cross-national Analysis”. *Int. Journal of Comparative Sociology*, 46 (4), 2005.

Chang, Ha-Joon. *Institutional Development in Developing Countries in a Historical Perspective: Lessons from Developed Countries in Earlier Times*. Report prepared for the Department for International Development, United Kingdom, 2000.

Charles, Geoffrey. “Eritrea”, *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Eritrea/Contesting-for-the-coastlands-and-beyond>, E.t. 20.01.2020.

Chidester, David. “Animizm”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2021, Vol. 14, No. 33, ss. 427-433.

CIA World Factbook, “Ethiopia”, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/et.html> , E.t. 06.11.2021.

CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/er.html> E.t. 31.05.2018

Cibuti Cumhuriyet Anayasası”, <https://www.presidence.dj/PresidenceOld/constitution.htm>, E.t. 24.06.2021.

Cibuti Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, <https://www.presidence.dj/PresidenceOld/page142.html>, E.t. 09.06.2020.

Cirafici, John L. “Operation Restore Hope, 1992-1993: Recalling Air Mobility Operations in Somalia”, *Air Power History*, Vol. 60, No. 2, 2013, ss. 14-21.

Clapham, Christopher. “Degrees of Statehood.” *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 2, 1998, 143-157.

Clarke, Walter S. and Gosende, Robert. “Somalia: Can a Collapsed State Reconstitute Itself?” *In State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, ed. Robert I. Rotberg, Washington: Brookings Institute Press, 2003, 129-158.

Clifford, E.H.M. “The British Somaliland-Ethiopia Boundary”, *The Geographical Journal*, Vol. 87 No. 4, 1936, ss. 289-302.

Coleman, James Smoot. ve Gustav, Carl. *Political Parties and National Integration in Tropical Africa*, Berkley and Los Angeles: University of California Press, 1966.

Colletta, Nat J., Kostner, Marcus. and Wiederhofer, Ingo. ‘Case Studies in War-to-Peace Transition: The Demobilization and Reintegration of Ex-Combatants in Ethiopia, Namibia and Uganda’. *World Bank Discussion Paper no 331*. Washington, DC: The World Bank, 1996. <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-3674-6> , E.t. 23.06.2021.

Collier, Paul. Hoeffler, Anke. and Grievance, Greed. “in Civil War”, World Bank, Washington, 2001.

Colonial Exploration and Conquest in Africa, *Exploring Africa*, <http://exploringafrica.matrix.msu.edu/colonial-exploration-and-conquest-in-africa-explore/> , E.t. 24.10.2021.

Colonialism and the African Experience, <https://www.pearsonhighered.com/assets/samplechapter/0/2/0/5/0205208606.pdf> E.t. 16.01.2020.

Cone, Joanna. *The Age of Exploration*, CA: Social Studies School Center, 2006.

Congressional Research Service, China’s “Engagement in Djibouti”, September 4, 2019. <https://sgp.fas.org/crs/row/IF11304.pdf> , E.t. 03.01.2022.

Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, Article 56”, https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/41544/63844/F-300752700/ETH41544_2.pdf , E.t. 11.05.2021.

Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, Article 56”, https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/41544/63844/F-300752700/ETH41544_2.pdf , E.t. 11.05.2021.

Contesting for the coastlands and beyond, *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Eritrea/Contesting-for-the-coastlands-and-beyond> , E.t. 05.06.2018.

Contini, Paolo. “Integration of Legal Systems in the Somali Republic”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 16, No. 4, Oct., 1967, ss. 1088-1105.

Country Policy and Information Note, “Somalia: Majority clans and minority groups in south and central Somalia”, June 2017, <https://www.refworld.org/pdfid/59422bdc4.pdf>.

Court, Julius., Hyden, Goran. and Mease, Ken. “The Judiciary and Governance in 16 Developing Countries”, *World Governance Survey Discussion Paper*, United Nations University, 2003. <https://cdn.odi.org/media/documents/4108.pdf> , E.t. 23.06.2021.

Crisis States Research Centre, War, State Collapse and Reconstruction: Phase 2 of the Crisis States Programme, 2006. <http://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/cscc-working-papers-phase-two/wp1.2-war-state-collapse-and-reconstruction.pdf> , E.t. 23.06.2021.

Crocker, Chester A. and Hampson, Fen Osler. (eds), *Managing Global Chaos*, Washington, DC: United States Institute of Peace, 1996.

CRU Report, “The nature and organization of state security in Ethiopia”, September 2016,
https://www.clingendael.org/pub/2016/power_politics_and_security_in_ethiopia/2_state_security_in_ethiopia/ , E.t. 07.11.2021.

Da Silva, Filipa Ribeiro. *Dutch and Portuguese in Western Africa: Empires, Merchants and the Atlantic System 1580-1674*, Boston: Brill, 2011, ss.1-19.

De Laet Sigfried J. and Herrmann, Joachim. *History of Humanity: From the Seventh Century B.C. to the seventh century A.D.*, US-New York, Routledge, 1996.

De Meur, Gisele ve Berg-Schlosser, Dirk. “Comparing Political Systems: Establishing Similarities and Dissimilarities”, *European Journal of Political Research*, Kluwer Academic Publishers, 26, 1994, ss. 193-219.

Demirtaş, Tunç. “Küresel Güç Mücadelesinin Yeni Cephesi Afrika Boynuzu”, *Bilimevi Dış Politika Dergisi*, Sayı:5, 2018.

Demirtaş, Tunç. “Neo-Kolonyalizmin Gölgesinde Bir Savaş: Etiyopya ve Tigray”, *Kriter Dergi*, Yıl 6, Sayı 63, 2021, <https://kriterdergi.com/yazar/tunc-demirtas/neo-kolonyalizmin-golgesinde-bir-savas-etiyopya-ve-tigray> , E.t. 02.01.2022.

Demissie, Selam Tadesse. Djibouti looks to Ethiopia to gauge its economic future, <https://issafrica.org/iss-today/djibouti-looks-to-ethiopia-to-gauge-its-economic-future>, E.t. 24.06.2021.

Department for International Development, Economic development for shared prosperity and poverty reduction: a strategic framework, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/276859/Econ-development-strategic-framework.pdf , E.t. 23.06.2021.

Department of Economic and Social Affairs Committee for Development Policy, “The Least Developed Country Category: 2018 Country Snapshots”, <https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/Snapshots2018.pdf> , E.t. 09.06.2020.

Department of State, USA, *Founding of Liberia, 1847*, <https://history.state.gov/milestones/1830-1860/liberiai>, E.t. 10.02.2020

Dhaysane, Mohammed. “Somali commandos trained by Turkey back home”, AA, 09.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/somali-commandos-trained-by-turkey-back-home/2169184> E.t. 28.12.2021.

Dias, Jill R. “Portugal in Africa: The Last Hundred Years by Malyn Newitts”, *African Affairs* , Vol. 81, No. 322, Jan., 1982, ss. 101-108.

Dickinson, Elizabeth. Arming Somalia, *Foreign Policy*, 10.09.2009. <https://foreignpolicy.com/2009/09/10/arming-somalia/>, E.t. 01.09.2020

Direction of the Historical Section of the Foreign Office-No. 109, *French Somaliland*, London: H.M. Stationery Office, 1920.

Djibouti Country Handbook, *U.S. Department of Defense Intelligence Production Program*, s.36. <https://info.publicintelligence.net/MCIA-DjiboutiHandbook.pdf> E.t. 17.04.2020.

Djibouti: Government”, *Global Edge*, Michigan State University, <https://globaledge.msu.edu/countries/djibouti/government> E.t. 24.06.2021.

Doe, John. A.K.A. Kidane, “Appeal From The United States District Court For The District of Columbia Case”, No. 1:14-Cv-00372, Judge Randolph D. Moss, *Deferred Joint Appendix* Vol. I of I, Pages Ja 001 To Ja 429,

https://www.eff.org/files/2017/01/10/12.14.16_joint_appendix_vol_1_of_2.pdf , E.t. 11.05.2021.

Dobbins, J. et al. *After the War: Nation-Building from fdr to George W. Bush*, Santa Monica, California: Rand Corporation, 2008.

Dobbins, James. “America's Role in Nation-building: From Germany to Iraq”, *Global Politics and Strategy*, Vol. 45, No. 4, 2008, ss.87-110.

Dombrowski, Franz Amadeus. “Some Ideas About The Historical Role of Ethiopia's Access to the Sea”, *Northeast African Studies*, Vol. 6, No. 1/2, 1984, ss. 171-177.

Dubai’s DP World Agrees to Manage Port in Somaliland for 30 Years”, *The Wall Street Journals*, 30.05.2016, <https://www.wsj.com/articles/dubais-dp-world-agrees-to-manage-port-in-somaliland-for-30-years-1464549937> , E.t. 20.10.2021.

Dumbuya, Peter A. “AFRICOM in US Transformational Diplomacy”, *Journal of Global South Studies* , Vol. 33, No. 1, 2016, ss. 115-146.

EASO COI Report, Eritrea Country Focus, 2015. <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/public/Eritrea-Report-Final.pdf> .

Eastern Africa Standby Force, “Police Training in Sendafa, Ethiopia”, <https://www.easfcom.org/index.php/en/home/9-news/1219-police-training-in-sendafa-ethiopia> , E.t. 11.11.2021.

Eizenstat Stuart E. et al., “Rebuilding Weak States”, 84/1, *Foreign Aff.*, 2005, ss.134-146.

Eisenstadt, Shmuel N. *Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism*, Beverly Hills: Sage Publications, 1973.

Erdoğan, Recep Tayyip. “Somali'nin Gözyaşları”, *Yeni Fikir*, Vol. 3, No. 7, 2011, ss.73-89.

Erena, Beekan G. “Oromo People”, <https://scholar.harvard.edu/erena/oromo> , E.t. 20.01.2020

Eriksen, Stein S. “The Politics of State Formation: Contradictions and Conditions of Possibility”, *The European Journal of Development Research*, Vol. 17, No. 3, September 2005, ss. 396–410.

Eriksen, Stein Sundstøl. “'State failure' in theory and practice: the idea of the state and the contradictions of state formation”, *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 1, 2011.ss. 229-247.

Eritrea: from war and oppression to peace and development”, London School of Economics and Political Science, <https://blogs.lse.ac.uk/africaatlse/2019/04/29/eritrea-from-war-and-oppression-to-peace-and-development/> , E.t. 11.11.2021.

Eritrea's Constitution of 1997”, https://www.constituteproject.org/constitution/Eritrea_1997.pdf?lang=en , E.t. 10.11.2021.

Estifanos, Leul. “Judicial reform in Ethiopia: Inching towards justice, Ethiopia Insight Election Project (EIEP)”, 2021, <https://www.ethiopia-insight.com/2021/09/05/judicial-reform-in-ethiopia-inching-towards-justice/>, E.t. 12.05.2021.

Ethiopia Federal Police Commision, <http://www.federalpolice.gov.et/web/guest/services>, E.t. 11.11.2021.

Ethiopia, Ministry of Peace, <https://www.mop.gov.et/> , E.t. 09.11.2021.

Ethiopian Government Portal, “Regional States”, <http://www.ethiopia.gov.et/regional-states1>, E.t. 08.02.2020.

Ethnic groups in Africa, <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2011/04/Ethnic-groups-in-Africa.pdf> , UNPO, <https://unpo.org/members/7917>, Ethiopia National Child Labour Survey – 2015,

<http://www.csa.gov.et> , https://joshuaproject.net/people_groups/10848/ER_,
<https://www.peoplegroups.org/explore/ClusterDetails.aspx?rop2=C0005#topmenu>, E.t.
24.01.2020.

Etzioni, Amitai. “Reconstruction: An Agenda”, *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 1, No. 1, 2007, ss. 27-45.

Eubank, Nicholas. “Taxation, Political Accountability and Foreign Aid: Lessons from Somaliland.” *Journal of Development Studies*, Vol. 48, No. 4, 2012, ss. 465-480.

European Asylum Support Office, “Eritrea National service, exit, and return”, *Country of Origin Information Report*, 2019.
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_EASO_COI_Eritrea_National_service_exit_and_return.pdf , E.t. 10.11.2021.

European Asylum Support Office, “Somalia Actors, Country of Origin Information Report”, 2021, s.19.
https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2021_07_EASO_COI_Report_Somalia_Actors.pdf , E.t. 19.11.2021.

Expanding Access to Justice Program, “Access to Justice Assessment Tool 2020”, Somalia Baseline Study Brief.
https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/AJATSomalia_Brief.pdf , E.t. 21.11.2021.

Expanding Access to Justice Program, “The Shari’ah in Somalia”, *USAID*, Mart 2020.
<https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1860/Shariah-in-Somalia.pdf> , E.t.31.01.2021.

F. S., “Libya: Seven Years of Independence”, *Royal Institute of International Affairs*, *The World Today*, Vol. 15, No. 2, Feb., 1959, ss. 59-68.

Fearon, James D. “Why Do Some Civil Wars Last So Much Longer Than Others?”, *Journal of Peace Research*, Vol. 41, no. 3, 2004, ss. 253-273.

Federal Government of Ethiopia Ministry of Finance and Economic Development, “Oromia Regional Government PEFA Assessment Report”.
<https://www.pefa.org/sites/pefa/files/assessments/reports/ET-Oromia-Oct10-PFMPR-SN-Public.pdf> , E.t. 17.11.2021.

Feinberg, Harvey M. and Johnson, Marion. “The West African Ivory Trade during the Eighteenth Century: The "... and Ivory" Complex”, *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 15, No. 3, 1982, ss. 435-453.

Felbab-Brown, Vanda. “The problem with militias in Somalia: Almost everyone wants them despite their dangers”, *Brookings*, <https://www.brookings.edu/research/the-problem-with-militias-in-somalia-almost-everyone-wants-them-despite-their-dangers/> , E.t. 30.05.2018.

Felbab-Brown, Vanda. ve Haddad, Fanar. “Hybrid Conflict, Hybrid Peace: How Militias and Paramilitary groups shape post-conflict transition”, *United Nations University, Centre for Policy Research*, 2020.
<https://i.unu.edu/media/cpr.unu.edu/post/3895/HybridConflictSomaliaWeb.pdf> , E.t. 28.12.2021.

Felter, Claire. Masters, Jonathan. and Sergie, Mohammed Aly. “Al-Shabab, Council on Foreign Relations”, *Council Foreign Relations*, 19.05.2021,
<https://www.cfr.org/background/al-shabab>

Finaldi, Giuseppe. *A History of Italian Colonialism, 1860-1907 : Europe’s Last Empire*, Florence : Taylor and Francis, 2016.

Fiss, Owen M. “The Limits of Judicial Independence”, *The University of Miami Inter-American Law Review*, Vol. 25, No. 1, Fall 1993.ss. 57-76.

Fitch, Asa. DP World to Manage Somaliland Port of Berbera, *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/dp-world-to-manage-somaliland-port-of-berbera-1473086050> , E.t. 19.04.2019

Fitz-Gerald, Ann M. “Ethiopia’s Security Dilemmas, Royal United Services Institute”, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ethiopias-security-dilemmas> , E.t. 09.11.2021.

Foreign direct investment, net inflows (% of GDP) – Djibouti, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?locations=DJ> , E.t. 10.11.2021.

Foreign, Commonwealth & Development Office and Vicky Ford MP, “Somali electoral process: Minister for Africa's statement”, 26.12.2021, <https://www.gov.uk/government/news/minister-for-africa-statement-on-the-somali-electoral-process> , E.t. 30.12.2021.

Forman, Shepard. and Patrick, Stewart. *Good Intentions: Pledges of Aid for Post-Conflict Recovery*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2000.

Forti, Daniel R. “A Pocket of Stability: Understanding Somaliland”, *Occasional Paper Series: No. 2*, 2011.

Fritz, Verena ve Menocal, Alina. “Understanding State-building from a Political Economy Perspective: An Analysis and Conceptual Paper on Processes, Embedded Tensions and Lessons for International Engagement”, Overseas Development Institute, 2007.

Fukuyama, Francis. *Devlet İnşası. 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, Çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

Fukuyama, Francis. *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004.

Fund for Peace 2018, “Fragile States Index”, <http://fundforpeace.org/fsi/2018/04/19/fragile-states-index-2018-issues-of-fragility-touch-the-worlds-richest-and-most-developed-countries-in-2018/>, E.t. 18.07.2018

Gabobe Hassan, Musse. ve Tako, Mahamud Hassan. “Current status of marine fisheries in Somalia”, *Maritime & Fishery Institute*, Assessment & Monitoring of Marine System, Somalia, 1999.

Gankin, Leonid. “Pobeda Russkogo Oruzhiya Na Efiopsko-Eritreyskom Front [The Victory of Russian Weapons on the Ethiopian-Eritrean Front],” *Kommersant*, May 19, 2000, <https://www.kommersant.ru/doc/148295>., 01.10.2021.

George, Alexander L., ve Bennett, Andrew. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2005.

Ghidey, Zeratsion. “The Ideological and Political Causes of the Ethio-Eritrean War. An Insider’s View”, *Paper for the International Conference on the Ethio-Eritrean Crises*, Amsterdam July 24, 1999.

Giddens, Anthony. *The Nation-State and Violence (Contemporary Critique of Historical Materialism, Vol. 2)*, CA: University of California Press, 1985, Chapter 1.

Giorgis, Tamrat. “Ethiopian Delegates Leave for Djibouti amidst Transit Tensions.” *Addis Fortune*, 5 January 2014, <http://www.lexisnexis.com.www2.lib.ku.edu/hottopics/Inacademic/> , E.t. 19.04.2019.

Gliks, Patrick. ve Plaut, Martin. “War in the Horn : The conflict Between Ethiopia and Eritrea”, *The Royal Institute of International Affairs*, Discussion Paper, 1999.

Gliks, Patrik. *The Dying Lion: Feudalism and Modernization in Ethiopia*, New York: St. Martin's Press, 1975, s. 25-60.

Global Fire Power, 2022 Military Strength Ranking, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>, E.t. 12.04.2022

Gros, Jean Germain. "Towards a Taxonomy of Failed States in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti", *17 Third World Q*, 1996, ss. 455-471.

Gudina, Merera. "Ethnicity, Democratisation and Decentralization in Ethiopia: The Case of Oromia", *Eastern Africa Social Science Research Review*, Vol. 23, No.1, January 2007, ss. 81-106.

Gump, James. Origins of the Zulu Kingdom, *The Historian*, Vol. 50, No. 4, August 1988, ss. 521-534.

Gundel, Joakim. "Clans in Somalia, European Refugee Fund", UNHCR, and the Austrian Federal Ministry of the Interior, COI Workshop Vienna, 15 May 2009 (Revised Edition).

Gundel, Joakim. "Clans in Somalia", ACCORD, COI Workshop Vienna, 2009, <https://www.refworld.org/pdfid/4b29f5e82.pdf>,

Gundel, Joakim. *The predicament of the 'Oday', The role of traditional structures in security, rights, law and development in Somalia*, Danish Refugee Council, 2006.

Güvendik, Murat Özgür. "Somali'nin Türkiye mezunu Adalet Bakanı Nur, Savunma Bakanı olarak atandı", *Anadolu Ajansı*, 26.12.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalinin-turkiye-mezunu-adalet-bakani-nur-savunma-bakani-olarak-atandi/2458057> , E.t. 28.12.2021.

H. A., Youssouf. 'Women's Participation and Special Measures in Djibouti', in *The Arab Quota Report: Selected Case Studies*, Quota Report Series, Stockholm: International IDEA, 2007.

Haldén, P. "Systems-Building before State-Building: on the Systemic Preconditions of State-Building", *Conflict, Security & Development*, Vol. 10, No.4, ss. 519-545.

Han, Ai Guo. "Building a Harmonious Society and Achieving Individual Harmony", *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 13, No. 2, 2008, ss. 143–164.

Hanson, Stephanie. "U.S. Africa Command (AFRICOM)", *Council of Foreign Relations*, 2007. <https://www.cfr.org/backgrounders/us-africa-command-africom> , E.t. 19.04.2019.

Hansrod, Zeenat. 'The UAE expands military presence in the Horn of Africa', *RFI*, 24.12.2016, <https://www.rfi.fr/en/africa/20161224-uae-discreet-yet-powerful-player-horn-africa> , E.t. 22.10.2021.

Hansrod, Zeenat. "Macron kicks off Africa tour in Djibouti", *RFI*, 03.11.2019, <https://www.rfi.fr/en/africa/20190311-macron-kicks-africa-tour-djibouti>, E.t. 04.02.2020.

Harmon, Daniel E. *Exploration of Africa: The Emerging Nations Central and East Africa: 1880 to the Present: From Colonialism to Civil War*, Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2002.

Harold, Marcus. *A History of Ethiopia*, Los Angeles, University of California Press, 1994.

Hartman, Leigh. "In Ethiopia, U.S. provides aid and pushes for peace", <https://share.america.gov/ethiopia-us-provides-aid-pushes-for-peace/#:~:text=The%20United%20States%20has%20given,million%20people%20since%20November%202020>, E.t. 05.03.2020.

Hendrickson, Dylan. and Karkoszka, Andrzej. “The Challenges of Security Sector Reform”, *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmament and International Security*, 2002.

Henek, David. “Somalia’s Fragmentation”, *Center for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/analysis/somalia%E2%80%99s-fragmentation> , E.t.11.05.2021.

Heper, Metin. *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Çev. Nalan Soyarık. Doğu-Batı Yayınları, 2006.

Hersi, Mohamed Farah. “State fragility in Somaliland and Somalia: A contrast in peace and state building”, Ağustos 2018, https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2018/08/Somaliland-and-Somalia_online.pdf , E.t.31.01.2021.

Hirt, Nicole. “Eritrea’s Chosen Trauma and the Legacy of the Martyrs: The Impact of Postmemory on Political Identity Formation of Second Generation Diaspora Eritreans”, *Africa Spectrum* 2021, Vol. 56, No.1, ss.19-38. <https://bit.ly/3O1oxSq> . E.t. 09.05.2021.

Hirt, Nicole. “The Eritrean Diaspora and Its Impact on Regime Stability: Responses to UN Sanctions”, *African Affairs*, Vol. 114, No. 454, 2015, ss. 115-135.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*, Çev. Semih Lim, İstanbul: YKY Yayınları, 2007.

Home Office, “Country Policy and Information Note Ethiopia: Actors of protection”, September 2020. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/920200/ETH - CPIN - BN AoP - V1.0e.pdf , E.t. 07.11.2021.

Horton, Michael “How Somaliland Combats al-Shabaab, Combating Terrorism Center”, *CTC Sentinel*, Vol. 12, No. 10, 2019. <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2019/11/CTC-SENTINEL-102019.pdf> , E.t.31.01.2021.

Hoskyns, Catherine. “Violence in the Congo”, *Transition*, 1965, No. 21, 1965. <https://africanelections.tripod.com/dj.html> E.t. 24.06.2021. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:African_regions_according_to_the_United_Nations_geo_scheme.png E.t. 15.01.2020 https://read.oecd-ilibrary.org/development/states-of-fragility-2018_9789264302075-en#page31 <https://set.odi.org/wp-content/uploads/2021/01/Supporting-UK-foreign-direct-investment-in-Africa-in-2021-2.pdf> , E.t. 01.02.2022. <https://www.africom.mil/military-presence> , E.t. 15.01.2020 https://www.futuredirections.org.au/publication/united-states-foreign-policy-in-the-horn-of-africa-a-profile/?_cf_chl_managed_tk__=pmd_abLGDF_R7JtKxKEmPeu9Ryj.prK6rrGwjLVgfHaIacg-1633502722-0-gqNtZGzNAyWjcnBszQql, E.t. 22.04.2020.

Huntington, Samuel P. *Political Order in Changing Societies*, New Haven and London: Yale University Press, 1968.

İşyar, Ömer Göksel. *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller- Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, 2. Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık, 2013.

Lombard, Louisa. How Somalia's aged tribal justice system keeps the peace in a country known for chaos, *Legal Affairs*, September-October 2005, https://www.legalaffairs.org/issues/September-October-2005/scene_lombard_sepoct05.msp , E.t. 15.06.2018.

Olingo, Allan. Ethiopia, Kenya raise military spend as East Africa arms budget hits \$104 million, *The EastAfrican*, 04.04.2020,

<https://www.theeastaffrican.co.ke/news/ea/East-African-countries-splurge-usd-104m-on-new-arms/4552908-5513938-wofs23/index.html>.

<https://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/pubs/2013africanagricultures.pdf> E.t. 15.01.2020

Hughes, M. ve Philpott, W. *The Palgrave Concise Historical Atlas of the First World War*, NY: Library of Congress Cataloging, 2005.

Human Rights Council Thirty-second session Agenda item 4 Human rights situations that require the Council's attention, Detailed findings of the commission of inquiry on human rights in Eritrea,

https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoEritrea/A_HRC_32_CRP_1_read-only.pdf , E.t. 09.05.2021.

Human Rights Council Twenty-ninth session Agenda item 4 Human rights situations that require the Council's attention, Report of the detailed findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea, 2015, s.214-221.

https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoEritrea/A_HRC_29_CRP-1.pdf , E.t. 09.05.2021

Human Rights Council, Forty-second session, "Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September" 2014, 9–27 September 2019, A/HRC/42/CRP.1, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/GEE-Yemen/A_HRC_42_CRP_1.PDF.

Human Rights Watch, "Such a Brutal Crackdown", Killings and Arrests in Response to Ethiopia's Oromo Protests, <https://www.hrw.org/report/2016/06/15/such-brutal-crackdown/killings-and-arrests-response-ethiopias-oromo-protests> , E.t. 06.11.2021.

Human Rights Watch, Submission to the Universal Periodic Review of Somalia, 2020. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjr9auFi7DwAhVlt6QKHe3pApAQFjAAegQIBRAD&url=https%3A%2F%2Fuprdoc.ohchr.org%2Fuprweb%2Fdownloadfile.aspx%3Ffilename%3D8584%26file%3DEnglishTranslation&usg=AOvVaw0K5vqXr3D5VR08NVBabpMz> , E.t. 19.11.2021.

Human Rights Watch World Report 2021, "Eritrea Events of 2020", <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/eritrea> , E.t. 10.05.2021

Hurd, Ian. "Legitimacy", *Princeton University*, <https://pesd.princeton.edu/node/516> , E.t. 22.12.2020.

Hussain, Intizar. and Siddik, Faisal. "New Container Port Raises Djibouti's International Logistics Profile," *Islamic Development Bank*, 10 May 2013.

Hussein, Abdirahman. ve Coşkun, Orhan. "Turkey opens military base in Mogadishu to train Somali soldiers", *Reuters*, 30.09.2017, <https://www.reuters.com/article/us-somalia-turkey-military/turkey-opens-military-base-in-mogadishu-to-train-somali-soldiers-idUSKCN1C50JH?il=0> , E.t. 05.01.2022.

Hussein, Abdrahman. ve Taxta, Ismail. "Somali prime minister voted out by lawmakers", *Reuters*, 12.02.2013, <https://www.reuters.com/article/uk-somalia-politics/somali-prime-minister-voted-out-by-lawmakers-idUKBRE9B10ML20131202?edition-redirect=uk> , E.t. 21.11.2021.

Iadarola, Antoinetta. "Ethiopia's Admission in to the League of Nations: An Assessment of Motives", *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 8, No. 4, 1975, ss. 601-622.

IBP USA, *Djibouti Business Law Handbook Vol. 1 Strategic Information and Basic Laws*, International Business Publications, USA Washington DC, 2012.

Idris, Amir. “Why the US needs to rethink its policy in the Horn of Africa”, *The Hill*, 26.02.2021, <https://thehill.com/opinion/international/539992-why-the-us-needs-to-rethink-its-policy-in-the-horn-of-africa/> E.t. 08.03.2021.

Ifeoma, Ezeabasili E. The Nature Of Conflict In Africa And Its Impact On African International Relations, *World Affairs: The Journal of International Issues*, Vol. 15, No. 3, Autumn 2011, ss. 88-112.

Ilhan, Lokman. and Demirci, Zuhul. “1 of 3 Somalian troops to be trained by Turkey: Envoy”, *AA*, 04.08.2020, <https://www.aa.com.tr/en/africa/1-of-3-somalian-troops-to-be-trained-by-turkey-envoy/1931275>

Ingiriis, Mohamed Haji. Insurgency and international extraversion in Somalia: the National Intelligence and Security Agency (NISA) and Al-Shabaab's Amniyat, *African Security Review*, Vol. 29, No. 2, 2020, ss. 125-151.

Institute for Security Studies, “United States Counter-Terrorism in Somalia, Building States While Fighting Terror Contradictions in United States Strategy in Somalia from 2001 to 2007”, *ISS*, <https://issafrica.org/chapter-3-united-states-counter-terrorism-in-somalia> , E.t. 05.03.2020.

International Coffee Organisation, <http://www.ico.org/prices/po-production.pdf>, E.t. 09.06.2020.

International Crisis Group, “Containing the Volatile Sudan-Ethiopia Border Dispute”, *Crisis Group Africa Briefing*, No.173, 2021.

International Crisis Group, “Somaliland: Democratization and its Discontents”, *Africa Report*, No. 66. Nairobi; Brussels, 2003.

International Peace Institute, “Transitioning to National Forces in Somalia: More Than an Exit for AMISOM”, April 2019, https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2019/04/1904_Transitioning-in-Somalia.pdf, E.t. 28.12.2021.

Ioan M. Lewis, “The Politics of the 1969 Somali Coup” *Journal of Modern African Studies*, 10, 3, 1972, ss. 383-408.

IPU Parline, “Eritrea National Assembly”, https://data.ipu.org/content/eritrea?chamber_id=13383, E.t. 11.11.2021.

Irish, John. “Ethiopia, France Sign Military, Navy Deal, Turn ‘New Page’ in Ties,” *Reuters*, March 12, 2019, <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-france/ethiopia-france-sign-military-navy-deal-turn-new-page-in-tiesidUSKBN1QT2W3> , E.t. 03.01.2022.

Irish, John. “Ethiopia, France sign military, navy deal, turn 'new page' in ties”, *Reuters*, 12.03.2019, <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-france-idUSKBN1QT2W3> , E.t. 03.11.2021.

Isaias Of Eritrea Threatens Corrupt Government Functionaries”, *Gebab News*, 26.05.2015, <http://awate.com/isaias-of-eritrea-threatens-corrupt-government-functionaries/> , E.t. 11.05.2021.

Italian Colonization (1890-1941), *Global Security*, <https://www.globalsecurity.org/military/world/eritrea/history-2.htm> E.t. 05.06.2018.

Iwgia, Eritrea, <https://www.iwgia.org/en/eritrea.html> , E.t. 20.01.2020

Iwgia, Ethiopia, <https://www.iwgia.org/en/ethiopia.html> , E.t. 20.01.2020

Iyob, Ruth. “The Ethiopian and Eritrean Conflict: Diasporic vs Hegemonic States in the Horn of Africa” *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 38, No. 4, United Kingdom: Cambridge University Press, 2000.

Jackson, Robert. *Quasi-states: Sovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

James, Mukhwana. "Political History of Somalia," *African Union*, t.y.

Jonas, Raymond. *Battle of Adwa: African Victory in the Age of Empire*, Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press, 2011.

Jones, Branwen Gruffydd. "The Political Economy of Social Crisis: Towards a Critique of the "Failed State" Ideology", *15 Rev. Int'l Pol. Econ.*, 2008, ss. 180-205.

Kadamy, Mohamed. "Djibouti: Between War and Peace", *Review of African Political Economy*, Vol. 23, No. 70 (Dec., 1996), ss. 511-521.

Kanbir Rodriguez Sanmartin, Berrak. "Etiyopya'da büyük keşif: 3,8 milyon yıl önce yaşamış ilk insana ait kafatası bulundu", *Euronews*, 29/08/2019, <https://tr.euronews.com/2019/08/29/etiopya-da-buyuk-kesif-3-8-milyon-yil-once-yasamis-ilk-insana-ait-kafatasi-bulundu> , E.t. 27.10.2021.

Kaplan, Robert D. *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*, Reprint ed, NY: Vinage, 2001.

Kaplan, Seth. Rethinking state building: fixing fragile states, <https://www.thebrokeronline.eu/rethinking-state-building-d25/> , E.t. 17.07.2020.

Kassim James Shehim, and Searing, "Djibouti and the Question of Afar Nationalism," *African Affairs*, Vol. 79, No. 315, 1980, ss. 209-226.

Katzenstein Peter J. (ed.), *Between Power and Plenty: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States*, Madison: University of Wisconsin Press, 1978.

Keller, Edmond J. "The Politics of State Survival: Continuity and Change in Ethiopian Foreign Policy", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 489, Jan. 1987, ss. 76-87.

Kerr, Philip. "From Empire to Commonwealth", *Foreign Affairs*, Vol. 1, No. 2, Dec. 15, 1922, ss. 83-98.

Kireyev, Alexei P. "Djibouti's Quest for Inclusive Growth", *IMF Working Paper*, 2017.

Koshin, Sahro Ahmed. and Botan, Mahad Ade. "Assessment Study On Female Police Officers In Police Forces In Somalia", *Somali Institute for Development and Research Analysis Institute*, 2017. https://sidrainstitute.org/wp-content/uploads/2018/04/Somali_Female_Police_Study.pdf , E.t.30.01.2021.

Krasner, Stephen D. "Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics," *Comparative Politics* 16, January 1984.

Kritz, Neil J. "The Rule of Law in the Postconflict Phase", C. Crocker and F. Hamson (eds), *Managing Global Chaos*, Washington, DC: United States Institute of Peace. 1996, ss. 587–606.

Kulak, Önder. Thomas Hobbes, ed.Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç, *Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon'dan Zizek'e*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Kumar, Krishna. (ed.), *Post-conflict Elections, Democratization and International Assistance*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1998.

Lake, David. "The Practice and Theory of US Statebuilding", *Journal of Intervention and Statebuilding*, Vol. 4, No. 3, 2010, ss.257-284.

Lamborn, Alan C. "Power and the Politics of Extraction," *International Studies Quarterly*, Vol.27, No.2, June 1983.

Le Billon, Philippe. "Buying Peace of Feulling war: The Role of Corruption in Armed Conflicts", *Journal of International Development*, 15 (4), 2003, ss. 413-426.

Le Sage, Andre. 'Stateless Justice in Somalia: Formal and Informal Rule of Law Initiatives', *Centre for Humanitarian Dialogue*, Geneva, 2005, <https://gsdrc.org/document-library/stateless-justice-in-somalia-formal-and-informal-rule-of-law-initiatives/> , E.t. 21.11.2021.

- Leacock, Stephen. "Elements of Political Science", *The American Political Science Review*, Cambridge: Cambridge University Press, Vol. 4, No. 4, Nov., 1910, ss. 313-314.
- Lencho, Lata. "Introduction" In *The Search for Peace: The Conflict between Ethiopia And Eritrea*. Proceedings of the scholarly conference on Ethiopia–Eritrea conflict, Edited by. Lencho Lata, Oslo, Norway 6-7 July 2006.
- Leonard, David K. "Recreating Political Order: The Somali Systems Today", *Institute of Development Studies*, Working Paper 200, No. 316, 2009.
<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b61ed915d622c000c61/Wp316.pdf>, E.t. 16.08.2021.
- Levin, Ayala. "Haile Selassie's Imperial Modernity", *Journal of the Society of Architectural Historians*, University of California Press, Vol. 75, No. 4, 2016, ss. 447-468.
- Lewis, Ioan M. "Visible and Invisible Differences: The Somali Paradox." *Africa*, Vol. 74, No. 4, 2004, ss. 489-515.
- Lewis, Ioan M. *Understanding Somalia and Somaliland*. 3rd ed. London: Hurst & Company, 2008.
- Lisa Beyer, TIME, "Ethiopia: Uncle Sam Steps In",
<http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,973027,00.html>, E.t. 10.05.2020.
- List of Least Developed Countries (as of December 2018),
https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf, E.t. 09.06.2020.
- Locke, John. *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, Çev.Fahri Bakırcı, Ankara: Ebabil Yayınları, 2012.
- London Somalia Conference, Security Pact, 11 May 2017.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/613720/london-somalia-conference-2017-security-pact.pdf, E.t. 28.12.2021.
- Lortan, Fiona. "The Ethiopian and Eritrean Conflict: Fragile Peace," *African Security Review*, Vol 9, No, 4, 2000, ss. 101-111.
- Luckham, Robin. and Bekele, Dawit. "Foreign Powers and Militarism in the Horn of Africa: Part II", *Review of African Political Economy*, No. 31, Capital vs. Labour in West Africa, 1984, ss. 7-28.
- Machiavelli, Nicolo. *Prens*, Çev. Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Mackintosh, Eliza. "Ethiopia is at War with Itself. Here's What You Need to Know about the Conflict", *CNN*, 11.03.2021,
<https://edition.cnn.com/2021/11/03/africa/ethiopia-tigray-explainer-2-intl/index.html>, E.t. 06.11.2021.
- Makhubela, Kingsley. "Reflections on the Somali Peace Proces"s, Consultative Workshop on Mediation Centre for Mediation in Africa in collaboration with the UN Mediation Support Unit University of Pretoria, 5 April 2012,
<https://www.up.ac.za/media/shared/Legacy/sitefiles/file/46/1322/17295/kingsleymakhubela.pdf>, E.t. 19.11.2021.
- Mann, Michael. *The Sources of Social Power: The Sources of Social Power: Vol. 1, A History of Power from the Beginning to AD 1760*, 1st Edition, London: Cambridge University Press, 1986.
- Markakis, John. *National and Class Conflict in the Horn of Africa*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

Martin, Alex. First overseas military base since WWII to open in Djibouti, <https://www.japantimes.co.jp/news/2011/07/02/national/first-overseas-military-base-since-wwii-to-open-in-djibouti/#.XvHNxmgzaM8> , E.t. 19.04.2019

Martin, Meredith. *The State of Africa*, London: The Free Press, 2006.

Mavrozacharakis, Emmanuel. “Populism and Democracy: An Ambiguous Relationship”, *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities EQPAM*, Vol. 7, No.4, October 2018, ss. 19-35.
https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3293005_code2385835.pdf?abstractid=3293005&mirid=1 , E.t. 10.11.2021.

Mbaku, John Mukum. “Good and inclusive governance is imperative for Africa’s future”, *Brookings*, 08.01.2020, <https://www.brookings.edu/research/good-and-inclusive-governance-is-imperative-for-africas-future/>, E.t. 13.10.2020

Mello, Alex. and Knights, Michael. ‘How Eritrea became a major UAE military base’, *TesfaNews*, 02.09.2016, <https://www.tesfanews.net/west-of-suez-for-the-united-arab-emirates/> , E.t. 22.10.2021.

Melvin, Neil. “The Foreign Military Presence in the Horn of Africa Region”, *SIPRI*, Background Paper, 2019.

Menkhaus, Ken. “Bantu ethnic identities in Somalia”, *Annales d'Éthiopie Année*, 2003.

Menkhaus, Ken. “Governance without Government in Somalia: Spoilers, State Building, and the Politics of Coping.” *International Security*, Vol. 31, No. 3, 2006, ss. 74-106.

Menkhaus, Ken. “State Collapse in Somalia: Second Thoughts”, *Review of African Political Economy*, Vol. 30, No. 97, 2003.

Mentan, Tatah. *Africa in the Colonial Ages of Empire: Slavery, Capitalism, Racism, Colonialism, Decolonization, Independence as Recolonization and Beyond*, African Books Collective, 2018.

Michael Rubin, “It's Time for a U.S. Navy Port Call in Somaliland”, 2020, <https://www.realcleardefense.com/articles/2020/07/31/its-time-for-a-us-navy-port-call-in-somaliland-115510.html> , E.t.30.01.2021.

Michael, Mackonen. “Who is Amhara?”, *African Identities*, Vol.6, No.4, ss. 393-404.

Micheau, Aaron S. “The 1991 Transitional Charter of Ethiopia: A New Application of the Self Determination Principle”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 28, No. 2, 1996.

Migdal, Joel S. *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*, Washington: Cambridge University Press, 2001.

Migdal, Joel S. *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton University Press, 1988.

Milkias, Paulos. “U.S. Foreign Policy Towards Africa with Emphasis on Ethiopia and Eritrea”, *International Journal of Ethiopian Studies*, Vol. 1, No. 2, Winter/Spring 2004, ss. 58-81.

Mimiko, Femi N. O. “Regional Ethnic Difusion, State Authoritarianism and the Crisis of Post-Colonial Reconstruction in Côte D'ivoire”, *Journal of Third World Studies*, Vol. 23, No. 2, 2006, ss. 189-202.

Ministere de L'Europe Et Des Affaires Etrangeres, “Ethiopia”, https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/ethiopia/#sommaire_5 , E.t. 03.11.2021.

Ministere Des Outre-Mer, *Les Territoires*, <https://www.outre-mer.gouv.fr/les-territoires> , E.t. 16.05.2020

Ministry of Defence, Foreign, Commonwealth & Development Office, James Duddridge MP, and James Heapey MP, “British Army trains 500th Somali soldier in infantry skills”, 15.01.2021, <https://www.gov.uk/government/news/british-army-trains-500th-somali-soldier-in-infantry-skills>, E.t. 01.09.2021.

Miran, Jonathan. “A Historical Overview of Islam in Eritrea, Die Welt des Islams”, *New Series*, Vol. 45, No. 2, 2005, ss. 177-215.

Murtaza, Niaz. *The Pillage of Sustainability in Eritrea, 1600s-1990s: Rural Communities and the Creeping Shadows of Hegemony*, London: Greenwood Press, 1998.

Mutambo, Aggrey. and Oluoch, Fred. “How Somalia’s internal politics fuels obstinacy on boundary row with Kenya”, *The East African*, 01.06.2019, <https://www.theeastafrican.co.ke/news/ea/Politics-big-oil-fuel-Somalia-kenya-sea-battle/4552908-5141152-psyyl1n/index.html> , E.t. 03.01.2022.

Mwangi, Oscar Gakuo. “The Union of Islamic Courts and security governance in Somalia.” *African Security Review*, Vol. 19, No.1, 2010, ss. 88-94.

Mwatela, R.Z. and Zhao, C., ‘Africa in China’s ‘One Belt, One Road’ initiative: a critical analysis’, *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 21, No. 12, 2016, ss. 10-21.

Nations Online, “[Official and Spoken Languages of African Countries](https://www.nationsonline.org/one-world/african_languages.htm)”, https://www.nationsonline.org/one-world/african_languages.htm E.t. 20.01.2020

Naty, Alexander. “Environment, Society and the State in Western Eritrea, Africa”, *Journal of the International African Institute*, Vol. 72, No. 4, 2002, ss. 569-597.

Nelson, David. “Defining the Urban: The Construction of French-Dominated Colonial Dakar, 1857-1940”, *Historical Reflections / Réflexions Historiques*, Vol. 33, No. 2, Summer 2007, ss. 225-255.

Neptune P2P Group, “Houthi Rebels Threaten to Bomb Somaliland’s Berbera Port Run By UAE”, <https://neptunep2pgroup.com/uncategorised/houthi-rebels-threaten-bomb-somalilands-berbera-port-run-uae/> , E.t. 03.01.2022.

Neuman, Scott. “9 Things to Know about the Unfolding Crisis in Ethiopia’s Tigray Region”, *NPR*, 5 Mart 2021, <https://www.npr.org/2021/03/05/973624991/9-things-to-know-about-the-unfolding-crisis-in-ethiopia-tigray-region> , E.t. 06.11.2021.

News, World, “Africa”, *Independent*, <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/mengistu-found-guilty-of-ethiopian-genocide-428233.html>, E.t. 10.05.2020

Newsinger, John. “Revolt and Repression in Kenya: The "Mau Mau" Rebellion, 1952-1960”, *Guilford Press, Science & Society*, Vol. 45, No. 2, Summer, 1981, ss. 159-185.

Nihal Petek Kayacı, “Platon,” *Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon’dan Zizek’e*, ed. by Kurtul Tunçel, Ahu & Gülenç, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Nordlinger, Eric. *On the Autonomy of the Democratic State* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981.

Nunn, Nathan. Religious Conversion in Colonial Africa, *American Economic Review: Papers & Proceedings* 100 (May 2010).

Nyssen, Jan., Jacob, Miro., Frankl, Amaury. (Eds.), *Geo-trekking in Ethiopia’s Tropical Mountains*, NY: Springer International Publishing, 2019.

OECD, “States of Fragility Framework”, 2018, <http://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/statesoffragilityframework2018.htm> , E.t. 18.07.2018

Ofcansky, Thomas. ve La Verle, Berry. *Ethiopia, a Country Study*, Washigton, Federal Research Division, Library of Congress, Blackmask, 2002.

Okday, Cemil. *Siyaset Bilimi İncelemeleri: Meşruiyet, Sınıflandırma, Kültür, Modernleşme*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

One World Nations Online, [Agreement Between the British and French Governments with Regard to the Gulf of Tajura and the Somali Coast, February 2-9, 1888.](https://dl.wdl.org/11884/service/11884.pdf) E.t. 17.04.2020.

Orvis, Stephen and Drogus, Carol Ann. *Introducing Comparative Politics, Chapter 2: The Modern State*, SAGE Publications, 2014.

Ottaway, Marina. “Rebuilding State Institutions in Collapsed States, Development and Change”, *International Institute of Social Studies*, Vol. 33, No. 5, ss. 1001-1023.

Overseas Security Advisory Council, Country Security Report, “Ethiopia 2020 Crime & Safety Report”, <https://www.osac.gov/Content/Report/f76c57da-23f7-4161-80d7-186994905e93> , E.t. 07.11.2021.

Özdal, Barış ve Karaca, R. Kutay. *Diplomasi Tarihi-I*, Bursa: Dora Yayınları, 2015.

Page, Melvin Eugene. Sonnenburg, Penny M. *Colonialism: An International, Social, Cultural, and Political Encyclopedia (1. Cilt)*, California: ABC-CLIO.

Özkan, Gökhan. “Uluslararası Güç Dengeleri Bağlamında Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Disiplinlerarası Bir Değerlendirme”, *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 7, No. 27, 2010, s. 3-26.

Paris, Roland and Sisk, Timothy. *Dilemmas of Statebuilding: Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations*, London and New York: Routledge, 2009.

Paul, Christopher. et.al., “Algerian Independence, 1954–1962 Case Outcome: COIN Loss, Paths to Victory: Detailed Insurgency Case Studies”, CA: RAND Corporation, 2013.

Pausewang, Siegfried. and Shruke, Astir. (Edt), “The Referendum on Independence for Eritrea”, Report of the Norwegian observer Group in UNOVER. *Human Rights Report* No. 2, Oslo, 1993.

Peirson, Christopher. *The Modern State* (Second Edition), London: Routledge, 2004.

Peregovory, Vedet. o Sozhdanii Logisticheskogo Tsentra v Portu Eritrei [Russia is in Talks to Establish a Logistics Center in a Port off Eritrea],” RIA Novosti, 2018.

Pirinççi, Ferhat ve Demirtaş, Tunç. “Sömürgecilik Mirasının Somali’ye Etkisi”, *International Journal of Social Inquiry*, Vol. 13, No. 2, 2020, ss. 765 - 789.

Platon, Politea, t.y., 369b.

Plaut, Martin. “Castro’s troubled legacy in the Horn of Africa: hero or villain?”, *The Convesration*, 2016.

Population, Total”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> , E.t. 06.11.2021.

Port of Djibouti to Invite Bid for Doraleh Container Terminal Expansion”, *Offshore Energy*, 12.03.2012, <https://www.offshore-energy.biz/port-of-djibouti-to-invite-bid-for-doraleh-container-terminal-expansion/>, E.t. 10.11.2021.

Pounds, Norman J. G. “History and Geography: A Perspective on Partition”, *Journal of International Affairs*, Vol. 18, No. 2, The Politics of Partition, 1964, ss. 161-172.

Pradyumna P. Karan, *The Non-Western World: Environment, Development and Human Rights*, Routledge, 2004.

President Isaias Warns Corrupt Officials”, *Tesfanews*, 24.05.2015, <https://www.tesfanews.net/president-isaias-warns-corrupt-officials/> , E.t. 11.05.2021.

Programme Office in Ethiopia, “Semi-Annual Progress Report. https://www.unodc.org/documents/easternafrika/ETHIOPIA/UNODC_Ethiopia_Semi-annual_Report_FINAL_-_1_January_-_30_June_2021.pdf , E.t. 11.11.2021.

programmes under the Somalia Transition Plan’, 5 Nisan 2019, <https://amisom-au.org/2019/04/eu-pledges-continued-support-to-amisom-on-the-implementation-of-key-programmes-under-the-somalia-transition-plan/> , E.t. 01.09.2020.

Puntland Attorney General’s Office develops landmark Prosecutors’ Manual with support of EUCAP Somalia”, *EU External Action*, <https://www.eucap-som.eu/puntland-attorney-generals-office-develops-landmark-prosecutors-manual-with-support-of-eucap-somalia/> , E.t. 21.11.2021.

pursuant to Security Council resolution 2244: Eritrea, S/2016/920”, 2015.

Qalinle, Abdulwahid S. & Haji, Hassan H. “National Dialogue on Justice Reform: A New Beginning in Somalia”, 2013, https://hiiraan.com/op4/2013/apr/29058/national_dialogue_on_justice_reform_a_new_beginning_in_somalia.aspx , E.t. 21.11.2021.

Qatar Fund for Development, “Qatar Fund for Development on behalf of the State of Qatar sends urgent medical aids to Somalia in cooperation with the Emiri Air Force fleet”, <https://qatarfund.org.qa/en/qatar-fund-for-development-on-behalf-of-the-state-of-qatar-sends-urgent-medical-aids-to-somalia-in-cooperation-with-the-emiri-air-force-fleet/> , E.t. 03.01.2022.

Rebuilding Somalia’s Broken Justice System: Fixing the Politics, Policies and Procedures, *Heritage Institute*, 2021. <http://www.heritageinstitute.org/wp-content/uploads/2021/01/Justice-Report-Jan-6-.pdf>, E.t. 19.11.2021.

Recognition of Somaliland – claiming our rightful place within the community of nations, <https://recognition.somalilandgov.com/> , E.t.30.01.2021.

Regional States”, Ethiopian Government Portal, <http://www.ethiopia.gov.et/regional-states1> , E.t. 06.11.2021.

Reid, Richard. “Old Problems in New Conflicts: Some Observations on Eritrea and its Relation with Tigray, From Liberation Struggle to Interstate War.” *Africa: Journal of International Institute*, Vol. 73, No. 3, 2003, ss.369-401.

Republic of Kenya, Ministry of State and Planning, National Development and Vision 2030, Wycliffe Ambetsa Oparanya, “2009 Population & Housing Census Results”, 31st August, 2010. <https://web.archive.org/web/20130115103229/http://www.knbs.or.ke/docs/PresentationbyMinisterforPlanningrevised.pdf> , E.t. 09.06.2020.

République de Djibouti, "Présidence de la République de Djibouti". <https://www.presidence.dj/texte.php?ID=219&ID2=2018-01-11&ID3=Loi&ID4=1&ID5=2018-01-30&ID6=spelec> , E.t. 10.11.2021.

Republique de Djibouti, <https://justice.gouv.dj/>

Research Directorate, *Immigration and Refugee Board, Djibouti: A November 1991 government attack on Obock city, the number of casualties and the treatment of the Afar in Obock by the current government (1991-1998)*, Canada, 1998, <https://www.refworld.org/docid/3ae6ac1150.html>, E.t. 09.06.2020.

Riker, T. W. “A Survey of British Policy in the Fashoda Crisis”, *Political Science Quarterly*, Vol. 44, No. 1, Mar., 1929, ss.54-78.

Robert I., Rotberg. *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton: Princeton University Press, 2004. Thurer, Daniel “The "Failed State" and International Law”, *81 Int'l Rev. Red Cross*, 1999.

Robertson, Esmonde. “Race as a Factor in Mussolini's Policy in Africa and Europe”, *Journal of Contemporary History*, Vol. 23, No. 1, Jan., 1988, ss. 37-58.

Rodrigue, Jean-Paul .“Straits, Passages and Chokepoints A Maritime Geostrategy of Petroleum Distribution”, *Cahiers de Géographie du Québec*, Vol. 48, No. 135, Décembre 2004.

Rotberg, Robert I. “The new nature of nation-state failure”, *The Washington Quarterly*, Vol. 25, No. 3, 2002, ss. 83-96.

Rotberg, Robert I. *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, In State Failures and State Weakness in a Time of Terror, 3, Washington D.C.: The World Peace Foundation & Brookings Institution Press, 2003.

Royal Economic Society, “The Legacy of Colonial Rule on Building Modern States: Evidence from Africa”, 01 Apr 2019, <https://www.res.org.uk/resources-page/the-legacy-of-colonial-rule-on-building-modern-states-evidence-from-africa.html> E.t. 20.01.2020

Rubin, Michael. “Somaliland – Key to Winning America's Longest War”, https://www.realcleardefense.com/articles/2019/03/07/somaliland_key_to_winning_a_mericas_longest_war_114238.html , E.t.31.01.2021.

Saferworld and SONSAF, “Building a peaceful, just and inclusive Somaliland: SDG16+ priorities for action”, Briefing, 2018, <https://www.saferworld.org.uk/downloads/building-a-peaceful-just-and-inclusive-somaliland-sdg16-plus---priorities-for-action.pdf> , E.t.31.01.2021.

Sally Healy, “Eritrea’s Economic Survival”, *Chatham House*, Summary record of a conference held on 20 April 2007. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/200407eritrea.pdf> , E.t. 10.11.2021.

Sbacchi, Alberto. “Italian Colonization in Ethiopia: Plans and Projects, 1936-1940”, *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente*, Anno 32, No. 4, DICEMBRE 1977, ss. 503-516.

Sbacchi, Alberto. “Haile Selassie and the Italians 1941-1943”, *African Studies Review* , Vol. 22, No. 1, Apr., 1979, s.25-42.

Schraeder, Peter J. “Ethnic Politics in Djibouti: From 'Eye of the Hurricane' to 'Boiling Cauldron’”, *African Affairs*, Vol. 92, No. 367, Apr., 1993, ss. 203-221.

Selassie, Bereket Habte. *Conflict and Intervention in the Horn of Africa*, New York: Library of Congress Cataloging in Publication, 1980.

Service for Life, “State Repression and Indefinite Conscription in Eritrea”, 04.16.2009, https://www.hrw.org/report/2009/04/16/service-life/state-repression-and-indefinite-conscription-eritrea#_ftn129, E.t. 09.05.2021

Shaban, Abdur Rahman Alfa. “Ethiopia’s New PM Abiy Ahmed Takes Office on April 2”, *Africa News*, 3 Mart 2018, <https://www.africanews.com/2018/03/30/ethiopia-s-new-pm-abiy-ahmed-takes-office-on-april-2/> ,E.t. 06.11.2021

Shabbir, “Fahad. Eritrea Interested in Buying Weapons from Russia,” *Tesfa News*, October 23, 2019, <https://www.tesfanews.net/eritrea-interested-buying-russia-military-equipment-weapons/>. E.t. 01.10.2021.

Shabbir, Fahad. “Russia to Deliver 2 Ansat Helicopters to Eritrea in 2020,” *Urdu Point*, January 20, 2020, [https:// www.urdupoint.com/en/world/russia-to-deliver-2-ansat-helicopters-to-erit-814332.html](https://www.urdupoint.com/en/world/russia-to-deliver-2-ansat-helicopters-to-erit-814332.html) , E.t. 1.10.2021

Shehim, Kassim. and Searing, James. “Djibouti and the Question of Afar Nationalism”, *African Affairs*, Vol. 79, No. 315, 1980, ss. 209-226.

Sheikh, Abdi. ve Omar, Feisal. “Rival groups from Somali army clash at former UAE training facility”, *Reuters*, 23.04.2018, <https://www.reuters.com/article/us-somalia-security-idUSKBN1HUIQE> , E.t. 03.01.2022.

SIPRI Military Expenditure Database 2020, https://sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2020_0.xlsx , E.t. 12.04.2022.

SIPRI, World military spending rises to almost \$2 trillion in 2020, <https://www.sipri.org/media/press-release/2021/world-military-spending-rises-almost-2-trillion-2020>, E.t. 12.04.2022

SIPRI, https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php E.t. 20.06.2021.

Sivas, Hakan. “Dünyanın Oluşumu, Eski Mezopotamya ve Eski Mısır Tarihi ve Uygarlıkları, Genel Uygarlık Tarihi”, *Genel Uygarlık Tarihi*, Prof.Dr. Taciser Sivas (Edt.), Anadolu Üniversitesi, 2019.

Skocpol, Theda. “Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research” *Social Science Research Council Items* 36, June 1982, ss. 261-290.

Smith, Bryan R. “Police Reform: The United States and Europe Can Learn From The Rest of the World”, <https://www.dcaf.ch/police-reform-united-states-and-europe-can-learn-rest-world> , E.t. 11.11.2021.

Solomon, Salem. “Russia-Eritrea Relations Grow with Planned Logistics Center”, *Voice of America*, 2018, <https://www.voanews.com/africa/russia-eritrea-relations-grow-planned-logistics-center#:~:text=Russia%20and%20Eritrea%20expanded%20their,in%20the%20East%20African%20country.&text=In%20late%20August%2C%20Russia%20signed,armed%20forces%20in%20the%20CAR,>, E.t. 30.09.2021.

Somali Federal Parliament”, <https://www.somalia.gov.so/parliament/> , E.t. 21.11.2021.

Somalia calls for UN action against UAE base in Berbera’, *Al Jazeera*, 27 Mar. 2018; and ‘Somaliland defends UAE military deal’, *Khaleej Times*, 27.03.2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/3/27/somalia-calls-for-un-action-against-uae-base-in-berbera> , E.t. 20.10.2021.

Somalia: Puntland hands over Bosaso port to P&O Ports’, *Garowe Online*, 12.10.2017, <https://www.garoweonline.com/en/news/puntland/somalia-puntland-hands-over-bosaso-port-to-po-ports> , E.t. 20.10.2021.

Somaliland Eyalet Anayasası, 59. Madde, http://www.somalilandlaw.com/body_somaliland_constitution.htm , E.t.31.01.2021.

Spivak, Vita. “Russia and China in Africa: Allies or Rivals?” Carnegie Moscow Center, October 25, 2019, <https://carnegie.ru/commentary/80181> , E.t. 06.02.2020.

Staff Researcher, “War and Insurgency in the Western Sahara”, *Studies Institute*, US Army War College, 2013.

Stanton, Andrea L. *Cultural Sociology of the Middle East, Asia, and Africa: An Encyclopedia*, California: SAGE Publications, 2012.

Stapleton, Timothy J. *Encyclopedia of African Colonial Conflicts*, California: ABC-CLIO, 2017.

Statista, “Foreign direct investment (FDI) position of the United Kingdom (UK) in Africa from 2004 to 2019”, <https://www.statista.com/statistics/284844/uk-foreign-direct-investment-fdi-position-in-africa/> , E.t. 03.11.2021.

Stebek, Elias N. “Ethiopia’s Justice System Reform at Crossroads: Impediments relating to Institutional Continuity, Ethnic Politics and the Land Regime”, *Mizan Law Review*, Vol. 12, No.2, 2018, ss.259-302.

Stewart, Patrick. “Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?”, *The Washington Quarterly*, Spring 2006, ss. 27–53.

Strengthening Security Sector Governance in Ethiopia,
<https://www.swisspeace.ch/apropos/strengthening-security-sector-governance-in-ethiopia/> E.t. 09.11.2021.

Styan, David. “Djibouti: Changing Influence in the Horn’s Strategic Hub”, *Chatham House*, Africa Programme, April 2013.
https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/0413bp_djibouti.pdf , E.t. 09.06.2020.

Sukhanin, Sergey. “Chinese Private Security Contractors: New Trends and Future Prospects,” *Jamestown Foundation China Brief*, Vol. 20, No. 9, 15.05.2020,
<https://jamestown.org/program/chinese-private-security-contractors-new-trends-and-future-prospects/> , E.t. 06.02.2020.

Şahin, Güngör. “Somali Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma”, *İstikrara Katkı Yapan Uluslararası Misyona Ve Kurumlar*, Editör: Dr.Per.Alb. Güngör ŞAHİN, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 2019.

T.C. Cumhurbaşkanlığı, “Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Orgeneral El-Burhan Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde”, 12.08.2021,
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128961/sudan-egemenlik-konseyi-baskani-orgeneral-el-burhan-cumhurbaskanligi-kulliyesinde> , E.t. 20.09.2021.

T.C. Cumhurbaşkanlığı, “İnsani ve kalkınma yardımları alanında Etiyopya ile önemli projelere imza atıyoruz”, 18.08.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/130048/-insani-ve-kalkinma-yardimlari-alaninda-etiyopya-ile-onemli-projelere-imza-atiyoruz-> , E.t. 20.09.2021.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Cibuti’nin Siyasi Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/cibuti-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, E.t. 09.06.2020.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Somali Ülke Künyesi”, <https://www.mfa.gov.tr/somali-kunyesi.tr.mfa> , “Geography of Somalia”,
https://learning.cehred.edu.np/content/W4S2013/wp/g/Geography_of_Somalia.htm , E.t. 30.05.2018.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Afrika İlişkileri”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> , E.t.05.01.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Etiyopya’nın Siyasi Görünümü,
<http://www.mfa.gov.tr/etiyyopya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, E.t. 25.09.2021.

Taming the Clans: Al-Shabab's Clan Politics, Hiraal Institute, 2018.
<https://hiraal institute.org/wp-content/uploads/2018/05/AS-Clan-Politics.pdf> , E.t. 30.01.2021.

Tanchum, Michael. “China’s new military base in Africa: What it means for Europe and America”, *European Council on Foreign Relations*, <https://ecfr.eu/article/chinas-new-military-base-in-africa-what-it-means-for-europe-and-america/> , E.t.31.01.2021.

Tandoğan, Muhammed. “Kızıldeniz’in Stratejik Dehşet Adaları ve Osmanlı İdaresindeki Konumu”, *Avrasya Etüdüleri*, Vol. 40, No. 2, 2011, ss. 259 - 285.

Taylor, C.C.W. “Plato’s Totalitarianism,” *Plato 2 Ethics, Politics, Religion and The Soul*, ed. by Gail Fine, Oxford University Press, 1999.

Teferi, Lubo. “The post 1991 ‘inter-ethnic’ conflicts in Ethiopia: An investigation”, *Journal of Law and Conflict Resolution*, Vol. 4, No. 4, April 2012, ss.108-115.

Teka, Tegegne. *Amhara ethnicity in the making*. In: M.A. Salih and J. Markakis, eds. *Ethnicity and the state in eastern Africa*, Stockholm: Elanders Gotab, 1998, ss.116-126.

Tekeste, Negash. and Tronvoll, Kjetil. *Brothers at War: Making Sense of the Eritrean Ethiopian War*, Oxford: James Curry Press, 2000.

Tekeste, Negash. *Eritrea and Ethiopia: The Federal Experience*, Newbrunswick, NJ: Transaction Publishers, 1997.

Tekeste, Negash. *Rethinking Education in Ethiopia*, Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 1996.

Terrefe, Welde Tsadik. “Unification of Ethiopia”, *Journal of Ethiopia Studies*, Vol. 6, No.1, 1968, ss.73-86.

The Constitution of the Republic of Somaliland”,
http://www.somalilandlaw.com/body_somaliland_constitution.htm

The Encyclopædia Britannica, “The Encyclopædia Britannica: A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information,” *The Encyclopædia Britannica*, ed. by Hugh Chisholm, 1911. <https://archive.org/details/encyclopaediabri25chisrich/page/383> , E.t. 06.12.2021.

The Principal Industrial Agencies, “Italian Industrial Enterprises”,
<https://web.archive.org/web/20090429102012/http://www.dankalia.com/history/04503.htm> , E.t. . 20.01.2020.

The Red Sea: ‘A vital artery for the world economy’, *The Africa Report*, 13.11.2020,
<https://www.theafricareport.com/50046/the-red-sea-a-vital-artery-for-the-world-economy/> , E.t. 03.01.2022.

The Reign of His Majesty Haile Silassie I, “Ethiopian Constitution of 1931”, Adiss Ababa, 16th July 1931, <https://chilot.files.wordpress.com/2011/04/ethiopian-constitution-of-1931.pdf>, E.t.28.01.2020.

The Six Regions of the African Union, Maps & Facts
<http://www.oecd.org/swac/maps/48-six-regions-African-Union.pdf> E.t.15.01.2020.

The UK Parliament, “The UK’s economic relationship with Sub-Saharan Africa”,
<https://publications.parliament.uk/pa/ld5801/ldselect/ldintrel/88/8808.htm> , E.t.03.11.2021.

The UN has a Clear Message: What is Happening in Ethiopia is Unacceptable”, Government of the Netherlands, 22 Temmuz 2021,
<https://www.government.nl/latest/news/2021/07/22/ethiopia-situation-tigray-and-un-resolution> , E.t. 06.11.2021.

The World Bank, FY22 List of Fragile and Conflict-affected Situations, 01.07.2021,
<https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/brief/harmonized-list-of-fragile-situations>, E.t. 12.04.2022.

TİKA, “2016 İdari Faaliyet Raporu”.
https://www.tika.gov.tr/upload/2017/03/2016%20IdareFaaliyetRaporu/%C4%B0dare%20Rapor_2016_WebFormati.pdf , E.t. 05.01.2022.

TİKA, “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015”,
[https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20\(1\).pdf](https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20(1).pdf) , E.t. 03.01.2022.

Tokyay, Menekşe. “Turkish military base in Somalia: Risks and opportunities”, *Arab News*, 17.08.2017, <https://www.arabnews.com/node/1145846/middle-east> , E.t. 05.01.2022.

Transitional Constitution of Puntland Regional Government”, Article 66.
<https://www.refworld.org/pdfid/4bc589e92.pdf> , E.t. 21.11.2021.

Tull, Denis. *A Reconfiguration of Political Order? The State of the State in North Kivu (DR Congo)*, Paper prepared for the 18th Conference of the German African Studies Association (VAD), Hamburg, 23-26 May 2002.

Turning the Page: Rebuilding Civil Society in Ethiopia, DefendDefenders (the East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project), 2019.
https://defenddefenders.org/wp-content/uploads/2019/05/Ethiopia_FINAL-REPORT.pdf , E.t. 07.11.2021.

Türel, Oktar. *Küresel Tarihçe 1945-1979*, Yordam Kitap yayınevi, 2017.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “2021 Yılı Performans Programı”,
https://www.tika.gov.tr/upload/2021/06/2021%20performans%20program%C4%B1/TIKA_PP2021Web.pdf , E.t. 05.01.2022.

Türkiye'nin İHA ve SİHA'ları yine dünya basınında: "Libya'da Türk drone'ları Hafter'in ortaklarını utandırdı", *İHA*, 25.05.2020, <https://www.iha.com.tr/haber-turkiyenin-ihave-sihaları-yine-dunya-basininda-libyada-turk-dronelari-hafterin-ortaklarini-utandirdi-847233/> , E.t.20.09.2021.

U.S. Department of State, Diplomacy in Action, Djibouti (04/08), <https://2009-2017.state.gov/outofdate/bgn/djibouti/103850.htm> , E.t. 10.11.2021.

UAE confirms to continue supporting Puntland troops’ , *Garowe Online*, 14.04.2018, <https://www.garoweonline.com/en/news/puntland/somalia-uae-confirms-to-continue-supporting-puntland-troops> , E.t. 20.10.2021.

UN Inquiry finds crimes against humanity in Eritrea”, *OHCHR*,
<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20067> , E.t. 09.05.2021

UN Security Council, “Report of the Panel of Experts on Somalia, 2020”.
<https://www.undocs.org/en/S/2020/949> , E.t. 28.12.2021.

UN Security Council, the Secretary-General addressed to the President of the Security Council, Enclosure II, Report of the Chairperson of the African Union Commission on the fifth African Union-United Nations joint review of the African Union Mission in Somalia, 2019.

UN SEMG, 7 November 2018, the Chair of the Security Council Committee pursuant to resolutions 751 (1992) and 1907 (2009) concerning Somalia and Eritrea addressed to the President of the Security Council, 2018.
https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2018_1002.pdf , E.t.31.01.2021.

UN Somalia, “Country Results Report 2019”, June 2020.
<https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-06/UN-Country-Results-Report-2019.pdf> , E.t. 28.12.2021.

UNDP, “For a fair and accessible justice for all in Djibouti”,
<https://www.dj.undp.org/content/djibouti/en/home/news-centre/news/justiceforallinDjibouti.html> E.t. 13.02.2022.

Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) – Djibouti,
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=DJ> , E.t. 13.02.2022.

United Nations Development Programme (UNDP), *Assessment of Development Results: Djibouti*, 2012.

United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea, “UN Mission in Ethiopia and Eritrea is withdrawn”, <https://unmee.unmissions.org/algiers-peace-agreement> , E.t. 10.05.2021

United Nations, “Committee for Development Policy, List of Least Developed Countries (as of 24 November 2021)”, https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf, E.t.30.01.2021.

United Nations, Security Council, “Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea
UNPO “Representation: Government of Somaliland”,
<https://unpo.org/members/7916#:~:text=Somaliland%20has%20a%20coastline%20of,treaties%20between%201888%20and%201897.> E.t.31.01.2021.

UNPO, “Ogaden”, 12.02.2010, <https://unpo.org/members/10714>, E.t. 15.03.2021.

UNSOM and OHCHR, “Protection of Civilians Report, Building the Foundation for Peace, Security and Human Rights in Somalia”, 2020.
https://www.ohchr.org/Documents/Countries/SO/UNSOM_protection_of_civilians_2020.pdf, E.t. 28.12.2021.

UNSOM and OHCHR, “Protection of Civilians Report, Building the Foundation for Peace”, Security and Human Rights in Somalia, 1 January 2017 – 31 December 2019, 2020.
https://www.ohchr.org/Documents/Countries/SO/UNSOM_protection_of_civilians_2020.pdf, E.t. 28.12.2021.

United States Institute of Peace, Terrorism in the Horn of Africa, Special Report 113, Washington DC, 2004, s.7. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr113.pdf>, E.t. 27.08.2021.

Ursu, Anca-Elena. & Berg, Willem van den. “China and the EU in the CRU Policy Brief Horn of Africa: competition and cooperation?”, *CRU Policy Brief*, Clingendael Netherland Institute of International Relations, April 2018.

US DoD, “East Africa Counterterrorism Operation, Lead Inspector General Report to the United States Congress”, 2020.
<https://media.defense.gov/2020/Dec/04/2002546287/-1/-1/1/LEAD%20IG%20EAST%20AFRICA%20AND%20NORTH%20AND%20WEST%20AFRICA%20COUNTERTERRORISM%20OPERATIONS.PDF>, E.t. 28.12.2021.

US secures 10-year deal for Djibouti base, Al-Jazeera,
<https://www.aljazeera.com/news/americas/2014/05/us-secures-10-year-deal-djibouti-base-20145655315274469.html>, E.t. 19.04.2019

USAID, ‘*After the War: What comes Next?*’, Washington, DC: United States Agency for International Development 1997.

USDOS, “Country Reports on Human Rights Practices 2020 – Somalia”, 30 March 2021, s. 10; UNSG, Situation in Somalia, 2020.
https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/S_2020_798_E.pdf

USDOS, “Country Reports on Human Rights Practices for 2020 – Somalia”, 2021.
<https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/03/SOMALIA-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>, E.t. 28.12.2021.

van der Beken, Christophe. “Ethiopia: From a Centralised Monarchy to a Federal Republic”, *Afrika Focus*, Vol. 20, No. 1-2, 2007, ss. 13-48.

Venosa, Joseph L. “The First Line Against Second Class Citizenship: The Eritrean Muslim League, Islamic Institutional Autonomy, and Representation on the Eve of the Eritrea-Ethiopia Federation, 1950–52”, *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 46, No. 3, 2013, ss. 397-422.

Walker, Sheila S. *African Roots/American Cultures: Africa in the Creation of the Americas*, Maryland: Rowman&Littlefield Publishers, 2001.

Walls, Michael. and Kibble, Steve. "Somaliland: Change and Continuity", *International Election Observers*, June 2010, *Presidential Elections in Somaliland*, London: Progressio, 2011.

Ware, Gilbert. "Somalia: From Trust Territory to Nation, 1950-1960", *Phylon (1960-)*, Vol. 26, No. 2, 2nd Qtr., 1965, ss. 173-185.

Weber, Max. (1864-1920), çev. Frank W. Elwell, Roger State University, <http://faculty.rsu.edu/users/f/felwell/www/Theorists/Weber/Whome.htm> E.t. 20.07.2018.

Weber, Max. *Economy and Society An Outline of Interpretive Sociology*, Edt. Guenther Roth and Claus Wittich, Los Angeles: University of California Press, 1920.

Weber, Max. *Essays in sociology*, New York: Oxford University Press, 1946.

Weigert, Stephen L. *Madagascar: The 1947-48 Rebellion, Traditional Religion and Guerrilla Warfare in Modern Africa*, NY: Palgrave Macmillan, 1996.

Weizman, Pieter D. et al, "Trends in International Arms Transfers, 2019," *Stockholm International Peace Research Institute*, March 2020, https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019_0.pdf

Wigny, Pierre. "Methods of Government in the Belgian Congo", *African Affairs*, Vol. 50, No. 201, Oct., 1951, ss. 310-317.

Williams, Mary Wilhelmine. "The Treaty of Tordesillas and the Argentine-Brazilian Boundary Settlement", *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 5, No. 1, Feb., 1922, ss. 3-23.

Williams, Paul D. "Building the Somali National Army: Anatomy of a failure, 2008-2018", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 43, No. 3, 2019, ss. 366-391.

Woolf, Leonard. *Empire and Commerce in Africa: A Study in Economic Imperialism*, London: Routledge, 2018.

World Bank, "Population, total", <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> , E.t. 07.02.2020.

World Bank, GDP (Current US\$), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=US> E.t. 21.07.2018

World Bank, GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=DJ> , E.t. 10.11.2021.

World Directory of Minorities and Indigenous Peoples, "Minority Rights Group International", <https://minorityrights.org/country/somalia/>

World Food Programme, "Djibouti", <https://www.wfp.org/countries/djibouti> , E.t. 10.11.2021.

World Food Programme, WFP Opens Logistics Hub For Humanitarian Assistance In Horn Of Africa, <https://www.wfp.org/news/wfp-opens-logistics-hub-humanitarian-assistance-horn-africa> , E.t. 10.11.2021.

World History at KMLA, "History of Djibouti", E.t. 14.11.2013, <https://www.zum.de/whkmla/region/eastafrica/xdjibouti.html> E.t. 16.05.2020

Yalçınkaya, Ayhan. "Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset," *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. by Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss. 21-152.

- Yasin, Yasin Mohammed. *Regional Dynamics of Inter-ethnic Conflicts in the Horn of Africa: An Analysis of the Afar-Somali Conflict in Ethiopia and Djibouti*, Hamburg, 2010.
- Yeşiltaş, Murat. ve Pirinççi, Ferhat. *Küresel Dönüşüm Sancısı ve Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği*, İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2020.
- Yoo, John. "Fixing Failed States", *California Law Review*, Vol. 99, No. 1, February 2011, ss.95-150.
- Young, John. "The Tigray and the Eritrean People's Liberation Fronts: a History of Tensions and Pragmatism", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 34, No.1, 1996, ss. 105-120.
- Yusuf, Aweys. "Somali president, PM meet to solve latest rift", <https://reliefweb.int/report/somalia/somali-president-pm-meet-solve-latest-rift> , E.t. 21.11.2021.
- Yücel, Zeynep. "Küresel Güvenliğin Mekânsal Dönüşümü", *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 2, No. 2, Eylül 2020, ss.15-35.
- Zabcı, Filiz. "Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset," *Sokrates'den Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, ed. by Mehmet Ali Ağaogulları, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss.125-152.
- Zere, Abraham T. "Democracy according to Eritrea's Afwerki, then and now", *Al Jazeera*, 24.05.2018, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/5/24/democracy-according-to-eritreas-afwerki-then-and-now>, E.t. 09.05.2021
- Zewde, Bahru. *A History of Modern Ethiopia 1855-1991*, Addis Ababa, Addis Ababa University Press, 2002.
- Zhang, Charles. *Redrawing World Map: Exploration of Unification Between Countries*, USA: America Star Books, 2010, Chapter 27.
- Zhang, Jerry J. *Chinese Business and the Belt and Road Initiative: Institutional Strategies*, Routledge, 2021.
- Zhihao, Zhang. 'China and Ethiopia boost military ties', *China Daily*, 24 November 2016.
- Zolberg, Aristide R. *One-Party Government in the Ivory Coast*, revised edition, NJ: Princeton University Press, 1969.

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Tunç DEMİRTAŞ		
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme		Kurum Adı
Lise	2002	2006	Toroslar Lisesi
Lisans	2007	2012	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2012	2015	Uludağ Üniversitesi
Doktora	2015	2022	Bursa Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2013	-	Bursa Uludağ Üniversitesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	<ul style="list-style-type: none">• Uludağ Üniversitesi BAP, Ohrid Barış Süreci ve Sonrasında Makedonya'daki İstikrarın Sürdürülebilirliği• Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri• Al-Nahrain Center for Strategic Studies, "Workshop on the Turkey - Iraq Relations", 19.02.2017, Baghdad, Iraq.• ISTICHARIA for Strategic and Communication Studies (ISCS), "Security of MENA Region Towards Illegal Migrations", 15		

Yayınlar:	<ul style="list-style-type: none"> • Küresel Rekabetin Afrika Cephesi: ABD ve Çin Politikalarının Karşılaştırılması, TESAM Akademi Dergisi, Vol. 9, No. 2, 2022, • Türkiye-Afrika İlişkileri, 2021 'de Türkiye, Edt. Nebi Miş, vd. SETA Yayınları, 2022, ss.90-95. • Turkey's Africa Policy: From Opening to Pro-Active Partnership, SETA Security Radar Turkey's Geopolitical Landscape in 2022 Strategic Resilience amidst Regional Realignment and Global Ambivalence, Edited by Murat Yeşiltaş and Gloria Shkurti Özdemir, SETA Publications, 2022, ss.98-107. • Sömürgecilik Mirasının Somali'ye Etkisi, International Journal of Social Inquiry, Yıl 2020, Vol. 13, No. 2, 2020, ss. 765–789. • "Küresel Güç Mücadelesinin Yeni Cephesi: Afrika Boynuzu", Dış Politika, Ed. Mehmet Akif Ersoy, İstanbul: Bilimevi Yayınları, Sayı: 5, 2018, ss.239-262. • "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Suriye Krizi Örneği", Türk Dış Politikası Yıllığı 2014, Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı, İstanbul: SETA Yayınları, 2015, s.11-38.
Diğer:	
İletişim (e-posta):	tunc@uludag.edu.tr
	<p style="text-align: right;">Tarih:09.05.2022</p> <p style="text-align: right;">İmza:</p> <p style="text-align: right;">Adı-Soyadı:Tunç DEMİRTAŞ</p>